611-II.

EURIPIDES DRÁMÁI

II

*

KYKLOPS, HERAKLIDÁK, HEKABE, ANDROMACHE, ÓTALOMKERESŐK, TRÓJAI NŐK

FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSEKKEL ÉS JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

CSENGERI JÁNOS

BUDAPEST
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
1915.

EURIPIDES DRÁMÁI

FORDÍTOTTA

CSENGERI JÁNOS

II.

A MAGYAR

TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA

ÚJ FOLYAM

1914—1916. CYCLUS

EURIPIDES DRÁMÁI

II. KÖTET

FORDÍTOTTA

CSENGERI JÁNOS

1992

AZ 1915-IK ÉVI ILLETMÉNY NEGYEDIK KÖTETE

EURIPIDES DRÁMÁI

*

KYKLOPS, HERAKLIDÁK, HEKABE, ANDROMACHE, ÓTALOMKERESŐK, TRÓJAI NŐK

FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSEKKEL ÉS JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

CSENGERI JÁNOS

BUDAPEST
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
1915.

123759

Hornyánszky V. cs. és kir. udv. könyvnyomdája, Budapest.

ELŐSZÓ.

Hoc erat in votis! A jó Isten megadta nemcsak azt, hogy a már megjelent Euripides-kötetet folytathassam, hanem azt is, hogy a „legtragikusabb“ költőnek összes drámáit átültethessem a honi talajba. Hogy ez a kívánság még idegen ember ajkán is kifejezést nyert, annak bizonyságául legyen szabad a jelenkori classica-philologia elsőrangú mesterének, *Wilamowitz-Moellendorff* bárónak Euripidesem első kötetét megköszönő leveléből e szavakat idéznem: „Ich wünsche und hoffe, dass sie Ihrer Nation die gesunde Kraft der alten Poesie zuführen mögen.“

Nem kérkedésből idézem e szavakat, hanem azért, mert nagy igazságot foglalnak magukban s teljesen kifejezik azt, a mire törekedtem. Az igazság az, hogy nemcsak az anyagi, hanem a szellemi világban sem veszhet el semmi, s az emberiség szellemi értékeinek a *mi* lelki életünkből sem szabad hiányoznia. Hogy az a szellemi érték, melyet a „színpad bölcse“ képvisel, a magyar kulturát eleven erőként gazdagítsa, s hozzánk való átültetése nyelvünk és költői dictiónk kifejező erejét — erős próbára téve is — dokumentálja, arra szívvel-lélekkel törekedtem. Mai napság a németek, angolok, francziák nagy könyveket írnak

Euripidesről, arról a görög tragikusról, a ki egész lelki világával legközelebb áll a mai korhoz, s a jó Euripides-fordítások sorát még jobbakkal folytatják. A sokáig háttérbe szorított tragikus költő, miután már egyszer elhatározó impulsust adott az európai drámai költészetnek, ma újra elnyerte társai közt a vezérszerepet. Hogy a nagyobb nemzeteket ebben is követhessük, annak elengedhetetlen föltétele az, hogy Euripides irodalmunkban polgárjogot nyerjen. Átültetésem ezt kívánja számára megszerezni.

Fordításom ezúttal csaknem teljesen *G. Murray* kiadásához csatlakozik.

Kolozsvár, 1914 nyarán.

A FORDÍTÓ.

KYKLOPS

BEVEZETÉS.

A klasszikus görög drámának teljesen kiképzett alakja tudvalevőleg a tetralogia volt, mely egy drámai trilogiából és egy hozzá csatlakozó úgynevezett satyrosjátékból állott. Így a trilogia három tragédiája keltette lelki izgalmakat egy bohósággal, dévajsággal fűszerezett „tréfás tragédia", mondhatnók: *tragikomédia* csillapította le, mely a jókedv és vidámság derűjével szétoszlatta a részvét és meghatottság könnytől terhes fellegeit. Teljes tetralogia egy sem maradt reánk, csak egyetlenegy teljes trilogia, Aeschylos Oresteiája és egy teljesen ép satyrosjáték, Euripides Kyklopsa. A legújabb időben, 1911-ben, egyiptomi papyrosokon *Sophokles* egyik satyrosjátékát, a *Szimatolókat* („Ichneutai") is napfényre hozták a papyrosleletekben oly szerencsés angolok, de ez a satyrosjáték töredékes és az eredetinek csak mintegy felét foglalja magában. Így tehát a Kyklopstól, mint teljes satyrosjátéktól, nem veheti el az elsőség pálmáját.

Nem lesz talán érdektelen e sajátságos műfajról egy kissé bővebben szólanunk. A görög tragédiáról tudjuk, hogy a Dionysost dicsőítő kardalból, az úgynevezett *dithyrambos*ból fejlődött. Ilyen dithyrambos nem maradt reánk, de milyenségét nem nehéz legalább sejtenünk. Dionysos kultusza voltaképp Thrakiából szár-

mazik; a thrák Sabazios van benne hellenesítve. A természet életének és halálának, majd a szőlőtermelésnek, a bornak istene, kinek sokat kellett ellenséges elemekkel küzdenie, míg tiszteletét elterjeszthette, örömöt és szomorúságot egyaránt adhat az embereknek. Kultuszában ezért a vígság szomorúsággal, az élet a halállal fog kezet. E kultusz arra kényszeríti az embert, hogy résztvegyen istene sorsában, küzdelmeiben, örömében és bánatában, a mindennapi élet minden nyügét és korlátját elvetve mintegy kilépjen magából s ebben a szószerinti *ekstasis*ban egészen istene szolgálatára szentelje magát. Ezt teszi az isten minden hive legalább az őszi és a tavaszi Dionysos-ünnepen. Azonban az istennek állandó kísérőkre is szüksége van, kik mindig szolgálatára állanak. A naiv képzelet megtalálta az új istenhez illő kiséretet a szintén idegen eredetű, lóalakú *Silenos*okban s a peloponnesosi hegyvidék bakkecskeszerű *Satyros*aiban; sőt a Silenosok között mindjárt nevelőt is talált az ifjú isten számára. Ezek a félig állati, félig emberi lények annyival inkább illettek az istenhez, mert a görögök valamikor Dionysost is, mint többi isteneiket, állati alakban képzelték. Ezért látunk még a klasszikus kor Dionysos-szobrainak a fején is szarvacskákat.

Midőn tehát az emberek Dionysost ünnepelni akarták, maguk is kísérőik közé szegődtek, satyrosokká váltak, azaz kecskebőrt öltöttek s így énekelték a dithyrambost, melyet *tragódiá*nak, kecskék énekének is neveztek. Ez a dithyrambos sokáig elég anyagot talált Dionysos küzdelmeiben s az azok elbeszéléséhez fűződő érzelmek kifejezésében: tehát epikolyrikus költemény volt. Hogy a láthatatlan istent lát-

hatóvá tegyék, az előénekes és előtánczos karvezető (koryphaios) magát Dionysost ábrázolta, annak nevében mondta el viszontagságait, melyet a satyrosok kara tánczczal és dicsőítő énekkel kísért. Az ilyen dithyrambosban még nem olvadt össze az epikus és lyrikus elem: nem volt benne igazi *dráma*, azaz megjelenített cselekmény. Mindamellett ez a dithyrambos vagy satyrosjáték magában foglalta a későbbi fejlődés csiráit. A fejlődés egyik neme a peloponnesosi dór Sikyonban történt, hol Herodotos bizonysága szerint a tragikus karok nem kötötték magukat Dionysos történetéhez, hanem más istenek és hősök küzdelmeit tették énekük tárgyává. Még elhatározóbb volt az Attika földjén történt fejlődés. Az ikariai *Thespis* a karvezető tisztét egy kardalosra bízta, maga pedig mint *hypokrites*, azaz felelő, szembe helyezkedett a karral; így mint első színész megteremtette a *párbeszédet* vagyis a drámai cselekvény kifejezésére alkalmas előadásmódot. Aeschylos már két színészt, Sophokles hármat léptetett fel, kiknek mindegyike több szerepet is játszhatott. Így a cselekvény bővülése és gazdagodása biztosítva volt, s Athén az igazi *tragédia* megteremtője lett.

A dór Sikyonban és Phliusban más irányban fejlődött a dithyrambos, t. i. nem szakadva el a dionysosi ünnepek ekstatikus vidámságától, nem komoly küzdelmeket, hanem többé-kevésbbé bohó történeteket adott elő humoros, dévaj, sőt nyers hangon s így megmaradt *Satyrosok énekének*. Az így kialakult satyrosdrámának a phliusi *Pratinas* volt első ünnepelt mestere, kinek 50 darabja közt 32 satyrosjáték volt. Oly nagy lett a híre, hogy satyrosdrámáit Athénben is nagy tetszéssel fogadták s negyedik darabul a tragikus

trilogiához fűzték. Az így megalakult tetralogiában a satyrosdráma sorsa jó időre biztosítva volt. Így egyesültek ismét igazi testvérekként az ősi dithyrambos gyermekei, az attikai tragédia és a dór eredetű phliusi satyrosjáték.

A satyrosjátékot nem szabad összetévesztenünk az attikai szellem másik tulajdonképeni termékével, a *komédiá*val. A satyrosjáték sokszor eléggé komoly történetet dramatizált, azonban az, a kit benne baj ért, azt meg is érdemelte, úgy hogy a közönség jogos kárörömöt érezhetett rajta. Hiszen a kyklopsféle lények nem érdemelnek kíméletet vagy részvétet. Inkább azok miatt aggódunk, a kiknek efféle szörnyetegekkel gyűlik meg a bajuk; de előre vígasztal bennünket az a tudat, hogy nem lesz baj, a szorongatottak meg fognak menekülni, a félelmes gonosz pedig meglakol. Ezenkivül az elmaradhatatlan satyrosok kezdettől végig a vidám elem képviselői. A költőnek csak arra kellett törekednie, hogy szereplésüket motiválja. Ezt látjuk Sophokles Szimatolóiban, melyben Apollon a satyrosokra bízza ellopott nyájának felkutatását; s ezt látjuk Euripides Kyklopsában is, hol Silenos és a fiaiként szereplő satyrosok, miközben elvesztett urukat, Dionysost keresik, kalózok kezébe jutnak, azok adják el őket a kyklopsnak s így jutnak arra a sorsra, hogy Sicilia szigetén, az Etna alatt az egyszemű óriásnak aklát tisztogassák és nyáját őrizzék.

A „Kyklops“ is igazi „morzsa Homeros gazdag asztaláról“. Az Odysseia 9. énekéből ismert kaland van benne dramatizálva s némileg parodizálva. A parodia nem érinti magát Homerost, legfölebb annyiban, hogy a türelmes, isteni hős Odysseus eléggé a köznapiság színvonalára van sülyesztve. De már a kyklops

rajzában félreismerhetetlen a költő moralis czélzata. A hasának élő, Mammonimádó, önmagát istenítő kyklopsban nyilvánvalólag kora pénzemberét, erkölcsi nihilismusában a minden szentet fitymáló sophistát, az akkori „Übermensch"-et parodizálja Euripides. Mert a felvilágosodás költője, bár sokat tanult a sophistáktól, nem követi őket minden erkölcsiséget leromboló útjokon, hanem éppen az erkölcsiség diadalát hirdeti az érzékiség, a hellen civilisatio diadalát a barbár lomhaság és korlátoltság fölött. Úgy tesz tehát, mint Ibsen: mindent, még a kómikumot is az eszme szolgálatába állitja.

A cselekvény egészben úgy megy végbe, mint Homerosnál. Silenos és a satyrosok szerepeltetését maga a satyrosjáték természete követelte; kétségkivül megvoltak már Aristiasnál, Pratinas fiánál, kiről tudjuk, hogy szintén irt egy Kyklops cz. satyrosdrámát. A szinszerűség kedvéért egyben-másban el kellett térni a homerosi előadástól. Így pl. Homerosnál Odysseusék nem menekülhetnek Odysseus csele nélkül az óriási sziklával elzárt barlangból. Euripides színdarabja a barlang *előtt* játszik, ennélfogva Odysseusék menekülhetnének, ha akarnának. A megvakitás ténye tehát Homerosnál a menekvésnek egyetlen módja (a kyklopsra szükség van a nyilást elzáró nagy szikla eltolása végett); Euripidesnél az istentelen emberevő büntetése. Euripidesnél általában nem maga a naiv történet tárul elénk; mindenütt érezteti magát a szinpad bölcsének erkölcsi czélzata, melylyel még Odysseus kyklops-kalandját is kora problemáinak tükrévé tudta tenni. Az anyagot készen vette elődeitől, de ő lehelte belé a lelket.

A „Kyklops" valószínűleg a legrégibb Euripides

fennmaradt darabjai közt, s így a Kr. e. 438 előtti időből származik. Hogy milyen drámai trilogia előzte meg, nem tudjuk.

A Kyklopsot már Csiky Gergely lefordította (1890) s az ő fordításában adta elő a M. Kir. Operában Sophokles Aiasával együtt a budapesti Nemzeti Színház személyzete. E fordításról én itt nem mondok kritikát: azokra bízom, a kik a görög eredetivel szintén egybevethetik. A kolozsvári Nemzeti Színház az 1912—13-ban rendezett antik drámacyclus és ifjúsági előadások folyamán többször színre vitte a Kyklopsot ebben az újabb fordításban.

SZEMÉLYEK.

Silenos, Bakchos nevelője.
Satyrosok kara: Silenos fiai.
Odysseus, Ithaka királya.
Polyphemos, kyklops.
Odysseus társai. A kyklops szolgái.

Színtér: Sicilia sziklás partvidéke az Etna alatt. A háttér közepén a kyklops barlangja, karámmal elzárva. Jobbról út kanyarodik le balfelé. Balról egy vályuban felfogott patakvíz csordogál.

SILENOS

(egyedül. A barlang előtti tért nagy gereblyével tisztogatja.)

Oh Bakchos, érted mennyi sok bajt szenvedek
Ma éppen úgy, mint ifju-korban, hajdanán;
Először is, hogy Héra őrültté tevén
A nympháktól, a kik dajkáltak, megszökél;[1]
Aztán a Földszülöttek[2] nagy harczában is
Bajtársul álltam oldaladnál: átdöfém
Dárdámmal Enkelados pajzsát és őt magát
Megöltem... Lássuk: mindezt tán csak álmodám?
Zeus-uccse nem! Hisz a pajzsot látta Bakchios!...
(Szünet. Tisztogat.)
De most azoknál is nagyobb bajban vagyok!
Hallám, hogy Héra a tyrrhén kalózokat[3]
Reád uszítván idegenbe kergetett:
Nyomban hajóra szálltam gyermekimmel én
Téged keresni. A hajó magas farán

[1] Az újszülött Bakchost, Semele fiát, atyja, Zeus a nysa-hegyi nymphák gondjaira bízta. A féltékeny Héra üldözi s bajokba sodorja.

[2] A Zeus ellen föltámadt gigasok harczában Enkeladost, a legerősebb gigast Athena győzte le. Silenos henczegése annál komikusabb.

[3] Bakchosnak tyrrhén kalózok által való elfogatását egy homerosi hymnus beszéli el.

Én magam álltam, kormányoztam a rudat,
Míg a fiúk eveztek s a kék tengerárt
Fehér tajtékba verték: így ütők nyomod.
Maleia hegyfokához már közel valánk,
Midőn hajómba szél kapott kelet felől
S ide, az Etna-szirt alá vetett, a hol
Poseidon egyszemű szülötti, vérszopó
Kyklopsok lakják elhagyott barlangjukat.
Ezek közűl egy elfogott s házába' tart
Szolgálatára: Polyphemos a neve.
És most a pajzán bakchans-múlatás helyett
A gonosz kyklops nyájait kell őrzenünk.
Im' most is éppen ott, a halmok oldalán
Az apró nyájat őrzik apró magzatim.
Rám azt a dolgot rótta az istentelen,
Töltsem a sajtárt, sepregessem a lakást
És átkozott ebédjét főzzem meg neki.
Most is, miként meghagyta, kénytelen vagyok
Házát e vasgereblyével tisztitani,
Hogy majd, ha visszatér távollevő uram,
Nyájával együtt tiszta ház fogadja itt.

(Fenn, a hegyi úton föltünnek a nyájat terelő satyrosok szökellve, kurjongatva, énekelve.)

De látom, erre terelik már a fiúk
A nyájat. Mit jelent ez? Lejtitek megint
Ma a sikinist, mint mikor Bakchos köré
Verődve sorba kedvesénél tettetek
Látogatást, szökellve a lant lágy szaván?[1]

[1] Sikinis a satyrosok mókázó, kicsapongó táncza. Dionysos beleszeretett Althaiába, Oineus feleségébe s kárpótlásul megtanította Oineust a szőlőművelésre.

SATYROSOK KARA.

(A satyrosok egymás után megjelennek, ugrándozva, terelgetve a juhnyájat. A vezérkos félrecsatangol s egy sziklára kapaszkodik.)

Első kardalos.

Hé, apáról és anyáról
Tisztavérű fajkosom,
Mért szökellsz a szirttetőre?
Nincsen itt hűs, gyönge szellő,
Nincs-e füves legelő?
Válutokban friss patakvíz
Nem csörg a barlang tövében,
Hol bég sok kis gödölyéd?

Második.

Jössz le te, hallod? Itt legelészd a
Harmatos oldalt!
No megállj! Mindjárt megdoblak e kővel.
Csak előre, vezérkos előre!
Őrizni az ólban a nyáját
Kószáló kyklopsodnak!

Harmadik (a legelésző anyajuhhoz).

Tőgyed duzzad már a tejtől:
Hadd szívják a gödölyék,
Honn hagyott kis csemetéid.
Bégve vágynak már utánad
Átaludván a napot.
Térj be mindjárt a karámba,
Etna bérczének tövébe,
Hagyd a kövér legelőt.

Második.

Jössz le, te, hallod? Itt legelészd a
Harmatos oldalt!

No megállj! Mindjárt megdoblak e kővel.
Csak előre, vezérkos, előre!
Őrizni az ólban a nyáját
Kószáló kyklopsodnak.[1]

(A nyáj lassanként együvé terelődik.)

Együttesen (epodos).

Nincs itt Bakchos, nincsen itt táncz,
Bakchansok se, thyrsosrázók,
Nem dobognak a dobok se
Csörgedező csermely partján.
Nem pezseg itt gyöngyöző bor,
Nysa sincs nympháival,
Hogy bakchosi, bakchosi dallal
Zengjem velük Aphroditét,
Vadászva reája fehérbokájú
Bakchansnők csapatával.
Kedvesem!
Kedves Bakchosom, oh hol jársz egyedül?
Hol leng most szőke fürtöd?
Lásd, híved az egyszemü, vad
Kyklops cselédje most,
S ebben a rongyos kecskegunyában
Bolygok az ő szolgája gyanánt
Elvesztve szerelmes uram.

Silenos.

Csitt, gyermekek! Hagyjátok a szolgákra most,
A szirtodúba hogy behajtsák a juhot.

Karvezető (a szolgákhoz).

No menjetek! (Azok behajtják a nyájat.)
De mért e sietés, atyám?

[1] E szakasz hiányzik a kéziratokban. Kirchhoff szerint pótlandó.

SILENOS.

A tengerparton látok egy görög hajót,
És a legénység — hadvezér az élükön —
E barlanghoz közelg; mindegyikük nyakán
Üres kosár lóg — élelmet keresnek itt —
Meg vizeskorsó. Ah, szegény földönfutók!
Vajjon kik ők? Nem sejtik, mily gazdánk vagyon,
— Polyphemos! — a midőn e kietlen tanyát
Meglátogatják, s a kyklops emberfaló
Torkába jutnak itt a szerencsétlenek.
De csitt legyen! Tudjuk meg mindenekelőtt,
Mit is keresnek itt, az Etna-bércz alatt?

ODYSSEUS

(balról sietve, vele hajóstársai. Egy szíjon tömlő van a nyakába akasztva).

Jó emberek, mondjátok, hol találhatunk
Forrásvizet szomjunkat oltani, s van-é,
Ki éhes útasoknak ételt adna el?
Mi ez? Tán Bakchos városába érkezénk?
Satyrosoknak serge a barlang előtt!
A legkorosbat szólítom meg: Üdv neked!

SILENOS.

Üdv néked is! De szólj, ki vagy s hol van hazád?

ODYSSEUS.

Ithakai Odysseus, kephallén király.

SILENOS.

Ösmérem, Sisyphos-faj, szájas és ravasz.[1]

ODYSSEUS.

Épp az vagyok; de hagyd el ócsárlásidat!

[1] A Homeros-utáni monda Laertes helyett a hírhedt, ravasz Sisyphost emlegette Odysseus apjául.

ACCADEMIA D'UNGHERIA DI ROMA BIBLIOTECA

SILENOS.

Honnan jövél Siciliának partira?

ODYSSEUS.

Trója alól indultam a harczból haza.

SILENOS.

Hogyan? Nem tudtad, mely uton juthatsz haza?

ODYSSEUS.

Utunkból erre vert a vad vihar dühe.

SILENOS.

Aj-baj! Egészen úgy jártál, mint jó-magam.

ODYSSEUS.

Talán erőszak hajtott erre téged is?

SILENOS.

Rablókat űztünk, kik elrablák Bakchosunk.

ODYSSEUS.

Mily föld ez és mily emberek lakosai?

SILENOS.

Az Etna ez, Sicilia legmagasb hegye.

ODYSSEUS.

Hol itt egy város bástyaormа, kőfala?

SILENOS.

Sehol, uram! Lakatlan ormok itt ezek.

ODYSSEUS.

Ki bírja hát e földet? Tán vadállatok?

SILENOS.

Kyklopsok, nem házakban, barlangban lakók.

ODYSSEUS.

Ki a királyuk? Vagy a nép uralkodik?

SILENOS.

Nomádok; senki sem parancsol senkinek.

ODYSSEUS.

Földet művelnek? Vagy hogy szerzik étküket?

SILENOS.

Tej és turó az ételük, meg birkahús.

ODYSSEUS.

De Bakchos nedvét, a szőlőt csak ismerik?

SILENOS.

Hírből se! Nincs e földön semmi vígaság.

ODYSSEUS.

De vendéglátók? Idegenhez szívesek?

SILENOS.

A vendég-hozta hús legízesebb nekik.

ODYSSEUS.

Mit mondasz? Emberhús a kedves ételük?

SILENOS.

Itt senki sem járt, kit ne vágtak volna le.

ODYSSEUS.

S hol van a kyklops? Benn a barlangban talán?

SILENOS.

Künn jár az Etnán, vadat űz kutyáival.

ODYSSEUS.

Tudod-e, mit tégy? És mi nyomban távozunk.

SILENOS.

Nem én, Odysseus! Ám mindenre kész vagyok.

ODYSSEUS.

Élelmet adj el nékünk, mert az elfogyott.

SILENOS.

Mondtam már, semmi sincsen itt huson kívül.

ODYSSEUS.

Éhes gyomornak édes orvosság az is.

SILENOS.

Fügés túrónk is van még, oszt' tehéntejünk.

ODYSSEUS.

Mutasd csak, rajta! Zsákban macskát nem veszünk.[1]

SILENOS.

De szólj először, hány aranynyal fizeted?

ODYSSEUS.

Én nem aranynyal, Bakchos-nedvvel fizetek.

SILENOS.

Be szép beszéd! Oh rég' sóvárgunk erre már!

ODYSSEUS.

S éppen Marón, az isten sarja adta volt.[2]

SILENOS.

Az, a kit egykor karjaimban hordozék?

ODYSSEUS.

Nyíltan beszélek, hogy megértsd: Bakchos fia.

SILENOS.

Ott van hajódban vagy magaddal elhozád?

ODYSSEUS.

Im' ez a tömlő rejti, látod-é, öreg?

SILENOS.

Ez itt? A torkom ennyitől nedves se lesz.

ODYSSEUS.

De jól ereszt, és kétszer annyi lesz helyén.

SILENOS.

Remek egy forrás, édes forrás lesz nekem!

[1] Az eredetiben: „A portékához napfény való."

[2] Homerosnál is (Od. 9, 196) azt mondja Odysseus, hogy az ismarosi Marontól, Euanthes fiától, Apollon papjától kapta pompás borát. Euripides Bakchos fiának mondja Maront.

ODYSSEUS.

Megízleltessem szintisztán előbb veled?

SILENOS.

Jó lesz! Vevőket épp a kóstolás szerez.

ODYSSEUS.

A tömlő mellett, íme itt van a pohár.

SILENOS.

Tölts, hadd látom, hogy régi ösmerősöm-é?

ODYSSEUS (tölt és odanyujtja).

No, vedd!

SILENOS (szagolja).

Teringettét! Be *szép* zamatja van!

ODYSSEUS.

Láttad talán?

SILENOS.

Nem, isten-uccse, szagolom.

ODYSSEUS.

Ízleld is meg, hogy ne csupán szóval dicsérd.

SILENOS (iszik).

Ej, hajh! Hisz már is tánczra perdít Bakchios.
Ajh, hajh, hajh!

ODYSSEUS.

Nos, úgy-e, szépen lecsúszott a torkodon?

SILENOS.

Le bíz', a lábujjam hegyéig eljutott.

ODYSSEUS.

Ezenkivül még pénzzel is megfizetünk.[1]

SILENOS.

Ne bántsd a pénzt, csak a tömlődet nyitogasd.

[1] A 139. verssel ellenkezik. A tréfa menti az ellenmondást.

ODYSSEUS.

Most hozd a túrót, avvagy a bárányokat.

SILENOS (iszik).

Meg is teszem s a gazdámmal nem gondolok.
Egy serleget ha fenékig fölhajthatok,
Od'adnám érte minden kyklops nyájait;
És egy pillámra ráborúló mámorért
Megengedem, hogy a tengerbe dobjanak. (Iszik.)
A ki nem örvend az italnak, sült bolond.
Ez az, mitől a férfiérzés gerjedez,
És markolászni kezd a kéz, az arra szánt
Tájékra russzan, aztán lábunk tánczra kél
S a bajt feledjük. Én ne élveznék ilyen
Italt? Mit bánom, hogyha arról koldul is
A buta kyklops s az az egy szem homlokán?
(Bemegy a barlangba a túróért meg a bárányokért.)

KARVEZETŐ.

Halld csak, Odysseus, nem csevegnénk egy kicsit?

ODYSSEUS.

Csak szóljatok, mint jó baráthoz a barát.

KARVEZETŐ.

Ti megvevétek Tróját s Helenát vele?

ODYSSEUS.

És Priamosnak házát tőből feldulók.

KARVEZETŐ.

S midőn a szép nő foglyotok lett, úgyebár
Egymás után megélvezétek bájait?
Mert férfiakban szereti a változást.
A csalfa kígyó, hogy a tarka bugyogót
Meglátta Páris czombján és a szép arany
Lánczot, mely a nyakában lógva csillogott,

Belébolondult, s Menelaost, a derék
Ficzkót faképnél hagyta. Bárcsak asszonyi
Állat ne volna a világon, — csak nekem!

SILENOS

(jő a barlangból szolgákkal, kik kosarakban túrót s összekötött lábú bárányokat hoznak).

Dicső Odysseus! Íme, itt hozunk neked
Nehány kis gyapjast, bégető bárányokat
S aludttejből kisajtolt túrót, jó-sokat.
Vegyétek s barlangunktól álljatok odébb,
Ha érte mézes szőlőnedvet adtatok.

(A kyklops feltünik a hegyi úton.)

Oh jaj, de ott jön már a kyklops! Mit tegyünk?

ODYSSEUS.

Végünk van! Ah, hová fussunk most, szólj, öreg.

SILENOS.

E szirtüregben rejteket leltek talán.

ODYSSEUS.

Szörnyü tanács: a kész hálóba rontani.

SILENOS.

Oh nem, a szirtben sok búvóhelyet találsz.

ODYSSEUS.

Nem, nem, hisz akkor Trója vajh mit szólana,
Ha egy embertől megfutnék, ki annyiszor
Helyt álltam pajzszsal phrygek ezrei előtt?
Ha halni kell, halálom hadd legyen dicső;
Ha élek, őrizzem meg régi hírnevem.

(Társaival a barlang bejáratához húzódik.)

KYKLOPS

(fölléptekor a satyrosok bakugrásokkal szétriadnak).

Ej, szedte-vette! Mit jelent e tombolás?
Mi zaj, mi táncz ez? Nincsen Dionysos itt,

Nem csattog a réztányér, a dob nem pereg!
Hogy' vannak a barlangba' kis bárányaim?
Már emlőn csüggnek? Anyjuk alá vannak-é
Eresztve szopni? A kifejt tejnek fölét
Szittyókosárba gyűjtöttétek? Szóljatok!
(A satyrosok némán lehorgasztják a fejüket.)
Mit mondotok? Mit szóltok? Mindjárt megtanít
Rívásra e bot. Föltekintsetek, ne le!

KARVEZETŐ (elszántan föltekint).

No nézd, magához Zeushoz emelém fejem:
Látom Oriont, csillagoknak táborát.

KYKLOPS.

Jól el van-é készítve már a reggelim?

KARVEZETŐ.

El ám! Csak hozzá kész legyen a torkod is.

KYKLOPS.

Meg vannak-é már töltve tejjel vödreim?

KARVEZETŐ.

Ha kedved tartja, hordószámra ihatol.

KYKLOPS.

Juh- vagy tehéntej vagy mindkettőből kevert?

KARVEZETŐ.

A milyen kell, csak engem bé ne nyelj vele!

KYKLOPS.

No persze, hogy hasamban mind ugráljatok,
És rugkapálva végképen megöljetek!
(Meglátja az idegeneket.)
Tyűh! Mily csoportot látok ott az udvaron?
Kalózok vannak földünkön vagy tolvajok?
S mit látok itt? Barlangomból bárányokat;

Fűzággal összekötve gyönge lábaik;
Mellettük sok túróskosár, s a vén Silén,
Hajh, ütlegektől mily dagadt kopasz feje!

SILENOS
(közelebb lép, panaszos hangon).

Jaj, lázban égek! Összevertek, jaj nekem!

KYKLOPS.

Ki? Szólj, öreg, ki bokszolá meg vén fejed?

SILENOS.

Ezek, mert nem hagyám, hogy kiraboljanak.

KYKLOPS.

Hát nem tudák, hogy istensarj s isten vagyok?

SILENOS.

Hiába mondtam! Elhordták minden javad,
Bár tiltakoztam, felfalták a sajtodat,
Kihurczolák bárányid s fenyegettek is,
Hogy háromrőfös lánczczal tested átkötik,
Aztán kihúzzák a hasadból a beled,
Végigpáholják korbácsokkal hátadat
És gúzsba kötve odadobnak a hajó
Födélzetére s áruba bocsátanak
Követ czipelni, avvagy malmot hajtani.

KYKLOPS.

Valóban? Hát szaladj azonnal s fend ki jól
A konyhakésem, fát is hozz egy jó rakást
És rakj tüzet. Hadd vágom őket nyomba' le,
Töltöm meg a bendőmet a frissébe' sült
Jó pecsenyével; nem kell azt fölszelni sem.[1]

[1] Dobree, Musgrave és Wecklein olvasása szerint.

Aztán jöhet, mi üstömben puhára főtt.
A sok vadhússal már éppen torkig vagyok;
Elég oroszlánt, meg szarvast faltam be már,
De emberhús már rég nem volt az asztalon.

SILENOS.

A megszokottra annál ízletesb az új,
Uram! Bizony már nem kevés idő letelt,
Hogy barlangodba idegenek jöttenek.

ODYSSEUS (közeledve).

Kyklops, most engedj szóhoz jutni minket is!
Élelmiszert ohajtván vásárolni itt
Hajónkrul a te barlangod felé jövénk.
A báránykákat ez az ember egy pohár
Borért kínálta és fölhajtván a kupát
Önként id'adta, kényszerről itt szó se volt.
De egy igaz szó nem sok, most annyit se mond,
Mivel kisült rá a csalárd sáfárkodás.

SILENOS.

Mit, én?! Veszsz el gazúl . . .

ODYSSEUS.

Veszszek, ha hazudom.

SILENOS.

Kyklops, apádra, Poseidonra esküszöm,
A nagy Tritonra, Nereusra, Nereus
Leányhadára, Kalypsóra és a szent
Habokra s minden halfajára szörnyü nagy
Esküt teszek, oh kyklopsok legszebbike,
Kicsiny gazdácskám: sohsem adtam el javad
Idegeneknek. Máskép sujtsa rossz halál
E rossz fiúkat, szívem édes magzatit.

KARVEZETŐ.

Fejedre hulljon átkod! Láttam árukat
Adtál az utasoknak. — Hogyha nem való,
Atyám ne éljen! Vendéginket nem hagyom.

KYKLOPS.

Hazudtok! Én igazságosbnak tartom őt
Rhadamanthysnál[1] s benne jobban megbizom.
De most azt kérdem: honnan jösztök, útasok,
Kik vagytok és mily városnak szülöttei?

ODYSSEUS.

Ithakából valók vagyunk; hogy Iliost
Feldúltuk, szélvész ért utól a tengeren,
És partjaidra vert, kyklops, a vad vihar.

KYKLOPS.

Talán a megszökött gaz Helena után
Menétek hadba a Skamandros partihoz?

ODYSSEUS.

Bizony, sok fáradalmon törtük át magunk.

KYKLOPS.

Szégyenletes hadjárat! Egy *asszony* miatt
Hajókra szállni Phrygiának földire!

ODYSSEUS.

Isten akarta! Embert ne gáncsolj ezért.
De mink, oh tengeristennek nemes fia,
Hozzád könyörgünk s nyíltan szól esdő szavunk:
Ne vágd le jó barátid, kik barlangodat
Meglátogatták; óh ne csapj ily szörnyü tort!

[1] Az alvilág egyik bírája.

Mi védelmeztük meg atyádnak templomit,[1]
Hogy bírja békén Hellas tengerpartjain.
Sértetlen' állnak Taenaron szent öblei,
Magas révpartja Maleiának, a dicső
Athéna érczbányája Sunion fölött,
S mentsvára Geraestosnak.[2] Megtorlatlanúl
Nem hagytuk Hellas szennyfoltját a phrygeken.
Ez néked is jó: hellenek földén lakol,
A tűzokádó Etna-bércznek oldalán.

(A kyklops fitymáló mozdulatot tesz.)

Emberi törvény — ha okokra mit sem adsz —
Hogy béfogadjuk a hajótörött szegényt,
Megvendégeljük és adjunk ruhát neki
S ne húzzuk nyársra testét, mint ökör husát,
Hogy teletömhesd véle bendőd és pofád.
Hellast eléggé megdézsmálta Trója már,
Sok vért ivott, a mit lándzsája onta ki,
Sok asszonyt özvegygyé tett, ősz apát, anyát
Gyermektelenné. A mi megmaradt, ha te
Most megsütöd s kajánul föllakmározod,
Hová jutunk így? Oh kyklops, hallgass reám:
Hagyd abba torkosságod, a rossz út helyett
Válaszd a jobbat, mert a rút haszonlesés
Sokak fejére vont már súlyos büntetést!

Silenos (a kyklopshoz).

Én azt tanácslom, a husából meg ne hagyj
Semmit sem ennek! Hogyha nyelvét békapod,
Oh kyklops, ékesszóló s szellemes leszel.

[1] A trójaiak ellen. A költő a perzsa háborúkra gondol.

[2] Taenaron és Maleia hegyfokán temploma volt Poseidonnak. Sunion hegyén, melyhez közel voltak a laurioni ércz-

KYKLOPS.

A bölcsnek, oh emberkém, kincs az istene,
Egyéb minden csak hangzatos szópengetés.
A hegyfokok s atyámnak minden szenthelye
Felőlem ott lehetnek: mért is említed?
Zeus villáma nem rémít meg engemet;
Nem is t'om, mért vón Zeus nálam hatalmasabb.
Én nem törődöm véle, s hogy mért nem, figyelj!
Mikor fölülről záporesőt küld reám,
E szirtüregben biztos hajlékot lelek.
Borjút sütök magamnak vagy vadállatot,
Hanyatt heverve a bendőmet áztatom,
Felhajtok egy vödör tejet s puffogtatok
Versent dörögve Zeusnak mennydörgésivel.
Ha hóvihart hoz Thrakiából Boreas,[1]
Gyapjas subába burkolom a testemet
S tüzem felszítva, csak fitymálom a havat.
A föld, akarja vagy se, kénytelem nekem
Füvet teremni és hizlalni nyájamat.
Ebből magamnak, nem istennek áldozok,
Saját hasamnak, mert a legfőbb isten *ez!*
Jól enni, inni napról-napra: *ez* „Zeus"
A józan embereknek és a gondokat
Bölcsen kerülni. Mind, a kik törvényeket
Szerezve megzavarták ember életét,
A bánat verje meg! Én csak szünetlenül
Kedvemre élek és — megeszlek téged is.
Vendégajándok is lesz — meg ne szóljanak! —

bányák, ma is látható tizenkét oszlop Poseidon templomából. Geraestos hegyfokán, Euboea szigetén, szintén volt Poseidon-templom, mely egyúttal menedékhelyül, mentsvárul is szolgált.

[1] Az északi szél istene.

Tüzet, vizet kapsz és az üstöt, melybe' majd
Apróra vágva tested jó-puhára fő.
Lóduljatok be s oltáromhoz álljatok
A barlang istenének lakoma gyanánt.
(A kyklops és Silenos betereli a görögöket a barlangba.)

ODYSSEUS (útközben).

Hajh, Trója harczát és a tenger vészeit
Megálltam, és most e kegyetlen szörnyeteg
Vad szikla-szívén szenvedek hajótörést!
Oh Zeus szülötte, Pallas istenasszonyom,
Most, most segíts meg! Iliosnál rémitőbb
Bajba jutottam: örvény tátog itt felém!
S te, vendégvédő Zeus, a fényes csillagok
Között lakó, *lásd* ezt! Ha nem látod, bizony
A balgának vagy isten, nékem semmi sem.
(A barlangba megy.)

KAR.

Tátsd ki szádat, nyisd ki torkod
Tágas öblét, kyklops! készen párolog már
Üstbe' mi fő s a mi sült a parázson.
Rágd, harapd csak,
Tépd vendégeid husát,
Leheverve bozontos kecskebőrre.

Engemet meg ne hívj!
Rakományod rakd magad hajód öblébe.
Ily tanyát én nem kivánok,
Oh nem ilyen áldozást;
Ez nem oltárhoz való.
De azért ez az etnai szörny
Bemutatja vad áldozatát,
Felfalja mohón vendégi husát.
Szörnyeteg te, irgalmatlan'

Levágod, kik tűzhelyedhez folyamodnak
És parazson kisütött s párolt husukat
Szörnyü fogaddal
Összerágod kéjesen,
Leheverve bozontos kecskebőrre.
(Csak engem meg ne hívj!
Rakományod rakd magad hajód öblébe.
Ily tanyát én nem kívánok,
Oh nem ilyen áldozást;
Ez nem oltárhoz való.
De azért ez az etnai szörny
Bemutatja vad áldozatát
S felfalja mohón vendégi husát.)[1]

ODYSSEUS (kirohan a barlangból).

Oh Zeus, mit mondjak? Szörnyüt látott benn szemem:
Mesés, nem ember dolga, hihetetlen az!

KARVEZETŐ.

Mi az, Odysseus? Felfalt-é a szörnyeteg
Valóban egyet hű bajtársaid közül?

ODYSSEUS.

Kettőt szemügyre vett s kezében mérlegelt,
Két termetest, épp a legjobb húsban levőt.

KARVEZETŐ.

Szegények! Oh mondd, hogy ment végbe a dolog.

ODYSSEUS.

A mint beléptünk sziklaháza küszöbén,
Tüzet szitott azonnal tágas tűzhelyén

[1] A () közé foglalt ismétlődő ephymnion nincs meg a kéziratokban.

Halomba rakva órjás tölgyhasábokat,
Könnyen megtelt vón vélük három társzekér.
Aztán a földön, a tűz lángjához közel
Fenyőgalyakból jó fekhelyet készített.
Teheneit megfejte s a fehér tejet
Egy tízvödörnyi nagy dézsába önti be.
Állíta mellé egy nagy öblös fa-kupát:
A szélessége három rőf, a mélye négy.
És már javában forrt az érczüst a tüzön.
Hegyes karónak tűzben edzé a hegyét
S nyelét kisímitotta, mert tövisfa volt.
Felfogni a vért a sok tál is készen állt.
Mikor mindennel elkészült már a pokol
Istentelen szakácsa, felmarkolta két
Társam, levágta s egy mesterfogással ezt
Az üstnek ércz gyomrába teremtette, azt
A lába végén, a bokáján kapta meg
S a szikla érdes éléhez csapá, hogy ott
Mind szerteloccsant agyvelője; a husát
Leszelte szörnyü pallosával, megsüté,
S mi megmaradt, az üstbe hányta főni azt.
Keserves könnyet onték ottan én, szegény!
Körülte kellett lennem s szolgálnom neki!
Félénk madárként többi társam meglapult,
És holt-halványan szirtodúba bujtak el.
Mikor barátim húsával torkig lakott
S undok szagot böfögve elterült hanyatt,
Eszmét ad isten: megtöltvén egy serleget
E jó Marónból, inni nyujtom ő neki
S igy szólok: „Kyklops, nagy Poseidon magzata!
Szőlő levéből, nézd csak, milyen isteni
Italt nyujt Hellas: Dionysos balzsamát!“
Ő torkig undok ételével — átvevé,

Fenékig itta egyhuzomra serlegem
S hálásan intve szólott: „Kedves idegen,
A jó ebédhez jó italt adál nekem!“
Mikor láttam, hogy kedvre kelti italom,
Másik pohárral is kináltam, tudva jól,
A bor megejti s nemsokára meglakol.
El is kezdett dalolni. Én pedig pohárt
Pohárra tölték, míg a bor fejébe szállt.
Ott kurjongat jajongó társaim között,
Hogy zeng a barlang. — Én kijöttem csendesen,
Hogy meneküljünk — *véled*, hogyha akarod.
Hát szóljatok, van-é vagy nincsen kedvetek
Megszökni e vad embertől és Bakchios
Lakában élni nyájas nymphák serge közt?
Atyátok ott benn egyetért ebben velem,
De a borélvezettől kábult lett feje;
Lépen ragadva csügg a serlegen, szegény,
Vergődő szárnynyal. Ám te, a ki ifju vagy,
Menekülj vélünk és keresd föl Bakchosod,
Minden kyklopsnál régibb, jobb barátodat.

KARVEZETŐ.

Oh drága, bár megérném azt a szép napot,
A mely a gaz kyklopstól megment engemet.
Lopószivattyunk oly rég böjtöl már szegény,
És képtelenség ezt magunknak kapni bé.

ODYSSEUS.

Nos, halld tehát, mily büntetést kap a czuda.
Vadállat s szolgaságod véget itt hogy' ér.

KARVEZETŐ.

Beszélj! Nem édesb Lydiának lantja sem
Fülemnek annál, mint hogy a szörny elveszett.

ODYSSEUS.

Bakchos levétől fölvidulva kedve jött
Együtt mulatni kyklops-testvéreivel.

KARVEZETŐ.

Értem! Magányos erdő mélyén rajta ütsz,
Levágod avvagy szirtoromról leveted.

ODYSSEUS.

Oh nem ilyesmi! Tervem sokkal ravaszabb!

KARVEZETŐ.

Mi hát? Hiszen rég' halljuk sok furfangodat.

ODYSSEUS.

Lebeszélem őt ez útról s azt tanácsolom,
A kyklopsokkal meg ne oszsza italát;
Magának tartsa meg s élvezze életét.
S ha majd elalszik, Bakchos rajt' erőt veszen . . .
A barlangjában van egy jó olajfaág:
Végét e karddal jó-hegyesre vagdalom
S a tűzbe tartom; ott ha izzóvá hevűlt,
Azon tüzesen arcza közepe felé
Lódítom s azt az egy szemét kiégetem.
Mint a hajóács, hogyha épit egy hajót,
Kettős szijával megforgatja a furót:
Fényes szemében a kyklopsnak a karót
Úgy forgatom, míg ki nem oltom csillagát.

KARVEZETŐ (ugrálva).

Juhhaj, juhhaj!
Örvendek és őrjöngök. Pompás gondolat!

ODYSSEUS.

Elviszlek aztán társaimmal titeket
S az öreget fekete gályám öblibe,
S e földről két sor evező ragad tova.

KARVEZETŐ.

Mondd, nem tehetném, hogy szent áldozat gyanánt
Fogjam a rúdat, a melyet szemébe tolsz?
Véres munkádban kész örömmel részt veszek.

ODYSSEUS.

Kell is, nagy a rúd, egyesült erőt kiván.

KARVEZETŐ.

Oh száz szekérnek elczipelném terheit,
Csak a kyklopsnak — hogy pusztuljon csúfosan —
Darázsfészekként pörkölhessem a szemét.

ODYSSEUS.

Egy szót se többet! Hisz tudjátok tervemet;
Fogadjátok meg a mesternek szózatát,
Ha szólok. Mert én benn levő barátimat
Nem hagyhatom s nem menekülök nélkülök.
Elfuthatnék, a barlangon kivűl vagyok;
De nem igazság elhagynom barátaim,
Hű útitársim s menekűlnöm egyedűl.

(Bemegy a barlangba.)

KARVEZETŐ.

No, ki mégyen előre s utána ki megy,
Hogy kézbe ragadja a hosszu karót,
S a kyklopsnak beletolva szemébe
Kioltsa örökre világát?

(A satyrosok hősiesen húzódoznak. Belülről kurjongó ének hallik.)

Csend, csend! Ott jő már mámorosan,
Ott tántorg szirtodujából elő,
Kurjongva esetlen hangzatu dalt.
No de mindjárt még vadabbul üvölt.
Rajta, tanítsuk a tanulatlant

Bordal-dalolásra.
Bizonyos már megvakulása.
(A kyklops Silenosra támaszkodva tántorogva jő.)

KAR.

Oh be boldog, ki vigadva
A gerezdnek leve mellett
Dalolásba önti kedvét,
A barátját átkarolva
Megy a szőkehajú lánynak,
A kecsesnek ablakához;
Haja csillog az olajtól
S bekiáltja: Nyisd ki, babám, az ajtót!

KYKLOPS.

Te-te-telve vagyok borral,
Torkig lakva lakomámmal;
Tele bendőm tetejéig
A hasam hajója rakva.
Kikelet van, vidul a rét,
Csalogat már csatangolni
Kyklops atyafiaimhoz.
(Odysseus megjelenik a barlang nyílásában.
Ide csak te, görög, azt az édes tömlőt!

KAR (Odysseus felé).

De milyen szépszemű ifjú,
Deli ifjú jön a házból,
Lalala! s hogy szeret engem!
(A kyklopshoz kétértelmű gúnynyal:)
No eredj, vár a szövétnek,
Meg a gyönge nympha csókja
A te hűvös barlangodban,

Meg a bíbor koszorú is,[1]
Fejedet hogy telehintse virággal.

ODYSSEUS (a kyklopshoz lép).

Kyklops, figyelj rám, mert jó ismerős vagyok
E Bakchosszal, kit megkóstoltattam veled.

KYKLOPS.

Miféle isten voltakép e Bakchios?

ODYSSEUS.

Az embereknek legtöbb életkedvet ád.

KYKLOPS.

Valóban, felböfögnöm kellemes nagyon.

ODYSSEUS.

Ily isten ő, halandót meg nem bánt soha.

KYKLOPS.

De hát egy isten tömlőben hogy' lakhatik?

ODYSSEUS.

Tedd bárhová, jól érzi mindenütt magát.

KYKLOPS.

De bőrbe' lakni — istenhez csak nem való?!

ODYSSEUS.

Ha néked ízlik, mért ne? Árt a bőr neked?

KYKLOPS.

A bőrt utálom, ám italát kedvelem.

ODYSSEUS.

Maradj tehát itt és igyál, Kyklops, vigan.

KYKLOPS.

Ne oszszam-é meg testvérimmel e nedűt?

[1] Célzás a vérre, mely szeméből ömölni fog.

ODYSSEUS.

Tartsd meg magadnak: úgy előkelőbb leszel.

KYKLOPS.

De nagylelkűbb, ha kedvesim részeltetem.

ODYSSEUS.

Czivódást szül a dözsölés, meg ütleget.

KYKLOPS.

Bármint iszom, nem mernek engem bántani.

ODYSSEUS.

Barátom! Honn maradjon, a ki bort ivott.

KYKLOPS.

Magában iddogálni a bolond szokott.

ODYSSEUS.

Az okos szépen otthon űl, ha bérugott.

(Silenos tántorogva jön a barlangból.)

KYKLOPS.

Mit tégyek, oh Silenos? Honn maradjak-é?

SILENOS.

Azt mondom! Több ivóra, kyklops, nem szorulsz.

KYKLOPS (belenyugodva).

És friss füvével édes a pást lágy öle.

SILENOS.

S a nap hevében iddogálni hívogat.
Heverj le, nyujtózzál ki a lágy pázsiton.

KYKLOPS.

No jó!

(Leheveredik. Silenos átveszi a telt kancsót Odysseustól s a kyklops mögé állítja.)

De mért állítod a kancsót hátam mögé?

SILENOS.

Hogy föl ne döntse senki.

KYKLOPS.

Nem, te csak magad
Akarsz titokban inni. Tedd középre, úgy!
(Odysseushoz.)
Görög barátom, mondd, hogy hívnak tégedet?

ODYSSEUS.

Úgy hívnak: *Senki*. S mily kegyet szántál nekem?

KYKLOPS.

Utolsónak fallak fel társaid közül.

SILENOS.

Te szép emlékkel biztatod vendégedet.
(Hirtelen húz egyet a kancsóból.

KYKLOPS.

Hé! mit cselekszel? Lopva felhajtod borom?

SILENOS.

Nem, csak megcsókolt. Elbájolta szép szemem.

KYKLOPS.

Kikapsz! A bor nem csókol, csak te csókolod.

SILENOS.

Azt mondja, Zeusra, hogy szeret, tetszem neki.

KYKLOPS.

Töltsd csak szinültig a pohárt és nyujtsd ide.

SILENOS.

Előbb hadd lássuk, jól van-é keverve így?

KYKLOPS.

Elrontod! *Úgy* add!

SILENOS.

Zeusra nem, míg koszorút
Nem fonsz fejedre, és én meg nem kóstolom.
(Nagyot húz belőle.)

KYKLOPS.

Oh gaz pohárnok!

SILENOS.

Zeusra nem, de méz e bor!
Töröld meg a szád, s inni nyujtom e kupát.

KYKLOPS.

Im' tiszta már az ajkam és szakállam is.

SILENOS.

Kecsesen hajlítsd a karod s aztán igyál,
Mint engemet látsz inni — (felhajtja)
és ím már se látsz!

KYKLOPS.

Hé, mit müvelsz?

SILENOS.

Fenékig ittam, jaj be jó!

KYKLOPS (Odysseushoz).

Vedd át, görög, te légy pohárnokom magad.

ODYSSEUS.

Kezem közt megmutatja a szőlő, mit ér!

KYKLOPS.

No rajta, töltsd hát!

ODYSSEUS.

Töltöm, csak légy csendesen.

KYKLOPS.

Nehéz ez annak, a ki már jócskán ivott.

ODYSSEUS.

No vedd és idd ki, benne egy cseppet se hagyj.
Csak szíjjad, míg a szuszból teljesen kifogysz.

KYKLOPS (iszik).

Ujjú, ujjú! A szőlő fája mily okos!

ODYSSEUS.

Ha bő ebédre bőven szürcsölöd levét,
A míg eloltod szomjad: szépen szenderegsz.
Ha hagysz belőle, rád aszályt küld Bakchios.

KYKLOPS (újra iszik).

Haja, ha!
Majd belefúltam! Ez a boldogság maga!
Az ég, ölelkezvén a földdel, tánczra kél
S kering velem; fenn Zeusnak látom trónusát
S az isteneknek teljes, fenséges karát.
(Kedélyes, elhárító mozdulattal.)
Nem csókolódzom! Hagyjatok, szép Charisok![1]
Elég, ha Ganymédest bírom, nyúgoszom.
(Silenost ölelgeti, kit Ganymédesnek képzel.)
A Chárisokra, nincs szebb! S nem tudom, nekem
Egy szép fiú minden leánynál kedvesebb.

SILENOS (védekezve).

Talán bíz' én legyek Zeus Ganymédese?[2]

KYKLOPS.

(feláll és Silenost a barlang felé ragadja).

Az! Dardanosból, Zeusra, én ragadlak el.

[1] A Charisok (Gratiák) a kellem istennői.

[2] Ganymédes, Tros trójai király gyönyörű fia, kit Zeus az Idáról vagy Dardanion hegyfokáról sasával az Olymposra ragadtatott s ott pohárnokává tett.

SILENOS (a karhoz).

Fiúk, jaj nékem! Szörnyü csúfság vár reám.

KYKLOPS.

Szidod, hogy ittas, gúnyolod szerelmesed?

SILENOS.

Oh jaj, a jó bor mindjárt a torkomra forr.
(A kyklops behurczolja a barlangba.)

ODYSSEUS (a barlangba benézve).

Most rajta, Bakchos gyermeki, nemes fiak!
Már bent van, álom nyomja ott el csakhamar,
Aztán kihányja szörnyü torkából a húst.
Már készen áll a barlangban, már sistereg
Tüzes karóm; nincs hátra más, csak a szemét
Kisütni véle. Ember kell a gátra most!

KARVEZETŐ.

Erős a bátorságunk, szikla és aczél!
De menj be, hogy ne érje szégyen ott atyánk'.
Mi minket illet, itt mindig készen találsz.

ODYSSEUS.

Etna ura, Hephaestos! Gaz szomszédodat
Most rázd le a nyakadról, süsd ki a szemét.
És jöjj te, Álom, jöjj, sötét Éj gyermeke,
Egész erőddel nyomd el e vadállatot!
Ne hagyd Odysseust — Trója hősi harczai
Után — az által veszni hű bajtársival,
Ki nem vesz istent, nem vesz embert semmibe.
Máskép a véletlent tisztelnők istenül,
Isten hatalma kisebb volna, mint azé.
(Elszántan bemegy a barlangba.)

KAR.

A vendégit felfalónak
Torkát fojtogatni már
Készül a jó hurok: oh hisz azonnal
Tűz emészti meg szemét.
Mert már
Izzóvá lett a dorong
Benn a hamúnak alája bedugva, hatalmas
Egy ág! Jöjj, végezd, Maron[1],
Művedet!
Süsd ki szemét a bolondnak, a bor
Forrjon a torkára már!
Én úgy
Vágyom a repkénynyel koszorúzott
Bakchosom meglátni már
S hagyni
E kyklopsi zord magányt.
Ah, vajjon ezt megérem-é?

ODYSSEUS (sietve kijő).

Az égre, csendben légyetek, ti, állatok!
Lakat legyen most szátokon; mert nem szabad
Szuszogni vagy krákogni, még pislogni sem!
Ne ébredjen fel a gonosz szörny, míg szemét
Ki nem sütötte a karóm tüzes hegye.

KARVEZETŐ.

Mi hallgatunk; orrunk helyett a szánk szuszog.

ODYSSEUS.

Most hát előre! Fogjátok meg a karót
Két kézzel; izzik már eléggé a hegye.

(A Satyrosok ijedten hőkölnek.)

[1] T. i. a Marontól származó bor.

KARVEZETŐ.

Jelöld ki, melyikünk ragadja meg előbb
Az izzó rúdat, mely a kyklopsnak szemét
Kiszúrja! E gyönyörben részünk hadd legyen.

Egyik satyros.

Mi a nyílástól sokkal távolabb vagyunk,
Hogysem szemébe tolhatnók tüzes karód.

Másik.

Egy percz alatt hogy' megbénult minden tagom!

Harmadik.

Úgy jártál, mint én! Íme álló helyemen
A két lábam kimarjult; nem tudom, mitől?

ODYSSEUS.

Ott álltodban kimarjult?

Harmadik.

Úgy van s két szemem
Porral, hamúval telt meg, nem tudom, hogyan?

ODYSSEUS.

Ti gyáva ficzkók vagytok és nem frigyesek.

KARVEZETŐ.

No persze, mert féltem gerinczem' s hátamat,
S nem üttetem ki ütlegekkel a fogam,
Ez óvatosság néked mindjárt gyávaság?
Ám Orpheustól egy varázsigét tudok,[1]
Melytől karód magától a fejébe mén
S nyomban megég a földnek egyszemű fia.

ODYSSEUS.

Rég' tudtam én, mily gyávák vagytok, mily pulyák;
Most még inkább tudom. Saját bajtársaim

[1] Gúnyos czélzás az orphikusok mystikus babonáira.

Lesznek segítségemre. Hogyha nincs erő
Karodba', száddal működj' közre legalább
És rigmusiddal lelkesítsd barátimat.

(Bemegy a barlangba.)

KARVEZETŐ.

Azt megteszem, ha nem saját bőrömre megy.
Ha csak ordítni kell, megsűl a szörnyeteg.

KAR (tagjai).

Hát rajta hamar, toljátok neki,
Süssétek ki az emberevő
Szörnyetegnek a szemét!

Sütni csak, perzselni csak
Etna-bércznek pásztorát!

Csak fúrd, csak csavard! Ámde vigyázz, dühét
Kínja rád ne uszítsa.

KYKLOPS (belülről).

Oh jaj szememnek, perzselő tűz égeti!

KARVEZETŐ.

Szép hymnus, Kyklops! Még egy strófát énekelj!

KYKLOPS
(megjelenik a barlang nyílásában véres homlokkal, kiégetett szemmel).

Hogy megcsufoltak! Jaj, hogy tönkre tettenek!
De nem fogtok nevetve, semmiháziak,
Kijutni barlangomból, mert a szirtkapút
Elállom és a két kezem rátok vetem.

(Odysseus és társai juhokkal és egyéb zsákmánynyal megrakodva a kyklops mellett egymás után kiosonnak a barlangból.)

KARVEZETŐ.

Kyklops, miért kiáltozol?

KYKLOPS.

Végem nekem!

KARVEZETŐ.

Be ronda lettél!

KYKLOPS.

S nyomorult azon felül!

KARVEZETŐ.

Izzó parázsba estél részegen talán?

KYKLOPS.

Megrontóm *Senki!*

KARVEZETŐ.

Senki sem bántott tehát!

KYKLOPS.

A megvakítóm *Senki!*

KARVEZETŐ.

Így hát vak se vagy!?

KYKLOPS.

Bár így látnál *te!*

KARVEZETŐ.

Senki vakká hogy tehet?

KYKLOPS.

Hah, gúnyolsz!? Senki hol van?

KARVEZETŐ.

Senki? Nincs sehol.

KYKLOPS.

A gaz görög tett tönkre, értsd meg a szavam;
Italt adott, italba fojtott a czudar.

KARVEZETŐ.

A bor hatalmas, lábáról bárkit levesz.

KYKLOPS.

Az égre! Elfutottak vagy benn vannak-é?

KARVEZETŐ (füllent).

Elbujtak ott az árnyas szikla rejtekén
És szótlan' állnak.

KYKLOPS.

Úgy? Melyik kezem felől?

KARVEZETŐ.

Jobbod felől.

KYKLOPS.

Hol?

KARVEZETŐ.

Épp' a sziklafal tövén.
Megfogtad?

KYKLOPS

(két kezét kitárva, nekimegy a sziklának).

Baj a bajra! Beverém fejem
A szirt falán.

KARVEZETŐ (félre).

S ők ott futnak már messzire!

KYKLOPS.

Azt mondtad: itt!? Nincs senki!

KARVEZETŐ.

Nem! *Erre* mondom én.

KYKLOPS.

No merre?

KARVEZETŐ.

Arra űzzed, ott balkéz felől.

KYKLOPS (hiába kapkodva).

Oh jaj, gúnyolnak! Ingerelsz bajomban is.

KARVEZETŐ.

Már nincsen ott, most éppen szemben áll veled.

KYKLOPS.

Hol vagy, gazember?

ODYSSEUS
(ekközben társaival elmenekült s föltünik a hegyi úton).

Messze áll Odysseus
És biztos ótalmában tőled védve van.

KYKLOPS.

Hogy mondtad? Mily új névre váltottad neved?

ODYSSEUS.

Odysseusra. Ezt ruházta rám atyám.
Most megbűnhödted istentelen lakomád.
Hiába dúltam vón fel Trója városát,
Ha meg nem torlom, hogy megölted társaim.

KYKLOPS.

Hajhajh! Beteljesült egy régi jósige:
Az úgy szólt, hogy te, Trójából ha visszatérsz,
Szemem fényét kioltod. Ámde néked is
Megjósolá a méltó büntést ezért:
Hosszú időn át hányódol a tengeren.

ODYSSEUS.

Veszsz meg, kivánom, s kívánságom már betelt.
Jerünk a partra, hadd indítsam el hajóm
Hazám felé, Siciliának tengerén.

(Eltünnek szem elől.)

KYKLOPS.

Nem úgy, ne hidd! E sziklát mindjárt letöröm
És szertezúzlak tégedet s hajósidat.
Felkúszom én e kétnyílásu szirtfalon
S elérem fenn az ormot, bárha vak vagyok.
(Betántorog.)

KAR.

Mi meg Odysseushoz szegődünk társakúl
S jövőre Bakchiosnak lészünk hívei.
(Silenossal együtt Odysseusék után elsietnek.)

HERAKLIDÁK

BEVEZETÉS.

A Heraklidák a dór törzs hősének, Heraklesnek gyermekei, kik atyjuk halála vagy megdicsőülése után annak ellenségétől, Eurystheus argosi királytól kitaszítva és mindenünnen elüldözve végre a gyöngék és szorongatottak humánus menedékhelyén, Athénben találnak elszánt védelmet és szíves ótalmat. Ha számbaveszszük, hogy e darab minden valószínűség szerint Kr. e. 429—427 között került színre, mikor a 431-ben megindult peloponnesosi háború teljes elkeseredéssel folyt Athén és Spárta között, nem nehéz a régi mythos leple alatt megtalálnunk e lelkes, hazafias darab alkalmiságát, irányzatosságát. Athén dicsőítése és a hálátlan Spárta megleczkéztetése, sőt megbélyegzése a költő czélja, mintha csak ezt mondaná Spártának: Athén egykor szóval és tettel megvédelmezte a ti Heraklesetek ivadékait, s ti most ezt avval háláljátok meg, hogy tűzzel-vassal pusztítjátok földeinket? — Ezért mondja a Heraklidák szószólója, az öreg Iolaos az athéniekről:

„Barátainkat kipróbáltuk, gyermekim.
Ha honotokba megtérhettek egykoron
S atyátok háza s tisztessége tietek . . .
Lássátok bennük mindig megmentőitek',
S e föld ellen kardot ne rántsatok soha
Hálából, és ez légyen a legkedvesebb
Minden város közt nektek . . ." (309—315).

De nemcsak Spártáról van szó, hanem Argosról is. Eurystheus a Heraklidák áldáz üldözője, Argos és Mykene királya, s a Heraklidák érdekében Athén királya, Demophon éppen Eurystheus ellen száll síkra. A győzelmet azonban nem könnyű kivívni. A jóslatok azt jelentik, hogy egy előkelő szűzleányt kell az alvilág királynéjának feláldozniok. Ezt a föltételt Demophon nem teljesítheti; az áldozatra éppen a Heraklidák egyike, Makaria szánja el magát testvérei megmentése végett. Makaria önfeláldozása, mely a különben egyszerű, mondhatnók, bágyadt menetű dráma legszebb lapja,[1] kétségkivül a költő leleménye; a monda szerint ugyanis Makaria föláldozása nem önkéntes elhatározás, hanem sorhúzás útján történt.

A győzelem ki van viva, Eurystheust, mint foglyot hozzák színre Alkmene szeme elé. Ez maga előtt látva fia életének átkát, nem tudja fékezni bosszúvágyát s nemcsak kíméletlenül insultálja, hanem meg is akarja ölni. Figyelmeztetik, hogy Athén törvényei nem engedik meg a hadifogoly kivégzését. Így aztán Alkmene maga vállalkozik az athéniektől kárhoztatott tett elkövetésére: szolgáinak adja át kivégzés végett Eurystheust, csak annyi engedményt tesz Athén humanismusának, hogy a holttest kiadását megigéri.[2] Eurystheus, bár halnia kell, hálás Athén iránt emberséges bánásmódjáért. Kijelenti, hogy Pallenében pihenendő holtteste áldást fog hozni Athén népére s áldáz ellensége lesz a Heraklidáknak (= spártaiaknak), ha majd betörnek Attikába.

[1] Ez különben még nagyobb szabásban ismétlődik a „Hekabe" Polyxenájában és az aulisi Iphigeniában.

[2] Ismét érdekes különbség, hogy a monda szerint Eurystheus Iolaos kezétől esett el. V. ö. Strabon, 8, 19, 377. Pausanias I, 44, 10.

Eszerint a leczke nemcsak Spártának szól, hanem Argosnak is. Ha Eurystheusnak Athén adott nyugvóhelyet s a hálás Eurystheus még sírjában is védelmet igér Athénnek Spárta ellen, világos az Argosnak szóló tanulság, hogy ne Spártával, hanem Athénnel fogjon kezet.

Ez Eurystheus igérte segítség természetesen olyan jóslat, melynek beválását a költő megérte (vaticinatio post eventum). Éppen ez adja a darab keltének kulcsát kezünkbe. A spártaiak 431-től 425-ig öt ízben törtek be Attikába. Diodorosból tudjuk (XII, 45), hogy 430-ban egész Attikát pusztították a Pallenét is magában foglaló tetrapolis kivételével, még pedig — mint Diodoros megjegyzi — hálából azért, mert egykor vendégszeretőleg fogadta az ő őseiket, a kik Eurystheus ellen indultak. Euripides az Eurystheus sírjának tulajdonítja ezt a hatást, de a fődologban megegyeznek. Mivel pedig a spártaiak a 427-ik évi betöréskor már a tetrapolist sem kímélték, világos, hogy darabunk kelte a 427 előtti s a 430-iki betörés utáni időre teendő.[1]

A dráma nem maradt fenn eredeti alakjában; valószínű, hogy egy negyedik századbeli színházi rendező átdolgozta. Kihagyott egy epeisodiont (mely a 630. vers előtt Makaria feláldozását beszélte el) s a későbbiekben iparkodott e hézagot eltakarni (a 821. v. egészen mellékesen és határozatlanul említi a feláldozást).

A szerkezeti hiányok mellett, melyek így részben az átdolgozót terhelik, a jellemek rajza is kifogásokra adott okot. Egyenetlenség és következetlenség vehető észre Alkmene jellemének rajzában. A darab

[1] V. ö. Wilamowitz: Analecta Euripidea, p. 151 skk.

első felében — mint Wilamowitz rámutat —, a hol valóságos veszedelem fenyeget, Alkmene nyugodtan marad Zeus templomában, a második részben vad szenvedélye féktelenül kitör Eurystheus ellen. A másik nagyobb következetlenség Eurystheus jellemében nyilvánul. Az utolsó jelenet előtt mindenütt visszataszítónak, gyáva és álnok zsarnoknak tűnik föl Eurystheus, a befejező jelenet ellenben rokonszenvesnek, megnyerőnek, férfiasnak rajzolja, a ki nem fél a haláltól (1016, 1026), sőt Heraklest is magasztalja (998).

Lindskog[1] helyesen magyarázza, miért változtatta meg a költő Eurystheus jellemét s miatta az Alkmenéét is. Míg ugyanis a költő az egész darabban a mythoshoz csatlakozott, a befejező részben eltért tőle. Nem öleti meg Eurystheust Iolaosszal, hanem — politikai czélzattal — élve hozza színre. A spártai Alkmene kegyetlenségével és mértéktelenségével szemben — mondja Lindskog — kitűnik az athéniek nemes gondolkozásmódja, melylyel az elfogott ellenséget is kímélni akarják. Eurystheus végül kibékül az athéniekkel és áldáshozóvá lesz reájuk nézve, úgyhogy a Heraklidáktól csaknem egészen feléje fordul az athéni rokonszenv, világosan mutatva Athénnek Argos megnyerésére irányuló törekvését.

---

[1] Studien zum antiken Drama, Lund 1897. p. 92 skk.

SZEMÉLYEK.

Iolaos, Herakles fegyvernöke.
Kopreus, Eurystheus híradója.
Kar (athéni polgárok).
Demophon, Theseus fia, Athén királya.
Makaria, Herakles leánya.
Szolga.
Alkmene, Herakles anyja.
Híradó.
Eurystheus, Argos és Mykene királya.

Színhely: Athén környéke Marathon táján. A háttérben a piaczőrző Zeus temploma, előtte oltár.

Iolaos

(az oltár mellett; körülötte, az oltár lépcsőin Herakles fiai).

Már régtül óta meggyőződésem nekem:
Az igaz ember talpra áll övéiért,
De a kinek csak nyereségen függ szeme,
Nem használ városának, társaságba' zord,
Magának él csak — nem egyszer tapasztalám!
Lakhattam volna Argosban, nyugalmasan,
De mert becsültem a barátság szent jogát,
Herakles legtöbb küzdelmében osztozám,
A míg közöttünk élt; mióta fenn honol
Az égben, szárnyam alá vettem gyermekit
S védem, habár magam is védtelen vagyok.
Midőn az atyjuk elhagyá e föld szinét,
Megölni készült minket Eurystheus.
Mi elfutottunk és így elvesztők honunk,
Megmentve éltünk s űzve mind tovább-tovább
Egyik határból a másikba bujdosunk.
Mert Eurystheus a sok méltatlan bajon
Kivül e szégyent halmozá ránk gőgösen:
Mihelyt azt hallá, egy-egy föld hogy béfogad,
Követeket küld, hogy rögtön kiadjanak,
Argosra hivatkozván: nem mindegy, barát
Vagy ellen az! — s szerencsés fegyverére is.

Látván azok, hatalmam mily erőtelen
És milyen aprók ez apátlan gyermekek,
Hódolnak az erősbnek s kiadják utunk.
Együtt bolyongok bolygó magzatimmal így
S a szenvedőknek balsorsában osztozom,
Nem hagyom őket, azt ne mondja a világ:
Ímé, szegények! Elvesztették apjukat,
És Iolaos se védi őket, bár rokon!
Hogy így elűztek Hellas minden földiről,
Marathonba jöttünk s szomszédos vidékire,
És itt ülünk az oltároknak zsámolyán
Ótalmat esdekelve. Mondják, Theseus
Két fia birja sorshúzás útján e föld
Síkságait, Pandion nemzetségiből
Atyafiakként; épp azért jövénk ide,
Dicső Athénnek szent határihoz közel.
És e futásban két öreg a kalauz:
Én, a ki itt aggódom e fiúk miatt,
S Alkmene, a ki fia édes lányait
Öleli, őrzi a templom falán belül.
Mert átallnók ez ifju, gyönge szűzeket
A néptömeg közt oltárhoz állítani.
Hyllos s testvéri, kiknek érettebb koruk,
Egy mentsvárat keresnek nékünk valahol,
Ha nyers erőszak e földről is számkivet.
Fiacskáim, fogjátok meg csak köntösöm,
Ott látom épp' Eurystheus hírnökét
Felénk sietni; ő űz mindenünnen el,
És minden földrül eltaszítva bujdosunk.
Oh veszsz el, undok fajzat és küldőd veled!
Te, a ki a te száddal már e gyermekek
Dicső atyjának annyi bajt hirdetgetél.

(Argos felől föllép Kopreus, a híradó.)

KOPREUS.

Úgy látom, ezt jó pihenőnek képzeled
S e várost jó barátnak. Oh tévedsz nagyon!
Hisz senki sincs, ki Eurystheus helyett
Barátul ily erőtelent választana.
Pusztulj! Mit is erőlködöl? Kelj nyomba', menj
Argosba, ott majd megkövezéssel lakolsz.

IOLAOS.

Nem úgy! Az isten szent oltára s e szabad
Föld, melyre jöttünk, kellő átalom nekem.

KOPREUS.

Öklömnek újabb munkát kívánsz szerzeni.

IOLAOS.

El nem hurczolsz sem engemet, sem ezeket!

KOPREUS.

Meglátod, ebben jóslatod mint tévedett.

IOLAOS.

Nem, ez megesni, míg élek, nem fog soha!

KOPREUS.

El innen! Bárhogy ellenállsz, én elviszem
Őket, hiszen Eurystheus tulajdoni. (Nekik ront.)

IOLAOS.

Athénnek ős lakói! Oh segítsetek!
Minket, a piaczőrző Zeusnak védettjeit
Erőszak ér, bemocskolják szent szalagunk —
Várostokon folt, istenit ha megvetik.
(Iolaost Kopreus földre teríti).

KAR (segítségére sietve bevonul).

— Ah, ah! Mily lárma itt ez az oltár körül!
Mily balszerencse tűnik itt szemünk elé?

— Im' a szegény öreg, földre taszítva, ah!
Keserű látomány!

. . . . . .

— Kinek keze sujtott a földre, jó öreg?

IOLAOS.

Ez itt, jó emberek! Sértvén istenitek,
Elránt erővel Zeus szent oltáritól.

KARVEZETŐ.

És mily földről jössz, oh öreg, ide, a négy
Városnak egyesült polgárihoz?
Vagy evezős hajón
Jöttetek onnan át, Euboea partiról?

IOLAOS.

Oh nem, barátim, nem vagyok szigetlakó,
A ti földetekre Mykénéből érkezém.

KARVEZETŐ.

És a mykénei nép,
Öreg, mily neven szólíta tégedet?

IOLAOS.

Isméritek tán Herakles fegyvernökét,
Jolaost? Hiszen nem ismeretlen ez a név!

KARVEZETŐ.

Ismérem hallomásból, ámde mondd, kinek
Gyermeki itt ezek, a kiket
Óva vezet kezed?

IOLAOS.

Ezek, barátim, Heraklesnek magzati;
Ótalmat esdnek városotoktól s tőletek.

KARVEZETŐ.

S micsoda czél hozott? Tán a tanács előtt
Nyerni kihallgatást?

IOLAOS.

Hogy ki ne adják őket és az istenek
Oltáritól ne hurczolják Argosba el.

KOPREUS.

De uraidnak, kik rendelkeznek veled,
És itt találnak, éppen nincs ínyükre ez!

KARVEZETŐ.

Tisztelni kell, ki istentől ótalmat esd,
S te durva kézzel ne ragadd el őt
Az oltár elől;
Mert a dicső Diké ezt nem tűrheti.

KOPREUS.

Tiltsd ki e földről Eurystheus cselédeit,
S kezet reájuk erőszakkal nem teszek.

KARVEZETŐ.

Vétkes a város, a mely
Ótalomért esdő idegent eltaszít.

KOPREUS.

De a rossz ügytől távol lenni jó dolog
És jó tanácsból okulást meriteni.[1]

KARVEZETŐ.

Előbb, mint ezt merészled, országunk urát
Kérdezd meg és tiszteld e földet, mely szabad
S az esdeklőket oltárinktól el ne vond.

[1] E vers után több elveszett, melyben „jó tanácsát“ fejtette ki Kopreus, s szavaihoz fenyegetést is fűzött.

KOPREUS.

Ki hát az úr e város és e föld felett?

KARVEZETŐ.

Dicső Theseus atyjának sarja, Démophon.

KOPREUS.

Így véle lesz leghelyesebb megküzdenünk
A szócsatát; a többi csak szópengetés.

KARVEZETŐ.

De éppen itt jő meghallgatni a szavad
Sietve ő és öcscse, Akamas, vele.

(Demophon kísérettel jő a város felől.)

DEMOPHON.

Nos, aggok, a kik nálunk, ifjaknál előbb
Jövétek Zeus oltárához segíteni,
Mondjátok, e csoport mért gyűlt itt együvé?

KARVEZETŐ.

Ótalmat esdve Heraklesnek gyermeki
Aggatják Zeus oltárát, mint látod, tele,
Uram, s az atyjuk hű bajtársa, Iolaos.

DEMOPHON.

S a vészkiáltást vajh mi kelté ajkukon?

KARVEZETŐ.

Ez az ember, a ki nyers erővel akará
Az oltártól elhurczolni s az öreget
A földre sujtá, úgyhogy sírva fakadék.

DEMOPHON.

Görög bár a ruhája és viselete,
De az, a mit cselekvék, barbár kézre vall.

(Kopreushoz :)

Most rajtad a sor, mondd meg és ne késlekedj':
Miféle föld határiról jövél ide?

KOPREUS.

Ha ezt kívánod tudni: argosi vagyok,
S megmondom azt is, hogy miért s kitől jövék.
Eurystheus, Mykene fejedelme, küld,
Hogy ezeket vigyem; s ha tenni, szólni kell,
Igazsággal bőségesen rendelkezem.
Mint *argosi,* ez *argosiakat* viszem
— A kik honukból megszöktek — megint haza:
Kimondta ott a törvény rájuk a halált.
Jogos, hogy mint szabad város polgárai,
Mi hozzunk törvényt és ítéletet magunk.
Sok más nép tűzhelyéhez elvitt már utunk.
Álláspontunkhoz mindenütt ragaszkodánk,
S nem mert fejére bajt szerezni senki sem.
Tán balgatagnak véltek, és így tettek ők
Kétségbeesve — *nálad* végkísérletet:
Ha nem használ, talán nem árt, azt gondolák.
Hisz' azt csak nem remélik, hogy te józanúl
Egész Hellasban, mit bejártak, *egymagad*
Fogod megszánni oktalan balsorsukat?
Mert mérlegeld csak, melyikben lesz több haszon:
Ha pártjukat fogod, vagy kiadod nekünk?
Á mit mi tőlünk nyersz jutalmul, ebben áll:
Argos erős karját nyered s Eurystheus
Egész hatalmát városodnak frigyesül.
De hogyha meghallgatva jajgatásukat
Szived ellágyul, akkor majd a lándzsahegy
Dönt a dologban. Mert ne hidd, hogy ezt a pört
Kard éle nélkül el lehet simítani.

Mit szólsz majd ahhoz? Földet vesztettél talán,
Vagy kincseket, hogy Argos ellen síkra szállsz?
S frigyeseid kik? Ilyenekért érdemes
Temetni hulló néped? Rossz híred leszen
Polgáraid közt, hogyha egy vén emberért,
Ki féllábbal már sírba' van, egy semmiért
És e fiúkért lábad a hinárba lép.
De hálát — mondod — így várhatsz, s ez legbecsesb.
A meglevőhöz képest mily szegény e bér!
Vesztére támad, hogyha fölserdül, e had
Argosra egykor — mert talán ez a remény
Dagasztja kebled — addig sok idő lefoly
S elpusztulhattok. Nem, fogadd meg a szavam:
Semmit se adj, csak hadd vigyem, a mi enyém,
S Mykene frigyesed lesz. Ne a rosszakat
Válaszd megint — a mint ez már szokásotok —
Barátokul, ha megnyerhet'd a jobbakat.[1]

KARVEZETŐ.

Tisztán ki lát, ki mondhat itt ítéletet,
Míg mind a két félt meg nem hallgatá előbb?

IOLAOS.

Királyom, országodban fennáll e szokás:
Hallgatni, szólni, a hogy ránk kerül, szabad,
Ki nem taszítnak, mint másutt szokás, előbb.[2]

[1] Az athéniek büszkék voltak rá, hogy a gyöngéknek, elnyomottaknak fogják pártját.

[2] A nyíltszavúságnak, szabadszólásnak vagy szókimondásnak, melyet mi csak ilyen körülírásszerűleg tudunk kifejezni, athéni kifejezése, a παρρησία is mutatja, hogy ez az athéni demokratia egyik legszebb fogalmát födi. V. ö. Ótalomkérők

Hisz' ezzel itt minékünk éppen nincs közünk;
Argosba' minthogy részünk többé nem lehet
— Hiszen elítélt, így levénk földönfutók —
Hogyan vihetne ő mykéniek gyanánt
Hazánkba minket, honnan számkiűztenek?
Idegenek vagyunk ott. Vagy helyeslitek,
Hellas is űzze el, kit Argos számüzött?
Athén bizonynyal nem! Herakles gyermekit
Argostól félve ő nem űzi el soha.
Nem Trachis ez, nem Achajának városa,
Honnan minden jog ellenére ezeket
— Oly nagyra fúva, mint éppen most, Argosod —
Elűzted isteneknek szent oltáritól.[1]
Ha itt is úgy lesz s néked adnak igazat,
Szabadnak akkor már Athént se mondhatom.
De én e népnek jellemét jól ismerem:
Elvész ez inkább! Mert meghalni többet ér
Derék embernek, mint szégyenben élnie.
A városról elég ez! Nagy magasztalás
Gyakorta visszatetsző; jól emlékezem,
Hányszor terhemre volt a nagy dicsérgetés.[2]
Csak annyit mondok, a te tiszted, mint e föld
Kormányzójának, ezeket megmenteni.
Pittheus Pelopsnak sarja, s ő nemzette volt
Aethrát, kinek méhéből származott atyád,

438. A Phoenikiai nők 391. verse szerint a száműzöttnek legnagyobb baja, hogy nem szólhat nyiltan.

[1] A Heraklidák először Trachisba menekültek, Thessaliába, melynek királya, Keyx, barátja volt Heraklesnek. Achaja itt Phthiotisra, Thessalia egyik tartományára vonatkozik, minthogy onnan indultak ki az achajosok Peloponnesosba.

[2] V. ö. Orestes 1162. Iphig. Aul. 979. Valószínűleg az athénieknek szól a leczke.

Theseus.[1] És most halld, mily törzsből valók ezek
Herakles Zeusnak s Alkmenének a fia,
Alkmene meg Pelopsnak unokája volt.
Tehát atyád s Herakles egy törzsből ered,
És így ezekkel vérrokon vagy, Démophon.
De nemcsak ez kívánja, hogy e gyerekek
Ügyét karold fel; mert tudd meg, hogy egykoron
Mint atyjuk fegyvertársa, megsegítém Theseust,
Midőn kiszállt a sok vért ontó öv után;[2]
S Herakles hozta fel Hades homályiból
Atyádat; egész Hellas tanúsíthatja ezt.[3]
Ezért kívánják most cserében e kegyet:
Ne add ki őket, istenid tűzhelyitől
Ne vesse idegenbe durva, zord erő.
Hisz' szégyen volna rád és városodra baj,
Hogy esdeklő, bolyongó rokonid' — oh jaj,
Nézz rájuk, oh nézz! — meghurczolja nyers erő.
Kérlek s e lombot ím' kezedre aggatom,[4]
Lelkedre kérlek, hogy Herakles magzatit
Vedd karjaidba, meg ne vesd szegényeket.

[1] Tehát Aethra, Theseus anyja és Alkmene, Herakles anyja, első unokatestvérek voltak, mert Aethra Pittheusnak, Pelops fiának a lánya volt, Alkmene pedig Lysidikének, Pelops leányának a leánya.

[2] Hippolytének, az amazonok királynőjének övéről van szó, mely úrnőjét győzhetetlenné tette. Herakles tizenkét nagy vállalatának egyike volt ez öv kivívása. E vállalatában Theseus is segítette Heraklest.

[3] Theseus el akarta rabolni Persephonét, az alvilág királynőjét, azonban mikor útközben az alvilágban megpihent, odaragadt, nem tudott felállani. Herakles szabadította meg, mikor az alvilág kutyáját, Kerberost a felvilágra hurczolta.

[4] Az ótalomkérő jelképét, az olajfagalyat, mint valami oltárra, a király kezére illeszti.

Oh légy rokonjuk, légy barátjuk ő nekik,
Atyjuk, testvérük és uruk; mindez dicsőbb,
Mint Argos népének lenned vazallusa.

KARVEZETŐ.

Oh szánakozzál, jó uram, balsorsukon.
Csak most látom, nemes vérnél is mennyivel
Hatalmasabb a sors és mily méltatlanúl
Szenvednek a derék atyának sarjai.

DEMOPHON.

Hármas okom van, a mely arra kényszerít,
Hogy el ne vessem, Iolaos, kérésteket:
Először is *Zeus*, a kinek szent tűzhelyén
Ülsz esdekelve ifju néped sergivel;
Majd a *rokonfrigy* és az atyjuk érdeme,
Melyért le kell most róni tartozásomat;
S végül a *szégyen*, mely a legfőbb bökkenő.
Ha eltűröm, hogy ezt az oltárt idegen
Kéz megrabolja, s félelemből prédaúl
Dobom az esdeklőket, többé nem vagyok
Szabad földnek lakója . . . Inkább a kötél!
Bár jobb szerencse kísért volna útadon,
Öreg, de így se félj, hogy bárki tégedet
E gyermekekkel oltárimtól elragad.

(Kopreushoz:)

Te menj Argosba és jelentsd uradnak ezt!
Aztán, ha tán vendégim ellen vádja van,
Igazságot nyer; innen őket nem viszed!

KOPREUS.

Nem-é, habár jogom van s győznek okaim?

DEMOPHON.

Az esdeklőket elhurczolni van jogod?

KOPREUS.

Rám nézve szégyen, rád mi kárral járna ez?

DEMOPHON.

Rám szégyen az, ha elhurczolnod engedem.

KOPREUS.

Csak a határig küldd, onnan majd elviszem.

DEMOPHON.

Mily dőre vagy, hogy túljárnál isten eszén!

KOPREUS.

Jó menedéket nyer majd itt minden gonosz.

DEMOPHON.

Védelme mindeneknek isten székhelye.

KOPREUS.

Mykéne népe másképen gondolkozik.

DEMOPHON.

Ez országnak királya tán nem én vagyok?

KOPREUS.

Te vagy, de józan észszel azokat ne sértsd.

DEMOPHON.

Sért titeket, ha meg nem bántom istenim?

KOPREUS.

Nem akarom, hogy Argosszal bajod legyen.

DEMOPHON.

Azt én sem, ám ezeket cserbe' nem hagyom.

KOPREUS.

Enyéim ők, s a mi enyém, azt elviszem.

DEMOPHON.

Nem könnyü-szerrel térsz úgy Argosodba meg.

KOPREUS.

Először megpróbálom s mindjárt megtudom.
(Nekiront a gyermekeknek.)

DEMOPHON.

Próbálj hozzájuk nyúlni, nyomba' meglakolsz!
(Botját ütésre emeli.)

KOPREUS.

Az istenekre, meg ne üsd a követet!

DEMOPHON.

Mérsékletet ha nem tanúsit a követ.

KARVEZETŐ (Kopreushoz).

Távozz! — (a királyhoz:)
Csak meg ne érintsd, óh királyom őt!

KOPREUS.

Megyek, mert harczra gyönge egy ember keze,
De megjövök s velem jön Argos hős hada
Ércz vérttel, ércz dárdákkal. Várnak már reám,
Sok ezer harczos, Eurystheus fejdelem
Áll élükön; ott, Megara határinál
Várják a választ, melyet tőletek viszek.
Meghallva gőgöd, fényes érczben csap reád,
Népedre, földeidre és vetésire.
Hiába volna annyi ifju harczosunk
Argosba', ha nem tudnánk megfenyiteni. (El.)

DEMOPHON.

Pusztulj el! Argosodtól én nem rettegek.
De szégyenemre innen el nem hurczolod

Védettimet! Mert nem Argosnak hódoló,
Hanem szabad föld, melyen én uralkodom.
(Kopreus fenyegető arczczal távozik.)

KAR.

Résen legyetek, mielőtt ide ér
Az argosi had;
Mert hős katonák a mykéneiek
S most még hevesebbek, mint azelőtt.
Hiszen ekkép tesz valamennyi követ:
A valót tornyozza a kétszeresére.
Majd nagyokat mond otthon urának,
Mily szörnyűt szenvede s kicsibe múlt,
Hogy az éltével nem adózott.

IOLAOS.

A gyermekekre szebb örökség nem lehet,
Mint ha nemes, derék atyának sarjai
[S nemes vérből vesznek nőt; nem dicsérem azt,
Ki léha vágyból hitványakkal köt frigyet
És kéjt vadászva szégyent hágy utódira.][1]
Nemesség a baj ellen biztosabb paizs,
Mint alacsony sors. Íme mink is a bajok
Mély örvényébe hullva mily barátokat
S rokonokat találtunk! Hellas-szerte ők
Az esdeklőknek egyedül adtak segélyt.
Oh gyermekim, nyujtsátok nékik jobbotok',
S ti gyermekimnek! Immár közeledjetek.
Barátainkat kipróbáltuk, gyermekim.
Ha honotokba megtérhettek egykoron
S atyátok háza s tisztessége tietek . . .

. . . . . .

[1] Az összefüggést zavaró, méltán gyanúsított sorok.

Lássátok bennük mindig megmentőitek'
S e föld ellen kardot ne rántsatok soha
Hálából, és ez légyen a legkedvesebb
Minden város közt nektek! Mert tisztelnetek
Kell őket, a kik ily hatalmas néppel is
Készek valának összetűzni értetek,
Szegény földönfutókért; esdeklő hadunk
Nem adják ők ki, földjükről nem űztek el.

(Demophonhoz:)

Én élve, halva, akkor is, ha meghalok,
Theseus előtt, barátom, téged s tettedet
Fennen dicsérem. Mily örömmel hallja majd,
Hogy jól fogadtál és Herakles gyermekit
Megótalmaztad; Hellas-szerte nemesen
Fenntartod ősid hírnevét és semmivel
Sem vagy derék atyádnál hitványabb szülött,
Bár sok van ilyen! Annyi közt tán *egy* akad,
Ki nem silányabb lelkü, mint az atyja volt.

KARVEZETŐ.

E föld örökké az igazság őre volt
És gyámolítni szokta a gyámoltalant.
Ezért kellett ezernyi bajt szenvednie
Barátiért: ím', most is új viszály közelg!

DEMOPHON.

Te jól beszéltél, oh öreg s ezektül is
Jót várhatok: a jó tett a szívekben él.
Én most tanácskozásra gyűjtöm népemet
S erős hadakkal készülök fogadni már
Mykene seregét. Ám először kémeket
Küldök ki, hogy meglepve ránk ne törjenek,
Mert gyors segélyre rátermett az argosi;

S jósaim egybegyűjtve áldozok; te menj
Be gyermekiddel és hagyd el Zeus tűzhelyét.
Lesz itt, ki rátok, bárha én távol vagyok,
Gondot visel. Menj hát a házba most öreg. (El.)

IOLAOS.

Az oltárt én el nem hagyom, tovább is itt
Ülünk s könyörgünk a város győzelmeért;
Ha majd szerencsés véget ért a küzdelem,
Akkor megyünk be. Nem csekélyebb istenek
Állnak pártunkon, mint az argosiakén;
Az ő védőjük Hera, Zeusnak hitvese,
Mienk Athena. Hogyha istenünk erősb,
Nagy biztosíték a sikerre nézve az:
Pallas nem szenved el legyőzetést soha.

KAR.

Strophe.

Bármi nagyon kérkedel is,
Argosi hírnök, azzal
Senkit meg nem ijesztesz;
A te nagy szavaid sohasem
Rémítik meg a lelkem.
Ah ne is érje ilyen csapás
A szép táncterü, hős Athént!
Dőrék vagytok uraddal együtt,
Sthenelos fiával.[1]

Antistrophe.

Mert hiszen Argos se különb,
Mint ez a föld, hova jöttél;

[1] Eurystheus Sthenelos fia, Perseus és Andromeda unokája volt.

És te, habár idegen vagy,
E csoportot, ez esdekelőt
Elhurczolod innen?
Megveted a fejedelmi szót
S egy hang sem helyes ajkadon?!
Hol tűrik el ezt a földön
Józaneszű halandók?

Epodos.

Szívem béke után sovárg;
Tudd meg, balga király, ha jössz
Haddal városom ellen,
Mást látsz itt, nem, a mit remélsz:
Nemcsak a te kezedbe' van
Érczveretű paizs és kard.
Viszályra sovár dühöddel
Hát föl ne zavard nyugalmát
Békét szerető honunknak!
Zabolázd meg a lelked!

(Demophon föllép.)

Iolaos.

Fiam, miért jössz ily borús arczczal felém?
Újságot mondasz ellenségeink felől?
Késnek talán vagy itt vannak? Mit hallani?
Csak nem hazudtolod meg a hírnök szavát?
A hadvezér, a kit segítnek isteni,
Bizton tudom, jön, büszke garral már közelg
Athén felé. De nagyralátó gőgösek
Daczának mindig büntetője lesz Zeus.

Demophon.

Közelg Eurystheus király s Argos hada;
Saját szememmel láttam. Mert annak, ki jól
Kívánja vinni a sereg vezérletét,

Nem követ útján kell az ellent látnia.
E föld ölére nem vezette még hadát,
Még tétlen' ül egy sziklás hegynek oldalán
S azt kémli — mint ezt persze csak gyaníthatom —
Hogy mely úton vezesse seregét s biztosan
Tábort hol üthet a mi földünk térein.
Én már mindent megtettem, a mit tenni kell:
Fegyverbe' népem, készen áll az áldozat
Az isteneknek, kiktől várjuk, ellenink'
Hogy visszanyomják és megóvják városunk,
S a jósok immár felszították lángjukat.
Mind egybegyűjtém, kik jósláshoz értenek,
És felkutattam sok nyílt s titkos jósigét
Az ősidőkből, mely földemnek üdvadó.
E jóslatok mind eltérők másképp nagyon,
De egy tanácsban egyetért mindegyikük:
Mind azt kívánják, áldozzak fel egy szüzet
Persephonénak,[1] egy nemes vérből valót.
Iránlatok, jól látod, mily jó indulat
Lakik bennem; de lányom meg nem ölhetem,
S polgáraimtól sem kívánhatom, hogy ezt
Tegyék. Önként ki volna oly gonoszszivű,
Hogy ide adja legdrágábbját, gyermekét?
Gyűlésezések vannak most mindenfelé;
Egyik helyesnek mondja, hogy az idegen
Segélykérőket védjük, másik oktalan
Vállalkozásnak. Ha valóban megteszem,
Polgári harcz támadhat itthon ellenem.
Gondold meg ezt és vélem módokat keress,
Hogy megmenthesd magatokat s e földet itt
S polgáraim se öltsenek nyelvet reám.

[1] Persephone, Hades felesége, az alvilág királynéja.

Nem barbarok királyi székén ülök én:
Jogost ha tészek, úgy nyerek mástól jogost.[1]

KARVEZETŐ.

Tehát az isten városunk' nem engedi,
Hogy megsegítse inséges vendégeit?

IOLAOS.

Oh gyermekim, hajósokhoz hasonlítunk, a kik
Kimenekűlve a vihar vad vésziből
Kezükkel már a partot fogták, s akkoron
Új szél sodorja vissza őket hirtelen.
Ekkép taszitnak el e földről minket is,
Midőn immár megmentve a parton valánk.
Oh jaj! hiú remény te, mért kecsegtetél
Akkor, ha most mi tőlünk megvonod kegyed?
Nem róhatom fel, hogy népének lányait
Megölni nem akarja; csak dicsérhetem
Jó szívetek, s ha ily sorsot szántak nekem
Az istenek, hálám azért meg nem szünik.
Oh gyermekim, de hogy' segítsek rajtatok!?
Kihez forduljunk? Van isten virág nekül?[2]
Van-é e földön hajlék, melyhez nem futánk?
Végünk van, ím' kiadnak innen, gyermekim.
Nem bánom én, ha meg kell halnom; az gyötör,
Hogy ellenségeinknek ez gyönyört szerez.
De titeket siratlak, szánlak, gyermekek,
S atyátok öreg anyját, Alkmenét, szegényt.
Boldogtalan te, élted oly hosszúra nyúlt!
S én, nyomorult, hiába mennyit küszködém!

[1] Az athéni demokratia költője szereti Athén ősi királyait is kora eszméinek képviselőiül szerepeltetni.

[2] Van-e olyan istenszobor, melyet virágokkal s az ótalomkeresők lombjaival fel nem díszítettünk?

A gőgös ellenség kezébe kell tehát
Jutnunk s galádul végeznünk be életünk.
De tedd meg ezt az egyet! Egy reménysugár
Biztat, hogy őket még talán megmenthetem.
Argos hadának *engem* adj helyettük át:
Semmit se koczkáztatsz és mentve lesznek ők.
Éltemhez nem ragaszkodom, hadd veszszen el!
Eurystheus leginkább engemet kiván,
Herakles bajtársát, megszégyeníteni,
Mert durva lélek. Okos ember okosat,
Nem műveletlent óhajt ellenségül is:
Úgy tisztelet s igazság juthat részeül.

KARVEZETŐ.

Vádat ne háríts városunkra, oh öreg,
Mert bár hazug, de csúfos voln' a puszta hír,
Vendégeinket hogy rútul cserbenhagyók.

DEMOPHON (Iolaoshoz).

Szavad nemes, de képtelenséget kívánsz.
Nem téged követelve támadnak reánk;
Egy öreg ember holtából mi haszna van
Eurystheusnak? Ő *ezek* vesztére tör.
Félelmes a virúló, nemes ifjusarj
Az ellenségnek, mert atyjuk bántalmait
El nem felejtik. Ez okoz gondot neki.
Ha tudsz tanácsot, a mely ennél czélszerűbb,
Közöld velem, mert én ily jósigék után
Mit tégyek, nem tudom, s eltölt a félelem.

(A templomból kilép Makaria.)

MAKARIA.

Első kérésem hozzátok, jó emberek,
Kijöttömért merésznek ne gondoljatok;

Mert a szerénység s hallgatás legfőbb disze
A nőnek és ha otthon űl szép-csendesen.
De jajgatásod hallva, hű Iolaosom,
Kijöttem — nem nememnek szószólójaként;
Mégis tisztemnek érzem, mert öcséimért
Emészt a gond s szeretném tudni enmagam
Sorsárul is, vajh régi szenvedésimet
Új baj tetézi és az marja szívedet?

IOLAOS.

Lányom, Herakles sarjai közt legkivált
Téged dicsérlek, nemcsak most, mindenkoron.
Bizony pályánk, mely símának mutatkozott,
Kétségbeejtő, zord avarba tévedett;
Mert jósigék kívánják — úgymond a király —
Nem hogy bikát vagy borjat, ám nemes szüzet
Áldozzanak fel Persephone tűzhelyén,
Hogy megmaradjunk s a város se veszszen el.
Ezért vagyunk zavarban, mert azt mondja ő,
Saját lányát, se másét nem vághatja le.
Leplezve szól bár, értésemre adta azt,
Hogy, inségünkből mentséget ha nem lelünk,
Egy más vidéket kell keresnünk akkoron,
Mert ő e földet meg kívánja menteni.

MAKARIA.

Így hát menekvést csakis ekkép nyerhetünk?

IOLAOS.

Csak igy, egyébben jó szerencsénk bizton áll.

MAKARIA.

Akkor ne rettegd többet Argos fegyverét!
Magam, a nélkül hogy parancsolnák, öreg,

Meghalni véres áldozatként kész vagyok.
Mi mentené, hogy — míg e város nagy veszélyt
Magára vonni érdekünkben nem remeg —
Mi, másra hárítván a bajt, küzdelmeket,
— Bár megmenthetnők — a haláltól rettegünk?
Nem, nem, hiszen nevetség tárgya volna az:
Ölelni sírva-ríva istenszobrokat,
S a hős atyához méltatlannak látszani,
Kitől eredtünk! A nemeshez illik ez?
Vagy jobb talán e városnak — ne adja ég! —
Megdöltekor, ha ellenség tesz rám kezet;
Ha, hős atyának lánya, szörnyűt szenvedek
S mégis le kell Hades honába szállanom?
Avagy kiűzve innen bujdossak tovább?
Ne szégyeneljem, hogyha majd így szólanak:
„Mit jösztök, élteteknek gyáva rabjai,
Hozzánk olajfagalylyal? Menjetek tovább
E földről, gyáva nép nem kap tőlünk segélyt!"
Azt sem remélem, hogy, ha megmenekülök
S ezek meghalnak, boldogság várhatna rám
— Sokan eladták bár így jó barátjukat! —
Ki venne nőül elhagyott, szegény leányt?
Én tőlem gyermekáldást ki ohajtana?
Nem jobb-e hát meghalni, mint méltatlanúl
Ily sorsra jutni? Más inkább tehetne így,
Kit származása nem emel mások fölé.
Vezessetek hát, hadd pusztuljon életem;
Mint áldozatra, tégyetek rám koszorút
S az ellent verjétek le! Lelkem nem remeg
Elveszni önként; íme bátran hirdetem:
Testvérimért s magamért szívesen halok,
Az életen nem csüggve legszebb üdvömet
Nyerem meg azzal, hogy dicső lesz e halál.

KARVEZETŐ.

Oh jaj, mit mondjak, hallvá e leány dicső
Szavát, ki kész meghalni testvéreiért?
Nemesb beszéd mily ajkakról hangozhatik?
Van-é ember, magasztosabb tettekre kész?

IOLAOS.

Oh gyermekem, nem mástól nyerted éltedet,
Oh nem, Herakles hős lelkétől lelkezett
Igaz leány vagy! Nem szégyelhetem magam
Szavad miatt, csak sorsodon keserghetek.
De hadd mondjam meg, mily megoldás lesz helyesb:
Itt egybegyüjtjük mind leánytestvéridet,
Haljon neméért, a kit ér a sorsvetés!
Nem méltányos, hogy meghalj sorshúzás nekűl.

MAKARIA.

Meghalni nem kívánok sorsvetés szerint,
Köszönet abba' nincsen! — így ne szólj, öreg!
De, hogyha elfogadjátok, mit szívesen
Kínálok, akkor jószántomból nyujtom én
Testvérimért az éltem, kényszerítve — nem!

IOLAOS.

Ah!
E szó az elsőnél is szebb, magasztosabb!
Az is dicső volt, ámde túltesz hős szived
Hős szíveden s dicső szavadon más' szavad.
Bár nem kívánom, meg se tiltom, gyermekem,
Hogy meghalj: testvéridnek holtod üdvöt ád.

MAKARIA.

Ez bölcs beszéd! Ne félj, hogy vádat hoz reád
Az én halálom, mert szabadként húnyok el.

Kövess, öreg, mert karjaid közt akarok
Meghalni. Ott légy és boríts leplet reám.
Én szembenézek a halál félelmivel,
Atyám ha az volt, a kit annak hirdetek.

IOLAOS.

Halálod szemtanúja lenni nem tudok.

MAKARIA.

Hát kérd meg a királyt, ne férfiak között,
Nők karja közt lehelhessem ki lelkemet.

DEMOPHON.

Legyen, szegény lány, mint kivánod! Szégyen az
Rám nézve is, ha föl nem ékesítenek,
Nem egy okból, de főkép hősi lelkedért
S az igazságért. Mert az összes nők között
Nem láttam én te nálad bátrabbat soha.
Ha még ezekhez és az agghoz szólni vágysz,
Most szólj, utólszor üdvözöld őket s kövess. (El.)

MAKARIA.

Élj boldogúl, atyám, tanítsd e fiukat,
Legyenek hasonlók hozzád, épp oly okosak
Mindenbe', mint te, nem okosbak; az elég.
Bár halni kész vagy, meg ne halj jóllétükért;
Hisz' a te gyermekid vagyunk, kezed nevelt.
Látod, hogy én már életük váltságaúl
Kiontom értük ifju, szűzi véremet.
Édes öcséim, kik körültem állotok,
Legyetek boldogok és légyen tietek
Mindaz, miért most vérét ontja ez a szív.
És tiszteljétek ezt az aggot és öreg
Nagyanyátokat, ki benn időz a szenthelyen

S jó emberinket itt. Ha véget ér a baj,
És haza juttat istenkegy, gondoljatok
Reám s tegyétek sírba megmentőtöket.
És temetésem szép legyen! Én sem valék
Fösvény hozzátok, éltem adtam értetek!
Ez gyermekáldás, vesztett ifjuság helyett
Az én jutalmam, — lenn ha nem vész minden el.
Ámbár csak veszszen! Mert ha túl a síron is
Gond várja, gyötri a szegény emberfiát,
Hová forduljunk, nem tudom; hisz a bajok
Legjobb orvosszerének hiszszük a halált.

IOLAOS.

Te, kit magasztos lelked minden nő fölé
Emel, dicső szűz, tudd meg nékem holtan is,
Mint életedben, a legtiszteltebb leszel.
Légy boldog! Félek baljós szóval[1] sérteni
Persephonét, kinek tested szentelve van.
(Makaria eltávozik. Iolaos földre rogy.)
Oh gyermekim, végünk van! Térdem megtörik
A bútól. Fogjatok meg és ültessetek
Le ama helyre, rám boritva e lepelt.
Nem örvendek, hogy így esett ez; bár ha nem
Töltik be a jóslat szavát, éltünk oda,
Mert még nagyobb a vész; de nagy csapás ez is!

KAR.

Strophe.

Ég akaratja nekül boldogság nincsen a földön,
Nincs nyomorúság;
Folytonos üdv sohasem ragyog egyazon
Házra, a jó meg a balszerencse

[1] Szemrehányással.

Kergeti egymást.
Ezt a magasból dönti a porba,
Azt alacsonyból tészi dicsővé.
Nem kerülöd ki a sorsod, akármily
Bölcs vagy is, erre hiába törekszel,
Mind hiu fáradozásod.

Antistrophe.

Tűrd fölemelt fővel, mit az ég ada, búd ne
Sujtson a földre;
Mert a halála dicső leszen ennek a
Szűznek a véreiért, meg e földért
S emberi ajkon
Hangzani meg nem szűnik a híre.
Küzdve halad czéljához az érdem.
Ebben az atyja, nemes faja méltó
Sarja e szűz. Igazaknak
Tisztelet illeti holtát.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

(Föllép Hyllos szolgája.)

SZOLGA.

Üdv, gyermekim! Iolaos hol van, szóljatok,
S elhagyva helyét nagyanyátok merre ment?

IOLAOS.

Ím' itt vagyok, ha ezt itt-létnek mondhatom.

SZOLGA.

Mért fekszel itt és mért ily bús tekinteted?

IOLAOS.

Családi bú ért, mely egészen földre nyom.

SZOLGA.

Emelkedjél csak és emeld föl a fejed.

IOLAOS.

Öreg vagyok már, tagjaimban nincs erő.

SZOLGA.

De nagy örömnek hoztam a hirét neked.

IOLAOS.

Ki vagy te, vajh? Hol láttalak, már nem tudom.

SZOLGA.

Hyllos cselédje, — hát nem ismersz már reám?

IOLAOS.

Oh drága, tán bajunkban mentőként jövél?

SZOLGA.

Úgy van s különben is szerencse jár veled.

IOLAOS (a templomba bekiáltva).

Alkméne, hős fiadnak édesanyja, halld,
Siess ki ezt a kedves hírt meghallani.
Hisz rég' epesztéd szíved a távollevők
Miatt, ha vajjon visszatérnek egykoron?

ALKMENE (a templomból kilép).

Miért lármázza föl e hajlokot szavad,
Iolaos? Újra Argosból jött-é követ,
Hogy kényszerítsen? Gyönge bár az én erőm,
De tudd meg azt, oh idegen, hogy ezeket,
A míg én élek, innen el nem hurczolod.
Máskép ne is nevezzenek dicső fiam
Anyjának engem! Rájuk ha kezet teszel,
Úgy két öreggel harczolnod nem lesz dicső.

IOLAOS.

Ne félj, nagyasszony, légy nyugodt, nem argosi
Követ jött, ellenséges híreket hozó.

ALKMENE.

Mért hát e félelemkeltő kiáltozás?

IOLAOS.

Hogy jöjj ki és jelenj meg a szenthely előtt.

ALKMENE.

Nem sejthetém ezt. Ám ki ez a férfiú?

IOLAOS.

Jelenti, hogy fiadnak fia[1] érkezik.

ALKMENE.

Oh üdvözölve légy tehát jó híredért.
De hogyha már e földre lépett, hol marad?
Mi gátolá, hogy ide jöjjön te veled
S örömre gyujtsa jöttével a szívemet?

SZOLGA.

Hadát, melyet magával hoz, rendezgeti.

ALKMENE.

Már e dologhoz nincs nekem tovább közöm.[2]

IOLAOS.

Bizony van! Ám nekem kell kérdést tennem itt.

SZOLGA.

Mit kívánsz, mondd, a történtekből hallani?

[1] Herakles fia, Hyllos.

[2] A hadi ügyekhez nem értek s így a hadi állás részlete iránt nem érdeklődöm.

IOLAOS.

Mekkora száma van frigytársinak vele?

SZOLGA.

Jó sok, de számát nem tudom megmondani.

IOLAOS.

Athén vezéri jól tudják ezt, úgy hiszem.

SZOLGA.

Tudják, hiszen mint balszárny állanak helyet.

IOLAOS.

És ütközetre készen áll már a sereg?

SZOLGA.

Már áldozatra felhajtották barmaik.[1]

IOLAOS.

És ő tőlük mily messze áll Argos hada?

SZOLGA.

Nem messze, hadvezérük már jól látható.

IOLAOS

És mit müvel? Tán rendezi a harczvonalt?

SZOLGA.

Úgy sejtjük, ámbár nem vevők ki jól szavát.
De most megyek, mert nem szeretném, hogy uram
Az ellenségre nélkülem törjön reá.

IOLAOS.

Szándékunk éppen egybevág: veled megyek,
Hogy ott legyünk és megsegítsük kedvesink.

[1] A megütközés előtt áldozatot mutattak be.

SZOLGA.

Te tőled éppen nem várnék ily balga szót.

IOLAOS.

Nem balgaság hivünk segítni hős csatán.

SZOLGA.

Sebet nem üthet oly kar, a mely vesztegel.

IOLAOS.

Mit? Nem tudnék egy pajzsot átszakítani?

SZOLGA.

Tudnál talán, ha el nem hullanál előbb.

IOLAOS.

Nem áll előttem egy ellenség sem helyet.

SZOLGA.

Nincs meg, barátom, benned a régi erő.

IOLAOS.

Hisz nem csekélyebb számu haddal lesz bajuk.

SZOLGA.

Barátid mérlegében csak kis súly lehetsz.

IOLAOS.

Én tenni vágyom! Vissza engemet ne tarts!

SZOLGA.

De tenni nem bírsz már, legföljebb még akarsz.

IOLAOS.

Itt nem marasztasz, aztán, nem bánom, beszélj.

SZOLGA.

Fegyveresekkel szembe szállsz fegyvertelen'?

IOLAOS.

Van fegyverzsákmány a templomban benn elég,
Abból veszek, s ha élek, vissza is hozom;
Ha meghalok, nem kéri vissza istenünk.
Eredj tehát és egy harczos fegyverzetét
Szegről levéve hozd ki mielőbb nekem.
Mert itthon vesztegelni szégyen volna rám,
Gyáván elűlni, a míg mások küzdenek.

(A szolga bemegy a templomba.)

KAR.

Az idő a te ifjui lelki erőd
Nem törte meg, ámde erőtlen a test.
Mit küzdesz hasztalanúl? Neked *árt*,
S hasznot a városnak keveset hajt.
A te korodban lásd be a hellyest
És hagyd, a mi nem lehet; úgyse jöhet
Már ifjukorod soha vissza.

ALKMENE.

Hová gondolsz? Bizonynyal nem vagy eszeden,
Hogy gyermekimmel együtt itt hagynál, öreg? ...

IOLAOS.

Küzdés a férfi dolga ... gondjukat viseld!

ALKMENE.

Hogyan? S ha meghalsz, ótalmat kiben lelek?

IOLAOS.

Unokáid, a kik élnek, majd megvédenek.

ALKMENE.

És hogyha — isten ments'! — balsorsra jutnak ők?

IOLAOS.

Ne félj, mert el nem hagynak e jó emberek.

ALKMENE.

Ez egybe' bizom, másban immár semmiben.

IOLAOS.

Inségedet megszánja Zeus is biztosan.

ALKMENE.

Ah!
Bár ócsárolni nem fogom Zeust soha,
Ő tudja, vajh irántam igazságos-é?

(Szolga visszajő a fegyverekkel.)

SZOLGA.

Nos itt látod már a teljes fegyverzetet,
Vértezd hát véle tested haladéktalan';
Mert már közelg a harcz, és Ares gyűlöli
A késedelmezőket. Súlyától ha félsz,
Fegyvertelen' menj és a csatasorba' vedd
E díszt magadra: addig én majd elviszem.

IOLAOS.

Helyes beszéd! Hát hozd csak a fegyverzetet,
Kéznél legyen, s add jobb kezembe kópiám',
Támaszd a balt és igazitsd lépésimet.

SZOLGA.

Vezessem-é a harczost, mint a gyermeket?

IOLAOS.

Mert rossz jel lenne csetlenem és botlanom.

SZOLGA (támogatja).

Bár, mint a lelked, oly erős vón jobbod is!

IOLAOS.

Siess! Elkésnem a csatából szörnyüség!

SZOLGA.

De lassukálsz, nem látlak tenni semmit is.

IOLAOS.

Nem látod-é, a lábam mily fürgén mozog?

SZOLGA.

Látom! Sietni vélsz talán, de nem sietsz.

IOLAOS.

Nem mondod ezt, mikor majd ott látsz engemet!

SZOLGA.

És mit müvelsz ott? Kivánok sok szép sikert.

IOLAOS.

A pajzsát egy-két ellenségnek átdöföm.

SZOLGA.

Ha oda érünk!... Éppen ebben kétkedem.

IOALOS.

Hah!
Bárcsak ma lennél oly derék társam, karom,
A milyen egykor voltál — jól emlékezem —
Hogy Heraklesszel együtt Spártát megtöréd.[1]
Megfutamítnám Eurystheust magam,
Mert gyáva ő dárdám előtt helyt állani.
A jóllétben levőről helytelen' hiszik,

[1] Hippokoon elűzte volt Tyndareust, Herakles nevelőatyját, Spárta trónjáról. Herakles bevette Spártát s Tyndareust visszaültette trónjára.

Hogy lelke bátor és erős; balvélemény,
Hogy a szerencsés mindenhez legjobban ért.

(El a szolgával.)

KAR.

Strophe.

Oh Föld s éjjeli Holdvilág,
Emberekre világító
Helios ragyogása!
Ti legyetek hiradóim
És kiáltsatok égbe föl,
Zeus urunknak a trónjaig,
Fényes Athéna lakáig.
Pártul fogva az esdekelőt,
Hazámért s honi földemért
Viadalra kiszállva
Szürke aczéllal döntöm el viszályunk.

Antistrophe.

Szörnyű, hogy honom ellen oly
Boldog város, olyan híres,
Mint a vitéz Mykéne,
Szítja haragnak a lángját!
Ám rút, hogyha elárulunk
Esdeklőket, oh városom,
Argosi durva parancsra.
Nem félek, Zeus, az frigyesem,
Hálátlan sohse lesz Zeus;
Sohse lesz hatalomban
Isten a földi embernél csekélyebb.

Második strophe.

Istennő[1], kegyes, a tiéd
Földem, városom anyja vagy

[1] Pallas Athena.

És úrasszonya, őre is:
Oh űzd el innen, ki nem jogossan
Hozza az argosi pajzsos
Hadakat. Hisz jó szivemért honomat,
Nem érdemlem meg, hogy elveszítsem.

Második antistrophe.

Majd sok áldozat ég neked
S minden holdnak a fogytakor
Szentelnek neked ünnepet;
Dicsérnek ifjak tánczczal, dalokkal.
És levegős hegyi síkon
Szüzek éjjelen át szilajon dobogó
Tánczczal, dalokkal megünnepelnek.

(Jő a szolga a harczmezőről.)

Szolga.

Rövid szavakban, oh királyi asszonyom,
Neked s ezeknek itt a legszebb hírt hozom.
Győztünk az ellenségen, és fegyverzetük
Zsákmányiból már készül a győzelmi jel.

Alkmene.

Oh drága ember! Örömhíredért e nap
A szabadságot hozta meg jutalmadúl.
De *egy* gondtól még nem mentéd meg lelkemet:
Félek, ha vajjon élnek, kik drágák nekem?

Szolga.

Élnek s a sereg ajkán ünnepelt nevük.

Alkmene.

Az agg Iolaos, mondd csak, vajjon él-e még?

Szolga.

Ő él, nagy üdvöt adtak néki isteni.

ALKMENE.

Mi történt? Ő is nyert dicső babért talán?

SZOLGA.

Öregbül újra hős ifjúvá változott.

ALKMENE.

Csodát beszélsz! De azt kivánom, szólj előbb
Szeretteinknek hősi harczáról nekem.

SZOLGA.

Egy pár szavammal mindent elbeszélhetek.
Hogy hosszu sorban a nehéz fegyverzetű
Hadat az ellenséggel szembeállitók,
Leugra négyesfogatáról Hyllosod
S a két sereg közötti térségen megállt.
Majd igy beszélt: „Argos vezére, halld szavam!
Miért ne hagynók békén ezt a földet itt?

. . . . . .

S Mykénének se nagy a kára, hogyha egy
Embert veszit. Hát egymagammal egymagad
Szállj harczi síkra: hogyha engemet megölsz,
Vidd el Herakles gyermekit; ha elesel,
Add át atyám nagy méltóságát és lakát.“
A had helyeslé lelkes, bátor szózatát,
A mely a bajt és a viszályt megszünteti.
De az nem szégyenlé sok fültanú előtt
Magát és gyávaságát, ő, a hadvezér,
S vitézi mérközésre nem mert szállani,
Gyáván meghátrált! Illyen ember jött ide
Rabszijra fűzni Heraklesnek sarjait!
Hyllos tehát a harczi sorba visszatért;
Midőn a jósok látták, hogy magántusa
Útján a két nép közt el nem dől a viszály,

Áldoztak haladéktalan', s az emberi
Torokbul a vér üdvhirdetve fellövellt.
Egy rész szekérre szállott, mások keblüket
Pajzszsal födözték. Most Athén királya így
Szólott hadához — mint nemesnek szólni kell —
„Oh polgártársim! Ezt a földet, mely nevelt,
A mely világra szült, ma kell megvédnetek!"
Az is biztatta társait, ne hozzanak
Szégyent Argosra, Mykénére egyaránt.
Midőn a tyrrhén kürtnek éles szózata
A jelt megadta, a két had megütközött.
Mit gondolsz, pajzs a pajzson vajh mint csattogott,
Mily jajkiáltás támadt, mily hörgés, nyögés?!
Először Argos gyorsan támadó hada
Áttörte rendünk'; aztán ő hátrált megint.
Másodszor ember ember ellen és a láb
Lábnak feszítve — folyt keményen a tusa.
Hullott a harczos, hangzott a sok biztatás:
„Athén lakói!" — „Argos művelői, ti!"
„Szégyent ne tűrjünk városunk hirén-nevén!"
Végső erőnket megfeszítve küszködénk
S futásra birtuk végre Argosnak hadát.
Az agg Iolaos, látva most száguldani
Hyllost, kitárva jobbját hozzá esdekelt,
Hogy harczi szekerére őtet végye föl.
S a gyeplőt megragadva, Eurystheus
Után nyomult. Mindezt szememmel láttam én,
A többit mástól értesülve mondom el.
Hogy a dicső Athéna halmán áthaladt
Palléne síkján[1] s látta Eurystheust,

[1] Pallene attikai község Marathon felé, Athene híres templomával.

Zeushoz és Hébéhez[1] esdekelt, tegyék
Egy napra ifjuvá, hogy ellenségein
Bosszút állhasson. S halld, mi történt, mily csoda!
Egy csillagpár ereszkedett a paripák
Jármára, sűrü ködbe vonva a kocsit.
A hozzáértők azt mondják, fiad vala
Hébével együtt; mert a sötét ködből erős,
Ifjú karoknak tünt elő izomzata.
A hős Iolaos elfogá Eurystheus
Négyes fogatját Skironnak szikláinál[2]
És gúzsba kötve két kezét, a legdicsőbb
Zsákmányul hozza a nem rég' jóllétben élt
Hires vezért, kinek gyászos balsorsa most
A föld fiának hangos szóval hirdeti,
Hogy a boldognak látszót a halál előtt
Ne irigyeljük: egy napig tart minden üdv.

KARVEZETŐ.

Oh diadalmas Zeus, most újra láthatom
A szép szabadság napját félelmetlenül!

ALKMENE.

Oh *végre*, Zeus, megláttad szenvedésimet!
De hálát mondok így is a történtekért,
S nem kétlem azt, a mit régebben nem hivék,
Hogy istenek körében él az én fiam.
Oh gyermekim, a küzdelemtől mentve most
S a férfitól is — a ki veszszen el gazul! —
Eurystheustól — meglátjátok honotok',
Járjátok a nektek jutott földbirtokot

[1] Hebe az *ifjúság* istennője.

[2] A skironi sziklák Attika és Megara határán Skiron rablóról voltak elnevezve, kit Theseus megölt.

Az ősi isteneknek áldoztok megint,
A kiktől távol bolygva nyomorogtatok.
De mily bölcs tervet sző Iolaos, hogy halál
Helyett életben hagyta Eurystheust?
Beszélj! Szerintem semmiképp se bölcs dolog
Meg nem fenyíti elfogott ellenfelünk'.

SZOLGA.

Reád gondolt: saját szemeddel lássad őt,
A nagyhatalmút, ten-kezednek rabjaként.
Önként nem is jött, erőszakkal nyomta rá
A kényszer jármát; élve nem akart szemed
Elé kerülni s számot adni tettiért.
Örvendj, nagyasszony, emlékezzél arra, mit
Előbb mondál, hogy elkezdtem beszédemet,
És tégy szabaddá. Ily dologban a nemes
Ajakhoz illő, hogy beváltsa szózatát.

KAR.

Első strophe.

Mily szép a kartáncz, lótos[1] édes hangitól
A lakomán kisérve,
Aphrodite ha ránk mosolyg;
Kedves látni, ha jó barátunk
Boldogúl, a mikor már
Oszladozott reménye.
Mert sokat
Szűlhet Moira, a végadó,[2]
S Kronos gyermeke, a Kor.

[1] Az afrikai lótos szárából fuvolát is készítettek.

[2] Moira (voltakép három volt) mint sorsistennő, teljesedésre, végre juttatja az emberi dolgokat.

Első antistrophe.

A helyes útat választottad, városom,
— Ezt sohse hagyd el! — az isten
Jámbor tiszteletét; ki ezt
Megtagadja, bizonnyal őrült.
Itt vala rá a példa,
Hirdeti hallhatóan
Istened,
A ki a gonoszok daczos
Gőgjét porba alázza.

Második strophe.

Gyermeked, oh nagyasszonyunk,
Fönn van istenek oldalán,
És hiú az a hír, hogy a
Máglya lángjai közzül ő
A hadesi honba leszállott.
Nem, fönn az aranypalotában
Él hitvese, Hebe mellett.
Így Zeus, ím', két sarjadat
Boldogitotta Hymen.

Második antistrophe.

Sokban a sors hogy egybevág!
Hisz mondják, hogy Athena volt
Herakles segitője is;
És most városa, népe lőn
Védője a hős ivadéknak,
És megzabolázta e gőgös
Ember gonosz indulatját.
Ah te ne törj, eszem, szivem,
Túl sohse a határon!

HÍRADÓ

(kísérettel s a megkötözött Eurystheusszal).

Itt látod, úrnőm, mégis elmondom neked:
Eléd jövünk és hozzuk Eurystheust.
Nem vártad, úgye? Ő se várta, elhihet'd;
Nem gondolá, hogy egykor a kezedbe jut,
Pajzsos hadával hogy Mykenéből kiszállt
És kelletén túl fönnhéjjázva jött Athént
Földúlni. Ám az Isten megváltoztatá
S ellenkezőre fordította jó-sorát.
Hyllos meg a derék Iolaos Zeusnak épp'
Most állítják föl a szép győzedelmi jelt
És rám bízták, hogy szíved örömére *ezt*
Elődbe hozzam. Mert a legnagyobb gyönyör
Lesujtva látni régen boldog ellenünk'.

ALKMENE.

Oh undok, itt vagy? Dike végre megfogott?
Nos hát, először forditsd arczodat felém,
Ellenségednek merj szemébe nézni most:
Mert te uralsz mást, tégedet már senki sem.
Te vagy az, úgy-é — ezt kivánom hallani,
Oh rosszak rossza! — ki fiamra, a ki most
Ott van, a hol van,[1] annyi szégyent halmozál?
Mert mily parancscsal nem meréd gúnyolni őt?
Hisz élve küldted Hades országába le,[2]

[1] Általában euphemismus, ahelyett hogy: meghalt, az alvilágban van. Alkmene azonban már 871—2-ben kifejezte abbeli hitét, hogy fia az istenek körében él. Így tehát a föntebbi szólással azt akarja mondani: akár az alvilágban, akár az istenek között van.

[2] Hogy fölhozza az alvilág őrző kutyáját, a három fejű Kerberost.

ACCADEMIA D'UNGHERIA DI ROMA

Vesztére törve oroszlánra küldted őt
S hydrára. Annyi sok más gaztetted felől
Most hallgatok, nem érne véget a beszéd.
És ennyi gaztett még nem volt elég neked:
Egész Hellasból gyermekimmel engemet
Elűztél isteneknek szent oltáritól,
Az aggot épp úgy, mint az árva gyermeket.
De szabad népre leltél, férfiakra, kik
Meg nem ijedtek. Meg kell halnod csúfosan
S vedd nyereségnek! A ki annyi szenvedés
Forrása volt, nem egy halálra érdemes.

HÍRADÓ.

E férfiút megölni nem szabad neked.

SZOLGA.

Hiába fogtuk volna el a harczmezőn?

ALKMENE.

Megölni vajh miféle törvény tiltaná?

HÍRADÓ.

Nem egyeznek belé ez ország nagyjai.

ALKMENE.

Mit? Ellenséget ölni náluk nem helyes?

HÍRADÓ.

Azt nem, kit élve fogtak el a harczmezőn.

ALKMENE.

És e szabályhoz Hyllos alkalmazkodott?

HÍRADÓ.

Hogy' ellenkezhetett e föld törvényivel?

ALKMENE.

Nem volna ennek látni több napot szabad.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

HÍRADÓ.

Hogy mindjárt meg nem ölték, az volt helytelen.

ALKMENE.

S nem volna bűnhödése még most is helyes?

HÍRADÓ.

Nincs ember, a ki őt most már megölheti.

ALKMENE.

Csak én! Talán csak én is volnék valaki?

HIRADÓ.

Nagy rosszalás ér és vád, hogyha megteszed.

ALKMENE.

E várost — ne tagadja senki! — szeretem;
De ezt, mivelhogy a kezem közé jutott,
Nincs ember, a ki bosszúmtól megmentené.
Nem bánom aztán, mondják, vakmerő vagyok
És fönnhéjjázóbb, mint asszonyhoz illenék,
De ezt a dolgot végrehajtja két kezem.

KARVEZETŐ.

Szörnyű, de megbocsátható harag hevít,
Oh nő, e férfi ellen, én elismerem.

EURYSTHEUS.

Jegyezd meg, asszony, én nem hízelgek neked
S máskép se szólok éltemért egy árva szót,
Hogy érte gyávasággal vádolhassanak.
Én nem kerestem jószántombul e viszályt;
Jól tudtam azt, egy törzsből származom veled
S fiadnak, Heraklesnek rokona vagyok.
Akartam vagy se, mindegy, isten volt az ok,

Mert Hera küldé ezt a nyavalyát reám.
Midőn tehát így ellenségekké levénk
S láttam, hogy végig kell e harczot küzdenem,
Sok szenvedésen jártatám folyvást eszem
És tanakodva virraszték át éjeket,
Mint űzzem el s öljem meg ellenségemet,
Hogy éltemet ne háborítsa félelem.
Tudtam, fiad nem olyan, mint a nagy tömeg,
Hanem valódi férfi; mert, bár ellenem,
Mást mint jót, a derékről nem mondok soha.
Hogy távozott e földről, nem kellett nekem.
Kit atyjukkal való viszályomért ezek
Gyűlöltenek, megmozdítnom minden követ,
Száműzni, ölni? Vetni mindenféle cselt?
Hisz bátorságos életem csak így lehet!?
Talán te, hogyha sorsom néked jut vala.
A bősz oroszlán ellenséges fajzatit
Nem sujtod-é bajokkal, nyugton ott hagyod
Argosba' lakni? Ezt el nem hiszik neked!
Mivel tehát nem öltek *akkor* meg, midőn
Kész voltam arra, hellen törvények szerint
Fertőzve lenne a kéz, mely megölne *ma*.
S e józan város elbocsátott, istenét
Nagyobbra tartva, mint minden gyűlölködést.
Ez válaszom szavadra; s nem bánom, legyek
A te szemedben gyáva lélek vagy derék.
Így áll a dolgom: nem kivánom a halált,
De hogyha meg kell halnom, nem veszem zokon.[1]

. . . . . .

[1] E szavak után Murray hézagot föltételez, mert Eurystheus szabadon bocsátásáról eddig nem volt szó. Talán az elveszett részben megjelent a város követe és tudtul adta a város végzését.

. . . . . .

. . . . . .

KARVEZETŐ.

Alkmene, egy tanácsot hadd adjak neked:
Kövesd a város végzését s bocsásd el őt.

ALKMENE.

S ha meghal és a város szava szent marad?

KARVEZETŐ.

Úgy lenne legjobb; ám hogy' eshetik meg ez?

ALKMENE.

Könnyen, figyelj rám! Hogyha majd megöltem őt,
Barátinak, kik érte jönnek, kiadom
A holtat; meg nem fosztom sirjától tehát
S halála mégis elégtétel lesz nekem.

EURYSTHEUS.

Csak ölj meg, nem könyörgök, ám e népnek itt,
A mely megölni átallt s bántatlan' hagyott,
Hálából Loxias ős jóslatát adom,
A mely nagyobb hasznára lészen, mint hiszi.
Ott fogtok eltemetni — végzetem szerint —
Pallene szent szüzének[1] temploma előtt;
Ott, városod földjében, mint áldáshozó
Szíves lakos fogok pihenni szüntelen,
S mint a Heraklidáknak ádáz ellene,
Ha majd erős hadakkal törnek bé ide,
Így adva hálát! Ilyetén vendégeket
Pártoltatok ti. Hogy' jöttem hát ide,
Ezt tudva, mért nem féltem isten jóslatát?
Hivém, hatalmasb Hera, mint a jósigék,

[1] Pallas Athene.

S nem hágy el engem.

(Alkmenéhez :)

Ámde síromra ne önts
Halotti áldomást, se vérrel meg ne hintsd,
Mert sarjaidnak gyászos megtértést adok
Egykor cserében.

(A karhoz :)

Kettős lészen hasznotok:
Nektek segítek s ártok holtomban nekik.

ALKMENE.

Ezt hallva, nos, mért késtek még megölni őt,
Ha városotoknak és utóditoknak is
Így biztosít a végzet üdvöt és sikert?
Maga mutatja a legbiztosabb utat:
Bár ellenség, de holta hasznotokra lesz.
Vigyétek őt halálra, szolgák, s tetemét
Dobjátok a kutyáknak! Ne hidd, hogy megint
Száműzöl engem őseimnek földiről![1]

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

KAR.

Ezt helyeseljük. Rajta, ti, szolgák!
Nem szennyezi így
A kiontott vér fejedelmünk.[2]

---

[1] Hermann e szavak után hiányt vett észre. Valószínű, hogy a kar egyik fele Alkmene eljárását kárhoztatva kivonul; másik fele mondja a befejező sorokat.

[2] Eurystheus haláláért csak Alkmene felelős; Athén királyát vád nem terheli.

HEKABE

BEVEZETÉS.

„Hekabe“ Euripidesnek ma ritkábban emlegetett, de valamikor nagyon népszerű, Ennius, Accius és Seneca által a római irodalomba is átültetett s még a bizánczi korban is sokat olvasott darabja, a végtelen anyai fájdalom és szertelen anyai bosszú elementáris erejű tragédiája. Tárgyánál fogva folytatása lehetne a „Trójai nők“-nek, bár keltére nézve azt csaknem egy évtizeddel megelőzte, mert biztosan állíthatjuk, hogy a Kr. előtti 423. év *előtt* keletkezett, minthogy Aristophanes a 423-ban színre vitt *Felhők* egyik versében (708) már parodizálja.

A situatio, melyből e darab kiindul, a következő. A görögök Trója földúlása és a zsákmány fölosztása után már útnak indultak, de nem juthattak tovább a trójai parttal szemben lévő thrakiai Chersonesosnál. Visszatartja őket a Paris nyilától elejtett Achilles árnya: ő sem akar jutalom és elismerés nélkül maradni s azt követeli, hogy Priamos és Hekabe szép leánya, Polyxena hulljon el áldozatúl az ő sírhalmán. A seregben nagy vita támadt, teljesítsék-e az elhunyt hős kívánságát. Agamemnon, ki Polyxena testvérét, Kassandrát bírta rabnőül, ellene volt; Odysseus azonban meggyőzte a görögöket, hogy hálátlanság és méltat-

lanság lenne, ha a legnagyobb hőstől megtagadnák a szűz vérét. A többség kimondta Polyxena föláldozását s megbízta Odysseust, hogy a rabnőül éppen neki jutott Hekabe anyai karjaiból kitépve, vigye a leányt Achilles sírjához áldozatra. Említsük meg, hogy Polyxena föláldozását Sophokles is drámává alakította a miletosi Arktinos Iliupersise nyomán, de ez a dráma elveszett. Későbbi romantikus vonás az, melyet a kretai Diktys és a phrygiai Dares említenek, hogy Achilles szerette Polyxenát, azért kívánta, hogy számára föláldozzák.

Euripides azonban nem elégszik meg Polyxena föláldozásával, mely Sophoklesnek egész drámáját betöltötte, hanem látszólag a dráma egységének rovására egy más tragikus eseményt fűz hozzá. A szerencsétlen Hekabe, a nemrég dús és hatalmas Priamos király özvegye, miután annyi rettentő csapás után utolsónak maradt leányát is el kellett vesztenie, éppen aznap értesül utolsó fiának, Polydorosnak álnok megöléséről: Polymestor Thrakia királya a gyilkos, ki a megmentés végett hozzájuttatott gyermeket — hogy aranyára szert tegyen — álnokul megölte s teste darabjait a tenger hullámaiba vetette. Hekabe, kinek tétlenül kellett elnéznie lánya föláldozását, most módot lel arra, hogy a hitszegő királyon rémes bosszút álljon.

Ha nagy léleknek nagy szenvedései és nagy tettei méltó tárgyai egy tragédiának, nem lehet tagadni, hogy Hekabe tárgya, bár kettős, de megrázó tragikus cselekvény. Az emberi sors gyászos tragikuma, a fényes jóllétnek szánalmas nyomorra válása a megrendítő szerencsétlenségek egész során — alig valósul meg valakin teljesebben, mint Trója volt királyasszonyán. Azt kell rabnőül követnie, a kit egykor könyörületből ő mentett meg a haláltól. Miután férjét és annyi

gyermekét[1] el kellett vesztenie, maradt még két leánya és egy fia. De az egyik leánytól, Kassandrától, örökre el kell szakadnia, annak Agamemnont kell követnie Argosba és ott a halálba. Csak másik lánya, Polyxena van vele, öregségének egyetlen támasza, és azt is oda kell adnia. Hiába is volna minden ellenszegülés; a hőslelkű leány, ki inkább sajnálja elárvult anyját, mint önmagát, maga mond le minden ellenállásról, mely csak bántalmaikat, szégyenüket tetézné. Más elégtételük nem lehet, mint önmagukhoz méltóan viselkedni a halál küszöbén is. Polyxena hősi elszántsága még a görög sereg tiszteletét is kiérdemli s fölemelő tudat a lesujtott anyára, a büszke királynőre nézve.

Hogy Polyxena halálával egy magában is tragikus cselekmény véget ér, az kétségtelen. Sophokles Polyxenája bizonyára ezzel végződött: Achilles elfogadta az áldozatot és útjokra engedi honfitársait. De az *anyának* sorsa még nincs befejezve, s Euripides, ki az anyát, Hekabét állítja érdeklődésünk középpontjába, éppen azért helyezte a cselekvényt Thrakia partjaira, mert az *anyát* akarta egész teljességében elénk állítani, nemcsak a fájdalomtól lesujtva s megtörten tétlenségre kárhoztatva, hanem egy új csapás magnetikus hatása alatt a pathos legmagasabb hullámain megdöbbentő tetterőre emelkedve. Ha Euripides Polyxena föláldozását a tragédia közvetetlen előzményévé tette volna, akkor nem tünt volna ki a nagy ellentét és változás. Látnánk a darab elején egy fájdalmában megtört anyát, de csak hallomásból értesülnénk róla,

[1] Euripides szerint (l. 421. v.) 50-et; e számban azonban benne vannak Priamosnak nem Hekabétól született gyermekei is. Maga Hekabe 19-nek adott életet.

mily csapás törte meg, s nem támadna szívünkben nagyobb részvét Polyxena, mint Hekabe előbb elveszett gyermekei vagy férje iránt. „Segnius irritant animos demissa per aurem, quam quae sunt oculis subiecta fidelibus . . .“ Polydoros gyászos veszte különben már előbb végbement (hiszen a prologost Polydoros *árnya* mondja), de Hekabe csak most értesül róla. Nem jogos tehát e tragédiától egyenesen megtagadni az egységet. Hiszen Polyxena föláldozása Polydoros halála és az ezért állott bosszú *közé* esik. Az a mozzanat, mikor Hekabe fia meggyilkolását megtudja, éppen a *peripeteiát* jelzi a darab hősére, Hekabéra nézve. Az anya, ki leányát nem menthette meg, s érte bosszút nem állhatott, most a hitvány vendégbarát gazságán fölbőszülve, élete utolsó reménysugarának kihunytán a tétlen fájdalomból csodás tetterőre ébredve hihetetlen lelkierővel hajtja végre nem jogtalan, de mindenesetre szertelen bosszúját. Agamemnon, a görögség képviselője, neki ád igazságot. A költő azonban ezzel a szörnyű s nőhöz éppen nem illő bosszúval megpecsételve látja Hekabe sorsát. Maga a megvakított Polymestor jósolja meg a neméből kivetkezett asszonynak intő például szolgáló csúfos végét s egyetlen lányának, Kassandrának közeli halálát. Csak így teljes a végtelen anyai fájdalom és szertelen anyai bosszú megdöbbentő tragédiája. Bosszújának nem örvendhet sokáig a bosszuló: a bosszú kétélű pallosa visszasujt reá. Ezt akarta a költő Hekabe személyéhez fűzött megrendítő cselekvényben bemutatni s nem törődött azokkal a kritikusokkal, kik az egység paripájára ülve tragédiáján végig fognak gázolni.

SZEMÉLYEK.

Polydorosnak, Hekabe fiának árnya.
Hekabe, Priamos özvegye.
Trójai rabnők kara.
Polyxena, Hekabe leánya.
Odysseus.
Talthybios hirdető.
Szolgálóleány.
Agamemnon.
Polymestor, thrakiai király.

Színtér: A görögök hajótábora a thrakiai félszigeten, szemben a trójai parttal. Előtérben a trójai rabnők és Hekabe sátrai.

Polydoros árnya.

Ím' elhagyám az elhunytak sötét honát,
— Hol Hades él, a többi istentől külön —
Én, Polydoros, kinek anyja Hekabe
És atyja Priamos. Hogy Trója városát
Romlásba készült a görög had dönteni,
Féltvén atyám, thrák földre küldött titkosan
Barátjához, Polymestorhoz engemet;
Az műveli ez áldott chersonesosi
Mezőt, s lófékező nép hódol itt neki.
És külde vélem együtt jó csomó aranyt,
Hogy majd, ha porba hullnak Trója ormai,
Élő szülötti szükséget ne lássanak.
Én voltam a legifjabb, éppen e miatt
Küldött ide, hisz sem a pajzsot hordani,
Se gyönge karral dárdát vetni nem tudék.
Míg bizton álltak földünknek határai,
Töretlenül Trójának bástyaormai
S Hektor bátyám dárdája győzelmes vala:
Atyámnak thrák barátjánál szépen növék,
Szegény, gonddal nevelve, mint egy pálmasarj!
De a mint Trója s Hektor élte elveszett,
Hogy porba omlott atyám házi tűzhelye
S az isten oltáránál hullott el maga,

A hol levágta Achilleus ádáz fia:[1]
Aranyomra vágyva a vendégbarát megölt
Szegény fejem s a tengerárba dobta be
Holttestemet, hogy maga bírja kincsemet.
Hol a parton fekszem, hol a tenger habja hány,
A hullámoknak árja hajt ide s tova,
Meg nem siratva, temetetlen. Otthagyám
Porhüvelyem most s harmadnapja már anyám,
Hekabe fölött[2] a levegőben szálldosok,
Mivel szegény anyám Trójából éppen itt
Időz most Chersonesos partvidékein.
Achaja népe mert mind tétlen' vesztegel
Hajóhadával e thrák földnek partinál,
Mert sírja ormán megjelent Peleus fia,
Achilles s visszatartá a görög hadat,
A mely honába készült immár szállani,
És azt kívánja, nénémet, Polyxenát
Vágják le sírján tiszteletajándokúl.
S megkapja, oh nem hagyják őt barátai
Megtiszteletlen'; sorsa éppen e napon
Viszi halálra őt, szegény testvéremet!
Két gyermekének látja holttestét anyám,
Az enyémet és boldogtalan leányaét.
Hogy sirra tégyek szert, szegény, mutatkozom
A habtörésen egy rabnő lába előtt.
Megkértem lenn az Alvilág hatalmait,
Anyám kezébe jutva sír hadd födjön el.
Így majd elérem, a miért lelkem sovárg;
De ősz anyámnak útjából kitérek én,

[1] Neoptolemos vagy Pyrrhos, ki Zeus oltáránál vágta le a védtelen aggot. (V. ö. Trójai nők 16. Vergilius Aen. II., 501.)
[2] Álomkép gyanánt.

Mert Agamemnon sátrából[1] most jő ki épp',
Álmába' látott képemen fölriadott.

(Hekabe más rabnőkkel együtt megjelenik a sátor nyílásában.)

Ah!
Anyám, királyi fény után most szolgai
Napot kell látnod! Sorsod oh mily mostoha
S mily boldog egykor! Régi boldogságodat
Megirigyelve hogy' megrontott istened!

(Eltűnik.)

HEKABE (botra támaszkodva).

Vezessetek, aggot, a sátor elé,
Oh trójai nők, rabtársotokat,
Segítve ti régi nagyasszonyotok.
Vigyetek megfogva, emelve, vezetve,
És tartva a két remegő karomat.
Én görbe botomra hajolva megyek,
Szaporázva nehézkes lépteimet,
Bárha bizony lassu a lábam.
Oh Zeus égi világa, sötét éj,
Mit ijesztik ily éjjeli, rémes
Képek az álmaimat? Te kegyes Föld,
Feketeszárnyú álmok adója,
Vidd tova tőlem az éjjeli látást,
A mely az én fiamat, kit e thrák partokra bocsátánk,
Hozta elém, meg az én szép, drága Polyxena lányom',
Megijesztve szivem.
Mentsétek meg, oh istenek, a fiamat,
Házunk egyedűli reményét,

[1] A *Trójai nők* szerint Hekabe Odysseus rabnője. A költő bátran variálja az efféle adatokat.

A ki Thrákia hóboritott mezején
Lakik: atyja barátja vigyáz rá.
Fenyeget valami!
Gyászunkhoz a gyász dala újra közelg.
Még sohasem szállotta meg ily
Remegés szivemet.
Trójai nők, hol van Helenosnak,
Kassandrának prófétai lelke,
Hogy megfejtsék emez álmot?
Szarvasünőt láttam, mikor egy farkasnak a véres
Szája szakítá szét, kiragadva erővel ölemből.
És ez a kép is ijeszte: Achilleus
Árnya jelent meg
Sírhalma fölött kívánva, hogy egy
Trójai lány legyen áldozat érte.
Oh hárítsátok el, isteneim,
Lányomrul e nagy veszedelmet.

(Különböző sátrakból szállingózva egybeverődik a trójai rabnők kara.)

KARVEZETŐ.

Sietve jövök hozzád, Hekabe,
Elhagyva görög gazdámnak a sátrát,
Hova mint rabnőt
Vete sorsom, a mint Trójából a vad
Hatalom kiüzött s a görög haderő
Tovahurczolt mint hadi zsákmányt.
Enyhíteni búdat nem tudom én,
Hajh, mert igazán keserű az a hir,
A melyet teneked hirdetni jövék.
Mert az achájí tanácsba', beszélik,
Végzés hozatott, hogy lányod' Achilles
Nyeri áldozatúl. Tudod, ő aranyos

Fegyverzetiben sírhantja fölött
Feltünt s gátolta vitorlafeszítő
Hajórajukat tovaszállani, ezt
Kiáltva nekik:
„Távoztok-e, hellenek és síromat.
Adománynyal meg sem tisztelitek?“
A viszály hullámai összecsapának,
Görögök seregében kétfele vált
A vélekedés: egy része helyeslé
Az áldozatot, rosszalta a más.
A te javadra beszélt Agamemnon,
Mivel ő neki jós Kassandra leányod
A szeretője.
De a két Theseusfi, athéni szülött,
Noha eltért egymástól a szavuk,
Egyetértettek vala ebben az egyben:
Légyen szüzi vér az achillesi sír
Koszorúja, hiszen nem volna helyes
Többre becsülni Kasandra szerelmét
Achilleus hős erejénél.
Hevesen hullámza a visszavonó
Szavak árja ide s tova, míg a ravasz,
Mézes szavu, népszerüségre vadászó
Laërtesi sarj[1] meggyőzte hadunk',
Hogy a leghősebb hellentül a lány
Vérét sajnálni sehogy se szabad,
Vádat ne emeljen Persephonénál[2]
Valamely elesett:
Görögök hálátlanok a görögök
Iránt, a kik értük elestek a harczban,

[1] Odysseus.
[2] Az alvilág királynéjánál.

S elszálltak a trójai földről.
Itt lesz, vagy tán itt is van Odysseus
Leszakítani lányodat a kebeledről
S remegő kezeid közzűl kiragadni.
Szent helyre siess, oltárok elé,
Agamemnon térdeit esdve öleld.
És hívd a nagy égbül az isteneket
S a földnek alóla.
Tán meggátolja sok esdekelés,
Hogy árva leányodat el ne veszítsd,
Vagy meg kell látnod, a sírra midőn
Holtan rogy a lány s a vér feketén
Buggyan ki nyakán,
Mely arany fénytől ragyogó most.

HEKABE.

Jaj, én nyomorult, mit mondhatok erre?
Mily hang lehet oh, millyen siralom
Méltó siratója e gyászos öregség,
Ez elviselhetetlen
Rabság nyomorának? Oh jaj!
Kicsoda véd meg? Melly ivadék?
S mely város? Oh jaj, oda már öregem,
Oda gyermekeim!
Hova menjek? emerre vagy arra? hová?
Hol vár pihenés? Megment valamely
Isten vagy daemon[1] e bajtól?
Jaj, trójai nők,
Iszonyú hírt hoztatok, oh iszonyú,
Megsemmisitő bajt. Én a napot
Se vágyom látni már.

[1] Itt: alsóbbrendű istenség, félisten.

Nosza vidd te, vezesd te, szegény láb,
Öreg asszonyodat be a sátor
Ölébe. Leányom, a legnyomorultabb
Anya gyermeke, halld csak, jöszte ki, jöjj
Ki a sátradból, hisz anyád szava hív.
[Hogy megtudd, megtudd, magzatom azt,
A te éltedről mily hír juta hozzám].[1]

POLYXENA (kisiet a sátorból).

Ah, anyám!
Anyám, oh mért kiabálsz? Micsoda
Újság az, a melylyel, mint a csibét,
Sátramból így kiriasztál?

HEKABE.

Jaj, magzatom!

POLYXENA.

Rossz szód mit ijeszt baljóslatival?

HEKABE

Oh jaj, a te élted!

POLYXENA.

Csak mondd ki, soká ne titkold!
Anyám, oh félek, rettegek,
Hogy e sohajtozás . . .

HEKABE.

Te szegény, te szegény anya gyermeke, jaj!

POLYXENA.

Tudtomra mit adsz?

[1] E két sor későbbi betoldás lehet, mert Polyxena nem reflektál reájuk.

HEKABE.

Végzésit az argosi hadnak,
Hogy téged Achilles sirja fölött
Föláldoz a hősnek.

POLYXENA.

Jaj nékem, anyám, mily rendkivüli
Bajt hirdet a szád! Oh mondjad, anyám,
Való lehet-é ez?

HEKABE.

Megmondám, lányom, a rettenetes hirt,
Mely hirdeti a görögök döntő
Szavazatját életed ellen.

POLYXENA.

Te szegény, boldogtalan édesanya,
A kit annyi csapás meglátogatott,
Ismét mily szörnyü, mi rettenetes
Kimondhatatlan szégyent
Küldött rád egy daemon!
Én, a te lányod, oh én, nyomorult,
Nyomorult rabságod támasza, társa
Már nem lehetek!
Hisz mint valamely hegyeken legelő
Kis üszőt, látsz engemet, oh te szegény
. . . . . .[1] leszakítva
Anyai kebeledről
Átszelt nyakkal a hadesi honba
Szállni a földnek alája, holott[2] a halottak
Között fekszem szegény.

[1] Hiány.
[2] = a hol.

Boldogtalan édesanyám, siratom
Sorsod' gyászénekeimmel;
Magam éltét, gyászát nem siratom,
Se gyalázatomat: meghalni reám
Nézve a legjobb sors, a mely érhet.

(Odysseus közeledik.)

KARVEZETŐ.

Imé Odysseus jő serény léptekkel ott,
Hekabe, bizonnyal újabb hírt jelent neked.

ODYSSEUS.

Asszony! A hellen had döntő határzatát
Talán tudod már, mégis elmondom neked.
Kimondta sergünk, hogy lányod, Polyxena
Achilles sírján vérzik el mint áldozat.
Minket kiküldtek, hogy kisérjük és vigyük
El a leányt; az áldozatnak rendező
Főpapjaúl Achilles sarját[1] rendelék.
Fogadd tanácsom: meg ne hurczoltasd magad
Erővel és tusára én velem ne kelj.
Ismerd meg a hatalmat és inségedet.
A bajban is jól gondolkodni: bölcseség.

HEKABE.

Jaj, látom én, mily küzdelem vár még reám,
Sohajtásokkal teljes, könnytől áradó.
Nem vesztem ott el, a hol vesznem kell vala,
Nem pusztitott el Zeus, fenntart szegényt,
Hogy lássam a nyomornál is nagyobb nyomort.
De hogyha szolga a szabadhoz még tehet
Kérdést, a nélkül, hogy lelkét megbántaná,

[1] Neoptolemost.

Akkor legyen most befejezve a te szód,
S hallgass reám, hogy most én kérdezhesselek.

ODYSSEUS.

Kérdezz, legyen meg! Nem sajnálom az időt.

HEKABE.

Tudod, mikor Tróját jövél kikémleni,
Rongyos köpeny volt rajtad és szakálladat
Beszennyezék vérző szemednek cseppjei?[1]

ODYSSEUS.

Tudom, szivemben sajgó emléket hagyott.

HEKABE.

S Helena rád ismert, csak nékem mondta meg?

ODYSSEUS.

Emlékezem, hogy nagy veszély környékezett.

HEKABE.

Jövél s ölelted alázattal térdemet?

ODYSSEUS.

Igaz, ruhádat fogva ellankadt kezem.

HEKABE.

S én megmentettem élted, kijuttattalak?

ODYSSEUS.

Hogy a napot ma látom, a te érdemed.

HEKABE.

És mit mondottál, a mikor rabom valál?

[1] Odysseusnak erről a vállalkozásáról megemlékezik Homeros, Od. IV. 242. skk. és a Rhesos 710 skk. versei. Odysseus, mint kém, elváltoztatta magát.

ODYSSEUS.

Hogy el ne veszszek, sok mindent kigondolék.

HEKABE.

S most mégis, úgy-e, nem rossz minden szándokod?
Magad bevallod, hogy tőlem csak jót nyerél,
De te mi vélünk jót nem, csak rosszat müvelsz!
Oh háládatlan faj, népkegy s kitüntetés
Vadászi! Mért kellett, hogy megismerjelek,
Kik könnyedén megsértitek barátitok',
Csak a tömegnek tessék hízelgésetek?![1]
De ily bölcseség mely agyban foganhatott,
Halálra szánni áldozatként e leányt?
A síron embert ölni mily szükség kiván,
A hol bikát levágni inkább van helyén?
Vagy Achilles, hogy megtorolja gyilkosit,
Méltán kivánja e leánynak életét?
Hiszen ez nem tett semmi rosszat ő vele!
Mért nem kivánta áldozatnak Helenát?
Trója alá az vitte, az vesztette el![2]
Ha egy kiváló szépségnek kell halnia
A foglyok közűl, rólunk szó úgysem lehet:
Hiszen Helena a legszebb mindnyája közt
S a többi nála semmivel se vétkesebb.
Az igazságért küzd eddig minden szavam;
Most, hogy te tőled méltán mit kivánhatok,
Halld meg! Magad mondád, hogy megfogád kezem
S elém borulva illeted agg államat . . .
Most én borulok térdre, én illetlek úgy,

[1] Már a régi scholiasta megjegyzi: „Ezzel a saját államának életére czéloz a költő", a ki a távoli időket egybefogva, a hősmonda alakjainak kora eszméit adja ajakára.

[2] Mert Helena házasságtörése okozta a háborút.

És éppen úgy esdeklek hozzád e kegyért:
Ne tépd ki karjaimból édes magzatom,
Ne öljétek meg! Vérontás volt már elég.
Örűlve néki — feledém inségemet;
Sok elveszettért ő egyetlen vigaszom,
Hazám és ápolóm, vezérem, támaszom.
Ne éljen vissza győzelmével, a ki győz,
Szerencséjében ne bízzék a sorskegyelt!
Mi voltam egykor én! S most semmi sem vagyok,
Hisz egy nap elrabolta minden üdvömet.
Oh drága ember, kérlek, tisztelj engemet,
Oh szánakozzál! Menj a hellen had közé
És intsd őket, hogy a nőket, kiket előbb
Oltártól elhurczolva meg nem öltetek,
Hanem megszántatok, most meggyilkolni bűn.
Hiszen szabadnak és szolgának életét
Ugyanegy törvény óvja, védi nálatok.[1]
Tekintélyed győz, bárha gyöngébb is szavad,
Mert főembernek ajkán mindjárt súlyosabb
És többet ér a szó, mint más közemberén.

KARVEZETŐ.

Emberi szív oly érzéketlen nem lehet,
Hogy nagy keserved és gyászos siralmaid
Elhallgatná, nem ejtve részvevő könyűt.

ODYSSEUS.

Hekabe, légy okos s azt, a ki jót akar,
Indúlatodban ellenségednek ne véld.
Személyed én, a melynek sokkal tartozom,
Őszinte szívvel kész vagyok megmenteni;

[1] A mennyiben az athéni törvény értelmében a szabad embernek joga volt megölt rabszolgájának gyilkosát épp úgy törvény elé állítani, mintha az valamely rokonát ölte volna meg.

De mit nyiltan kimondtam, most se tagadom:
Ha Trója megdől, lányod áldozat leszen
A legnagyobb hős sírján, mint az rendelé.
A legtöbb várost épp e kórság szállta meg,
Hogy a derék és elszánt férfi semmivel
Se kap a hitványnál nagyobb elismerést.
Tőlünk Achillest nagy tisztesség illeti,
A hőst, ki oly dicső halált halt Hellasért.
Nem volna szégyen, a barátot, a mig él,
Becsülni, s elfeledni, hogyha sír födi?
S hagyján, de majd ha ismét küzdelemre kell
Szállnunk hazánkért, mit fog ez s az mondani?
Küzdés helyett nem jobb kímélni életünk,
Ha becsbe' nincs, ki érte éltét áldozá?
Részemről, hogyha élek, napról napra én
Be tudnám érni bármilyen kevéssel is:
De tiszteletben lássam tartva síromat,
Mert nem múló időre szól a kegyelet.
Szánalmas sorsodat tekintsem? Hát figyelj:
Vannak honunkban semmivel se boldogabb
Hajlott korú nők, élemedett férfiak,
S arák, kik elveszték a legjobb vőlegényt:
Ida fövénye rejti hősi tetemük' . . .
Tűrj hát te is! Ha megtisztelni a dicsőt
Mi elmulasztjuk, balgaságnak vádja sujt.
Ám csak tagadjátok meg a barátokat,
Ti barbarok, s a hősileg megholtakat
Ne tiszteljétek: akkor Hellas boldogúl
S ti megkapjátok, a mit érdemeltetek.

KARVEZETŐ.

Oh jaj, be szörnyü balsors a rabszolgaság:
Erőszaktól legyőzve tűrni bármit is!

HEKABE.

A puszta légbe dobtam hát minden szavam.
Melylyel, leányom, esdekeltem éltedért!
Ha van erőd, anyádénál mely hathatósb,
Megütve minden hangot, mint a fülmile,
Próbáld kivívni, hogy megtarthasd éltedet.
Szánalmat esdve hullj Odysseus térdihez
S bírd rá — van benne mód, hisz néki is
Van gyermeke — hogy szánakozzék sorsodon.

POLYXENA.

Látom, Odysseus, mint elrejted jobbodat
Ruhád alá, mint elforditod arczodat,
Hogy álladat ne érinthesse meg kezem.
Oh légy nyugodt! Ne féld az inségest védő Zeust;[1]
Követni foglak, mint a szükség rendeli.
Magam is halni vágyom: vonakodva csak
Kislelkü volnék, éltemhez ragaszkodó.
Minek is éljek? Fejedelme volt atyám
Minden phrygeknek: igy kezdődött életem.
Aztán édes remények közt nevelkedém
Fejedelmi arául s nagy versengés tárgya volt
Az én kezem, hogy kit fog boldogitani.
Úrnő valék, csodálat tárgya én, szegény,
Trójának összes lányi, asszonyi között,
Egy istenasszony — halhatatlanság hián.
Most rab vagyok. Először éppen ez a név,
Ez a szokatlan, vágyódtat a halál után;
Aztán, ki tudja, milyen nyers természetü
Urat kapok, ki pénzen vesz meg engemet,

[1] Mert a forma szerint esdeklő Zeus ótalma alatt áll s elutasítása sérelem az istenre nézve.

Dicső Hektornak s annyi más hősnek hugát,
S az otthon gabnaőrlés dolgát rójja rám,
Házát söpörni, szövőszékhez állani,
Keservesen dolgozni végig a napot.
S végül talán egy szolga, egy sehonnai
Öleli azt, ki fejedelmek vágya volt!
Nem, nem! Inkább szabad kebellel válok el
E napfénytől s adom Hadesnek testemet.
Vezess, Odysseus, ölj meg ott, a hely szinén,
Mert nincs reményem, bizalom nem bátorít,
Hogy élve még jól folyhatnának dolgaim.
Anyám, te semmiben se légy meggátolóm,
Szóval, se tettel, sőt magad kivánd az én
Halálomat, míg méltatlan szégyen nem ér.
Ízlelni a ki meg nem szokta még a bajt,
Igába annak fájdalmas hajolnia;
Meghalva sokkal boldogabb lehetne, mint
Ha él: a csúfos élet gyötrelem csupán.

KARVEZETŐ.

Nemes szülőktől szép eredni és dicső
A földön, ámde a nemesség még nagyobb
Becsű, ha véle igaz érdem egyesül.

HEKABE.

Szépen beszéltél, ám e széppel, gyermekem,
Bú párosúl. — Odysseus, hogyha hálabért
Kell Achillesnek adnotok, hogy megrovás
Ne érjen, úgy ne *ez* legyen az áldozat:
Vigyetek Achilles sírjához *engemet*,
És öljetek meg nem kimélve: én szülém
Parist, ki lenyilazta volt Thetis fiát.

ODYSSEUS.

Achilles árnya nem a te halálodat
Kivánja tőlünk: a te lányod kell neki!

HEKABE.

Hát öljetek meg engem is, mint lányomat:
Még egyszer annyi véritalban részesül
A föld s a holt, ha éppen erre áhitoz.

ODYSSEUS.

Elég a lány halála! Nem kell egy halált
Többel tetézni; bár ez egy se kellene!

HEKABE.

Lányommal együtt meg kell halnom nékem is!

ODYSSEUS.

Hogy-hogy? Parancsot más nem ád talán nekem?

HEKABE.

Reáfonódom, mint repkény a tölgyhöz, én.

ODYSSEUS.

Ha bölcsebbekre hallgatsz, akkor nem teszed.

HEKABE

Lányomtul önként nem tágítok semmikép.

ODYSSEUS.

S én nála nélkül innen el nem távozom.

POLYXENA.

Anyám, hallgass rám! És te, Laërtes fia,
Méltó haragját egy anyának fel ne ródd.
Boldogtalan te, a hatalmassal ne küzdj!
Mért kelljen földre hullnod és agg testedet
Tán megsebezned, zord erő ha megczibál,

Ifjú karoknak sínylened bántalmait,
Ha meghurczolnak . . . nem méltó hozzád, ne tedd!
Jöjj, jó anyám, jöjj, nyujtsd felém áldott kezed,
Engedd, hogy arczom megpihenjen arczodon.
Hisz most utólszor látom, többé sohasem,
A nap korongját és tündöklő súgarát.
Ajkam utolsó búcsuszózatát fogadd,
Édes szülém, a sír homálya vár, megyek.

HEKABE.

És én, leányom, napfényt látva, rab vagyok!

PÓLYXENA.

Hajadonfővel, nászdal nem hangzott nekem . . .[1]

HEKABE.

Szánandó lány te, boldogtalan asszony én!

POLYXENA.

S Hadesbe' tőled elszakítva nyúgoszom.

HEKABE.

Jaj, mit tegyek? Mily végre jut már életem?

POLYXENA.

Mint rab halok, szabad atyának gyermeke.

HEKABE.

Én is, ki elvesztettem ötven magzatom.[2]

POLYXENA.

Ősz férjednek vagy Hektorodnak mit üzensz?

HEKABE.

Hogy a legnyomorultabb asszony én vagyok.

[1] A görög leány hiába élt, ha nem tölthette be női hivatását.
[2] Homeros szerint Priamosnak 50 gyermeke volt, de ezek közül csak 19 született Hekabétól.

POLYXENA (anyja kebelére borulva).

Édes kebel te, mely tápláltál engemet!

HEKABE.

Boldogtalan lány, el kell veszned, ily korán!

POLYXENA.

Anyám, légy boldog! Kassandrám, isten veled!

HEKABE.

Boldog lehet más, az anyának nem lehet.

POLYXENA.

S te, Polydoros, a lovas thrákok között!

HEKABE.

Ha él, de kétlem. Balsors üldöz mindenütt.

POLYXENA.

Ő él, s ha meghalsz, szemedet ő fogja be.

HEKABE.

Még meg se haltam s kínjaimtól holt vagyok.

POLYXENA.

Vezess, Odysseus és takard be a fejem,
Mert a halál előtt megtörte szivemet
Anyám keserve s az enyém az ő szivét.[1]
Sugárzó Nap, fogadd végső üdvözletem,
Hisz már csak addig látom fényes arczodat,
A míg a bárd Achilles sírjánál levág.

(Odysseusszal indul.)

HEKABE.

Leroskadok, jaj, tagjaim megcsuklanak.
Oh tartsd anyádat, lányom, nyujtsd felém kezed,

[1] Polyxena nem akarja, hogy lássák könnyeit.

Gyermektelen ne hagyj!... Elvesztem kedvesim!
[Bár látnám így Helenát, Spárta asszonyát,
Halálra menni! Tróját, mely boldog vala,
Ő szép szemével csúfos végre juttatá!][1]
(Összerogy.

KAR.

1. Strophe.

Szellő, tengeri szellő,
A mely a vizek árjain
A sebes naszádokat röpíted,
Engemet hova fogsz, szegényt,
Vinni? Rabja kinek leszek
És lakába kinek jutok?
Vajjon a dór vidékre,[2]
Vagy Phthiának partjaira, hol
Szép habok atyja, az Apidanos
Termékenyné öntözi a mezőket?

1. Antistrophe.

Tán ama szép szigetre
Visznek bús életre, szegényt,
A hullámokat szelő lapátok,
A hol az első pálmafa
És a babérnak lombjai
Árnyat adának a vajudó
Leto istenanyának?[3]
Ott Délosnak a szűzei közt
Zengve magasztalom én arany
Pártáját s nyilát a szüz Artemisnek.

[1] Gyanusított sorok.

[2] T. i. Peloponnesosba.

[3] Az athéniek Kr. e. 425—4-ben fényes ünnepséget rendeztek és alapítottak Delos szigetén, Apollon és Artemis születése helyén. Ez adott okot a költőnek Delos említésére.

2. Strophe.

Vagy, Pallas Athena,
Városodba' fogom
Sáfránysziníi ruhádba
Hímzeni szép csikóidat
Tarka hímes fonállal át-
szőve remek szövetét? Avagy
Titánok seregét,
Mellyet mennyei lángival
Zeus örökre lever?[1]

2. Antistrophe.

Jaj, gyermekeim, jaj
Őseim és te, honom!
Oh jaj, lángok emésztnek,
Roskadozol, ledönte bősz
Ellened; én meg a rab nevet
Hordozom idegen ég alatt
Fölváltván Asiát
Európával, *urával*, ah!
Gyászszal a nász örömét!

(Föllép Talthybios híradó.)

TALTHYBIOS.

Trója leányai, hol találom Hekabét,
Ki egykor Iliosnak királynéja volt?

KARVEZETŐ.

Hozzád közel van, ott fekszik Talthybios,
Hanyatt a földön, eltakarva ősz fejét.

[1] A Nagy-Panathenaeán (4 évenként) drága, hímes új peplost vitt az ünnepi menet a Parthenonba, Athene Parthenos szobrára. A peploson Athene haditettei voltak megörökítve.

TALTHYBIOS (megilletődve).

Mit mondjak, oh Zeus? Látod a föld emberét?
Vagy ez csupán üres hit, balga vélemény
[Hogy fönn a mennyben isteneknek serge él][1]
És véletlenség kormányozza életünk?
Nem ez volt kincses Phrygia nagyasszonya?
Nem ez a boldog Priamosnak hitvese?
És most egész városát dárda dúlta fel,
És ő, az agg szülő, mint rab, gyermektelen,
Földön hever, fejét a porban görgeti.
Hajh, hajh, öreg vagyok bár,[2] csak jöjj, oh halál,
Előbb, semmint ily gyászos sors jut részemül.
Kelj föl, emeld föl ősz fejed, boldogtalan,
Egyenesítsd ki eltörődött oldalad.

HEKABE.

Oh jaj, ki az, ki testemet nem engedi
Pihenni? Mért háborgatsz búmba', bárki vagy?

TALTHYBIOS.

Talthybios jött, a hellének hírnöke
Agamemnontól hozzád küldve asszonyom.

HEKABE

(magát összeszedve talpra áll).

Azért jövél tán, jó ember, mert engem is
Föláldoz a görög had? Várva-várt öröm!
Iparkodjunk, siessünk, jó öreg, vezess!

[1] Magyarázó betoldás. Talthybios nem az istenek létét vonja kétségbe, hanem csak gondviselésszerű működésüket.

[2] S így már úgysem sokáig élhetek.

TALTHYBIOS.

Érted jövék, hogy meghalt lányod' eltemesd,
Oh asszony, épp ezért küldöttek engemet
Az Atridák és Achajának népei.

HEKABE.

Jaj, mit beszélsz? Érettem nem azért jövél,
Hogy halni menjek, csak búbajt jelenteni?
Lányom! Anyádtól elraboltak, halva vagy!
Szegény fejem, jaj, árvaságra juttatád!
Hogy öltétek meg? Tisztelettel bántatok
Szegénynyel vagy kegyetlen' öltétek meg őt,
Mint ellenséget? Halljam, bár nem kedves is.

TALTHYBIOS.

Így kétszer is meg kell könnyeznem lányodat,
Oh nő, először a sírnál, hogy elveszett,
Másodszor itt, hogy elmondom végperczeit!
Feláldozását hogy meglássa, egybegyűlt
A sírnál teljes számmal a görög sereg.
Polyxenát kézen ragadta Achilles fia
S a sír ormára vitte, ott valék közel.
Szemen-szedett acháji ifjak követék
Ügyelve jól, hogy el ne fusson a leány.
Kezébe fogva színarany, telt serlegét
Magasra tartja Pyrrhos, Achilles fia,
Kiönti atyja sírhalmán s jelt ád nekem,
Egész hadunknak, hogy hirdessek hallgatást.
Én a középre állva így szólék nekik:
„Csend, achajok! Hallgassatok mindannyian,
Egy hang se légyen!“ Elnémult a nagy tömeg.
Ő szóla most: „Atyám, oh Peleus fia,
Vedd tőlem ezt a megbékéltető italt,

E holtidézőt s jöjj, hogy idd e fekete,
E tiszta szűzvért, a melyet most im' neked
Adunk, én és a had. Oh légy hozzánk kegyes,
Oldd meg hajóink tartó tatkötélzetét
És add, hogy Trója partiról mindannyian
Szerencsésen hajózva meglássuk honunk."
— Ezt mondta s véle esdekelt egész hadunk.
Most fogta kardja színarany fogantyuját
S kirántva hüvelyéből intett argosi
Legényinek, ragadják meg a szűzleányt.
De az, midőn ezt észrevette, így beszélt:
„Halld, Argos népe, mely feldúltad városom,
Önként halok, — ne nyúljon hozzám senki se!
Mert nem remegve nyujtom oda nyakamat.
Az istenekre, hagyjatok, hogy mint szabad,
Szabadon haljak: szégyen lenne ott alant,
Ha a királylányt rabszolgának mondanák."
A nép helyeslé; Agamemnon fejdelem
Az ifjaknak szólt, engedjék el a szűzet.
[Azok hallván a fejdelem szózatát,
Kinek hatalma legnagyobb, elengedék.][1]
Ő meghallván a fejedelmi szózatot
Megfogta vállán köntösét és köldöke
Iránt letépte végig a lágyékaig;
Kitünt a két kebelnek halma, gyönyörűbb
Egy istennőé sem lehet. Most térdre hullt
S ily ritka hős szavak hangzottak ajkain:
„Imé, ha arra vágysz, hogy átüsd keblemen
Aczélod, ifju, üsd át; hogyha nyakamon,
Im' a csapásra készen tartom a nyakam."
Akarva is, nem is, mert szánta a szüzet,

[1] Betoldásnak látszó felesleg.

Gégéjét zord vasával Pyrrhos átszelé . . .
A vér patakzott. És a lány holtában is
Csak arra gondolt, illendően essen el,
Leplezve, a mi férfiszemnek nem való.
Hogy a halálos ércz kioltá életét,
Más-más dologhoz látott mindenik görög;
Falevelekkel hintették be némelyek
A holt leányt, mások fenyőhasábokat
Máglyába hordtak, s a ki tétlenül maradt,
Attól, ki hordott, ily szót kellett hallani:
„Te szivtelen, hát tétlen' állasz és kezed
A hajadonnak nem hoz sem díszt, sem ruhát?
E nagy léleknek, hősi szívnek nem akarsz
Ajándékozni semmit?“ — Ily hírt hoztam én
Kimúlt lányodról. Látom, nincs nálad dicsőbb
Anya és nincsen nálad boldogtalanabb!

KARVEZETŐ.

Priamos házára s városunkra szörnyü vészt
Zudíta istenek kényszerü sorsa most.[1]

HEKABE.

Mely bajra nézzek, oh leányom, nem tudom
A sok között, mert csüggve most az egyiken,
Legott egy más hív, s attul egy újabb keserv
Szólít megint el, sorban egy a más után.
Én nem tudnám most a te gyászos sorsodat
Szivemből számkivetni s nem kesergeni.
De hős viselkedésed híre tompitá
Fájdalmam élét. Mily csodás! A föld ha rossz,
De istenkegy mosolyg rá, jó termést terem;
S a jó, ha nincs rá kellő gond és művelés,

[1] Polyxena halála által.

Csak gazt terem. Nem így az emberek között:
Sohase lesz mássá a rossz, csak rossz marad,
A jó pedig jó, s érje bármily sorscsapás,
Nem változik meg, lénye csak derék marad.
A nevelés okozza ezt vagy származás?
A jó tudását a helyes fegyelmezés
Növeli nyilván, s a ki tudja, mi a jó,
Mértékül ezt használva tudja, hogy mi rossz.
De mindez itt a puszta légben hangzik el.
Te menj s jelentsd meg Argos hadnépének ezt:
Hozzá ne nyúljon senki, a tömeg közel
Ne menjen! Mert nagy hadseregben féktelen
A csőcselék, a tűznél is félelmesebb
A vad hajósnép; náluk rossz, ki jót müvel.
Te most, öreg cselédem, menj, végy egy edényt,
S a tengerhabban megmeritve hozd ide,
Hogy megfüröszszem legutólszor lányomat,
A férjes szűzet,[1] nászt nem ünnepelt arát
És kiteritsem, oh nem úgy, mint illenék!
Nincs módom, ám a hogy tudom; mást mit tegyek?
Megyek s díszt mind összegyűjtöm a fogoly
Nőktől, kik itt e sátorban laknak velem.
Talán hazulról egy vagy más csecse-becsét
Hoztak magukkal új urok tudtán kivül.
Egykor szerencsés hajlék, pompás palota,
Te, gyermekekben, kincsekben dús Priamos,
És a te gyermekidnek agg szülője, én —
Hogy elvesztők a régi nagyság érzetét,
Oh hogy megsemmisültünk! És még kérkedik
Dús palotája pompájával némelyik,

[1] Mert Achilles sirján, mint a hősnek adott jutalmat, áldozták fel.

Amaz, hogy polgártársi hódolnak neki!
Pedig mindez csak újabb gondok kútfeje,
Hiú dicsekvés. Igazán boldog csak az,
Ki napról-napra bú-baj nélkül éldegél.

(Bemegy a sátorba.)

KAR.

Strophe.

Csapás volt mérve rám
És gyötrelem volt szánva nékem,
Már akkor, mikor Ida hegyén
A fenyőt kivágta Paris,
Hogy elhajózzék tengereknek árján
Helenája birásaért,
A kinél az aranysugarú
Nap sohse láta szebbet.

Antistrophe.

Mert inség vesz körűl
És még erősebb kényszerűség;
Egy embernek[1] a balgasága
Mindenekre vészt zudított,
Egész hazánkra romlást mások által.
Mert a viszály, melyet Ida hegyén
Három istennő között
Dönte el a pásztor:

Epodos.

Ölésre, harczra szólt s feldúlta tűzhelyünket.
Hány spártai lány merül ott panaszos siralomba
A szépfolyású Eurotasnak partjain
S hány, hős fiakat veszitett
Anya tépi haját

[1] Parisnak.

És vájja arcza husába körmét,
Melyet pirosra fest a serkedő vér!
(A Hekabétól vizért küldött Szolgáló jő egy betakart holttesttel.)

SZOLGÁLÓ.

Oh nők, hol van szegény, szánandó Hekabe,
A ki nyomorban minden nőt s férfit legyőz?
El nem ragadja tőle senki e babért!

KARVEZETŐ.

Szerencsétlen, mi bajt hirdetnek ajkaid?
Hát gyászos híradásod véget már nem ér?

SZOLGÁLÓ.

Hekabénak hoztam új bút; ennyi sorscsapás
Közt ember ajkán vídám szó nem hangozik.
(Hekabe kilép a sátorból.)

KARVEZETŐ.

Im' épp e perczben lép a sátorból elő,
A legjobbkor, hogy meghallhassa híredet.

SZOLGÁLÓ.

Oh asszonyom, jaj, szánandóbb, mint mondható,
Elvesztél, nem vagy, bárha látod a napot,
Mert hontalan vagy, férjtelen, gyermektelen.

HEKABE.

Nem mondasz újat, mindezt én már rég' tudom.
De mért hozod kimúlt Polyxenám' ide,
Hisz azt jelenték, Achaja minden fia
Az ő végtisztességével foglalkozik?!

SZOLGÁLÓ (félre).

Semmit se tud, Polyxenát siratja csak,
Az új csapásról még semmit se sejt szegény!

HEKABE.

Oh jaj nekem! Talán az isten-ihletett
Jós Kassandrának hoztad a fejét ide?

SZOLGÁLÓ.

Ő él, kiről te szólasz; ezt a holtat itt
Nem siratod!? Hát nézd meg leplezetlenül,
Vajjon csodásnak, váratlannak tetszik-e.

(Leleplezi.)

HEKABE.

Oh jaj, hisz a kit halva látok, az fiam,
Polydoros, a kit thrák barátunk rejte el!
Elvesztem, már nem élek, én, boldogtalan!
Oh fiam, fiam,
Rákezdhetem siralmamat,
A daemontól épp most sugallt
Őrület-énekét.

SZOLGÁLÓ.

Megismeréd fiad vesztét, boldogtalan?

HEKABE.

Újat, hallatlant, hihetetlent lát szemem!
Bajból baj fakad, újabbnál újabb,
Már sohse lesz nekem könnytelen egy napom,
Soha keservtelen.

KARVEZETŐ.

Oh szörnyüt, szörnyüt szenvedünk, boldogtalan!

HEKABE.

Szegény, oh szegény anyád gyermeke!
Mi baj veszte el,
Micsoda sorscsapás?
Ki vala gyilkosod?

SZOLGÁLÓ.

Én nem tudom; a tengerparton ott lelém . . .

HEKABE.

Hullám veté ki, avvagy lándzsa ölte meg
Sikján a partfövénynek?

SZOLGÁLÓ.

A tenger hullámzása dobta partra őt.

HEKABE.

Most értem immár éji látomásomat!
Jaj, nem feledém a sötét
Szárnyu álomképet, mellyet rólad álmodék,
Gyermekem, hogy a nap már nem ragyog reád.

KARVEZETŐ.

S ki ölte meg? Álmodbul ezt megfejtheted?

HEKABE.

Vendégbarátom, a lovas thrák fejdelem,
Kinek lakában atyja elrejtette volt.

KARVEZETŐ.

Ah, mit beszélsz? Hogy aranyára szert tegyen?

HEKABE.

Hallatlan, mondhatatlan, túlmegy a csodán
E tűrhetetlen gazság! Nincs vendégi jog?
Oh átkozott ember, hogy szerte vagdalád
E testet, érczkardoddal árva gyermekem
Szétdaraboltad s meg nem indult a szived?!

KARVEZETŐ.

Szegény, egy rád haragvó daemon tégedet
A legnyomorultabbá tett a föld színén.

(Agamemnon közeledik.)

De ím' urunkat látom itt közelgeni,
Hős Agamemnont; hallgassunk hát, kedvesim.

AGAMEMNON.

Mért késel lányod' sírba tenni, Hekabe?
Hisz azt kivántad, — úgy mondá Talthybios —
Leányodhoz ne nyúljanak görög kezek?
Így hát eleddig illetetlenül hagyók;
Te meg csodámra tétlenül időzöl itt.
Érted jövék, mert részükről szép rendbe van
Már hozva minden, — ha ilyesmi szép lehet.
(Meglátja Polydoros holttestét.)
Hah, milyen ember fekszik ott sátrunk előtt?
Holt trójai, ugy-é? Mert azt, hogy nem görög,
Mutatja a ruhája, mely testét födi.

HEKABE (magában).

Boldogtalan te, Hekabe, — csak tégedet
Illet e név, — mit tészsz? A térdéhez borulsz
Agamemnonnak vagy némán hordod kinod?

AGAMEMNON.

Miért van az, hogy háttal fordulván felém
Zokogsz s nem mondod el, mi történt? Szólj, ki ez?

HEKABE (mint előbb).

De hogyha ellenségnek vélve, mint rabot,
Térdétül eltaszítna, kínom még nagyobb.

AGAMEMNON.

Jós nem vagyok, hogy — bárha nem hallom szavad —
Követni tudnám lelked gondolatjait.

HEKABE (mint előbb).

De hátha balhit, hogy e férfiú nekem
Ellenségem, s éppen nem rossz érzületű?

AGAMEMNON (türelmetlenül).

Ha vágyad az, tudtomra hogy semmit se adj,
Megegyezünk: én sem kívánlak hallani.

HEKABE (mint előbb).

Bosszút se tudnék nála nélkül állani
Fiam holtáért. Mért e sok fontolgatás?
Mindenkép merni kell, ha sikerül, ha nem.
(Hangosan, Agamemnon térdeihez hullva.)
Agamemnon! Íme, térdre hullva esdek én,
Érintve állad, fogva boldog jobbodat . . .

AGAMEMNON.

És mi a kívánságod? Tán, hogy éltedet
Szabaddá tedd? Hisz ezt megnyerned nem nehéz.

HEKABE.

Oh nem, ha bosszúmat megálltam a gazon,
Szolgálni éltem végperczéig kész vagyok.

AGAMEMNON.

S milyen segítség az, melyet tőlünk kívánsz?

HEKABE.

Nem ollyan, a minőt te sejtesz, oh király.
Látod e holtat, kit könnyemmel áztatok?

AGAMEMNON.

Látom, de sejtelmem sincs a továbbiról.

HEKABE.

Én szültem őt és szivem alatt hordozám.

AGAMEMNON.

És mellyik gyermeked volt ez, boldogtalan?

HEKABE.

Nem Iliosnál elhullt Priamosfiú!

AGAMEMNON.

Volt még fiad az ott elesteken kivül?

HEKABE.

Volt, nem örömömre, ez, ki itt hever.

AGAMEMNON.

Hol volt ez akkor, hogy várostok romba dőlt?

HEKABE.

Félté a vésztől atyja s elküldötte őt.

AGAMEMNON.

Hová ez egyet a számos fiak közül?

HEKABE.

Épp e vidékre, hol mint holtat meglelék.

AGAMEMNON.

Polymestorhoz, a ki itt uralkodik?

HEKABE.

Ide, a hitvány kincsnek őrizőjeül.

AGAMEMNON.

S ki ölte őt meg? Ily sors mint érhette el?

HEKABE.

Ki más? A thrák vendégbarát volt gyilkosa.

AGAMEMNON.

A nyomorult! Nyilván kincsére szomjazott?

HEKABE.

Úgy van, hogy Trója megdöltéről értesült.

AGAMEMNON.

És hol találtad? Ki hozá holtúl ide?

HEKABE.

Ez a leány, a tengerparton ráakadt.

AGAMEMNON.

Épp őt kereste vagy talán más dolga volt?

HEKABE.

Polyxenámnak ment éppen tengervizért.

AGAMEMNON.

Tengerbe dobta, hogy megölte, a barát!

HEKABE.

Játékul a haboknak, s hogy' szétvagdalá!

AGAMEMNON.

Boldogtalan, hisz' a te kinod végtelen!

HEKABE.

Végem van, oh király, nincs hátra semmi már!

AGAMEMNON.

Hajh, hajh! Van-é még asszony ily boldogtalan?

HEKABE.

Nincs, csak a Balsors maga versenyez velem.
Most halld, térdedhez mért borultam, jó Uram.
Ha úgy hiszed, hogy szenvedésem jogszerű,
Türök, de hogyha nincs úgy, akkor állj boszút
Ez emberen, ki, mint a leggonoszb barát,
Nem félve Égnek, Alvilágnak istenit,
E szörnyü tettet végre merte hajtani;
Vendégi asztalunknál hányszor űlt pedig,
Barátaink közt első sorban részesült
Szives látásban! És a kit gondjába vett,
Megölte, és nemcsak megölte, sírra sem
Méltatta őt, nem, tengerárba dobta be.

Mi rabszolgák vagyunk csak és erőtlenek,
De istenink s a rajtuk szint' uralkodó
Törvény erős, mely által ő bennük hiszünk
És elválasztjuk a jogost s a jogtalant.
Nálad keresve védelmet, ha tönkre jut
E törvény, és a vendéggyilkos nem lakol,
Sem az, ki sérti istenek szentségeit:
Akkor nem állhat emberek közt fenn a jog.
Szégyenletesnek tartva ezt, fogd pártomat,
Oh szánj meg engem! Mint a festő, lépj közel
És végy szemügyre, lásd meg, a mit szenvedek.
Úrnő valék, most a te szolgálód vagyok;
Dús gyermekekben, most öreg s gyermektelen,
Hazátlan, árva, szánandóbb mindenkinél . . .
(Agamemnon elfordulva tanakodik magában.)
Jaj, hova fordulsz tőlem? Én, boldogtalan!
Szavamnak nincs hatása. Oh én, elveszett!
Mért fáradunk hát, a tudásnak tárgyait
Miért kutatjuk, mi halandók, szüntelen,
S a Rábeszélést, a föld legfőbb kényurát
— Jó bért fizetve — nem törekszünk a magunk
Javára megszerezni, hogy módunk legyen
Megnyerni véle lelkünk leghőbb óhaját?!
Van-é, ki tartós boldogságban bízhatik?
Hány gyermekem volt, s annyi közzül nincsen egy,
Magam — gyalázat! — foglyul ejtett, hontalan;
És látom égő városom füstoszlopit.
Kypris kegyéhez folyamodni — meglehet,
Hogy czéltalan, de mégis, megkisértem ezt.
Lányom, kit Kassandrának hívnak a frigek,
Phoebos papnője, *ágyad részese*, Uram.
Mi bizonyítja néki boldogságodat
És a szerelmes, édes ölelésekért

Mi lesz jutalma tőled, s tőle én nekem?
[Az éj homálya és az éji gyönyörök
A legnagyobb üdv, melyben ember részesül.][1]
Hallgass reám. Mondd, látod ezt a holtat itt?
Őt megtisztelve *rokonódat* tiszteled.
Egy szó hiányzik még beszédemből csupán.
Ha isten avvagy Daedalos[2] művészete
A két karomba hangot adna énnekem,
Kezembe és hajamba és lábamba is,
Együtt ölelnék sírva mind a térdedet,
S ezernyi szóval esdenék ótalmadat.
Uram, a helleneknek fényes napja te,
Szánd meg az aggot, nyujtsd ki bosszuló karod
S bár semmivé lett, védelmedtől meg ne foszd.
A derék ember tiszte védni a jogot
S rosszal fizetni a rosszaknak mindenütt.

KARVEZETŐ.

Csodás az élet, meglepő sok fordulat,
A törvények megváltoztatnak sok viszonyt:
Barátainkká tészik ellenségeink'
És elleninkké régi jó barátaink'.[3]

AGAMEMNON.

Én szánom sorsod, szánom a te gyermeked
És esdeklésre nyujtott jobbod, Hekabe,
S miként a jog kívánja és az istenek,

[1] Matthiae betoldásnak tartja.

[2] Mythikus művész, a labyrinthos építője. Minthogy ő adott először szobrainak mozdulatosságot, elevenséget, azt beszélték róla, hogy szobrai élnek, beszélnek, járnak.

[3] Homályos hely. Értelme valószínűleg ez: a jog és igazság törvénye okozza, hogy Hekabe ellenségévé válik Polymestornak és barátjává Agamemnonnak.

A gaz baráton a bosszút megállanám,
Ha úgy tünnék fel, hogy csak *téged* védtelek,
S nem azt hinné a had: Kassandra volt az ok,
Hogy a trák királyt megölte bosszuló karom.
Mert egy van, a mi a fejembe szeget üt:
Ez embert jó barátnak véli a sereg
S a holtat ellenségnek; hogyha nékem ő
Kedves, nem a seregnek, nékem az csupán.[1]
Fontold meg ezt: készségesnek találsz veled
Működni, gyorsnak ótalmazni tégedet,
De lassunak, ha rágalomtól tarthatok.

HEKABE.

Ah!
Nincsen halandó, kit szabadnak mondhatunk;
Mert egyik a kincs, a szerencse rabja más,
Amazt törvény gátolja vagy a csőcselék,
Hogy úgy éljen, miként sugallja ön-szive.
Ha úgy aggódol s a tömegre annyit adsz,
E félelemtől én megszabadítalak.
Semmit se tégy, csak légy tudója, hogy fiam
Hóhéra ellen bosszutervet forralok.
Ha a seregben zajt ütnek s a trák királyt
Védik, midőn majd — mint érdemli — meglakol,
Gátold, csak azt ne higgyék, kedvemért teszed.
Egyebet mindent — légy nyugodt — elrendezek.

AGAMEMNON.

Mi szándokod? Talán bizony kardot ragadsz
Öreg kezedbe s megölöd a trák királyt?
Megmérgezed vagy másokkal véssz rajt' erőt?
Ki nyujt kezet neked? Hol lelsz barátokat?

[1] A „nékem" a hagyományozott „néked" helyett Elmsley szerint.

HEKABE.

Itt sátoroznak Trója női jó-sokan.

AGAMEMNON.

A hadi foglyok, harczosink zsákmányai?

HEKABE.

Ezek segítnek megbüntetni gyilkosom.

AGAMEMNON.

Férfierőt honnan vesz asszonyok keze?

HEKABE.

Erős, ha cselt szó s győzhetetlen a tömeg.

AGAMEMNON.

Igaz, de a nők erejében nem bizom.

HEKABE.

Nem nők ölék meg Aigyptos ötven fiát?[1]
Nem nők irták ki Lemnoson a férfifajt?[2]
Nem, így leszen! Most hagyjuk abba már a szót,
Csak kisérd át a táboron bántatlanúl
E nőszemélyt. (Hű cselédjére mutat s most ehhez fordul:)
Te menj a trák baráthoz el
És mondd: ‚Magához kéret Trója egykori
Úrnője, jőjj — mert inkább a te érdeked —

[1] Danaos lányai, a Danaisok, atyjuk parancsára nászuk éjjelen megölték férjüket, Aigyptos fiait, csak Hypermestra kímélte meg férjét.

[2] A lemnosi nők elhanyagolták Aphrodite tiszteletét; ezért az istennő oly betegséget küldött reájuk, hogy férjeik hütlenek lettek hozzájuk. Azok úgy álltak boszút, hogy egy éjtszakán mind leölték őket, csak királynőjük, Hypsipyle mentette meg atyját, Thoast, s ezért ki is űzték az országból.

A két fiaddal: ők is hallják, mit veled
Közölni kíván'. (Agamemnonhoz:)
Jó uram, te még halaszd
Feláldozott leányom sírba tételét,
Hogy a testvérpárt, szívem kettős bánatát,
Egy láng emészsze, *egy* sírhant borítsa el.

AGAMEMNON.

Legyen! Ha jó szél útnak indítná hadunk,
Nem adhatnám meg semmiképen sem e kegyet;
De most, hogy isten nem küld kedvező szelet,
Nyugodtan várni kell, míg útra kelhetünk.
Siker kisérjen! Mert hasznos mindenkinek,
Egyesnek és városnak is, hogy a gonosz
Gonoszul veszszen s a jók boldogúljanak. (El).
(Hekabe bemegy a sátorba.)

KAR.

1. Stropha.

Sohse hív, soha már, hazám,
Törhetetlen várnak az emberek ajka;
Helleneknek oly sürü fellege ontá
Lándzsák viharát rád!
Falaid koszorúja már
Nem disziti fejed, korom
Szennye rutitja arczodat.
Oh szegény,
Nem járlak soha többé!

1. Antistropha.

A baj éjtszaka tört reám:
A lakomák után a szemekre borult az
Édes álom. Férjem az áldozatoknak
Dala, táncza után már

Oda benn nyugalomra dőlt
Szegre akasztva a kópiát,
S nem látá, mikor a hajós
Raj betört
Trójai várpiaczra.

2. Stropha.

És én hajamnak fürtjeit
Szalagba fonva rendezém
Nézvén magam arany
Tükörnek ragyogásiban,
Hogy az ágyam ölére dőljek aztán.
S vad zaj riadt a városon
És e kiáltás hangzott:
Hellenek!
Trója várát porba ledönteni már
Itt az idő, s azután
Hazánkba visszatérni!

2. Antistropha.

Egy szál ruhába', mint a dór
Leány, hagyám el ágyamat
És Artemis előtt
Esdék hasztalan', én szegény:
Hisz' a véribe' kelle férjem látnom,
S a tengerpartra vittek el;
A hajó
Útnak indult s engemet elszakított
Drága hazámtul örökre!
Megátkozám kinomban

Epodos.

Helenát, a Zeusfiak gonosz hugát
S Ida pásztorát, ki

Gyásznak a Párisa lett.
Ah engemet lakomból
Idegenbe üzött ez az asszony,
Nem is asszony az, hanem átok, a melyet a bosszu
Küldött ránk veszedelmül.
Ne is vidd, tenger árja, ezt a vészt haza,
Nem, sohse
Jusson az ősi házba! (Hekabe kijő a sátorból.)
(Polymestor jő két kis fiával; trák testőrök kisérete.)

POLYMESTOR.

Oh Priamos barátom![1] Drága Hekabe!
Sirok, hogy így kell látnom téged, városod
És épp imént feláldozott szülöttedet.
Hajh!
Nincs semmi biztos! Jóllétünk vagy hírnevünk
Nem tartja távol a sorsnak csapásait.
A jót s a rosszat istenink szeszélyesen
Zavarják össze, hogy mi, a tudatlanok,
Tiszteljük őket. Ámde mindezen miért
Panaszkodunk? A baj csak nem javúl vele!
Kérlek, ha tán neheztelsz késedelmemért,
Békülj meg: éppen távol voltam, hogy jövél,
Országom belsejében; hogy megérkezém,
Házambul éppen induló-félben valék,
Midőn cseléded szembe jött és átadá
Üzeneted: sietve jöttem s itt vagyok.

HEKABE (félre nézve).

Polymestor, átallok szemedbe nézni most,
Ily szörnyü bajnak terhe hogy reám szakadt.

[1] Polymestor jól tudja, hogy Priamos meghalt; de azért, ez az apostrophálás igen jellemző a képmutatóra.

Ki engemet jóllétben láttál egykoron,
Előtted ily sorsomban szégyellem magam
S rád nézni nyilt tekintettel most nem tudok.
Irántad ezt rosszindulatnak oh ne hidd,
Polymestor! S illendőség tiltja, hogy a nő
Nyiltan szemébe nézzen a férfiunak.

POLYMESTOR.

Nem is csodálom. Ám mi szükséged reám?
Hazulról vajh mi czélból hívatál ide?

HEKABE.

Közölni vágyom fiaiddal és veled
Valami engem illetőt. Hát távolítsd
A sátortól most félre kísérőidet.

POLYMESTOR (kíséretéhez).

Hát menjetek! Csöndes hely ez, veszélytelen.
Te jó barát vagy és a hellenek hada
Jó indulattal van irántam. (A kíséret elvonúl.)
Szólj tehát,
A balsorsú barátnak a jó sorsu mint
Lehet szolgálatára? Mert én kész vagyok.

HEKABE.

Először is mondd: él-e házadban fiam,
A kit kezemből s atyjáéból átvevél,
Polydoros? A többit majd aztán kérdezem.

POLYMESTOR.

Ő él; e részben, mint anya, boldog lehetsz.

HEKABE.

Oh drága, mily szép s hozzád illő válasz ez!

POLYMESTOR.

Hát másodszor megtudakolni mit kívánsz?

HEKABE.

Hogy én reám, anyjára, vajjon gondol-é?

POLYMESTOR.

Oh hogyne!? Titkon hozzád jönni készüle.

HEKABE.

Sértetlen a kincs, melyet Trójából hozott?

POLYMESTOR.

Házamban őrzöm épen és hiánytalan.

HEKABE.

Őrizd is, el ne kívánd embertársadét!

POLYMESTOR.

Világért sem! Elég nekem a magamé.

HEKABE.

Tudod, mit mondok gyermekidnek és neked?

POLYMESTOR.

Nem én, de hisz szavadból mindjárt megtudom.

HEKABE.

Hát tudd meg, drága — nékem mindig az valál —...

POLYMESTOR.

Mit kell megtudni két fiamnak és nekem?

HEKABE.

Hazámnak ősi kincse van elásva itt.

POLYMESTOR.

És azt kívánod, hogy fiad megtudja ezt?

HEKABE.

Úgy van, te tőled, hogyha van becsületed.

POLYMESTOR.

És két fiamnak mért szükség itt lennie?

HEKABE.

Netán ha meghalsz, ők is tudják titkomat.

POLYMESTOR.

Helyes beszéd! Valóban bölcs gondoskodás!

HEKABE.

A trójai Athéna szent helyét tudod?

POLYMESTOR.

Ott fekszik a kincs? Mi jelöli a helyet?

HEKABE.

Fekete szirt, a földből kiemelkedő.

POLYMESTOR.

Van még talán e dolgokról mit mondanod?

HEKABE.

Őrizd a kincset, melyet magammal hozék.

POLYMESTOR.

Hol van? Magadnál vagy rejtekben tartod-é?

HEKABE.

A sátorban van, a zsákmányhalom között.

POLYMESTOR.

De hol? Hisz' ez a hellen hadnép tábora!

HEKABE.

Hisz' külön állnak a fogoly nők sátrai.

POLYMESTOR.

És férfi nincs ott? Bátorságos benn a hely?

HEKABE.

Nincs egy görög se, egyedül mi, asszonyok.
Csak menj be, mert már készül Argosnak hada
Kötelet oldva hellén földre szállani.
Igy, hogyha mindent megtevél, mit tenni kell,
Menj gyermekiddel fiam rejtekhelyire.

(Bemennek a sátorba).

KAR.

Még nem lakoltál, meglakolsz most már hamar!
Mint a ki révtelen árba zuhan hanyatt,
Oly váratlanúl veszted el éltedet
S mind, a mit élvezél. Mert az, a kit Diké
Bünösnek talál s istenek átka sujt,
Attul a kárhozat messzire nem lehet.
Utad reménye megcsal, oh boldogtalan!
Ott Hades sötét éjjele vár reád.
Gyönge kezek miatt pusztul el életed.

POLYMESTOR (belülről).

Oh jaj nekem, szemem világát elveszik!

KARVEZETŐ.

Hallátok a trák férfi jajját, kedvesim?

POLYMESTOR (bent).

Jaj gyermekim, megölnek ők titeket is!

KARVEZETŐ.

A nagy merénylet végbe ment már, kedvesim!

POLYMESTOR (bent).

De meg nem ment előlem fürge lábatok,
Mert szertedúlom sátratok minden zugát.

KARVEZETŐ.

Halljátok-é, mint ront és zúz erős keze?

KARDALOS.

A végső szükség hív, jó lesz berontanunk;
Vigyünk segélyt Hekabénak s Trója lányinak!

HEKABE (kirohan).

Törj össze mindent, oh ne kímélj semmit is:
Szemed világát vissza úgyse nyerheted,
S kiket megöltem, gyermekid se láthatod.

KARVEZETŐ.

Lebírtad és megölted trák barátodat,
Úrnőm, és mind azt, a mit mondasz, megtevéd?

HEKABE.

Meglátod őt — a sátorból mindjárt kijő —
Világtalan léptekkel mint bolyg, tántorog;
S két holt fiát: én s Trója hősi asszonyi
Öltük meg őket. Meglakolt a gaz barát!
Ím' látod, épp most lép ki sátrunk ajtaján.
Odább vonúlok, útjából kitérek én,
Mert féktelen haragnak árján ront elő.

(Hekabe félrevonúl. Polymestor vakon, véres szemgödrökkel, tántorogva üldözi a gyilkosokat s kiront a sátor ajtaján. A sátor belseje kitárul: látni a holt gyermekeket.)

POLYMESTOR.

Jaj, hova menjek én?
Révbe miként jutok?

Mint négylábu vad kúszik a bérczeken,
Lábbal s kézzel úgy kutatom útamat.
Térjek-e jobbra vagy balra, hogy a gonosz
Trójai nőket utól érje dühös karom,
Tönkretevőimet?
Oh nyomorúlt frigek nyomorúlt lányai,
Átkos fajzatok,
Tőlem mely zugba futottatok el?
Bár meggyógyítnád éjbe borult szememet,
Te dicső Nap, a fényt bele hintve megint
Áldott sugaraddal!
Hah, hah!
Hallom, miként osonnak itt e nők
Lopva tovább. Oh merre rohanjak,
Hogy lerágjam húsukat,
Lakmározzak e vadállatokból,
Szégyenemet hogy így
Megtoroljam rajtuk? Én, elveszett!
Ah, mit rohanok s hagyom itt fiaim
Hades bakchansainak prédául
Feldarabolni, kutyák s vadállatok
Étke gyanánt kidobálni?
Hova, merre menjek?
Vészbe' mint a hajó húzza bé vásznait,
Két holt fiamat nem hagyhatom el,
Hozzájuk vert a tenger vad viharja.

KARVEZETŐ.

Bizony sulyos csapás ért, oh boldogtalan!
A szörnyű tettnek szörnyű büntetése is.
[Ezt egy haragvó isten mérheté reád.][1]

[1] Méltán gyanusított sor.

POLYMESTOR.

Hah, Thrákiának jólovu harczosi,
Ti, kiket úgy szeret a hadak istene!
Hajh, achajok ti! — Hajh, Atridák! — kiált felétek szózatom!
Nézzetek istent, jőjjetek!
Mit késtek? Nem halljátok? Senki sincs közel?
Nők tettek engem tönkre, fogságba hurczolt asszonyok! Szörnyű,
Szörnyü e szenvedés!
Szörnyü gyalázatom!
Merre menjek, merre szálljak?
Szálljak a boltozatos
Ég magas ormaira,
A hol az Orion avvagy a Sirius ontja tüzes sugarát?
Vagy Hades sötét partja felé vigyem,
Hajtsam-e tönkre tett éltem csolnakát?

KARVEZETŐ.

Kit elviselhetetlen sors csapása ért,
Elnézhető, ha élte terhét elveti.

(Agamemnon kisérettel megjelenik.)

AGAMEMNON.

Jövök, kiáltást hallva, mert a sergen át
A szirt leánya, Echo[1] zúgatá szavát
S riadalmat kelte. Biztosan ha nem tudom,
Hogy dárdáink ledönték Trója ormait,
E vészkiáltás nem kevéssé megriaszt.

POLYMESTOR.

Oh édes Agamemnon, hangodat legott
Megismerém! Ím', látod-é, mit szenvedek?

[1] V. ö. Csokonai: Oh Tihanynak riadó leánya . . .

AGAMEMNON.

Ah!
Boldogtalan Polymestor, ki ronta meg?
Véres döféssel a szemed ki szúrta ki?
Hát gyermekid ki ölte meg? Akárki volt,
Szörnyen kitölté rajtad s rajtuk bosszuját.

POLYMESTOR.

Hekabe és a rabnők tettek tönkre így,
Nem tönkre, többet ennél — puszta semmivé!

AGAMEMNON.

Mit hallok? Hekabe, ezt te követted el,
Mint ő beszéli, e rémes merényletet?

POLYMESTOR.

Oh jaj, hozzá szólsz? Így hát itt van ő közel!
Mondd, merre van, hadd kapjam két kezem közé;
Széttépem és vérébe fojtom a gonoszt!
(Vadul hadonászva keresi Hekabét.)

AGAMEMNON (feltartóztatja).

Hah, mit müvelsz?

POLYMESTOR.

Az istenekre, oh bocsáss!
Engedd, hogy rávethessem feldühödt kezem.

AGAMEMNON.

Megállj! Szivedben fojtsd el a bosszú tüzét.
És szólj, mért szenvedéd ezt? Mindkettőtöket
Meghallva, helyesb ítéletet mondhatok.

POLYMESTOR.

Elmondom. Polydorost, legkisebb fiát
Hozzám adá Trójából atyja, Priamos

És anyja, Hekabe, hogy én neveljem őt,
Mert sejtették, hogy Trója már nem áll soká.
Én őt megöltem; hallgass meg, miért tevém,
Mily bölcs előrelátással, mily helyesen.
Féltem, ha felnő ellenséged, népeit
Még összegyűjti, fölépíti városát,
És a görög, hallván, hogy él egy — Priamos
Fiai közzül, háborút zudít megint
Phrygia ellen: Thrákiának mezeit
Dúlná, tiporná, s újra szenvednők, Uram,
Szomszédokúl mind azt, mit most átszenvedénk.
Fia holtáról értesülve Hekabe
E helyre csalt, hogy megmutatja itt nekem
A Priamidák Ilionból elhozott
S elrejtett kincsét. Fiaimmal csak magam'
Vitt sátorába, meg ne tudja senki más.
Ott üldögélek hátradőlve székemen,
És jobbról-balról Trója sok leánya vesz
Körűl, mint jó barátot. Mellém űltek ott;
Egyik palástom nézte a nap fényinél,
S dicsérte trák kezeknek pompás himzetét;
Mások pedig trák lándzsámat szemlélgeték
S így mindakét díszemtől megfosztottanak.
A kik pedig anyák valának, két fiam
Vevék ölükbe és ujjongva adta át
Egy kéz a másnak, atyjuktól mind távolabb.
Aztán — ki hinné? — ily kedveskedés után
Ruhájukból kirántva rejtett tőrüket
Leszúrják gyermekim, míg mások a kezem
És lábam megragadva ellenségesen
Lefognak. A mint föl akartam ugrani,
Hogy gyermekim megmentsem, sok kéz visszarántt
Hajamnál fogva; hogyha mozditám kezem,

Megbénította azt is a nagy női raj.
Végtére — ah, ez a kinoknak kinja volt! —
Szörnyűt müveltek: kapcsokat ragadva két
Szegény szemem világát tőlem elvevék,
Vérárt fakasztva helyükön, s a sátron át
Sietve menekültek. Felugorva én
A vérengző kutyákat, mint vad, üldözöm,
Kutatva, mint a jó vadász, minden zugot,
És törve, zúzva. *Ezt* szenvedtem, mert *neked*
Kedveskedém s megöltem ellenségedet,
Agamemnon. S hogy hosszúra ne nyujtsam szavam,
A nőkrül a mi rosszat mondtak hajdanán,
S mit a jelenben vagy jövőben mondanak,
Én egy szavammal mind azt egybefoglalom:
Se föld, se tenger nem táplál ily fajzatot;
Jól tudja mind az, a ki együtt él velük.

KARVEZETŐ.

Fennen ne héjjázz és a nők egész nemét
Ne sujtsa általában ily kárhoztatás!
[Van sok közöttünk megvetésre érdemes,
De a jók száma túltesz ám a rosszakén.][1]

HEKABE.

Agamemnon! Bárcsak emberek között soha
Ne lenne a szó a tettnél hatalmasabb!
Ki jót müvelt, jót *annak* kéne mondani.
De a ki rosszat, lenne rossz beszéde is,
Szép színbe vonni ne tudná a jogtalant.[2]
Bölcsek talán, kik értik e müvészetet,

[1] E két verset Dindorf elvetette.

[2] Erős vágás a sophistákra, a rossz ügyet jóvá tevő rhétorokra.

De bölcseségük meg nem állja a helyét,
S elvész rutúl mind, egy se menekül soha.
Ez az, a mit *neked* kivántam mondani.
(Polymestorhoz :)
És most *te* halld meg szavaidra válaszom.
Azt mondod, újabb háborút hogy elkerülj,
Azért öléd meg, Agamemnonért fiam'.
Tudd meg, gonosz, hogy a barbárok nemzete
A hellenekkel jó viszonyban nem lehet
Se most, se máskor. És kinek a kedveért
Buzgólkodol te oly nagyon? Hogy nászra lépj?
Talán rokonság vagy mi más ok késztetett?
Féltél, hogy újra hadra szállva földedet
Pusztítni fogják? Ki hiszi ezt el neked?
Mondj igazat s valld meg, hogy az arany
És kapzsi lelked volt fiamnak gyilkosa.
Felelj külömben: a mikor még Ilion
Szépen virágzott, bástyafal vevé körűl,
Priamos élt s Hektor dárdája öldökölt,
Miért nem *akkor* gyilkolád meg gyermekem
Házadban, e királynak hogy kedvét keresd?
Avvagy hadának mért nem adtad *élve* át?
Nem, csak mikor már a mi csillagunk letűnt,
S füst jelzi már csak feldult városunk helyét,
Akkor öléd meg *házad vendégét* gazúl!
Ezen kivűl, hogy mily gonosz vagy, halld tovább.
A hellénnek ha híve vagy, az aranyat,
Melyről bevallod, hogy fiamé, nem tied,
Miért nem adtad a szükölködőknek át,
Távol honuktól a kik oly rég küzdenek?
Oh nem, kezedből nem bocsátod most se ki,
Átalkodottan házad kincseként birod.
Igen, ha, mint illett vón', táplálod fiam,

S megtartod a pénzt: nagy dicsőség volna rád;
Mert a bajokban nyilvánúl a jó barát,
A szerencsében jó barát elég akad.
Ha meg te szűkölködtél, míg ő dús vala,
Neked fiamban akkor is nagy kincs maradt;
De most se benne nincs számodra jó barát,
Se kincsbe', sem gyermekbe' nem gyönyörködöl,
S magad is nyomorult vagy. Azt mondom neked,
Agamemnon, őt ha véded, nagy rosszat müvelsz;
Mert nem igaz barátod, meg nem bízható,
Nem tisztességes ember, nem becsületes.
Azt mondanám, hogy kedved rosszakban leled
S magad is az vagy... ám uram vagy, hallgatok.

KARVEZETŐ.

Lám, jó beszédre a jó ügy csak mindig ád
Az embereknek anyagot, mely megfelel.

AGAMEMNON.

A más bajában itélnem terhemre van,
De meg kell lenni! Mert nagy szégyent hozna rám,
Ha mit kezembe vettem, elbocsátanám.
Tudd meg tehát, én azt hiszem, nem kedvemért
Ölted meg őt, nem is Achája népeért,
Hanem hogy kincsét el ne kelljen vesztened,
De most a bajban azt mondod, mi hasznosabb.
Vendéget ölni tán csekélység nálatok;
Mi nálunk, helleneknél, aljas, rút dolog.
Vád hullna rám, ha tégedet fölmentelek;
Nem is tehetném. Hogyha ily rosszat merél
Müvelni, tűrd is, mit tűrnöd nem kellene.

POLYMESTOR

Oh jaj, tehát egy foglyul ejtett nő legyőz
S lakolni kell a nálam hitványabbakért!

AGAMEMNON.

Mást érdemelsz-e, a ki ily rosszat tevél?

POLYMESTOR.

Szegény fejem, jaj, gyermekim, jaj, két szemem!

HEKABE.

Szenvedsz; hát én? Nem szenvedek fiam miatt?

POLYMESTOR.

Örűlsz most, hogy gúnyolhatsz, oh gonosztevő!?

HEKABE.

Ne örvendjek, hogy bosszumat megállhatám?

POLYMESTOR (jós hangon).

Nem tart sokáig! Majd midőn a tengerár . . .

HEKABE.

Elszállít engem a görög föld partira?

POLYMESTOR.

Nem, elborít, az árboczról a mint lehullsz.

HEKABE.

Ki kényszeríthet ily merész ugrásra, mondd!

POLYMESTOR.

Magad kúszol fel a hajónak árboczán.

HEKABE.

Tán szárny segitne, vagy mi mód juttatna föl?

POLYMESTOR.

Tüzes tekintetű kutyává változol.

HEKABE.

Honnan tudod, hogy alakom megváltozik?

POLYMESTOR.

Thrákia jósa, Dionysos[1] jósolá.

HEKABE.

S neked nem jósolá meg szenvedésidet?

POLYMESTOR.

Nem, mert különben meg nem ejt ádáz cseled.

HEKABE.

Mint holt vagy élő végzem ott be sorsomat?

POLYMESTOR.

Meghalva; rólad nevezik el sírodat.

HEKABE.

Átváltozásom jelzik ezzel vagy mi mást?

POLYMESTOR.

A „Kutyahalma" — hajósok intő jele.

HEKABE.

Én nem törődöm véle, csak hogy bűnhődél.

POLYMESTOR.

De halni kell lányodnak, Kassandrának is.[2]

HEKABE.

Távol legyen! Fejedre szálljon ez a sors!

POLYMESTOR.

Megöli *e királynak* átkos hitvese.

[1] Dionysos eredetileg a trák Sabazios.

[2] Kassandra Agamemnonnal együtt esett el Klytaemnestra bárdjától. (Aeschylos: Agamemnon.)

HEKABE.

Tyndareos lányát[1] ily düh ne szállja meg!

POLYMESTOR.

Ezt[2] is lesujtja, bárdjával lecsapva rá.

AGAMEMNON.

Őrült vagy-é, mondd, s fenyítékre vágy szíved?

POLYMESTOR.

Ölj meg, de gyilkos fürdő vár Argosba' rád.

AGAMEMNON.

Ragadjátok meg, szolgák, és vigyétek el!

POLYMESTOR.

Fáj hallanod?

AGAMEMNON.

Tapaszszátok be ajkait!

POLYMESTOR.

Tapaszszátok csak, már kimondtam . . .

AGAMEMNON.

El vele!

Sivár szigetre dobjátok minél előbb,
Mivelhogy igy, ily vakmerőn mer szólani.

(Elhurczolják.)

Boldogtalan Hekabe, menj s két holtadat
Temesd el, és ti, Trója női, menjetek
Gazdáitok sátrába, mert már érzeni
A szél fuvalmát, mely hazámba elröpít.

[1] Klytaemnestrát.
[2] Agamemnont.

Legyen szerencsés útunk s fáradalmaink
Lerázva jó rendben találjuk otthonunk.[1]

KARVEZETŐ.

Sátrunkba s a révbe, hivek ti, jerünk
S próbáljuk hordani terhes igánk'.
Bús sors, de parancsol a szükség.

[1] Tragikus irónia a költőtől. Agamemnon nem vet ügyet Polymestor jóslatára.

ANDROMACHE

BEVEZETÉS.

Andromache, Trója első hősének, Hektornak felesége, az Ilias nőideálja, szomorú sorsával előre igazolja Goethe Iphigeniájának sóhajtását: „Der Frauen Schicksal ist beklagenswert“. Már multja is tele van gyászos emlékekkel. Apja, a kilikiai Theba fejedelme, Étion, és hét fitestvére Achilles kezétől esett el s nemsokára azután anyja is elhunyt. Méltán mondatja vele Homeros:

„Te vagy most, Hektorom, édes anyám nékem,
Te anyám, te bátyám, te szerető férjem . . .“

S annak a gyönyörű családi életnek, melyet Homeros kettejük frigyében rajzolt, mily hamar össze kellett omlania! A bús jövő rettegett képét már Homeros megrajzolja a házastársak utolsó találkozásában, mely minden idők költészetének egyik legremekebb lapja. Hektornak megadta sorsa, a mit kívánt: előbb halt hősi halált, mintsem rabságba hurczolt nejének jajkiáltását hallania kellett volna. Nem érte meg azt az iszonyú keservet sem, mely az anyai szívtől nem múlhatott el, mikor egyetlen gyermekét, a kis Astyanaxot Trója bástyáiról dobta a mélységbe Achilles fia, Neoptolemos. — Homeros csak Hektor halálát s Andromachénak a holt fölött való megható keservét

rajzolja. A kis Astyanax szomorú sorsáról a Homeros utáni epikusok, majd jóval később a tragikusok emlékeznek meg. (L. e kötetben a „Trójai nők" című drámát.)

A Homeros utáni epikusok előadása szerint Andromache a zsákmány felosztásakor éppen gyermeke gyilkosának, Neoptolemosnak jut osztályrészül. Neoptolemos magával viszi Thrakiába, majd a molossusok földjére, hol Andromache több gyermek anyja lesz. Neoptolemos később Delphiben gyilkos merényletnek esik áldozatúl s haldokolva Helenosra, Hektor testvérére (kinek életét köszöni) hagyja epirusi uralmát és nejét. Andromachénak harmadik férje halálát is meg kellett érnie, míg végre Kisázsiában maga is meghalt. Nagy tiszteletére mutat, hogy Pergamosban heroont emeltek emlékének, melyet még Pausanias is látott (Paus. I, 11, 2).

Euripides sokban eltért nemcsak az epikusoktól, hanem drámairó elődjeitől is. (Tudjuk pl., hogy Antiphon is írt Andromache cz. drámát.) Nála Neoptolemos atyja országába, Phthiába viszi Andromachét s az ott szüli tőle a kis Molossost. Neoptolemos azonban teljes jogú utódra vágyik s Hermionét, a spártai Menelaos és Helena leányát veszi nőül. (E nászról már Homeros is megemlékezik az Odysseiában.) Új házassága azonban gyermekáldás nélkül marad. A két asszony közt ily körülmények között elmaradhatatlan az összeütközés. Éppen ezt a termékeny momentumot ragadta meg Euripides, ezen építi fel cselszövényes drámáját. Igazi drámai situatio: a ravasz, hiú, szivtelen, meddő spártai nő s vele szemben az igazi anyának és kifogástalan feleségnek beillő rabnő. Hogy Andromache nem athéni, az nem baj: megérdemelné, hogy az legyen. Elég,

hogy a léha Helenának és az álnok Menelaosnak leánya *spártai*. Megint jó alkalom, hogy a költő kiöntse Sparta iránti gyűlölete bőségszaruját s még annyi kiméletet se tanusítson Athén esküdt ellensége iránt, a mennyit a Heraklidákban tanusított. Természetes, hogy nem Andromachét, hanem Euripidest halljuk az ilyen kitörésekben:

„Oh mindeneknek leggyülöltebb elleni,
Sparta lakói, fondorságot forralók,
Rút csel szövői, hazugságok mesteri,
Egyenes helyett görbe útat tervezők,
Hírnevetek mily jogtalan Hellas-szerin!
Mi *nincsen* ott? Nem *ott* foly legtöbb gyilkolás?
Nem vagytok-é haszonlesők? A nyelvetek
Nem mást beszél-e és mást gondol lelketek?
Verjen meg átkom!“ . . . (445—453).

A ki ennyire haragszik, annak nem lehet objective igaza. De azért ki vonná kétségbe az elkeseredett, lelkes hazafi kitörésének jogosultságát? A politikai tendentia kirívó volta mindenesetre árt a dráma költői becsének, mert bár lendületes, ragyogó jelenetekben nincs hiány, a darab cselekvénye egységesnek nem mondható. A szerkezet dichotomikus; két része sokkal lazább, semhogy szerves egészbe olvadhatna. Az első a látszólagos hősnőnek, Andromachénak válságos helyzetét és ebből való megszabadulását adja elő (v. ö. „Herakles“ első részével); a másodikban Andromache eltűnik szemünk elől s új cselekvény, csaknem merőben új dráma kezdődik, melyben a távollevő Neoptolemos sorsa lesz az érdeklődés középpontjává: az szolgál bizonyságul, hogy elvetemültekkel, hitszegőkkel vagy hozzájuk tartozókkal szövetkezni kész vesze-

delem és kárhozat. A megoldás sem szerves úton, hanem deus ex machina útján történik. Ez lehet az oka annak, hogy már egy régi kritikus (a bizánczi Aristophanes) e darabot a másodranguak közé számította. Érdekes az a régi tudósítás is, hogy „Andromache“ nem Athénben (talán Argosban?) s nem a költő neve alatt került színre. De ennek okát és közelebbi körülményeit nem ismerjük. A Sparta iránt annyira lobogó gyűlölet kifejezése s egy némely allusio arra mutat, hogy e darab a Heraklikáknál később, Kr. e. 423-ban, vagy még később, a Nikias kötötte béke (421) megszegése után keletkezett. E szerint t. i. érthető volna a békeszegő Sparta iránt nyilvánuló határtalan megvetés.

SZEMÉLYEK.

Andromache, Hektor özvegye, Neoptolemos (= Pyrrhos rabnője.
Szolgálóleány.
Kar: phthiai nők.
Hermione, Menelaos leánya, Neoptolemos neje.
Menelaos, spártai király.
Molottos (= Molossos) Neoptolemos és Andromache fia.
Peleus, Achilles atyja, Neoptolemos nagyatyja.
Hermione dajkája.
Orestes, Agamemnon fia.
Híradó.
Thetis, tengeri istennő, Peleus neje.

Színtér: a Thetis szentélye előtti tér Phthiában; a templom előtt Thetis szobra. A templom mellett van Neoptolemos palotája. A középső ajtó a templomba, az egyik oldalajtó a palotába visz.

ANDROMACHE
(mint ótalomkereső Thetis szobrának alján űl, majd feláll).

Oh Theba vára, Ázsiának dísze te,[1]
Belőled dús arany kincs hozományival
Priamos tűzhelyéhez szálltam egykoron,
Hogy szűljek Hektor hitveséül gyermeket,
Én, Andromache, oly irigyelt hajdanán
S most minden asszony közt legboldogtalanabb![2]
Hisz látnom kelle, mint esett el Hektorom
Achilleus kezétől s édes magzatunk',
Astyanaxot mint veték a mélybe le,
Midőn a hellén Trója földjét feldulá;
És én, a legnemesb háznak szabadszülött
Leánya, mint rab jöttem Hellas partira,
Mert Trója harczi zsákmányából engemet
Nyert bérül Neoptolemos, a szigetszülött.[3]
Most itt, a Phthia s Pharsalos között eső
Síkságon élek, hol a tengeri Thetis
Lakott Peleusszal, elkerülve a világ

[1] Ez a Theba Kisázsiában volt. Étion, Andromache atyja, volt a királya. Achilles ölte meg.

[2] E sor után a szövegben egy értelmetlen sor következik, melyet elhagytam.

[3] Neoptolemos Skyros szigetén született. A görögök kevésbbé becsülték a szigetlakót.

Zaját: azért e nászról a thessali nép
Thetideionnak hívja most e szent helyet.
Itt lakja házát Achillesnek magzata,
Meghagyva úrnak Péleust Pharsalián:
Az aggot, míg él, trónjától nem fosztja meg.
És én e házban egy figyermeket szülék
Achilleus fiának, a ki most uram.
Nem rég, habár a földre sujtott sok bajom,
Reménykedém, ha életben marad fiam,
A vészben ő lesz ótalmam, védelmezőm;
De most uram megvetve szolgaágyamat,
Spárta leányát, Hermionét vette el,
Ki most szitokkal üldöz engem szüntelen.
Titkos varázsszeremmel — úgymond — én teszem
Meddővé őt, férjével meggyülöltetem,
Házába' hogy helyette úrnő én legyek
S a hitveságyat benne én foglaljam el.
Pedig én először sem fogadtam szívesen
S most elhagyám. A hatalmas Zeus tanúm,
Hogy ágyában nem jószántombul osztozám.
Nem győzhetem meg erről, ő vesztemre tör
S lányát segítni kész az atyja, Menelaos.
Ezért van itt most, épp e czélból jött ide
Spártából; én megfélemedve elfutók
Thetis szomszédos templomához, itt ülök
Ótalmat esdekelve, hátha megsegít.
Hisz Péleus s Péleusnak sarjadékai
— Mint színhelyét Thetis nászának — tisztelik.
Gyilkos kezektől féltve, észrevétlenül
Más házba küldtem lopva egyetlen fiam.
Mert a ki nemzé, rajtam sem segíthet az,
Sem gyermekén, mivelhogy innen messze van,
Delphii földön: balgaságáért lakol

Ott Loxiasnál, vakmerőn hogy tőle kért
Elégtételt hős atyjának halálaért.[1]
E régi bűnért engesztelve istenét
Megnyerni vágyik a jövőre szent kegyét.

(A palotából jő egy Szolgáló, ki azelőtt Andromache cselédje volt, most rabtársa.)

SZOLGÁLÓ.

Úrnőm! — e néven nem átallak tégedet
Szólítni most se, mint hazádban hívtalak
Egykor, mikor még Trója földjén volt honunk
S férjed iránt s irántad jó szívvel valék.
Hozzád jövék rossz híreket jelenteni,
Bár attól tartok, észrevesznek uraink;
De készt a részvét. Szörnyü dolgot tervez ám
Menelaos s lánya ellened, hát jól vigyázz.

ANDROMACHE.

Oh drága szolgatársam — mert *az* vagy nekem;
Ki hajdan úrnőd volt, most inséges szegény —
Mit tesznek ők? Mily tervet szőnek ellenem?
Készek megölni engemet, boldogtalant?

SZOLGÁLÓ.

A fiadat akarják, oh szegény anya,
Megölni, a kit idegenben rejtegetsz.

ANDROMACHE.

Jaj, tudja hát, hová rejtettem gyermekem?
Honnan? Jaj, elvesztem, balsorsu asszony, én!

[1] Paris Apollon segítségével ejtette el nyilvesszejével Achillest. Neoptolemos, Achilleus fia, felelősségre vonta Apollont. Ezért kell bűnhődnie.

SZOLGÁLÓ.

Azt nem tudom; de tudják, ők mondák maguk,
S épp őt keresni indult Menelaos el.

ANDROMACHE.

Végem van akkor! Gyermekem, megöl tehát
A két vad kánya! S kit atyádnak nevezel,
A férfi mindig ott időz még Delphiben.

SZOLGÁLÓ.

Ha itthon volna, azt hiszem, nem volna ily
Gonosz a sorsod. Most barátod nincs sehol.

ANDROMACHE.

Hát Péleusról nem jött-é hir, hogy közelg?

SZOLGÁLÓ.

Öreg ő arra, hogy segélyt nyujtson neked.

ANDROMACHE.

És én nem egyszer küldtem ő utána már.

SZOLGÁLÓ.

Csak nem hiszed, hogy híradó gondol veled?

ANDROMACHE.

Nem én; de nem lennél te nékem híradóm?

SZOLGÁLÓ.

Mivel mentsem ki hosszu távollétemet?

ANDROMACHE.

Elég kibúvót lelhetsz; asszony vagy talán?

SZOLGÁLÓ.

Nagy a veszély, mert Hermione résen áll.

ANDROMACHE.

S te a veszélyben elhagyod barátidat!

SZOLGÁLÓ.

Oh nem, szememre ezt a vádat nem veted!
Megyek, hiszen ha baj közelget is felém,
Egy szolganőnek élte nem jelent sokat. (Elindul.)

ANDROMACHE.

Menj hát! Mi addig, kiknek könnyek árja közt
Jajban, panaszban sorvad el bús életünk,
Az égre sírunk. A nőnek természete,
Gyönyört lel abban, hogyha szenvedéseit
Mindig az ajkán hordja és hirdetheti.
Nekem nem egy bajt, százat kell kesergenem,
Szülőhazámat, Hektorom balvégzetét,
Mostoha sorsom, mely igát vetett reám
S rabszolgaságba süllyesztett méltatlanúl.
Ne mondj halandót addig boldognak soha,
A míg nem látod, élte végnapját hogyan
Fejezte bé s miképen száll sírjába le.[1]

Ilios, ah te neked gyászt, nem nászt vitt vala Páris,
Hogy felesége gyanánt vitte beléd Helenát.
Érte vivott téged Hellas sok ezernyi hajóval
És tűzzel-vassal dúlt fel a föld szineig.
Férjemet is megölé, Hektort, zord sarja Thetisnek[2]
S húzta fogatjához kötve a bástya körűl.

[1] Solon híres mondását gyakran variálják a tragikus költők. A most következő *monodia* énekes rész; a meglevő tragédiákban csak e helyen fordul elő elégiai mértékben, distichonokban írt monódia.

[2] Achilleus.

Engem a házunkból tenger partjára vezettek
S a keserű rabság járma nyakamba szakadt.
Arczomon annyi könyű omlott, hogy porba terülve
Hagytam a férjemet és városomat, lakomat.
Én, nyomorult! Mért lássam a napfényt, Hermionénak
Szolgálója gyanánt? Ő gyötör engemet el,
Úgyhogy az istennő szobrát ölelem könyörögve
És szemem árja, miként bércz zuhatagja, fakad.
(Szünet. A kar felvonul.)

KAR.

Stropha.

Trójai nő, rég' ott űlsz szobra tövébe' Thetisnek
S nem mozdulsz helyedről:
Ázsia lányához jövök én, a Phthia szülötte,
Hátha gyógyító írt
Tudnék találni nagy bajodban is?
Szörnyü viszályba sodort az téged Hermionéval,
Oh szegény, a férjnek
Nyoszolyája miatt, mikor abban
Ketten osztakoztok!

Antistropha.

Lásd be a sorsod, az úttalan útat, a melyre jutottál.
Ilios leánya,
Spárta szülötteivel versenyzel-e, zord uraiddal?
Hagyd el már oltárát
A tenger istenasszonyának. Óh!
Mért akarod vázzá sorvasztani testedet, úrnőd
Kényszerétől félve?
Megigáz az erő. Tehetetlen,
Mit küzdesz hiába?

2. Stropha.

Rajta tehát, hagyd el Thetis isteni székhelye táját,
Gondold meg, hogy rab levél
Itt idegenben, a hol
Kedvesid közzül nem látsz egyet is,
Oh te legszánalmasabb
Asszony a világon!

2. Antistropha.

Trójai nő, be nagyon szánlak, hogy e házba jutottál,
Úrnőmhöz! De félelem
Zárja le ajkaimat
— Sorsodon bármikép sajog szivem —
Hogy Helena lánya[1] ezt
Fel ne rójja nékem.[2]

. . . . . .

(Hermione szolgálók kíséretében pompás öltözetben megjelenik.)

HERMIONE.

E drága arany ékességet fejemen
S e tarka hímü bíbort, mely testem födi,
Nem Achilles, sem Peleus házából[3] hozám,
Mint a menyasszony nászajándékát, ide;
Lakedaemonban, Sparta földjén adta volt
Sok hozománynyal együtt nékem jó atyám,
Menelaos, kimondom leplezetlen' a valót.
Beszédetekre válaszul ezt mondhatom.
(Andromachéhoz fordulva.)
Te rabnő, a kit fegyver ejtett prédaúl,
Kitúrva engem, úrnő vágyol lenni itt,

[1] Hermione.

[2] Itt hiányzik egy rész (anapaestusok), melyben a karvezető jelezte Hermione föllépését és pompás öltözékét magasztalta.

[3] Tehát nem férjem atyja vagy nagyatyja adta.

Varázsszered férjemmel megyülöltetett,
S miattad én gyümölcstelen' virúlok el;
Mert Ázsiában effélékre képes ám
A női lélek. Én gátat vetek neked,
És meg nem óv Thetisnek e szent háza sem,
Se templom, oltár: itt ér a halál utól!
Ember vagy isten hogy meg tudjon menteni,
Előbb csak vesd le régi büszkeségedet:
A porba hullva kell ölelned térdemet,
Házam söpörnöd, Achelóos árjait
Arany vödörből benne széjjel hintened
S tudnod kell, mely földön vagy. Nincs itt Hektorod,
Se Priamos, se Trója: hellén város ez.
De úgy elvesztéd, dőre asszony, eszedet,
Hogy azt, a kinek atyja férjed' megölé,
Mered ölelni és fiat szűlsz ő nekik,
A gyilkosoknak. Ám a barbár mind ilyen:
Atya lányával, a fiú anyjával él,
Bátyjával a lány és rokon kéz öl rokont;
Mindettül őket törvényük se tiltja el.
Hozzánk ne hozz be ily szokást! Nem illik az,
Egy férfinak két nőt jármába fognia.
Egy nő szerelme épp elég a férfinak,
Ha édessé kívánja tenni otthonát.

(Gőgősen hátat fordít.)

KARVEZETŐ.

Ah bosszúálló szerzet az asszonyi szív,
És a vetélytárs ellen forrva forr dühe!

ANDROMACHE (fölemelkedik).

Oh jaj!
Az ifjuság az embernek sok bajt okoz,
Kivált ha hiányzik igazságérzete.

Én tartok attól, hogy rabsorsom ajkamon
Elfojtja az igazság sok méltó, jogos szavát,
És hogyha győzök, kárvallásom lészen az.
Mert a hatalmas éppen azt veszi zokon,
Ha kisebbek szemébe mondják a valót . . .
Mégsem leszek saját lelkemhez hűtelen.
(Emelt hangon Hermionéhoz.)
Szólj, ifju nő, mily okra támaszkodhatom,
Jogos frigyedből hogy téged kitúrjalak?
Talán, hogy Spárta hitványabb, mint Trója volt,
Sorsom szerinted fényesebb s szabad vagyok?
Vagy fennhéjjázva ifju testem bájiban,
Sok jó barátban, dús vagyonban vágyom én
Helyetted úrasszonyként bírni házadat?!
És szülni helyetted raboknak fiakat,
Húzván a terhük, mint a vontató hajó?
Tán elviselnék, hogy fiaim üljenek
Phthia trónjára, hogyha te meddő maradsz?
Oh mert szeretnek Hektorért a hellenek,
Közrendü voltam, nem frigek úrasszonya!?
Férjed nem bűvszerem miatt gyülöl,
De mert jó élettársul hozzá nem simulsz.
Ez a varázsszer! Nem a szépség, asszonyom,
A nő erénye az, mely férfit boldogít.
Ha bármi kinoz, te Spártát magasztalod,
A te szemedben Skyros[1] akkor semmi se;
Dús csak te vagy, más koldus, és atyád nagyobb
Achilleusnál. Férjed, lásd, ezért gyülöl.
A nő simuljon férjéhez, ha rossz is az
S ne tartsa nála feljebb állónak magát.
A hófödözte Thrákiában volna bár

[1] Skyros szigete, a hol Neoptolemos született.

Király a férjed, ott, a hol *egy* férfiú
Ágyába' sorban annyi asszony osztozik,
Megölnéd őket? Avval minden nőt olyan
Rút hírbe hoznál, hogy kéjben nem tud határt.
Szégyenletes! Mert bár e kór bennünk nagyobb,
Mint férfiban, mi tisztesen leküzdjük azt.
Oh drága Hektor, én eltürtem kedvedért,
Ha Kypris olykor téves útra csábitott
És emlőt nyujték fattyugyermekidnek is,
Hogy ne okozzak keserűséget neked.[1]
Erényemmel magamhoz így lánczoltam én
A férjem; ám te félve, féltve szüntelen'
Csak egy csepp harmatot se tűrsz meg férjeden.
A szerelemben, oh asszony, ne versenyezz
Anyáddal; rossz anyáknak hitvány jellemét
Ne utánozza értelmes gyermek soha.

KARVEZETŐ.

Oh asszonyom, ha nehezedre nem esik,
Szánd rá magad, hogy e beszéddel egyetérts.

HERMIONE.

Miért e nagyzás, e hivalgó szóvita?
Erkölcsös csak te volnál, én pedig nem az?

ANDROMACHE.

Legalább e beszéded nem annak mutat.

HERMIONE.

Bölcsességed ne lakjék én bennem soha.

ANDROMACHE.

Oly ifju vagy s már is rút dolgokat beszélsz.

[1] Erről Homeros semmit sem tud.

HERMIONE.

Te nem beszéled, *végzed* rajtam, mint lehet.

ANDROMACHE.

Szebb volna rejtegetned szívednek sebét.[1]

HERMIONE.

Miért? A nőre hol van ennél fontosabb?

ANDROMACHE.

Józan eszűre! Más-különben rút dolog.

HERMIONE.

Mi itt nem élünk barbár törvények szerint.

ANDROMACHE.

A rút, miként ott, itt épp oly szégyenletes.

HERMIONE.

Bölcs vagy, nagyon bölcs, mégis meg kell halnod itt.

ANDROMACHE.

Látod, Thetisnek képe éppen rád tekint.

HERMIONE.

Igen, hazád' utálva fia[2] veszteért.

ANDROMACHE.

Nem én, Heléna veszté el, a te anyád.[3]

HERMIONE.

Téped tovább is szívem sok fájó sebét?

[1] A kéjvágyat, melyből féltékenysége származik.
[2] Achilles.
[3] Mert Helena miatt volt a trójai háboru.

ANDROMACHE.

Im', hallgatok már és bezárom ajkamat.

HERMIONE.

Beszélj csak, azt mondd, a miért ide jövék.

ANDROMACHE.

Azt mondom, benned nincsen kellő értelem.

HERMIONE.

Hagyd el legott az istenasszony szent helyét!

ANDROMACHE.

Halnom ha nem kell; más-különben nem hagyom.

HERMIONE.

Ezt elhatárzám! Nem várom be férjemet.

ANDROMACHE.

De én előbb nem adom meg magam neked.

HERMIONE.

A tűz kiperzsel; nem kiméllek semmiképen...

ANDROMACHE.

Csak perzselj! Látni fogják azt az istenek.

HERMIONE.

Kínos sebekkel elborítom testedet.

ANDROMACHE.

Büntet Thetis, ha oltárát bemocskolod.

HERMIONE.

Oh barbár fajzat, hajthatatlan vakmerő,
Daczolsz-e a halállal? Megteszem legitt,
Hogy azt a helyet ten-szántodbul elhagyod:

Számodra oly csalétkem van, de hallgatok
Felőle, majd kitűnik a tettek során.
Csak űlj nyugodtan! Hogyha ólommal vagy is
Oda forrasztva, én majd felállítalak,
Mielőtt megjönne férjem, a kiben bizol.

(Bemegy a palotába.)

ANDROMACHE.

Bizom! Szörnyü, hogy mérges kígyók fajzata
Ellen az isten orvosszert adott nekünk,
De, a mi rosszabb kígyónál, tűz lánginál,
A rossz nő ellen írat senki sem talált:
Olyan nagy átok a halandókon nemünk.

(Magába mélyed.)

KAR.

Stropha.

Szörnyü bajokra adott az okot, mikor Ida
Erdős völgyébe ment
Zeus és Maia magzata[1]
S a három istennő[2] remek
Három fogatát vezeté
— Megvívni a szépség kárhozatos viadalját —
Nyájához az ifjú
Pásztornak,[3] ki magában ott lakozott volt
A puszta
Udvar tűzhelyénél.

Antistropha.

És mihelyest odaértek a bérczi vadonba
S tündöklő testüket

[1] Hermes.
[2] Hera, Athena, Aphrodite (Kypris).
[3] Parisnak.

Megmosák a friss habok,
Mentek Parishoz; mindegyik
Versengve igéreteket
Tett néki, s a csalfaszavú Kypris meg is ejté;
Mert hallani édes,
Ám Phrygiának a városára s a várra
Enyészet
Hirdetője volt az.

2. Stropha.

Oh mért nem dobta fején az az átkot át,[1]
A ki őt szülé,
Mielőtt
Ida bérczén vőn tanyát,
Mikorott a babérfa tövébe'[2] Kasandra
Kiálta: „Megölni hamar
E fiút, a ki Trója gyalázata lesz!"
Hogy járta sorba, kérte a nép főbbjeit,
A csecsemőt
Hogy pusztítanák el!

2. Antistropha.

Nem hordanának a trójai nők igát,
S nem laknád rabúl,
Te szegény,
Uraim házát te sem;
S Hellas kikerűli a rettenetes harcz
Gyötrelmeit, a mikor ott

[1] Baljóslatú, kárhozatos dolgokat maguk mögé dobtak, hogy az átkától szabaduljanak. Itt-ott ma is szokás.

[2] Apollon temploma mellett. Kasandra (vagy Kassandra) Apollontól kapta jóstehetségét, de mivel az isten szerelmét visszautasította, az isten avval büntette, hogy jóslatainak senki sem adott hitelt.

Szenvedtek a gyermeki évtizedig;
És nem maradt vón' annyi ágy üres, fiát
Annyi szegény
Agg ma nem siratja.

(Menelaos jő szolgák kiséretében; mögötte vezetik Andromache fiát, Molottost, kit anyja biztos rejtekben hitt ellenségei elől.)

MENELAOS.

Jövök, kezemben a fiad, kit idegen
Házban leányom szeme elől rejtegetsz.
Bíztál ez istenképben, megment tégedet,
S fiadat elrejtői; ám kitünt, oh nő,
Menelaosnak nem jártál túl az eszén.
Ha nyomban el nem hagynád menedékhelyed,
Levágom itt helyetted ezt a gyermeket;
Vedd fontolóra, kész vagy-é meghalni hát,
Vagy ezt hagyod pusztulni a te vétkedért,
Mit elkövettél lányom ellen s ellenem.

ANDROMACHE.

Oh hírnév, hírnév, annyi ember életét
Nagygyá tudád a semmiből is fújni már!
Ki igaz úton aratott hírt és nevet,
Dicsőitem; ki áluton tett szert reá,
Lenézem azt, mert nem bölcs, csak szerencsefi.
Te hellen hadfők válogatott sergivel
Hitvány létedre Tróját egykor megvevéd?
Te, a kit gyermek-lányod felbujtó szava
Oly dühre gyujtott, hogy szegény rabnőnek is
Hadat üzentél! Igy Trójához tégedet
S Tróját te hozzád méltónak nem tarthatom.
[Ragyog kivülről a magát bölcsnek hivő;
Belülről éppen olyan, mint a többiek,

Legfeljebb gazdag: innen nagy hatalma is.][1]
De végezzük be a beszédet, Menelaos.
Mondjuk, leányod már megölt, halott vagyok:
A vérbűn szennyét nem mossa le sohasem.
A nép előtt felelned kell te néked is,
A bűnrészesség terhe rád is háramol.
S ha én talán még elkerülöm a halált,
A gyermekem' vágjátok-é le? Az apa
Fiának holtát tán közömbösen veszi?
Oh, Trója őt nem ily gyávának ismeri!
Megtészi, a mit tenni kell s méltó leszen
Atyjához, Achilleshez, Péleushoz is
És lányod' eltaszítja. Máshoz adod őt?
S mit mondasz annak? Hogy rossz férjét ott hagyá
Erényes lányod? Csak megtudja a valót.
S ki kéri nőül? Vagy hazádban férjtelen
Fog megvénülni? Jaj, szegény, boldogtalan,
Nem látod a bajoknak zúgó tengerét?
Hitvesjogának megsértését százszor is
Könnyebb elnézned, mint szenvedned ennyi bajt.
Kicsiny bajért nagyot szerezni balgaság,
S mi, asszonyok ha áldatlan lények vagyunk,
Természetünk' ne kövessék a férfiak!
Ha megrontám varázsszeremmel lányodat
És méhének gyümölcsét, mint ő hirdeti,
Ez oltárt akkor jószántomból elhagyom
S a büntetésnek alávetem magamat
A te vőd előtt, hisz véle szemben épp olyan
Bűnös vagyok, ha *miattam* gyermektelen.
Ilyen vagyok, így szólok; a mi tégedet

[1] A zárójelbe tett három vers azért gyanús, mert Stobaeus Menandros verseiként idézi őket.

Illet, csak egytől tartok;[1] mert egy *asszonyért*
Tiportad el szegény frigeknek városát.

KARVEZETŐ.

Hevesen szóltál nő létedre férfihoz
S józan meggondolásnak fékét elvetéd.

MENELAOS.

Szerinted, asszony, ez csekélység és az én
Trónomhoz, Hellashoz méltatlan egyaránt.
Jegyezd meg: azt elnyerni, a miért szivünk
Eped, nagyobb, mint elfoglalni Iliost.
Leányomnak — mert tisztelem a hitvesi
Jogot — hűséges fegyvertársa lészek én.
A nőnek másodrangu bármilyen csapás:
Férjét veszítve — életét veszíti el.
Mint vőm az én szolgáimmal rendelkezik,
Úgy én s enyéim szintén az övéivel;
Mert jó barátoknak, ha igazán azok,
Nincsen magán-, csupán közös tulajdonuk.
S ha a távollevőre várva nem hozom
Most rendbe dolgom: nem bölcs, gyönge báb vagyok.
Hagyd ott tehát az istenasszony szent helyét:
Haláloddal haláltól mented meg fiad,
De hogyha vonakodnál, halni kell neki.
Kettőtök közzül egyik meg fog halni ma.

ANDROMACHE.

Oh jaj, keserves két sors közt kell hát nekem
Választanom, s akár az életet nyerem,
Akár a halált, balsorsu lészek egyaránt.
Oly kis okért[2] ily szörnyűséget tervezel!?

[1] T. i. oktalanságodtól.
[2] Hermione féltékenysége miatt.

Hallgass meg! Oh mért ölsz meg? Melyik városod
Árultam el? Mely gyermeked öltem meg én?
Avagy tán gyujtogattam? *Kénytelen* valék
Gazdám ölelni! S most nem őtet, a hibást,
Hanem engem ölsz meg s fölcserélve az okot
Az okozattal, számba *ezt* veszed csupán?
Jaj, szörnyü balsors! Jaj, szerencsétlen hazám!
Mily szenvedés ez! Oh miért levék anya,
Miért tetéztem újjal régi terhemet?
[De mit panaszlom ezt és a jelenvaló
Nagy bajt, a mely szorongat, számba sem veszem?][1]
Én, a ki láttam, mint hurczolják Hektorom
Holttestét, láttam elhamvadni Iliost;
Hajamnál fogva hurczolának mint rabot
Hellen naszádra; így azután eljuték
Phthiába, hogy öleljem Hektor gyilkosit.[2]
Miért is éljek? Merre fordítsam szemem?
Jelenvaló, vagy elmult balsorsomra-é?
Csak egy maradt: e gyermek, életem szeme,
S őt meg akarják ölni, kiknek kedves ez.
Ne bántsák őt az én nyomorult éltemért!
Hisz' benne van reményem, hogyha megmarad;
Szégyen reám, ha érte halni nem merek.
(Lassanként távozik az oltártól.)
Im' elhagyom az oltárt, átadom magam
Levágni, ölni, kötni, felakasztani!
Oh gyermekem, szülőd azért, hogy meg ne halj,
Hadesbe mégyen. Hogyha életben maradsz,
Gondolj anyádra, mint halt meg, mit szenvedett,
S mondd el atyádnak, a mikor csókok között

[1] E két sor, úgy látszik, nincs a helyén.
[2] T. i. Hektor gyilkosának, Achillesnek fiát.

Könnyes szemekkel a nyakát ölelgeted,
Bús sorsomat. A gyermek, az mindenkinek
Az élete. Az, a kinek nincs s nem kiván,
Nem szenved annyit, ámde üdve üdvtelen.

KARVEZETŐ.

Ezt hallva, szánlak, mert a balsorson, habár
Idegent sujt is, mégis megesik szivünk.
Ki kellene békítned lányodat vele,
Menelaos és e nő sorsát enyhítened.

MENELAOS.

Ragadjátok meg, kötözzétek meg kezét,
Szolgák! Mert jó szót tőlem most hiába vár.
Én, csak hogy elhagyd istennődnek szent helyét,
Igértem éltet fiadnak s rávettelek,
Hogy halni készen a kezembe add magad.
Mert tudd meg azt, szándékom meg nem másítom.
Fiad felől leányom fog majd dönteni,
Elvészi vajjon, vagy meghagyja életét.
Be most a házba és tanuld meg ott, te rab,
Hogy szabadokkal szembe gőgösen ne szállj!

ANDROMACHE.

Oh jaj, cseled megejtett, megcsaltál, gonosz!

MENELAOS.

Kiáltsd ki bátran! Én tagadni nem fogom.

ANDROMACHE.

Spártában ily eljárás szép szerintetek?

MENELAOS.

Trójában is: a sértőn bosszut állani.

ANDROMACHE.

Hát istenekben, megtorlásban nincs hited?

MENELAOS.

Ha sujt, eltűröm; ám megöllek tégedet.

ANDROMACHE.

Fiókám is? Kitéped szárnyaim alól?

MENELAOS.

Nem; ha akarja, a leányom ölje meg.

ANDROMACHE.

Oh jaj, tehát csak megsirathatlak, fiam?

MENELAOS.

Rá nézve nem biztathat semmi nagy remény.

ANDROMACHE.

Oh mindeneknek leggyülöltebb elleni,
Spárta lakói, fondorságot forralók,
Rút csel szövői, hazugságok mesteri,
Egyenes helyett görbe útat tervezők,
Hirnevetek mily jogtalan Hellas szerin!
Mi *nincsen* ott? Nem *ott* foly legtöbb gyilkolás?
Nem vagytok-é haszonlesők? A nyelvetek
Nem mást beszél-e s mást gondol a lelketek?
Verjen meg átkom!
(Menelaoshoz:)
A halál nem oly sulyos
Rám, mint te véled; már akkor meghaltam én,
Hogy elveszett szegény frigeknek városa,
El hős uram, kinek dárdája annyiszor
Tett rossz hajóssá téged szárazföldiből.[1]

[1] T. i. egészen a hajókra szorította.

Most asszony ellen játszva a harcz hős fiát
Megölsz? Csak ölj meg! Egy hizelgő szóra sem
Nyitom meg ajkam sem lányodnak, sem neked.
Te itt, Spártában vagy hatalmas fejdelem,
Én Trójában. Hogy most ily balsorsban vagyok,
Avval ne kérkedj'! Véled is megeshetik.

(Andromachét és fiát a palotába vezetik a szolgák. Menelaos utána megy.)

KAR.

Stropha.

Nem helyes az, ha a férj két asszonyt bír hitvesül
És két anyát a gyermekek:
Ily házba' viszály lakik s bubánat.
Egy nő szerelme légyen épp elég
A férjnek,
Más frigyet ne kössön!

Antistropha.

Két urat államok is súlyosabbnak érzenek,
Mint azt, ha *egy* uralkodik;
Kettős terhük lázadás szítója.
Ekkép a lant két mestere között
A múzsák
Pört szítnak gyakorta.[1]

2. *Stropha.*

Ha gyors vihar ragadja a hajósokat,
S ki erre, ki arra akarja csavarni a kormányt,
Egy gyöngébb, ám önálló elme többet ér,
Mint nagy bölcsek egész serege.

[1] Már *Hesiodos* mondja, hogy: koldus a koldusra, lantos a lantosra irígykedik (Munkák és Napok I., 26). Magyar: „Két dudás egy csárdában meg nem fér".

Ekképen a házak, a városok úgy
Nyerhetik üdvüket el, ha csak egy
Birja a hatalmat.

2. *Antistropha.*

Tanusítja Spárta lánya, Hermione is:
A *másik* iránt gyülölet tüze forr kebelében
S levágja Trója árva lányát és fiát,
Arra készti e visszavonás.
Nincs istene, nincs szive, nincs joga rá!
Asszonyom, egykor e tetteidért
Majd elér a bánat!

(Andromachét fiával együtt megkötözve hozzák a palotából. Utánuk csakhamar Menelaos kisérettel.)

KARVEZETŐ.

Ím' a két szomorú
Rabot ott hozzák ki a ház kapuján
S halálra viszik.
Nyomorult asszony, balsorsu fiú,
Meghalsz az anyád nyoszolyája miatt,
Fejedelmim iránt
Noha vétket nem követél el.

ANDROMACHE.

Oh mily véres a két kezem,
A hurok bele vág nagyon;
Már síromba ragadnak!

MOLOTTOS.

S én a te szárnyad alatt, anyám,
Véled szállok a sírba!

ANDROMACHE.

Phthia nagyjai, áldozatúl
Vág le az ellen!

MOLOTTOS.

Jöjj, atyám,
Adj segélyt tieidnek!

ANDROMACHE.

Ott nyugszol te, kicsiny fiam,
Majd anyádnak a kebelén
Holtan holttal a földben.

MOLOTTOS.

Jaj, mi lesz velem, én szegény!
Jó anyám, te is az vagy.

MENELAOS (hevesen előlép).

Pusztuljatok el! Hiszen elleneink
Várából jöttök, és megölőtök
Kettős kényszer: mert téged az én
Ítéletem öl meg, a gyermekedet
Pedig Hermione; mert elleneink
Fiait csak a dőre kiméli, mikor
Meg is ölheti, s így
Házunk félelme eloszlik.

ANDROMACHE.

Férjem, férjem, oh bár velem
Volna két kezed és kopiád,
Oh te, hős Priamosfi!

MOLOTTOS.

Hol lehetne varázsigét
Lelnem a végzetem ellen?[1]

[1] A régi tragikusoknál ritka a gyermekek szereplése. Euripidesnél aránylag legtöbbször fordul elő. De az ő gyermekei sem beszélnek gyermekileg.

ACCADEMIA D'UNGHERIA DI ROMA BIBLIOTECA

ANDROMACHE.

Csúszsz' uradnak a térdihez
S kérd a kegyelmét.

MOLOTTOS (Menelaos lába elé rogyva).

Oh uram,
Irgalom, ah ne öless meg!

ANDROMACHE.

Könnyár öntözi arczomat,
Omlik bércz zuhatagjaként
Naptalan oldalon. Én, szegény! . . .

MOLOTTOS.

Oh jaj, ily nyomor ellen én
Hol találhatok írat?

MENELAOS.

Mit hullsz elibém? Mint tengeri szirt,
Vagy hullám, rád úgy hallgatok én.
Én majd csak enyéim gyámolitom,
Nincsen szeretetre irántad okom.
Éltem java lett oda, miglen e kar
Megszerzé Tróját s a te anyádat.
Néki köszönhet'd,
Hogy a hádeszi honba leszállasz.

KARVEZETŐ.

De íme, Péleust látom ott közelgeni;
Buzgón szaporázza agg lábának lépteit.
(Peleus megjelenik vándorbottal; egy szolga támogatja.)

PELEUS.

Feleljetek ti s te, ölésnek mestere:
Mi ez? Mi történt? Házunk miért sínylődik ily

MAGYAR

Bajban? S ti mit müveltek ítélet nekül?
Menelaos, állj meg! Ne sürgesd, mi jogtalan. . .
Vezess gyorsabban!... Itt, úgy látom, nincs helyén
A tétovázás, oh nem, ifjui erőt
Kívánok tagjaimba, most, ha valaha . . .
Először e szegény nő vitorláira
Fuvallok enyhe szellőt. Mondd csak, mily jogon
Hurczolnak megkötözve téged és fiad?
Mint anyajuh kis bárányával, elveszel,
A míg hazulról én s gazdád távol vagyunk.

ANDROMACHE.

Öreg! Ezek halálra visznek engemet,
Mint látod, gyermekemmel. Mért is mondjam el?
Nem egy kiáltó szózatommal hívtalak,
Küldvén utánad immár annyi híradót.
Hallád bizonynyal a viszályt, melyben vagyok
E férfi lányával, s mért kell halnom, tudod.
És most Thetisnek oltárától, ki dicső
Fiad szülője s kit te jámborúl imádsz,
Visznek, ragadnak jog s bírói szó nekül,
Nem várva meg, míg visszatér a ház ura;
Hisz jól tudják, mily árva, elhagyott vagyok
Fiammal együtt és megölnek im' szegényt
És gyermekem', habár nem vétett senkinek.
Hát térdeidhez hullva, kérve-kérlek én,
Derék öreg — hiszen kezemmel nem tudom
Érinteni tiszteletre méltó álladat —
Az istenekre, ments meg! Hogyha nem teszed,
Vesztem reátok szégyent hoz, rám szenvedést.

PELEUS (a szolgákhoz).

Oldjátok meg bilincseit, míg baj nem ér,
És engedjétek szabadon a két kezét.

MENELAOS.

És én megtiltom, nem hitványabb semmivel,
Kinek e nő sokkal jogosb tulajdonom.

PELEUS.

Hogyan? Te házam uraként jövél ide?
Spártában úrnak lenni nem elég neked?

MENELAOS.

Mint harczi zsákmányt Trójából én hoztam őt.

PELEUS.

De unokámnak adták osztalék gyanánt.

MENELAOS.

A mi enyém, övé s a mi övé, enyém!

PELEUS.

De jóra, nem gonoszra, vérontásra, nem!

MENELAOS.

El nem fogod ragadni tőlem őt soha.

PELEUS (botját fölemelve).

Véresre verjem tán botommal a fejed?

MENELAOS.

Nyúlj hozzám csak, hogy meglásd, jöjj csak közelebb!

PELEUS.

Hát férfi volnál, gyávák gyáva sarja, te?
Szólhatsz te férfiak közt férfiú gyanánt?
Te, kit nődtől egy trójai megfoszthatott,
Ki nyitva hagytad, szolgák nélkül tűzhelyed,
Miként ha hűséges nőt hagytál volna honn,
Nem rosszak rosszát. Nem, bármint akarna is,

Nem tudna hű maradni a lakóni nő.
Ifjakkal együtt elhagyják a házukat,
Mezítlen czombbal, lenge mezben küzdenek,
Futással, birkózással — nézni szörnyüség! —
Ott versenyeznek! Aztán még csodálható,
Becsületes nőt hogyha nem neveltek igy?
Helénát kéne megkérdezni, a ki ott
Hagyá szerelmed, házad és egy ifjuval
Szerelmi mámorában idegenbe szállt.
Ezért a nőért gyüjtöttél te nagy hadat
A hellenekből s vitted Ilion alá?
Meg kellett volna vetned, nem mozditanod
Lándzsád a rosszért, hagynod, hadd maradjon ott,
Még pénzt is adnod, hogy ne kapd többé haza.
De nem irányzád jó révpartra eszedet,
Nem, elveszitéd sok derék hős életét,
Gyermektelenné tettél számos agg szülőt,
Sok ősz apától elrablád derék fiát.
Ezek sorában én is egy boldogtalan
Benned látom fiamnak átkos gyilkosát.
Trójából csak te jöttél seb nélkül haza,
S a szép tokokban szépséges fegyverzeted
Oly épségben hozád meg, a hogy elvivéd.
Én unokámnak mindig mondtam, hogy veled
Rokonságot ne kössön, rossz nő gyermekét
Nőül ne végye, mert az anyja bűneit
A lány örökli. Ifjak! Rám hallgassatok:
Csak jó anyáknak lányait vegyétek el!
Hát bátyád ellen hogy' véthettél oly nagyot?
Feláldoztattad lányát botorúl vele!
Úgy féltél, hogy rossz nődet vissza nem nyered.
Tróját bevéve — mert ezt sem mellőzöm el —
Kezedbe kapva nem vágtad le asszonyod,

Meglátva keble halmát, kardod elvetéd,
A hűtlen ebnek elfogadtad csókjait
Hizelgve gyáván, Aphrodite rabja, te!
Aztán fiam házába jöttél, dúlod azt,
Míg ő távol van, s e szegény nőt becstelen'
Megölni készülsz a fiával, a ki még
Könnyet fakaszt szeméből lányodnak s neked,
Ha harmadízi fattyu is. Gyakran sovány
Földnek termése túltesz a kövéren is,
A fattyu sokszor a törvényesnél külömb.
Pusztulj lányoddal együtt! Mert helyesb derék
Szegényt, mint dús gonosztevőt választanunk
Apósul és barátul. Hisz te semmi vagy!

KARVEZETŐ.

Kis ok miatt az emberek közt nagy viszályt
Szít sokszor a nyelv; ám a bölcs őrizkedik,
Ne kelljen jó baráttal összetűznie.

MENELAOS.

Miért is mondják bölcseknek a véneket
S kiket Hellas okosoknak vélt volt hajdanán,
Mikor te, Péleus, híres atya gyermeke
S isten-rokon[1], magadra szégyent halmozol
S gyalázol engem egy barbár asszony miatt?!
El kellene űznöd túl a Nilus árjain,
A Phasison, segítni híván engem is,
Őt, Ázsiának lányát — a hol annyian
Hullottak el barbár gerelytől hőseink —
Kinek fiad holtában szintén része van.
Hiszen Paris, Achillesednek gyilkosa,
Hektor testvére volt s ő Hektornak neje!

[1] Mert Thetist vette nőül.

Te mégis itt élsz egy födél alatt vele,
Hogy asztalodhoz űljön, arra méltatod,
S hagyod, hogy szűljön nektek ellenségeket!?
Az én és a te érdekedben akarám
Megölni, s elragadjátok kezem közül!
De mondd — mert megfontolni ezt nem helytelen —
Lányom ha nem szül és fiúk csupán e nő
Méhéből jönnek a világra, *ezeket*
Teszed Phthia trónjára, és barbár fiúk
Uralkodnak Hellászon? S nékem nincs eszem,
A jogtalant ha üldözöm, de *van* neked?!
[Fontold meg ezt is: hogyha a te lányod egy
Polgárhoz megy nőül s ezt kell szenvednie,
Hallgatva tűrnéd? Nem hiszem! S most idegen
Asszony miatt leghűbb feleddel így beszélsz?
Hisz mint a férfi, a nő is csak úgy keserg,
Ha bántalmazza hitvese; éppen így a férj,
Ha jó hirét a balga nő beszennyezi.
De a férfinak van karjában kellő erő,
A nő szüléktől s jó baráttól vár segélyt.
Hát nem jogos, ha gyámolítom kedvesim?][1]
Öreg, öreg vagy! Ám rám nézve jobb, ha szólsz,
Mint az, ha hallgatsz hadvezérségem felől.
Helénát isten dönté bajba, nem maga,
És ballépése Hellásznak javára volt.
Fegyverfogásban, harczokban járatlanok
Vitézkedést tanultak; hisz mindenbe' csak
Gyakorlat a halandók legfőbb mestere.
Hogy nőmet újra látva, megtartóztatám
Magam s nem öltem őt meg, józanúl tevém.

[1] Méltán gyanusított passus.

Szegény Phókost bár te se ölted volna meg![1]
Jó indulattal, nem haraggal intelek;
Ha te dühöngesz, féktelenséged nagyobb,
De nyugalmamnak én nagyobb hasznát veszem.

KARVEZETŐ.

Hagyjátok abba hasztalan beszédetek',
— Ez voln' a legjobb! — másképp mindkettő hibás.

PELEUS.

Hellaszba' hajh, be rossz szokás uralkodik!
Mikor győzelmi jelt állít a hadsereg,
A diadal nem a küzdőknek érdeme:
A hadvezéré a dicsőség egyedül,
Ki egy a sok ezerből, dárdaforgató,
De csak *egy* ember s mégis több a hírneve.[2]
Ekképp a városoknak kormányán ülők
A nép fölött héjjáznak, bár fejük üres;
Bizony ezerszer bölcsebb sok alattvaló,
Ha nem hiányzik bátorság és akarat.
Igy űlsz te Trója és a hadvezérkedés
Miatt fuvalkodottan és bátyád veled,
Élvezve hasznát mások fáradalminak.
Megmutatom, hogy engemet félelmesebb
Ellenfelednek vélsz, mint Ida pásztorát,
Ha nem pusztulsz e hajlékból minél előbb
Gyermektelen lányoddal: másképp unokám
E házbul őt hajánál fogva húzza ki.
Meddő tehén, és mégse tudja tűrni azt,

[1] Peleus egykor testvérével, Telamonnal egyetértve megölte féltestvérét, Phokost, mivel az mindkettejüket legyőzte a versenyjátékokban. Mindhárman Aeakos fiai voltak.

[2] V. ö. Petőfi: Tiszteljétek a közkatonákat . . .

Hogy más anyává légyen, ő ha nem lehet!
Ha sorsa tőle gyermekáldást megtagad,
Örökösöktől meg legyünk-e fosztva *mink?*
Pusztuljatok mellőle, szolgák, lássam azt,
Ki gátol abban, hogy feloldozzam kezét?
(Andromachéhoz lépve.)
Emelkedjél fel, hogy — bármint remeg kezem —
Megoldjam a rád font kötélnek hurkait.
Hogy megkinoztad, oh kegyetlen, a kezét!
Azt gondolád, oroszlánt kötsz meg vagy bikát?
Féltél talán, hogy ellened kardot ragad
És megszalaszt? Jöjj mellém, gyermekem, segíts
Anyád' oldozni. Én ezek számára még
Belőled itt félelmes ellent nevelek.
Ne volna csak meg, Sparta, harczi hírneved,
Egyébbe', tudd meg, nem múlsz másokat felül.

KARVEZETŐ.

Okoskodásban a vén ember féktelen
S indúlatában nem uralkodik magán.

MENELAOS.

Gyalázkodásra hajtva-hajt, ragad heved;
Én itt, Phthiában nyers erővel nem fogok
Se tenni, sem szenvedni semmi nemtelent.
És most — mivel ki vannak mérve perczeim —
Hazámba térek. Nincs Spártától messze egy
Város, mely egykor nékünk frigyesünk vala,
Ma ellenségünk: hát ez ellen támadok
S megvíva őt Spártának meghódoltatom.[1]
Ha, mint kivánom, mindent jól elrendezék,
Jövök megint és szemtől szemben állva majd

[1] Argosra czéloz.

Vőmet kioktatom s meghallgatom szavát.
Ha megfenyíti *ezt* a nőt s mérsékletet
Mutat irántam, ő is abban részesül.
De ha heves lesz, akkor én is az leszek,
Hasonló tettekkel viszonzom tetteit.
A te beszéded' én bizony föl sem veszem;
Olyan vagy, mint egy árnykép, bár beszélni tudsz,
De fecsegésen kűl mindenre képtelen. (Elsiet.)

PELEUS.

Jöjj, gyermek, állj az oldalamhoz és vezess,
Te is, szegény nő! Vad viharban küszködél,
De most nyugalmas, biztos révbe érkezel.

ANDROMACHE.

Az ég áldjon meg téged s tieid, öreg,
Ki megmented fiam s engem, boldogtalant.
De jól vigyázz, ezek hogy rád ne lessenek
Magános úton és el ne ragadjanak.
Látják, öreg vagy, gyönge asszony én s fiam
Még tehetetlen. Ezt vedd fontolóra hát,
Ha most futunk, hogy aztán el ne fogjanak.

PELEUS.

Ily gyáva asszonybeszéddel ne állj elő!
Csak jöjj! Ki nyulna hozzátok? Ki ezt teszi,
Majd sírva bánja. Van Phthiában itt nekünk
Isten kegyéből sok gyalog s lovas hadunk;
S itt állok én, nem oly öreg, mint gondolod.
Szemébe nézek egyszer ily embernek én
S öreg kezemmel még legyőzöm, azt hiszem.
Lelkes öreg győz sokszor ifju népen is;
A gyávának mit ér a testi nyers erő?

(Peleus Andromachéval és Molottosszal elvonul.)

KAR.

Stropha.

Vagy nem születni, vagy nemes és vagyonos
Ház sarja lehetni: ez az én ohajom.
Mert ha a nemesre a sorsa csapást mér,
Messzire nincs a segély;
És a jeleseknek a sarját tisztelet
És hírnév koszorúzza. A derekak nyomait
Idő nem törli el, a halálban is él
Tündöklő erényük.

Antistropha.

Megvetni jobb, ha dísztelen, a diadalt,
Gyülölt erővel mint jogokat tiporni.
Jól esik bár pillanatokra szivünknek,
Ámde utóbb elaszik
Termése s a házra gyalázatot borít.
Ollyan élet a hellyes, ollyat ohajt a szivem,
Melyben se ház nem tűri, se város a
Jogtalan hatalmat.

Epodos.

Oh öreg Aeakida![1]
Én hiszem azt, egykoron a lapithákkal
A híres kentaurosokat
Verte karod;[2] hiszem, Argo téged a Symplegasoknak
Zordon tengerén kietlen partra vitt
Nagy tengeri vállalatán;[3]
És akkor is, hogy Iliost
Vérbe borítva Zeus hős sarja körülvevé,

[1] Aeakos fia, Peleus.

[2] Peirithoos lakodalmán, midőn a kentaurosok el akarták rabolni a menyasszonyt.

[3] Szóval, hogy Peleus részt vett az argonauták vállalatában. Ekkor látta meg Thetist, ki a többi Nereisszel együtt kíváncsian fölszállt a tenger mélyéből, hogy az első hajót megbámulja.

Hiréből részed kivevéd,
Úgy tértél a honodba.[1]

(Hermione dajkája sietve jő a palotából.)

DAJKA.

Oh kedves asszonyok, sorjába' mint tolúl
Egyik baj a másikra nékünk e napon!
A palotában Hermione asszonyunk
Atyjától elhagyatva és belátva, mily
Rossz tettre készült, Andromachét és fiát
Hogy meg akarta ölni, most halálra kész!
Remeg férjétől, bosszut áll és csúfosan
Kiűzi őt házából avvagy megöli,
A mért ártatlanoknak vesztét tervezé.
Alig tudják a szolgák visszatartani,
Hogy a nyakára ne hurkoljon kötelet,
Alig tudják kivenni jobbjából a tőrt.
Úgy bánkodik s belátja, hogy nem helyesen
Tevé, a mit tett. Én már belefáradék,
Hogy a haláltól visszatartám asszonyom.
Hát menjetek ti most a házba, kedvesim,
S gátoljátok halálát, mert az új barát
A réginél könnyebben nyer meghallgatást.

KARVEZETŐ.

Bizony, már hallom is benn a szolgák zaját
Nyilván a tőled most hallott dolgok miatt.
Szegény, most megmutatja nékünk, mennyire
Siratja tettét: ím' a házból már kiront,
Cseléditől fut, minden áron halni vágy.

(Hermione ezalatt megjelent a színen; kétségbeesve tépi, marja magát.)

[1] Vagyis: Peleus részt vett Heraklesnek a trójai Laomedon ellen indított hadjáratában.

HERMIONE.

Oh jaj nekem!
Tépem hajamat, véresre karmolom
Keblemet, arczomat!

DAJKA.

Mit művelsz, lányom? Elrútítod testedet?

HERMIONE.

Jaj, jaj!
Menj, lenge szövésü lepel, fejemrül el,
Á levegőbe szállj!

DAJKA.

Takard le kebled, kapcsold össze köntösöd!

HERMIONE.

Mért takarjam keblemet, mért ruhám leplivel?
Férjem iránti bűnöm soha
El nem födhetem.

DAJKA.

Az bánt, hogy ágyasát megölni tervezéd?

HERMIONE.

Azt bizony, azt a bűnt bánva kesergem én;
Átkoz, örökre elátkoz ezért az emberiség!

DAJKA.

Majd megbocsátja férjed, a mit vétkezél.

HERMIONE.

Mért vetted el
Tőrömet a kezemből?
Add ide, drága, hadd döfjem a keblem át.
A kötelet miért ragadod tőlem el?

DAJKA.

Oh eszelős te, hagyjalak meghalni tán?

HERMIONE.

Ah, szörnyü e sors!
Hol késik az ég nyila már?
Hadd szálljak szirttetőre,
Tengeri habra, bércz vadonába, hogy ott
Veszszek. Az alvilág adjon örök lakást!

DAJKA.

Miért gyötrődöl? Istenek balvégzete
Minden halandót utólér előbb-utóbb.

HERMIONE.

Oh be magamra hagyál, atyám, mint hajót,
Mely evezők nekül veszteg a parton áll!
Megöl, megöl! Nem lakhatom itt tovább
Nászom e hajlokát.
Ah melyik isten ád bajomban segélyt?
A rabnak essem térdeihez rabúl?
Mérthogy e földről
Nem szállhatok el, miként a sötét
Tollú szárnyas,
Avagy a fenyübárka,[1] a mely legelőbb repülte
Által a szirtkaput!?

DAJKA.

Oh gyermekem, nem helyeseltem zord dühöd,
Midőn a trójai nő ellen forrt epéd,
De most se helyeslem túlzott félelmedet.
Azért a férjed nem fog eltaszítani,

[1] Az Argo.

Nem bírja rá a barbár nő hiú szava.
Nem Trójából hozott ő harczi prédaként,
Mint nemes ember magzatát nyert hitvesül,
Dús hozománynyal, gazdag város lányaként.
Ne félj, atyád se hagyhat cserben, gyermekem,
Nem tűri ő, hogy e házból eltaszítsanak.
De menj be most és ne mutasd magad tovább
A ház előtt, hogy folt ne essék híreden,
Ha itt, az utczán látnak, édes gyermekem.

(A dajka a palotába indul; Hermione követi, de mielőtt bemenne, föllép Orestes.)

KARVEZETŐ.

Ím' idegenből gyors lépésekkel közelg
Egy ismeretlen arczu vándor s erre tart.

(Hermione a háttérben megáll.)

ORESTES (Hermionét nem látva).

Jó asszonyok, mondjátok, Achilles fia
Ura e palotának s fejedelmi háznak itt?

KARVEZETŐ.

Épp' eltaláltad. S te, ki ezt kérded, ki vagy?

ORESTES.

Agamemnon- és Klytaemnestrának magzata;
Nevem Orestes. Dódonába indulék
Zeus jóshelyére; és, ha Phthiában vagyok,
Kérdést szeretnék tenni egyik nőrokon
Felől: ha él-e és ha vajjon boldog-é
A spártai Hermione? Bárha messzire
Lakik mi tőlünk, kedves ő mégis nekünk.

HERMIONE (nagy indulattal előlépve).

Vihartól vert hajósnak feltünt réve, te,
Agamemnon sarja, térdre hullva kérlek én,

Oh szánj meg engem! Látod nagy balsorsomat,
A melybe' sínylek. Ím' olajfaág gyanánt
Fonom rá térdeidre mind a két karom.

ORESTES.

Ah!
Mi ez? Csalódom vagy valóban Menelaos
Leányát látom, e palota asszonyát?

HERMIONE.

Az egyetlent, a kit Helena szűlt vala
Atyámnak otthon. Én vagyok, ismerj reám!

ORESTES.

Gyógyító Phoebos! Nyujts e nagy bajban segélyt!
Mi ez? Szólj, isten avvagy ember kínoz-é?

HERMIONE.

Részint magam, részint a férfi, a ki bír,
Részint egy isten. Baj környez mindenfelől.

ORESTES.

Mi más baj érhet egy nőt, a ki még sohsem
Szűlt magzatot, mint az, hogy férje hűtelen?

HERMIONE.

Ez éppen a baj, számba adtad jól a szót.

ORESTES.

Tehát helyetted férjed más asszonyt szeret?

HERMIONE.

A harczi zsákmányt, a holt Hektor hitvesét.

ORESTES.

Gonosz dolog, ha egy férj két asszonyt szeret.

HERMIONE.

Igy van, s ezért akartam bosszut állani.

ORESTES.

Cselt szőve a nő ellen női mód szerint?

HERMIONE.

Halált fejére s fattyu-gyermekére is.

ORESTES.

Megölted, avvagy nékik kedvezett a sors?

HERMIONE.

Peleus menté meg őket, árvák gyámola.

ORESTES.

Bosszúd müvében néked nem volt támaszod?

HERMIONE.

Atyám, ki Spártából e végbül érkezett.

ORESTES.

Talán erőt vett rajta Peleus agg keze?

HERMIONE.

Inkább a szégyen! Elment s magamra hagyott.

ORESTES.

Értem, s tetted miatt most férjedtől remegsz.

HERMIONE.

Úgy van s méltán bünhődöm. Mert mit mondhatok?
Oh Zeusra kérlek, a ki védi a rokont,
Ez országból vigy engem mentől távolabb,
Vagy a szülői házba. Itt azt képzelem,

A házfalak rám szólnak, űznek engemet,
Phthiának földje gyűlöl; és ha tán haza
Jő férjem Phoebos jóshelyéről s itt talál,
Csúfos halállal öl meg, avvagy ágyasát
Kell szolgálnom, ki nékem volt rabszolganőm.
Valaki kérdi: Hogy hibázhatál ilyet?
Rossz asszonyoknak társasága ronta meg,
Kik ily szavakkal bujtogatták lelkemet:
„Eltűröd azt, hogy egy hitvány rabszolganő
Házadban bitorolja hitvesi jogod?
Az én házamban, Hera-uccse, élve nem
Nyugodna többé férjem oldalán soha!“
Én erre, hallván e sziréni hangokat
[Bölcs gonoszoknak hímes csacskaságait],[1]
Balgán fuvalkodám. Hiszen miért legyek
Tekintettel férjemre? Megvan mindenem,
Dús kincsözön, házamban én uralkodom!
Ha én szülök, törvényes minden magzatom,
Ő — fattyukat szűl gyermekim szolgáiúl.
Soha, soha ne hagyja — százszor mondom én —
A házas ember, hogyha helyén van esze,
Hogy hitveséhez járjanak más asszonyok,
Mert minden rosszaságnak ők a mesteri.
Haszonlesésből bírja a nőt rosszra ez;
Amaz, mert félrelépett, bűntársat keres;
A léha kéjvágy hajt sokat . . . s így tönkre megy
A férfi üdve. Hát ez ellen házatok
Zárral, reteszszel őrizzétek gondosan!
Mert a bejáró idegen nők jót soha
Se tesznek néktek, bajt okoznak eleget.

[1] Nauck szerint betoldott vers, mert grammatikailag kifogás alá esik.

KARVEZETŐ.

Nagyon nyelvedre vetted a saját nemed.
Ez megbocsátható most, mégis illenék,
Hogy szépítsék a nők a nőknek bűneit.

ORESTES.

Bölcs volt, a ki az embert arra oktatá,
Hogy meghallgassa, mit beszél ellenfele.
Jól tudtam én, e házban mily nagy a zavar,
Tudtam, viszály van közted s Hektor neje közt,
Azért nyugodtan vártam, vajjon itt maradsz,
Vagy megriadva, hogy e rabnőnek halált
Szántál, e házat el kivánod hagyni most?
Jövék tehát, nem várva bé hivásodat,
És hogyha szóba hoznád, mint a hogy hozád,
Elvigyelek magammal. Mert előbb enyém
Valál s most ezzel élsz: atyádnak vétke ez!
Előbb, hogysem Trójába tört, ő én velem
Jegyzett el, aztán Pyrrhosnak igért oda,
Ha elpusztítja néki Trója városát.[1]
Midőn honába megtért Achilles fia,
Atyádnak megbocsáték, ámde kértem *őt*,[2]
Mondjon le rólad; elmondám a sorsomat
S helyzetemet, hogy csak rokontól kaphatok
Nőt hitvesül, más idegen nem ád nekem,
Hazulról számüzöttnek, nagy bűnöm miatt.[3]
Ő durva gőggel anyagyilkosságomat
Hozá fel és a véres Erinys-hadat.[4]

[1] A Homeros utáni monda szerint csak Pyrrhos és Philoktetes, ki Herakles nyilát örökölte, pusztíthatta el Tróját.
[2] Pyrrhost, Achilles fiát.
[3] Mivel anyját megölte.
[4] Mely anyagyilkosságáért üldözte.

Nekem, lesujtva házamnak csapásitól
Fájt, fájt a lelkem; mégis tűrtem sorsomat
S megfosztva tőled, elbusultan távozám.
Most hát, mivelhogy így fordult a sorskerék,
S balsorsra jutva, nem tudod, hogy mit müvelj,
Én haza viszlek és atyádnak adlak át.

KARVEZETŐ.

Hatalmas a rokonfrigy és bajok között
Kedves rokonnál semmi sincs vigasztalóbb.[1]

HERMIONE.

Atyámnak lesz az gondja, hogy nászom felől
Határozzon, mert ebben én nem dönthetek.
De csak sietve vigy e házból engemet,
Hogy hazatérő férjem meg ne lepjen itt,
Vagy Peleus, szökésemről ha értesül,
Ne végyen üldözőbe fürge fogatán.

ORESTES.

Ne félj az agg karjától! Achilles fia
Se rémitsen meg, fennhéjjázó gúnyolóm.
Úgy megfoná a vész hálóját ellene
Az én kezem, hogy annak fojtó hurkait
Ki nem bogozza. Tervemről még hallgatok.
Ha végrehajtám, tudja majd a Delphi-szirt.
Az anyagyilkos megtanítja — ha hiven
Beváltják esküjök' barátim Delphiben, —
Hogy azt, ki engem illet, ne kívánja el.
Bajára kér Phoebostól atyja holtaért
Elégtételt; s nem használ bánkodása sem,

[1] Hermannt és Weckleint követve, e két sort Orestes helyett a Karvezető szájába adom.

Mert bűneért az istennek most megfizet;
Phoebos s az én tanúságtételem szerint
Elvész galádul s bosszumat megismeri.
Kit gyűlöl isten, annak sorsát csakhamar
Gonoszra váltja s büszkeségét megtöri.

(Orestes Hermionéval el.)

KAR.

Strophe.

Oh Phoebos, a ki Trója remek falait megépitéd,
S te, tengerek istene, ki sötét fogatoddal tova
Végtelen árja fölött, [szállsz a vizek
Kezetek remekét mi okból
Áldoztátok az ádáz
Dárdavető Hadak-istenének
S a szegény Iliost
Cserbe' mért hagyátok?[1]

Antistrophe.

A Simoisnál[2] jó paripát be sokat befogtatok,
Keltettetek annyi tusát a férfiak közt koszorú-
A halálnak a martaléki [talanúl.
Lettek a trójai hősök,
S nem lobog a tüzük isteneiknek
Puszta oltárain
Tömjén illatával.

2. Strophe.

Megölte Atridest[3] is a gaz feleség,
De őt, a gyilkost gyermeki megtorolák
Véres bosszut állva.

[1] A mythos szerint Phoebos és Poseidon épitették meg Laomedonnak Trója falait.

[2] Troas egyik folyója.

[3] Agamemnont.

A jós isten parancsa érte őt utól.[1]
Delphibe ment Argosbul a holt Agamemnon
Fia kérdeni jósigét, a melyet követett
S megölé a gyilkos anyát . . .
Oh istenem, Phoebos, elhigyjem ezt?

Antistrophe.

Hány nő kesergett a görögök piaczán
Szerencsétlen fiának a sorsa miatt,
Hány elhagyta házát
Férjét keresve! Nem csupán te rád szakadt
És a te kedveseidre kin s bubánat:
Az egész görög ég beborúlt, a phrygek vihara
Termő földjeinken is
Csak zord halált, véresőt hinte szét.

(Peleus föllép szolgák kíséretében.

PELEUS.

Oh Phthia női, kérdésemre mondjatok
Választ, mert egy homályos hírt hallott fülem,
Hogy Hermione a palotát elhagyá
És innen eltünt. Jöttem, hogy megtudjam azt,
Való-e? Mert távollevő barátaink
Javát a honn maradtnak kell őríznie.

KARVEZETŐ.

Peleus, a hír való. Hozzánk nem illenék
Titkolni a bajt, melynek tanui valánk.
A házbul a királyné eltünt, elfutott.

PELEUS.

Mily félelem hajtotta? Szólj, hadd tudnom ezt.

[1] Mert Orestes Apollon parancsára ölte meg az anyját.

KARVEZETŐ.

A férjétől félt, hogy majd eltaszítja őt.

PELEUS.

A mért a fia ellen tervezett halált?

KARVEZETŐ.

Úgy van, de a rabnő miatt is rettegett.

PELEUS.

És atyjával hagyá el házunk' vagy kivel?

KARVEZETŐ.

Megszöktetője Agamemnon fia volt.

PELEUS.

Milyen reménynyel? Nőül vágyik venni tán?

KARVEZETŐ.

És unokádnak a halálát tervezi.

PELEUS.

Orozva lesből vagy nyilt harczra száll vele?

KARVEZETŐ.

Delphiek által, Loxiasnak szent helyén.

PELEUS.

Oh jaj, világos! Induljon csak egy követ
Phoebos pythói tűzhelyéhez íziben
S mi itt esett, jelentse híveinknek ott,
Míg ellenségi el nem vesztik unokám.
(Egy szolga indul, de csakhamar lelkendezve jő egy híradó.)

HÍRADÓ.

Jaj, jaj nekem!
Szegény fejem, be gyászos híreket hozok
Oh agg, neked s urunk minden barátinak!

PELEUS.

Jaj, jaj! Balsejtelemtől hogy' dobog szivem!

HÍRADÓ.

Agg Peleus, tudd meg, nincsen már unokád,
A delphiek s a mykénei idegen
Úgy elboríták kardjuknak csapásival.
(Peleus a szörnyű hírre földre rogy. Egy szolga támogatja.)

KARVEZETŐ.

Ah, mit müvelsz? Ne ess' a földre, jó öreg,
Tartsd fenn magad!

PELEUS.

Végem van, semmi sem vagyok!
Elhágy a hang, erőm elhagyja tagjaim'.

HÍRADÓ.

Szerettidért ha bosszút vágyol állani,
Halld meg, mi történt és emeld föl testedet.

PELEUS.

Oh sors, az aggkor legvégső határinál
Szegény fejem hálóddal hogy' körülfogád!
Hogy múlt ki egyetlen fiamnak egy fia?
Beszélj, hadd halljam, bármi kínos hallani.

HÍRADÓ.

Hogy eljutottunk Phoebos szent székhelyire,
A fényes napnak három megfutott körét
Szentelve nézdelésre hízlalók szemünk.
Gyanút keltett ez, és az isten szent helyén
Lakó népség csak csődült, csak csoportosult.
Ezalatt Orestes[1] járta-rótta városuk

[1] Még Phthiába érkezte előtt.

S az emberek fülébe sandán súgdosott:
„Látjátok azt, hogy járja isten téreit,
Az embereknek aranykincses házait?
Eljött másodszor épp' azért, a mért előbb:
Hogy fölperzselje Phoebos drága templomát!"
Zúgó moraj kelt végig most a városon.
Tanácskozásra gyűlve a nép vénei
S külön, kik őrzék Apollonnak kincseit,
Őrséggel rakták meg az oszlopcsarnokot.
Mi mindezekről mit se tudva juhokat
Vevénk, a lombos Parnasos neveltjeit,
És oda menve Phoebos oltárát körül
Vevők barátainkkal s Delphi jósival.
És kérdi egyik: „Szólj, ifjú, számodra mit
Kívánjunk istenünktől? Mért jövél ide?"
Az szólt: „Jövék, hogy Phoebost régi bűnömért
Kiengeszteljem, a mért tőle egykoron
Elégtételt kívántam atyám holtaért."
Ekkor kitünt, mily szörnyen elrágalmazá
Orestes a mi jó urunkat: hogy hazug,
És czélja gazság. Fölmegy a lépcsők fokán
Az istenházhoz, hogy jóslatkérés előtt
Phoeboshoz esdjen; áldozatja föllobog . . .
Mögötte állott a fölfegyverzett csapat
Babérok árnyékában, és köztük vala
Orestes, a legálnokabb, gaz cselszövő.
Míg ő istennel szemben állva esdekel,
Kifent vasukkal észrevétlenül azok
Megsebzik Achillesnek védtelen fiát.
Ez hátra ugrik, mert nem volt halálosan
Találva; kardot ránt s az ajtófél falán
Ott függő pajzsot leragadva oda állt
Az oltárhoz, körülhordozta zord szemét

És így kiáltott: „Oh ti, Delphi gyermeki,
Megölni mért akartok jámbor útamon?
Milyen hibámért kívánjátok vesztemet?“
Ezer közül nem válaszol rá senki sem,
Csak a kezekből szállanak felé kövek.
Hogy mindenünnen kőeső szorongatá,
Kitartva pajzsát, hogy kivédje a dobást,
Kezével erre-arra gyorsan forgatá.
Semmit se használt, mert egyszerre szállt felé
Ezer nyilvessző, szijas kopja, s kéthegyű
Nyárs, áldozó kés zúgott lábai elé.
Borzasztó fegyvertáncz volt, láttad volna csak,
Fiadnak védekezése. Hogy körülfogák
S nem engedék lélegzethez se jutnia,
Hagyván az áldozatnak égő tűzhelyét
S ugorva jó nagy ugrást, ollyan trójait,[1]
Tört ellenük. Azok, mint vadgalambsereg
Az ölyv előtt, futásra vették dolgukat.
Hulltak rakásra, sebet kapva, vagy maguk
Tiporva egymást össze a szűk útakon.
A csendes hajlékból vad zaj visszhangozott
A szirt falán; és mint vihar multán a nap,
Állt fegyverében s csillogott a mi urunk.
Egyszerre a templomnak belsejéből egy
Borzalmas hang[2] hallatszott és a serget új
Erőre kelté. Ekkor Achilles fiát
Élesre fent kardjával mellén átdöfé
Egy delphi ember és együtt a többivel
Éltét kioltá. A midőn már földre hullt,
Hány kard beléhatolt még, oh hány kődarab

[1] A milyet Trójában Achilles ugrott.
[2] Nyilván az istené.

Dobálta, vágta!? Vad sebekből vérezett
Szép teste, szét volt marczangolva teljesen.
A holtat, mely az oltárhoz közel feküdt,
Kivűl dobák a templom áldozó helyén.
Mi gyorsan felragadtuk a kezünkbe őt
S elődbe hozzuk, oh öreg, hogy megsirasd
S gyászt öltve érte, síri hant alá temesd.
Így tett az isten — másnak bölcs igét adó,
A kit igaz bírónak tisztel a világ —
Pyrrhosszal, a mint épp' vezeklett bűneért!
Miként rossz szívü ember, nem feledte el
A régi sértést! Hogy lehetne bölcs tehát?!

(Gyászmenet jő Neoptolemos holttestével.)

KARVEZETŐ.

De amott hozzák palotája felé
Delphii földről már fejedelmünk.
Balsorsu halott! Balsorsu öreg,
Ugy-e bár, be nagyon másképp fogadod
Unokád, mint bízva remélte szived?
És most magad is
Részes vagy e mostoha sorsban!

PELEUS.

Jaj, be nagyon keserű ez a baj, melyet itt
Látok, fogadok palotámban!
Oh jaj nekem, jaj, jaj!
Látod-e, városom, ah oda életem,
Vége van! Elvesze, nincs nekem itt fajom,
Házam üres lett.
Mily szomorú ez a sors! Van-e *egy* hivem,
A kire néznem még gyönyörűség?
Oh nemes arcz, nemes ajk, ti dicső kezek!

Mért hogy a sors nem ott ragadott el
A Simoisnak a partján?!

KARVEZETŐ.

Holtában akkor tisztelet venné körül,
Öreg, s könnyebben elviselnéd sorsodat.

PELEUS.

Nászfrigy, oh nászfrigy![1] E házat, e várost
Tönkre te tetted, hajh, a mi földünk.
Jaj, én fiam!
Ezt a nagy átkot a gyermekeimnek,
E háznak a vesztire mérthogy az én fajom
Vonta fejére:
Hermionét, a te vesztedet, oh fiam?
Mért nem ölé meg az égnek a lángja?
Oh jaj, atyádnak, a kit lenyilaztak,
Isteni vérét mért követelted
Istentől, te, az ember?

KAR.

Jajjajajajj! Kimult urunkért síri dalt
Kesergve
Búsan zeng siralmam.

PELEUS.

Ohohohohoh! Az én fájdalmam kétszeres:
Hisz aggság
És nyomor szállt reám!

KARVEZETŐ.

Az isten adta rád e végzetes csapást.

[1] Neoptolemos násza Hermionéval.

PELEUS.

Drága te,
Jaj, üressen hagytad
Házad és szegény, öreg fejem
Itt hagyád gyermektelen'!

KARVEZETŐ.

Gyermekeidnél mért is nem haltál előbb?

PELEUS.

Én ne tépjem a hajam,
És ne verje két kezem
Véresre a fejem? Lásd, szülővárosom,
Két gyermekem
Elragadta Phoebos.

KARVEZETŐ.

Szegény öreg te, mennyi bút láttál te már!
S mily élted
Lészen a jövőben?

PELEUS.

Magános, árva, baj végét nem ismerő,
Ürömnek
Ízlelője holtig!

KARVEZETŐ.

Nászod' hiába boldogíták istenek.[1]

PELEUS.

Mint fuvalom,
Minden, minden eltünt . . .
. . . . . .
A büszke pompa romba hullt.

[1] Peleus lakodalmán az istenek is megjelentek.

KARVEZETŐ.

Magános csarnokidban jársz magánosan.

PELEUS.

Városom, nem vagy te már!
Pálcza, pusztulj el te is!
(Királyi pálczáját széttöri.)
Nereus leánya,[1] vízi grottád mélyibül
Láss engemet
Halva földre hullni.

KARVEZETŐ.

Ah, ah!
Oda fenn mi mozog? Mi csodás tünemény?
(A palota fölött lebegve megjelenik Thetis.)
Nézzétek, oh lányok, vajh mi lehet?
Ragyogó levegőn lebbenve felénk
Egy mennybeli isten jő s ide száll
Phthia szépparipás mezejére!

THETIS.

Peleus, ím' régi nászunk kedveért jövök,
Thetis istennő, hagyva Néreus lakát.[2]
Először intlek, hogy ne búsuld el magad
A most fejedre zúdult nagy csapás miatt.
Nekem se búra kellett vón szűlnöm fiat,
És mégis elveszitém, kit neked szülék,
A gyorslábú Achillest, Hellas elsejét.
Figyelj reám, hadd mondjam el, most mért jövék.
Achillesemnek holtan itt fekvő fiát
Vidd Pytho[3] tűzhelyéhez, ott temesd el őt
Gyalázatára Delphinek: hirdesse ott

[1] Thetis.
[2] A tenger mélyét.
[3] = Delphi.

A sír a gyilkos Orestes galád bünét.
A harczi zsákmányt, Andromachét vidd, öreg,
És Helenoshoz[1] adva hitvestársul őt
Molossusoknak földjén nyujts lakást neki
Fiával együtt, a ki már csak egymaga
Él Aeakos törzséből. Tőle származik
Királyoknak hosszú sora, kik boldogan
Uralkodnak Molossián; mert nem szabad
A te s az én sarjamnak elpusztúlnia,
Se Trójáénak[2]: azzal is gondol az Ég,
Pallas haragja bár romlást hozott reá.
Aztán, hogy érezd szép frigyünk áldó kegyét
[Én, istenasszony, istenatya magzata][3]
Megmentve minden földi bajtól tégedet
Örökkön élő istenné dicsőjtelek.
És én velem fogsz, istennővel istenül
Együtt lakozni Nereusnak termiben.
Onnan, ha száraz lábbal tengerből kilépsz,
Látod Achillest, kettőnk édes magzatát,
A Leuke partján, szigeti lakóhelyén,
Melyet az Euxeinos-tenger árja mos.[4]
Menj, vidd e holtat Delphi istentől-emelt
Szent városába és ha eltemetted ott,
A Sepias-szirt[5] régi barlangjába menj

[1] Helenos Hektor jós testvére volt. Trója feldúlása után Neoptolemoshoz csatlakozva Hellasba hajózott.

[2] Már Homeros tudja, hogy Aeneas és utódai vannak hivatva a trójai faj fenntartására.

[3] Több kéziratban hiányzó sor.

[4] Mint az Aithiopis cz. epos elbeszélte, oda vitte Thetis holt fiát további életre.

[5] A Sepias hegyfok (ma: Hagios Georgios, Szent György) volt az a hely, a hol Peleus legyőzte Thetis ellenállását, a ki mindenféle alakot öltött és sépiává, tintahallá is változott volt.

És várakozzál, míg a tenger mélyiből
Az ötven Nereis karával eljövök
Elvinni téged; mert az isten végzetét
Szükséges teljesítned: így akarja Zeus.
De szünj immár bánkódni a megholtakért!
Az istenektől minden ember azt nyeré
Mint földi sorsot: egy halállal tartozik.

PELEUS.

Légy üdvöz, oh nemes hölgy, drága hitvesem,
Nereus leánya! Mindaz méltó, mit teszel,
Méltó magadhoz s édes gyermekedhez is.
Ha úgy kivánod, istennő, búm szüntetem
S ezt sírba téve mégyek Pelion völgyibe:
Először ott ölelte szép tested' karom.
(Thetis ez alatt eltűnt; a nézőkhöz:)
Nemes családból választszon hitvest a bölcs,
S nemes fiakhoz adja nőül lányait,
Rossz nők iránt ne tápláljon vágyat soha,
Akármilyen dús kincseket kap is velük.
[Mert istenáldás ily frigyen nem lesz soha.][1]
(Peleus az unokája holttestét vivő gyászmenettel elvonul.)

KAR (elvonulóban).

Sok alakba tünik fel az isteni sors,
Megesik sok az ég tetszése szerint
Váratlan', a várt meg messze marad.
Útat lel az isten a nem-hihetőre.
Ez a gyászeset így ment végbe![2]

[1] Toldaléknak tartják.

[2] Ezek a sorok Euripidesnek még négy tragédiáját fejezik be.

ÓTALOMKERESŐK

BEVEZETÉS.

E dráma tárgya igen egyszerű, de a görög világnézet szempontjából fontos hőskori esemény. Aeschylos drámájából ismerjük a hét vezérnek Theba elleni hadjáratát, mely mintegy előzménye a sophoklesi Antigone cselekvényének. A Theba alatt elesett vezéreket — épp úgy, mint Polyneikest — Theba királya, Kreon temetetlenül akarja hagyatni s kiadásukat megtagadja. Ekkor az elesettek anyjai (ezekből és szolgálóikból áll a *kar*),[1] Adrastos argosi király vezetése alatt Athénhez fordulnak segítségért s az attikai Eleusisben, Demeter temploma előtt Aethrához, Theseus anyjához esdekelnek, hogy szerezze meg számukra fia támogatását. Az anya közbenjárása hathatós: Theseus megígéri a kívánt támogatást. Először békés úton tesz kísérletet, de mikor jó szándéka az ellenség vakmerő daczán hajótörést szenved, sikra száll és fegyverrel vívja ki a holtak jogát. Ezért aztán Adrastos biztosítja Athént városának, Argosnak örök hálájáról.

[1] A sokszor hangoztatott hetes számnak *hét* anya felel meg. Azért e számot nem szabad redukálnunk arra hivatkozva, hogy Iokaste, Polyneikes anyja már nem él, és Amphiaraos anyja se szerepelhet, mivel Amphiaraost fogatával együtt a föld nyelte el. A hét anya csak *általában repraesentálja* az elesett hősök anyáit, s az egyes anyákat nem szabad az egyes, tudva levő vezérek közt mintegy kiosztanunk.

Ezt a tárgyat már Aeschylos is feldolgozta Eleusisiek cz. drámájában; nála azonban — mint Plutarchos szavaiból tudjuk (Thes. 29), Theseus békés úton, jó szóval nyerte meg a holt vezérek kiadását. Euripides eltért nagy elődjétől és a mondának egy másik variansát követte (melyet már Herodotos említ), t. i. a fegyveres úton való megoldást. Ez alkalmat adott neki a harcz elbeszélésére. Valószínűleg egészen Euripides inventiója az a Schlegel szerint is megható (bár szerkezetbontó) epizód, mikor Euadne férje máglyájára veti magát.

Az egész cselekvény drámai fölépítése és fő gondolata nagyon emlékeztet bennünket a Heraklidákra (részben Heraklesre is), mely szintén Athént, mint a gyöngék és gyámoltalanok mentsvárát dicsőiti. Nem hiába nevezte el a bizánczi Aristophanes ἐγκώμιον Ἀθηνῶν-nak, Athén dicsőítő énekének.

Mai napság aligha tartanánk elég érdekesnek és szinszerűnek olyan drámát, melynek cselekvénye abból áll, hogy fiaiktól megfosztott anyáknak mikép sikerül a hatalmasok pártfogásával fiaik temetetlen holttestének megadni a végső tisztességet. Hogy ilyen tárgy színre vitelét méltányolhassuk, bele kell helyezkednünk a régi görögök gondolkozásába. A görögök a halott tisztességes eltakarítását legszentebb kötelességüknek tartották. Temetetlenül maradni a legszörnyűbb büntetés, mely embert érhet. A temetetlen ember lelke száz évig bolyong a Styx partján s temetetlenül hagyása megsérti az alvilági isteneket, kiktől elvonják az ő országukhoz tartozót, s az égi isteneket, kiknek földi oltárait a holtakból lakozó ebek és madarak megfertőztetik. A hőskor durvább erkölcsei még megengedték, hogy a gyűlölet vagy bosszu temetetlenül

hagyja a holt ellenséget, mint pl. Hektor holttestét Achilles; de mindjárt az Ilias kifejezi a humánusabb erkölcsi érzést azzal, hogy maguk az istenek védik meg a testet a rothadástól, s ők vezérlik az ősz Priamost Achilles sátrába, hogy az ádáz ellenségtől fia holttestét visszakapja. Sophokles Aiasának és Antigonéjának is a halott eltakarítása a főmotivuma. A történeti korban is régi szabály volt, hogy a győztes megengedte a legyőzöttnek holtjai eltakarítását. Igaz, hogy a honárulót szokás volt a temetetlenül hagyás szörnyű büntetésével sujtani, de Sophokles Antigonéja szerint csak elvakult zsarnok vetemedhetik ilyen istentelenségre. Ezért nevezi darabunk is „Hellas szent törvényének", „istenek ős törvényének" az elesett ellenfelek eltakarítását.

De az ilyen kérdések iránt érdeklődő közfelfogáson kivül Euripidesnek nagyon is közeli oka volt reá, hogy ily tárgyat színre vigyen. Tudjuk, hogy drámánk a peloponnesosi háború idejében keletkezett. Az athéniek Kr. e. 424-ben Delionnál vereséget szenvedtek éppen a thebaiaktól; s mikor követet küldtek holtjaik kikérése végett, a boiotok ezt megtagadták és csak abban az esetben voltak hajlandók megadni, ha az athéniek kiűritik az általuk megerősitett Deliont. Ennek az eseménynek még élénk hatása alatt irta költőnk drámáját, s ha tekintetbe veszszük a békének erős vágyát, mely benne több helyt (pl. 951. 747) ki van fejezve, a tömeguralom és a rossz vezérek (Kleon!) iránt nyilvánuló ellenszenvet (l. 879. 465.), akkor igazat fogunk adni Wilamowitznak, hogy e dráma Kr. e. 422-ben keletkezett.

SZEMÉLYEK.

Aethra, Aegeus neje, Theseus anyja.
Kar: a Theba alatt elesett hősök anyái, heten, szolgálóikkal.
Theseus, Aegeus és Aethra fia, Athén királya.
Adrastos, argosi király.
Hiradó.
Euadne, Kapaneus felesége.
Iphis, Euadne atyja.
Az elesett hősök gyermekei.
Pallas Athena.

Szintér: Demeter temploma előtt Eleusisben.

A templom ajtaja előtt fejét eltakarva fekszik Adrastos, mögötte állanak az elesett vezéreknek fiai. A vezérek anyái Aethra körül térdelnek, mögöttük szolgálóik; kezükben olajfagaly. Hajuk lenyírva, testükön gyászruha.

AETHRA

(a templom előtt, Demeter oltára mellett).

Déméter, Eleusis tűzhelyén trónoló,
S ti templomának őt szolgáló őrei,[1]
Nekem s fiamnak boldogúlást adjatok,
Azt Athén városának s Troezennek is,
Hol boldog házban fölnevelt Pittheus atyám
S követve Loxias igéjét Pandion
Fiához, Aegeushoz adott hitvesül.
Ekkép könyörgök, látva e hajlott korú
Nőket, kik Argost, szülőföldjük' elhagyák
S olajfa-galylyal[2] esdekelve omlanak
Nagy bánatukban térdemhez. Thebae alatt
Hullt el hét hős magzatjuk — és most nincs fiok —
A harczba', melyre Adrastos vállalkozott,
Argos királya, hogy vejének vívja ki

[1] Déméter papjai.

[2] A gyapjuszalaggal átkötött olajfagaly az ótalomért esdeklők jelvénye volt.

— Polyneikesnek — Oedipusnak trónusát.[1]
Hogy az anyák most sírba tennék harczmezőn
Lándzsák vasától elhullott magzatjaik',
A győztes ezt gátolja és az elvitelt
— Fitymálva isten törvényét — nem engedi.[2]
Miként e nők belém veték reményüket,
Úgy Adrastos, ki könnyel áztatván szemét,
Ott fekszik és kesergi harczát, átkozott
Hadjáratát, a mely hazulról elhivá.
Ő arra buzdít, kérjem s bírjam rá fiam,
A szó vagy fegyver erejével vívja ki
Az elvitelt, a holtak sírba tételét.
Ez egyet várja ő fiamtól és Athén
Népétül. Éppen áldozatra készülök
A földnek terméséért s hagyva házamat
E helyre jöttem, hol először sarjadott
Arany kalász s hullámozott a föld felett.[3]
De most e lombok[4] koszorúja visszatart
S itt kérem a két istenasszony zsámolyán,
Korénak[5] s Déméternek, mert szánom nagyon
Ez ősz anyákat, a kik elvesztek fiok
S esdő jelvényük tisztelem. Már küldtem egy
Hírmondót városunkba, hivja Theseust,
A gyász szennyétől hogy földünk tisztítsa meg,
Vagy teljesítse esdeklésük s istenink'

[1] Aeschylos: A hét Thebavívó. Euripides: Phoenikiai Nők. Adrastos, argosi király, hat más vezérrel együtt támogatta az Eteokles által elűzött Polyneikes trónigényét.

[2] A holtnak temetetlenül hagyása istentelenség. Sophokles Antigonéjának főmotivuma.

[3] Demeter istenasszony Eleusisben vetette el az első gabnaszemet.

[4] Olajfagalyak.

[5] Kore vagy Persephone, Déméter leánya.

Szent áldozattal nyerje meg. Ha bölcs a nő,
A férfiútól vár segélyt, hol tenni kell.

KAR
(a jelzés szerint egyesek felváltva).

Stropha.

— Oh nagy asszony, ím' ölelve
A te térded, mi öreg nők,
Kegyedért esdekelünk.
— Te szerezd meg fiainknak tetemét,
A kik elhulltak a harcznak mezején
S a hegyeknek fenevadja lakomázza húsukat.

Antistropha.

— Íme látod, patakokban
Foly a könnyár szemeimből,
Íme szétmarta kezem
Öreg arczom mély redőit. Hiszen én
Ravatalra se tehettem fiamat,
Sem a föld nem takará bé a kimultnak tetemét.

2. Stropha.

Úgy-e, szültél te is édes szerelemben
Az uradnak örömére
Fiat egykor? Nosza, most
Mi nekünk adj te tanácsot.
Íme lásd, mint keserűljük a mi édes
Fiaink gyászesetét.
Te beszéld rá, te, könyörgünk, fiadat, hogy
Kivonúljon s fiainknak temetetlen
Tetemét adja kezébe az anyáknak, mi nekünk.

2. Antistropha.

— Nem is áhítat, a *szükség* hoza minket
Könyörögni leborulva

Isteneknek zsámolyán.
Mi velünk van az igazság,
Hatalom meg te veled, boldog anyával,
Hogy az én bús kebelem
Megenyhüljön. Te segíts meg nyomorultat,
Fiad adja kezeimbe fiamat, hogy
Had' öleljem a haláltól meghidegült tagokat.

3. Stropha.

— A síralomnak viszhangozva jajszavát
Cselédleányok, döngessétek kebletek.
Jajongókkal jajgassatok,
A sírókkal zokogjatok,
Járván halotti tánczotok,
Vájja körmötök biborra
Arczotoknak hófehér szinét.
A kegyelet
Élők ékessége.

3. Antistropha.

— A síralomban telhetetlen vágy ragad
Szünetlenül, miként a tenger szirtjein
Alácsorog szünetlenül
A felcsapó hab-permeteg.
Az asszonyoknak sorsa ez!
Gyermekük' ha sírba tették,
Bánatuk véget nem ér. Oh bár
Meghalhatnék
S megszünnék e bánat!

THESEUS
(közeledve a város felől).

Milyen siralmat, mellverő halotti jaj
Panaszszavát hallottam innen hangzani
Demeter szenthelyéről? Félelem fog el,

Hogy, kit keresni indulék, nem érte-é
Valami baj már rég' eltávozott anyám?
Hah!
Mi ez? Minő beszédre nyílik alkalom?
Ím' ősz anyám ott űl az oltár zsámolyán,
Körülte idegen nők, szenvedésre vall
Egész valójuk. Ősz szemöldökük alól
A földre szánalomkeltőleg hull a könny;
Hajuk lenyírva, gyásznak leple testükön . . .
Anyám, mi történt? Téged illet, hogy jelentsd,
Engem, hogy meghallgassam. Rossz hír, úgy-e bár?

AETHRA.

Fiam, e nők itt amaz ifjak anyjai,
A kik mind Theba kapuinál estek el;
A hét vezéré. Látod, mint vesznek körűl
Ótalmat esdő olajággal engemet.

THESEUS.

Ki fekszik ott zokogva a kapú előtt?

AETHRA.

Mondják, Adrastos, Argos fejedelme ő.

THESEUS.

S körülte a fiúcskák e nők gyermeki?

AETHRA.

Oh nem, az elhullt hős vezérek fiai.

THESEUS.

S ez esdeklők csoportja hozzánk mért jőve?

AETHRA.

Tudom, fiam, de inkább mondják el maguk.

THESEUS (Adrastoshoz).

Téged kérdezlek, kit köpenynek leple föd,
Leplezd le arczod, szüntesd jajgatásodat;
Semmit sem érsz el, hogyha némák ajkaid.

ADRASTOS (fejét felemelve).

Athén babér-övezte ura, Theseus,
Ótalmat esdek tőled s városodtul én.

THESEUS.

Miféle bajban vagy s mi tőlünk mit kívánsz?

ADRASTOS.

Tudod, milyen áldatlan hadra indulék.

THESEUS.

Nem néma csendben járta Hellast sergetek.

ADRASTOS.

És elvesztettem Argos legjobb hőseit.

THESEUS.

Ilyeneket művel az ádáz háború.

ADRASTOS.

Thebaebe küldtem, hogy kikérjem tetemük.

THESEUS.

Hermes követjét,[1] holtjaid hogy eltemesd?

ADRASTOS.

S kérésem megtagadták a vad győztesek.

THESEUS.

És mit felelnek? Hisz kérelmed istenes!

[1] A követek védő istene Hermes.

ADRASTOS.

Mit? A sikernek mámorától ittasak.

THESEUS.

Tehát tanácsom jöttél kérni, vagy miért?

ADRASTOS.

Hogy megszerezd Argosnak elhullt fiait.

THESEUS.

Hová lett Argos hiu kérkedésivel!?

ADRASTOS.

A sors leverte. Csak benned reménykedünk.

THESEUS.

Magad vagy városod nevében mondod ezt?

ADRASTOS.

Egész Argos kér, hogy temesd el holtjait.

THESEUS.

Miért vezettél Theba ellen hét vezért?

ADRASTOS.

Két vőm kivánta tőlem e szolgálatot.

THESEUS.

És kikhez adtad városodban lányaid?

ADRASTOS.

Nem bennszülötteket választék vőimül.

THESEUS.

Idegenekhez adtad Argos szűzeit?

ADRASTOS.

Tydeus lett vőm s Polyneikes, a thébai.[1]

THESEUS.

Miféle érdekből kötöttél ily frigyet?

ADRASTOS.

Phoebos homályos jósigéje bírt reá.

THESEUS.

Mily jóslatával szerzett ily frigyet nekik?

ADRASTOS.

Oroszlánhoz s vadkanhoz adjam lányaim.

THESEUS.

Hogy értelmezted Apollon e jóslatát?

ADRASTOS.

Kapúmhoz éjjel két idegen érkezett . . .

THESEUS.

Egyszerre kettő? És kik voltak ők, beszélj.

ADRASTOS.

Birokra kelve Polyneikes s Tydeus.

THESEUS.

S te azt hivéd, hogy ők a jósolt állatok?

ADRASTOS.

Két fenevad harczának hittem harczukat.

[1] Tydeus aetoliai fejedelem, Diomedes atyja, a vadászaton véletlenül megölte testvérét s ezért lett földönfutó; így jutott el Argosba. Polyneikes, Oedipus thebai király fia, Eteokles és Antigone testvére.

THESEUS.

És mint esett, hogy elhagyák hazájukat?

ADRASTOS.

Tydeus, mivel rokonvért ontott a keze.

THESEUS.

S miért hagyá el Thébát Oedipus fia?

ADRASTOS.

Atyaátok testvéröléssel rémité.[1]

THESEUS.

Bölcsen tevé, hogy inkább számüzésbe ment.

ADRASTOS.

Míg oda volt, hálátlan' bánt vele hona.

THESEUS.

Testvére tán kitúrta örökébül őt?

ADRASTOS.

Igazát jöttem védni, ekkép vesztem el!

THESEUS.

És áldozat lángjától *kértél* jóslatot?

ADRASTOS.

Oh jaj, kérdésed éppen elevenbe vág.

THESEUS.

Úgy látszik, isten nem pártolta útadat.

[1] Sophoklesnél és Euripides Phoenikiai Nőiben egészen más a motivum, nev. Eteokles űzi el Polyneikest, mivel az uralmat, melyben osztozniok kellett volna, nem akarja neki átadni.

ADRASTOS.

Mi több, Amphiaraos ellenezte is.[1]

THESEUS.

Az istenekre nem vetél elég ügyet.

ADRASTOS.

Az ifju nép hangos szavával ösztökélt.

THESEUS.

Vitézség volt a jelszó, nem meggondolás.

ADRASTOS.

Pedig sok hadvezérnek lett ez veszte már.
Oh hát te, Hellas leghatalmasabb feje,
Athén királya, — bár szégyenletes reám,
Hogy földre hullva így öleljem térdedet,
Én, öreg ember, egykor boldog fejdelem,
Meg kell hajolnom mégis a balsors előtt —
Mentsd meg halottink', szánd meg inséges fejem,
S e gyermekük-veszített ősz anyákat itt,
A kikre most kietlen aggság terhe vár.
El mertek jönni idegenből, lásd, ide,
Bár gyönge testük bajjal vonszolják tovább,
Nem, hogy Demeter ünnepét űljék meg itt,
Hanem temessék holtjaik, kiktől *maguk*
Remélték egykor e kedves szolgálatot.
Jó, ha a gazdag a szegényre is tekint

[1] A jós Amphiaraos előre látta a vállalat gyászos végét s nem is akart benne részt venni, elrejtőzött. Azonban neje, Eriphyle, testvérétől Adrastostól egy arany nyakékkel megvesztegetve, elárulta férje rejtekhelyét. Mikor Amphiaraos a harczban elveszett, fia Alkmaeon véres bosszút állt anyján apja haláláért.

És meggondolja, hogy nem állandó az üdv;
S jó, ha sováran néz a dúsra a szegény
S vagyonra törekedni tőle megtanul.[1]

. . . . . .

Derűre van szüksége a költőnek is,
Hogy művét létrehozza; hogyha nincs meg ez,
S ború ül otthonában, másokban se tud
Gyönyörűséget kelteni; nincs is joga.
Kérded talán: Miért kivánod épp Athént
Terhelni ezzel s nem Pelopsnak városit?[2]
Ezt megokolni kötelességem nekem.
Mert Spárta nyers és ingatag természetű,
Kicsiny a többi, gyönge; a te városod
Képes csupán ily küzdelmet megállani.
Balsors iránt van benne részvét s van derék
Pásztora benned. Már sok város tönkre ment,
Mert vészben ily bátor vezére nem vala.

KARVEZETŐ.

Én éppen így esdeklek hozzád, Theseus,
Hogy részvétedre méltasd gyászos sorsomat.

THESEUS.

Egy szóvitára emlékeztetsz, melyet én
Folytattam egykor. Valaki mondá, hogy a rossz
Sokkalta több az emberek közt, mint a jó.
Meggyőződésem ezzel épp ellenkező,
Azt vallom én, a földön sokkal több a jó;

[1] Itt egy néhány vers elvesztét teszi föl Kirchhoff. A köv. passus minden esetre feltünő és alig illeszthető be az összefüggésbe.

[2] T. i. Peloponnesos (ma Morea) városait, mely Pelopsról, Tantalos fiáról volt elnevezve.

Máskép nem élne ember már a föld szinén.
Dicsérem azt az istent, a ki életünk
A nyers vadságból kiemelte és belénk
Értelmet oltott, nyelvet adományozott,
A gondolatnak szóra váltó hírnökét,
Gabnát élelmül és az égnek harmatát,
Hogy az növelje a földnek kalászait
S üdítse testünk; megtanított arra is,
A tél fagyától mint ótalmazzuk magunk,
Mint keljünk át a tengeren, hogy idegen
Földről cserében megkapjuk, mi nincs nekünk.
S mit a jövőnek kétes fátyla eltakar,
Azt a madárnak röptiből vagy áldozat
Johábul és lángjából a jós hirdeti.
Ha életünknek isten ennyi jót adott,
Nem vakmerő, ki ennyivel sem éri be?
De emberész az istennél hatalmasabb
Kivánna lenni, gőgöt ápol a szivünk
S azt hiszszük, isteneknél bölcsebbek vagyunk.
Ily balga vagy te is, ki lányaid, mivel
Phoebos kivánta, idegenekhez adád,
Mert azt hivéd, hogy élő istened beszélt,
És sárral mocskolád be fényes házadat,
Kórnak tevéd ki. Mert a bölcsnek nem szabad
Ártatlanságot a bűnnel vegyíteni:
Baráti jobbot boldognak nyujtson csupán!
Mert sorsukat közösnek látva istenük,
A bűnöst sujtva véle együtt bünteti
A társát is, habár semmit se vétkezett.
Hogy hadra vitted Argos összes népeit,
Fitymálva és elvetve minden jósigét,
Daczolva éggel — tönkre tetted városod.
A nagyravágyó ifju nép csábíta el,

Mely jog nekül is kész indítni háborút
A polgárok bajára, ez, hogy hadvezér
Lehessen, azt hatalmi vágy ragadja el,
Más kincsre éhes; azt egyik se kérdezi,
Nem szenved-é miatta, nem vall kárt a nép?
Mert három-fajta polgár van: a gazdagok
Csupán herék és mégis telhetetlenek;
Az inséges nép, a melynek nincs semmije,
Veszélyes: lépre csalják a kolomposok
S irígykedésre ösztökélve szüntelen'
A dúsak ellen mind hegyes fulánkot ölt.
A középosztály tartja fenn az államot,
A törvényes rend őre, legmegbizhatóbb.
Ezek után te véled hogy' kössek frigyet?
Mit mondhatnék a nép előtt mentségemül?
Menj hát utadra s hogyha terved balga volt,
Hagyj minket békén, hajszold sorsodat magad.

KARVEZETŐ.

Hibázott, ám az ifju nép lovallta föl
E ballépésre; hát bocsásd meg néki ezt!
[Benned keressük épp' a bajnak orvosát.][1]

ADRASTOS.

Én nem birámul kértelek föl tégedet,
S ha úgy találod, hogy hibáztam, jó uram,
Nem, hogy fenyitőm légy miatta s büntetőm,
Hanem segítőm! Ez ha lenni nem kivánsz,
Meg kell hajolnom úgy előtted. Mit tegyek?
Előre, aggnők! Hagyjátok zöld ágatok
Az oltáron, lefordítván a lombjait,

[1] Mint olyan verset, a mely a 255—6. gondolatát anticzipálja, Matthiä elvetette.

S legyen tanúnk a föld és minden istenek,
A fáklyahordó Déméter s a napsugár:
Nem volt javunkra ótalomkérő szavunk.

KARVEZETŐ.

(Kétségbeesve térjünk-é tehát haza,
Hiába volt-e minden esdeklő szavunk?
A szent olajfa lombja nem hat-é reád
És lábbal tiprod a rokonság szent frigyét?
Gondold meg, Aethra, a te nemződ, Pittheus)[1]
Pelopsnak sarja volt, s bennünk, pelopsi föld
Szülöttiben, lásd, őseidnek vére foly.
Oh, mit müvelsz? Elárulsz s e földről kivetsz,
Aggnőket, megtagadva szent kérelmüket?
Ne tedd! A szirtben ótalmat talál a vad.
A szolga isten oltáránál, és vihar ha dúl,
A városnál a város; mert az emberek
Jólléte itt a földön tartós nem lehet.

KAR

(egyes tagjai felváltva, lassan fölemelkedve az oltár lépcsőiről.)

Kelj te, szegény nő, Persephoné szent tűzhelye
[mellől,
Kelj s elibé menvén könyörögve öleljed a térdét:
Hozza meg elhullott fiaink tetemét, kiket ottan
Elveszténk, nyomorúltak, Theba falának alatta.
[Ah, ti leányok, fogva öreg kezemet, vigyetek
Gyönge testem támogatva.][2]

(Theseushoz vánszorognak s lábaihoz omlanak.)

Térded ölelve, dicső, Hellasnak hős daliája,

[1] A zárójelbe tett sorok a kézirati hagyomány hiányát egészítik ki Wilamowitz nyomán.

[2] E két sort elvetette Dindorf. Kis változattal előfordulnak Hekabében (62—3).

Álladat és kezedet megfogva kiáltok esennen:
Szánd meg a gyermekiért esdeklőt, szánd meg
A kinek ajkán csak panasz árad. [a koldust,
— Oh fiam, esdeklek, Kadmos földjén temetetlen'
Véled azonkorú gyermekimet te ne hagyd a [vadaknak.
— Nézd megtört szemeimben a könnyeket; íme ölelve
Térdeidet kérek sírt tőled gyermekeimnek.

THESEUS (Aethrához).

Arczodra vonva lenge fátylad, jó anyám,
Mért sírsz? Talán mert hallod itt ez asszonyok
Bús jajjait? Hisz magamat is meghatott.
Emeld fel ősz fejed, nem illő sírnod itt,
Deo[1] magasztos oltárának zsámolyán.

AETHRA.

Oh jaj, oh jaj!

THESEUS.

Ne búsulj másoknak baján.

AETHRA.

Boldogtalan nők!

THESEUS.

Örvendj, hogy te nem vagy az.

AETHRA.

Egy szót, fiam, neked s népednek üdvöset!

THESEUS.

Szólj, bölcs tanácsot gyakran ád a női ajk.

AETHRA.

Szivembe' szunnyad, habozom kimondani.

[1] Persephone.

THESEUS.

Nem volna szép, fiad előtt ha rejtenéd.

AETHRA.

Nem hallgatok hát, hogy majd vádoljam magam
Később e hallgatásért, mely nem volt helyén.
S ha félek is, hogy hasztalan' mond üdvöset
A női ajk, el nem mulasztom tisztemet.
Először arra intelek, fiam, tekints
Az istenekre, fennhéjjázva kárt ne vallj!
Mert ebbe' tévedsz, másként jól gondolkodol.
Illő ha nem vón bátran tiltakozni ily
Bántalmak ellen, én egy szót se szólanék.
De tudd meg azt, hogy nagy tisztesség lesz reád,
S én félelmetlen' arra intelek, fiam,
Ez ádáz népet, mely a holtaktól a sírt
S a végső tisztességet megtagadni kész,
Erős karoddal ezt megadni kényszeritsd
S fékezd meg őket, kik Hellas törvényeit
Lábbal tiporják. Embereknek városit
Csupán a törvény megtartása őrzi meg.
Azt mondanák majd: intett a babér feléd,
De leszakitni már kezed nem volt erős,
És gyáván visszaléptél; hitvány harczokat
Könnyen megálltál, vadkannal ha volt bajod;
A hol sisakra s lándzsahegyre nézve kell
Helyed megállni, ott kitünt, hogy gyáva vagy.
Oh nem! Fiam vagy: ezt müvelned nem szabad.
Látod, hazád azokra, kik könnyelmünek
Gúnyolják, villámló szemekkel hogy' lesujt?[1]
Hiszen hatalma épp' a küzdelmekbe' nő!

[1] A spartai dór faj könnyelműnek tartotta Athén ión eredetű népét.

Sok város, mely békés homályban üldögél,
El is vész a homályban, fel sem is tekint.
Oh menj, fiam, segíts a holtakon, segíts
Szegény anyáknak inségén, gyászos baján.
Nem féltelek, ha síkra szállasz a jogért;
És Kadmos népét boldogan ha láthatom,
Hiszem, koczkáit egykor másképp is veti;
Mert mindent megfordíthat istennek keze.

KARVEZETŐ.

Oh drága úrnőm, rám s fiadra üdvös az,
A mit beszéltél; örömünk így kétszeres.

THESEUS.

Anyám, mit Adrastosnak elmondék imént,
Az helyesen volt mondva. Kimutattam azt,
Kudarcza millyen ballépésiből eredt.
Belátom én azt, a te intésed helyes,
Hogy jellememmel meg nem férne a veszélyt
Kerülni. Mert nem egy tettemmel azt a hírt
Szereztem volt az összes hellénség előtt,
Hogy bennem a rossz mindig büntetőt talál.
Nem térhetek ki hát a küzdelem elől.
Mit mondanának rólam ellenségeim,
Mikor te, a ki értem legjobban remegsz,
Buzdítsz leginkább ezt a bajt megállanom!
Hát megteszem. Megyek s az elhullottakat
Kiváltom szóval vagy fegyverrel, hogyha kell;
Az istenek kegyelme nem hágy minket el.
Kivánatos, hogy ekkép döntsön városom.
Ha akarom, meg is teszi; de hogyha van
Belészólása, akkor készségesb a nép.
Hisz' uralomra én emeltem őt magam,

Egyenjogúvá és szabaddá én tevém.
Jöjjön velem, mint szavaimnak tanuja,
Adrastos a gyülésbe; ott ha döntenek,
Szemenszedett vitézeimmel megjövök,
Kreonhoz küldök, adja ki a holtakat
És harczra készen várom itt a válaszát.
Vegyétek, aggnők, a szent kötelékeket
Anyám fejéről; kéz a kézben hadd vigyem
Aegeus lakába. Ki édes szülőinek
A sok jóért hív háladással nem fizet,
Nem boldog az; a mit szülőinkért teszünk,
Azt kapjuk vissza gyermekinktől egykoron.

(Ágakat, szalagokat leraknak. Theseus balra el Aethrával Adrastos utánuk.)

KAR.

Stropha.

Paripatermő Argos, én szülő honom,
Hallád-e, hallád, Theseus
Megvédi istenek jogát
És Argosunknak szent ügyét
Felkarolta!?

Antistropha.

Eljutva szenvedésim véghatáraig
Bár visszavívná anyai
Szivünknek drága kincseit!
Megnyerné hű barátjaul
Városunkat.

2. Stropha.

A kegyeletnél nincs a népnek szebb disze
S az így nyert hála nem szünik.
Ügyünkbe' vajh hogy dönt Athén? Szövetkezik
Velünk? És gyermekinket sír boritja?

2. Antistropha.

Védd az anyákat, védd oh Pallas városa,
Ne csorbítsák a népjogot.
Hisz' a jogost te tiszteled, a jogtalant
Utálod és az inségest megvéded.

THESEUS

(pánczélosan, buzogánynyal, harczosokkal; mellette híradó. Vele jő Adrastos).

(A hiradóhoz:)

Mint városomnak és nekem szolgálatod
Végezve híven a hírt megviszed s hozod:
Kelj át Asopos és Ismenos[1] habjain
És Thebae büszke fejdelmének vidd meg ezt:
„Theseus, a szomszéd föld királya arra kér,
Eltemetésre add ki az elesteket;
Egész Athén barátod lesz jó tettedért".
Ha készek erre, jó szót szólva visszatérsz;
Ha megtagadják, mondd el második szavam:
Pajzsos hadam' látogatóba várja el.
Mert indulásra készen ott rendezkedik
Kallichorosnak szent vizénél[2] a sereg.
A város kész örömmel egyezett belé
E harczba, látva eltökélt szándékomat.
Mi ez? (Híradó közeledik.)
Ki jő itt és szakitja meg szavam?
Ha nem csalódom, Thebaeből egy híradó!
Várj, hátha megelőzi kivánságomat
És fölment minden fáradságtól tégedet?

[1] Folyók Thebae mellett Attika felől.
[2] Forrás Attikában, Eleusishez közel.

HÍRADÓ (jobbról fellép).

Ki az úr e földön? Hadd jelentsem meg neki
Kreón üzenetét, a kit Thebae ural,
Mióta Eteoklest a hetes kapú
Előtt ledöfte testvérének[1] fegyvere.

THESEUS.

Téves nyomon jársz a beszédben, idegen,
Urat keresve nálunk. Városunk szabad
S nem egy ember hatalma szab törvényt neki.[2]
Felváltva évrül-évre itt a nép maga
Viszi a kormányt s elsőségben a szegény
A dússal egyenlő mértékben osztozik.[3]

HÍRADÓ.

Ezzel, miként a koczkázásban, egy dobást
Nekünk adál; mert a város, mely megbizott,
Nem egy nagy csőcseléket, *egy embert* ural.
Nincs, a ki szóval szítva a nép vágyait,
Akkép forgassa, mint kívánja ön-java.
Ez, tegnap kedvelt s ünnepelt, ma kárt okoz,
S a méltó büntetést csak úgy kerüli el,
Ha ön-hibáját csalfa váddal leplezi.
S a nép — hogy' kormányozná jól a városát,
Mikor saját nyelvét se kormányozza jól?
Mert nem sietség, ám idő a mestere

[1] Polyneikesnek.

[2] Az athéni köztársaság költőjének jól esik, ha Athén ősi királyának már ily felfogást imputálhat.

[3] Wilamowitz itt hiányt föltételez, melyet így tölt ki:

A nép bizalma a városnak élire
A legjelesbet hellyezi. Most hát beszélj.
Szavadra majdan Theseus, Aegeus fia,
A szabad népnek fejedelme válaszol.

A műveltségnek. A szegény földmívelőt,
Ha nem tudatlan is, a szüntelen dolog
Nem engedi, hogy közjón csüggjön a szeme.
A jókra nézve kóros állapot bíz' az,
Ha egy hitvány, ki azelőtt egy nulla volt,
Nyelvvel megejtve népét, becsre, polczra jut.

THESEUS.

Ej, művelt hírnök és szavakban nem fukar!
No jó, ha merszed volt ily harczra szállani,
Halld, mert te kezdted ezt a szóviaskodást.
A népre nincs a kényúrnál nagyobb csapás:
Először is — közös törvények nincsenek;
Egy úr parancsol, és az, a mit ő akar,
Az ott a törvény. Egyenlőség hol van itt?
De a hol írott törvények vannak, szegényt
És gazdagot megvéd a törvény egyaránt,
S a gyönge, hogyha a hatalmas bántaná,
Szemébe visszamondja a bántalmakat,
S kis ember — igaz ügyben — győzhet a nagyon.
Szabadságot jelent e szó: „Beszéljen az,
Ki jó tanácscsal városát segítheti."
Ki ezt cselekszi, ünnepelt, és a ki nem,
Hallgathat. Szebb egyenlőség képzelhető?
Aztán a nép, ha önnön államában úr,
Örűl, ha nőni látja ifju sarjait;
De fejdelem gyanakvó szemmel nézi ezt,
S a bátran gondolkozni látszó jobbakat
— Féltvén uralmát — láb alól eltéteti.
Az ollyan állam hogy' lehetne már erős,
A hol, mint a vetésnek ért kalászait,
Ifjak virágát úgy tarolja a kaszás?
Vagyont szerezni gyermekinknek vajh mit ér,

Ha a tyrannus kincstárát töltjük vele?
Mit ér, ha otthonunkban ifju szűz virúl
Kéjére kényurunknak, hogyha kedve jő,
S szülői szégyenére? Födjön sírhalom,
Semhogy leányim durva kéjt uraljanak!
Ímé, szavadra ebből áll a válaszom.
Most szólj, e földre mily kívánsággal jövél.
Ne küldött volna városod, sok léha szód
Torkodra forrna. Megbizását a követ
Ha elmondotta, visszafordulhat legott.
Jövőre nékem ily szószátyár hírnököt
Ne küldjön városomba még egyszer Kreon.

KARVEZETŐ.

Oh jaj, mily gőgös a jóllétben a gonosz,
Mikéntha boldogsága mindig tartana.

HÍRADÓ.

Halgass reám most! Mi vitánkat illeti,
Ám vélekedjél úgy, én másképen hiszem.
De most megtiltom s Kadmos népe általam,
Hogy Adrastost országotokba bébocsásd;
Ha pedig itt van, mielőtt a nap leszáll,
Nem nézve a rimánkodók szent lombjait,
Üzzétek el, s a holtakhoz ne nyuljatok,
Mert Argos városához semmi közötök.
Ha rám hallgatsz, úgy városod vihar nekül
Kormányozod; különben frigyesidre is,
Reád is órjás harczi fergeteg szakad.
Gondold meg ezt, ne ingereljen föl szavam
S bizván karodban, büszkén, hogy néped szabad,
Fennhéjjázó ne légyen válaszod reá!
Ne bízz' a vak reményben, mert ez szít viszályt
A városok közt, sok lelket túlságba hajt.

Ha háború ügyében dönt a nép szava,
Saját halálát észbe senki sem veszi,
Mindenki a másikra háritná a vészt;
Ha szavazáskor a halál előtte vón,
Harcz mániája Hellast el nem vesztené.
Pedig mindenki tudja, két dolog közűl
Melyik helyesb, és tudja, hogy mi jó, mi rossz,
Hogy áldásosb a béke, mint a háború.
Hizs' a szelíd Múzsák is annak hívei,
Az bosszu ellensége, jóllétet szerez
S viruló sarjnak örvend. És mi, gonoszok,
Eldobva mind ezt, harczba rontunk és igát
Emberre ember és város városra vet.
Te gyámolitod isten ellenségeit
És sírba tennéd dölyfük áldozatjait?
Nem méltán sujtá isten sistergő nyila
Kapaneust, ki lajtorját vetett neki
A kapunak s megesküdött, hogy városunk',
Akarja isten vagy sem, ő fölperzseli?
Nem nyílt meg a föld és tátongó torka nem
Benyelte a jóst[1] s négyes fogatát vele?
És más vezérek nem hevernek a kapúk
Körűl? Nincs szertezúzva kővel a fejük?
Most hát vagy hidd Zeusnál bölcsebbnek magad,
Vagy valld igazságosnak isten bosszuját.
A bölcs először is szeresse gyermekit,
Aztán szülőit és honát, s növelje azt,
Ne rontsa! Vakmerő vezér könnyen bukik;
Nyugodt kormányos menti vészben a hajót.
Igaz vitézség az, a mely előre lát.

[1] Amphiaraost.

KARVEZETŐ.

Elég volt az, hogy Zeus őket megbünteté;
Nem illik azt ily szégyennel tetéznetek.

ADRASTOS.

Istentelen te! —

THESEUS.

Adrastos, nyugton maradj,
S szavamba vágva meg ne előzz engemet,
Mert nem te hozzád küldetett e hírhozó,
Hanem hozzám. Nekem kell válaszolni hát.
(A híradóhoz:)
Először is az első pontra felelek.
Kreon hogy rajtam úr vón, nem hallám soha,
Vagy oly erős, hogy kényszeríthetné Athént
Így cselekedni: fölfelé folynának úgy
A folyamok, ha mink hódolnánk ő neki.
Hiszen nem én indítom ezt a háborút,
Nem is menék Kadmos földjére ő velük;
De helyeslem, hogy sírnak adják holtjaik'.
Nem bántom ezzel Thébaet, ádáz harczokat
Nem szítok én, csak Hellas szent törvényeit
Kivánom óvni. Hol van ebben túlkapás?
Ha volt Argos népétől mit szenvednetek,
Meghaltak ők, nagy szégyenükre diadalt
Arattatok, s így ezzel a pör véget ért.
Hagyjátok sírba jutni hát a holtakat!
A honnan egykor napvilágra született,
Oda térjen meg: az aetherbe szellemük,
A földbe testük. Mert nem örök birtokúl
Nyerők mi ezt, csak életünk bérházaúl,
S ki feltáplálta, vissza ismét az nyeri.
Megvonva ezt, csak Argost sujtod, azt hiszed?

Ne hidd, egész Hellasra bántó szégyen az,
Ha ki a holttól megtagadva szent jogát,
Ott hagyja temetetlen'; gyávává teszi
A bátrat is, ha törvénynyé lesz ily szokás.
Te nagy szavakkal jössz rémítni engemet
S ti holtaktól is féltek, bár a sír födi?
Miért? Talán hogy felforgatják földetek'
A sírba' nyugvók? Vagy fiakat nemzenek
A föld méhében, kik majd bosszut állanak?
Bizony meggondolatlan szószátyárkodás,
Beszélni félelemről, mely hiú s gonosz.
Ismerjétek meg földi sorsunk, balga nép.
Küzdés az élet! Van, a ki ma jut felül,
Van, a ki holnap, nagy-sokára némelyik.
Játszik velünk szerencsénk, mert a küszködő
Hódolva féli, hogy boldoggá tégye őt;
A boldog fél, hogy megfordúl fuvallata,
S fennen dicséri. Ezt megértve, tűrjön az,
Ki mérsékelten szenvedett bántalmakat,
S ne döntse bajba bosszujával a hazát.
Most hát mi légyen? Add ki a megholtakat,
Hogy eltemessük s kegyeletesek legyünk,
Máskép megyek s erővel sírt adok nekik.
Hellasban annak nem viszik szét a hírét,
Hogy isteneknek ős törvénye, a melyet
Rám és Athénre biztak, itt lett semmivé.

KARVEZETŐ.

Nyugodt lehetsz! Ha véded Dike szent jogát,
Nem érhet a világtól semmi megrovás.

HIRADÓ.

Rövid szavakban válaszom meghallgatod?

THESEUS.

Beszélj, ha tetszik; nem vagy a szóban fukar.

HIRADÓ.

Mi tőlünk Argos fiait meg nem kapod.

THESEUS.

Most hát te halld meg, hogyha tetszik, válaszom,

HIRADÓ.

Meghallgatom; illő, hogy méltányos legyek.

THESEUS.

Hozom temetni Thébaeből a holtakat.

HIRADÓ.

Pajzsos sereggel kell előbb megküzdened.

THESEUS.

Megálltam én már sok különb küzdelmet is.

HIRADÓ.

Atyád olyannak nemzett, hogy mindent legyőzz?

THESEUS.

Csak a gonoszt! A jókat én nem büntetem.

HIRADÓ.

Azért van városodnak s néked sok bajod.

THESEUS.

Sok bajt megállva, sok dologban boldogúl.

HIRADÓ.

Csak jöjj, a sárkány népe[1] lándzsával fogad.

[1] Thebae ősei a Kadmos által elvetett sárkányfogakból keletkeztek.

THESEUS.

Sárkány hogy' indíthatna véres háborút?

HIRADÓ.

Még ifju vagy; ha sinyled, akkor megtudod.

THESEUS.

Haragra ingerelni ez a kérkedés
Se fogja lelkem. Ám e földről nyomba' menj
S vidd el hiú beszédid, melyekkel jövél.
Ezekkel czélt nem érünk. (A fegyveresekhez.)
Most fegyverre hát
Minden gyaloghad és a kocsiharczosok!
Habos zablával a bátor lovassereg
Kadmos földjére igazítsa jó lovát!
Mert én a hétkapús vár ellen indulok,
Magam fogom kezembe éles kardomat
S magam követje lészek. Néked meghagyom,
Maradj, Adrastos, sorsomhoz hozzá ne kösd
A tiedet! Saját szerencsém hadd vigyen
Most új csatára engemet, mint új vezért.
Egy kell csupán: hogy a jogőrző istenek
Segítsenek, mert hogyha vélünk vannak ők,
Győzelmet adnak. A vitézség egymaga
Semmit sem ér, ha nem segítnek istenink.
(Theseus és fegyveres kísérete jobbra elvonul.)

KAR (félkarok felváltva).

Stropha.

— Jaj, elesett daliák szánandó szülői!
Reszket a szívem a sápadt félelemtől.

— Mi új keservet hirdet bús jajod?

— Pallas hadserge vajjon mily sikert arat?

— Tusára kelnek? egyességet kötnek-é?

— Bár jóra válnék! Ámde hogyha ott
Vad öldöklések és melldöngető tusák
Tombolnak ismét, akkoron
Mit szóljak, én szegény, ezt ki előidéztem?

Antistropha.

— Kit ma az üdv beragyog, sorsa holnap könnyen
Dönti homályba megint: csak ebbe' bízom.

— Te igazaknak véled istenink?

— *Ki* más intézi földieknek végzetét?

— Az ember dolga nem mind istentől való.

— Mert elvakít a régi félelem.
Bosszút kiván a bosszú, vért kiván a vér;
Enyhülést adnak istenek
A szenvedőnek: ők visznek végire mindent.

2. Stropha.

— A bástyás vár síkjára mért nem juthatok
Kallichoros áldott kútfejétől?[1]

— Hogyha szárnyat adna istened . . .

— A kétvizü várba[2] szállanék.

[1] A Kallichorosról l. a 392. vershez való jegyzetet.
[2] Thebaebe. A két viz: a Dirke és az Ismenos.

— S tudnál szeretteink sorsáról biztosat

— Vajjon mily siker, milyen sors
Várja ott e föld dicső,
Harczra szállt királyát?

2. Antistropha.

— Az annyiszor hítt istenekhez esdek én.

— Ez jele éppen gyáva félelmednek.

— Zeus, ki egykor ős anyánk', Iót[1]
Ölelve ős atyánk levél!

— Oh, légy e város jóakaró frigyese!

— Argosodnak meggyalázott
Díszét, támaszát a vég-
Tisztesség had' érje!

(Jobbról sietve jő egy Hiradó.)

HIRADÓ.

Oh nők, jó híreket jövök jelenteni:
Magam megmenekűltem — mert foglyul esém
Abban a harczban, mellyet a két hadvezér
Csapatja vitt Dirké vizének partinál, —
És Theseus lett győztes. Ám nem terhelem
Füled sok szóval. Kapaneus volt uram,
Kit Zeus villáma ízzé-porrá égetett.

KARVEZETŐ.

Örvendek, kedves ember, visszatérteden
S a Theseusról mondott híren; ha Athén
Hada is épségben van, teljes az öröm.

[1] Iót, Inachos argosi király leányát Zeus szerette és a féltékeny Hera haragja elől tehénné változtatta.

HIRADÓ.

Épségben, és Argoszszal akkép végezett,
Mint Adrastosnak kellett vón végeznie,
Argos hadával hogy Thebaere támadott.

KARVEZETŐ.

Hogy állított Zeusnak győzedelmi jelt
Athénnek hős királya s hadi társai?
Beszélj, te láttad, boldogíts hát minket is.

HIRADÓ.

Verőfényes nap hév sugára ömle szét
A föld síkján; én az Elektra-kapunál
Egy tornyon álltam, s messze jártatám szemem.
Ott látom három részre osztva a hadat:
Nagy-messze terjedt a gyalogság fölfelé
Az Ismenos-halomra, úgy mondták nekem;
Jobb szárnyon állott a hős fejdelem maga,
A híres Aegeus-sarj, véle törzskara,
S a régi Kekrops-város bennszülöttei
Egyenlő számban; harczi szekerek sora,
S a lándzsahordó, tengerparti, harczi nép
Ares forrása[1] mellett. A lovas csapat
A hadseregnek balszárnyát szegélyezé.
Kadmos hadnépe ott űlt a bástyák előtt,
Mögöttük a halottak — harczi díj gyanánt —
Hol Amphionnak síremléke domborúl.
A lovasokkal szemben állt lovashaduk,
A szekerekkel éppen úgy a szekerek.
S szólt Theseus hirdetője a két fél között:
„Hallgassatok rám, harczosok! Figyeljetek,

[1] A Dirke.

Ti, Kadmos népe! A halottakért jövünk,
Hogy eltemessük s minden vérontás nekül
Megóvjuk a Hellasban dívó szent szokást."
Válasz nekül hagyá e felhívást Kreon,
Némán ült, harczra készen; míg a szekerek
Vezéri onnan megkezdték a támadást,
És egymáson túl hajtva gyors fogatjukat
Dárdavonalba állították harczosuk'.
Ezek lándzsáztak, a túlhajtó visszatér
Hogy szembe kapja harczosát a harczosa,
Midőn Phorbas, az athéni lovasvezér
Így látta a kocsik megtorlódott raját,
Előnyomult; azonkép Thebaenek lovashada,
És összecsaptak, győzve majd ez, majd amaz.
Saját szememmel látva mindezt, — ott valék,
Hol a szekérhad harczolt és a lovasok —
A rémitő sok szenvedésből, nem tudom,
Először mit beszéljek el: hogy' szállt a por
Órjás felhője föl az égnek boltjaig,
Vagy azt, a gyeplő mint ragadta fel s alá
Szegényeket, hogy' omlott a sok vérpatak
Az elesőkből és azokból, kik hanyatt-
Homlok zuhantak tört szekerükről alá,
Hogy annak roncsán kileheljék lelküket?
Látván Kreon, hogy Theseus lovashada
Lesz győztes, felragadta pajzsát s támadott,
Míg meg nem ejti társait a félelem.
De Theseus se késett szembeszállani
És felragadva fényes fegyverét, rohant.[1]
Így ütközött meg a két hadsereg zöme;

[1] E két verset meghagytam a helyén Murray ellenére, ki a 702. vers után adott nekik helyet.

Ki ölt, kit öltek, és hangos kiáltozás
Közt buzdították egymást Thébae harczosi:
„Csak vágd! Erechtheus népének[1] lándzsát szegezz!“
Biz' a sárkányfogakból sarjadott sereg
Hatalmas küzdő fél volt; meghátráltatá
Balszárnyunkat, de az övék is futva-fut
A jobb előtt, s a mérleg egyenlően állt.
Most tűnt ki, mennyit ér a józan hadvezér.
Nem volt elég a kivívott siker neki,
Indult a gyönge szárnyat megsegíteni,
S harsogva szólt, hogy visszhangzott belé a föld:
„Ha helyt nem álltok, fiaim, a földszülött
Had lándzsájának, oda Pallas városa!“
A csüggedő nép erre mind felbátorúlt.
Most megragadva buzogányát, a melyet
Epidaurosban tört, jobbra-balra forgatá.
Repült a sok nyak, s rajta űlő fő vele
Sisakkal együtt learatva hulldogált.
Végtére is futásra vették dolgukat.
Én tánczra keltem, elkezdék ujjongani
S tapsolni. Ők futottak a kapúk felé.
Kicsinyje-nagyja városszerte hangosan
Sír, jajveszékel és megtöltik istenek
Szent házait. Theseusnak nyitva állt az út;
De ő megállt, azt mondta, nem feldúlni jött
A várost, nem kiván mást, mint a holtakat.
Ilyen vezért kell a népnek választani,
Ki el nem csügged a veszélyben, megveti
Az elbizott népsöpredéket, mely, ha jól
Megy dolga, vakmerően mind magasbra tör
S elérhető jóllétét játssza el vele.

[1] Erechtheus az athéniek ős királya.

KARVEZÉTŐ.

Most, hogy megértem ezt a nem remélt napot,
Hiszek az égben istent és búm terhe is
Kisebb, mivelhogy a gonosz megbűnhödött.

ADRASTOS.

Oh Zeus! Szegény halandó mért is képzeli
Magát okosnak? Tőled függ mindannyiunk
S azt cselekedjük, a mit éppen te akarsz.
Mily nagy hatalmu volt egykoron Argosom,
Hányan valánk és mily erősek karjaink!
Hogy Eteokles méltányos megegyezést
Ajánla nékünk, azt mi nem fogadtuk el,
Aztán hogy' elbukánk! De Kadmos győztes népe is,
Miként a koldus, a ki dús lett hirtelen,
Gőgösködött, és balga dölyfe őtet is
Bukásba dönté. Oh ti, hiu emberek,
Mérték fölött kik íjatok feszítitek
S megérdemelt bajt annyit kell szenvednetek,
Csak a bajon okultok, nem baráti szón.
S ti városok, jó szóval orvosolható
Bajon segítni vérontással szoktatok!
De mire mindez? Azt szeretném hallani,
Hogy' menekültél? Aztán kérdek egyebet.

HIRADÓ.

A zűrzavarban, városunkba hogy betört
Az ellenség, én kiosontam a kapún.

ADRASTOS.

S hozzátok-é a harcz jutalmát, holtaink'?

HIRADÓ.

Csupán a hét, híres házból való vezért.

ADRASTOS.

Csak őket? S hol van a holtak nagy halmaza?

HIRADÓ.

Sírban pihennek a Kithaeron völgyiben.

ADRASTOS.

Erről avagy túl? S ki temette őket el?

HIRADÓ.

Eleutherae[1] sziklás vidékén Theseus.

ADRASTOS.

760 És hol hagyád az el nem temetetteket?

HIRADÓ.

Közel; a buzgó munka gyorsan célhoz ér.

ADRASTOS.

Keservesen hordták a szolgák együvé?

HIRADÓ.

Nem vett részt e dologban semmi szolgakéz.

ADRASTOS.

[Ily tisztelettel volt irántok Theseus?][2]

HIRADÓ.

Oh láttad volna, hogy gondozta holtaink'!

ADRASTOS.

765 Szegényekről a vért tán maga mosta le?

[1] Eleutherae város a Kithaeron tövében.
[2] E hiányzó sor találomra van pótolva.

HIRADÓ.

Ki is terité őket, felöltözteté!

ADRASTOS.

Iszonyu egy szolgálat és utálatos!

HIRADÓ.

Mért vón' embernek undok más ember baja?

ADRASTOS.

Ah, szívesen feküdném holtan ott velük!

HIRADÓ.

Hiába sírsz s e nőket is megríkatod.

ADRASTOS.

Én azt hiszem, hogy ebben ők a mesterek.
Közelg a gyászmenet már, várja tárt karom,
És könnytül ázó gyászdal árad ajkimon,
Szólítva vesztett kedvesim, siratva bús
Magányomat. Mert könnyen visszanyerhetünk
Akármi kincset, ám ha egyszer elveszett
Az ember élte, vissza sohse hozható.
(El jobbra a hiradóval és a fiúkkal.)

KAR.

Stropha.

Öröm és bú összevegyűl,
Dicsőség éri városuk
És a had vezérinek
A híre kétszeres.
De jaj-keserves látni nékem gyermekim
Tetemét! És mégis szép, e nem-remélt napot
Hogyha még megérhetem
S meglátom a mindennél szörnyűbb szenvedést.

Antistropha.

Napok atyja, az ős Idő
Mért hajadonnak nem hagyott
Mind maiglan engemet?
Miért szülék fiat?
Azt hittem egykor, hogy keservesb gyötrelem
A házasélet igáját nem hordani;
Most tudom csak, hogy mi fáj
Legjobban: édes gyermeket veszíteni!

KARVEZETŐ.

Látom az elhullt drága fiaknak
Tetemét hozzák már. Én, nyomorult!
Mért nem lehet ő velük én nekem is
Egy sírnak ölébe leszállnom?

(Harczosok gyászmenetben hozzák a hét letakart gyászágyat. Elől Adrastos a fiúkkal; a menetet Theseus zárja be harczosaival.)

ADRASTOS.

Anyák, anyák, a sírba szállt
Holtakért most sírjatok
S kesergő szómnak hallatára mondjatok
Ti is zokogva választ.

KAR.

Keserves-bús üdvözletét
Fogadd anyádnak, gyermekem!
Szólítlak haló-porodban.

ADRASTOS.

Oh mily keserv!

KAR.

Mily csapás szakadt reám!

ADRASTOS.

Jaj, jaj!

KAR.

[Hős csatában hulltak el.][1]

ADRASTOS.

Ránk mérte a sors . . .

KAR.

A legborzasztóbb szenvedést.

ADRASTOS.

Városom, Argos, jöjj s nézz részvéttel nyomoromra.

KAR.

És nézzen engem, a szegény,
Gyermekét vesztett anyát.

ADRASTOS.

Hozzátok erre a szegény
Vér-mocskolta holtakat,
Kik nem méltán s nem méltó kéztől estek el,
Bús áldozatául a harcznak.

KAR.

Oh hadd szorítsa két karom
Keblemhez édes gyermekem:
Hadd nyugodjék karjaim közt.

(Az anyák fiaik holttetemére akarnak borulni. Adrastos tiltólag int s a szolgálók visszatartják őket.)

ADRASTOS.

Immár elég!

KAR.

Oh elég a szenvedés!

[1] Hiányzó sor.

ADRASTOS.

Ah, jaj!

KAR.

S a szülő ne sírjon-é?

ADRASTOS.

S nem sírok-e én?

KAR.

Te sínyled mindkettőnk baját.

ADRASTOS.

Bárcsak a thebai had letiport vón engem a porba!

KAR.

Oh vajha testemet sohse
Ölelte volna férfi!

ADRASTOS.

Nézzétek a baj tengerét,
Oh szegény anyák, zokogva!

KAR.

Véres barázdát vájt a körmöm arczomon
S hamut szórtam fejemre is.

ADRASTOS.

Oh jaj, oh jaj nekem,
Bárcsak benyelne már a föld,
Vagy elragadna szélvihar
S fejemre hullna Zeusnak lángoló nyila!

KAR.

Keserves nászokat kötél
S Phoibos igéje búdra vált.
A könnyfakasztó daemon Oedipus
Házát hagyva hozzád költözött.

THESEUS (csendet intve előlép).

Kérdést akartam tenni hozzád már előbb,
Adrastos, a te bús siralmad kezdetén,
De visszatartám. Most azonban kérdelek:
Honnan valók e ritka hőslelkű fiak?
Te, mint tapasztalatban gazdag férfiú,
Bölcsen beszéld el ifju polgárimnak ezt.
Hisz' látták őket, mily hallatlan vakmerőn
Intézték Theba ellen támadásukat.
Csak azt a nevetséges kérdést nem teszem,
Ki kivel állott szemben ott, a harczmezőn
S az ellenséges lándzsa hol sebezte meg?
Üres beszéd az, meghallgatni nem való,
Ha az, ki ott volt a harczban, hol kópiák
Süvöltenek jó sűrűn a szeme előtt,
Rajzolni kezdi szóval mások harczait.
Kérdezni én nem tudnék illyet senkitől,
De el se hinném, mit nagy-bátran elmesél.
Mert hiszen az, ki ellenséggel szembe száll,
A legszükségesbet se mindig látja meg.

ADRASTOS.

Nos, halld! mert kedves megbizást adál
Nekem, hogy híven és igazán mondjam el
Barátaim megérdemelt dicséretét.
Látod-e azt a hőst, kit villám sujta le?[1]
Kapaneus az! Gazdagságban bővelkedett,
De kincsével nem kérkedett és önmagát
Bármily szegénynél többre nem tartá soha.
Kerülte a pazar asztalnál dözsölő

[1] Mert kérkedett, hogy Zeus ellenére is beveszi a várost. Bukását Sophokles rajzolja Antigone parodosában.

Mértéktelent, mondván: a jól táplált gyomor
Még nem nemesség, s a szerény boldog csupán.
Igaz barát volt, éppen ollyan hát megett,
Mint szemtől szemben: illyet nem sokat találsz.
Egyenes lelkü, nyájas arczu és szavú,
És sem szolgái, sem a polgárság iránt
Nem fennhéjjázó. — S íme, itt a második,
Eteoklos,[1] a ki más tekintetben jeles.
Ifjú legény volt, nem jutott vagyon neki,
De Argos-szerte legtöbb megtiszteltetés.
Baráti gyakran fölajánlák pénzüket:
Ha elfogadta, nem igázta le a pénz,
Hogy rabja légyen mások kénye-kedvinek.
Sohsem gyülölte a népet, csupán a rossz
Vezéreket; mert nem a város érdemel
Gáncsot, ha bajba dönti rossz kormányosa.
Egész' más volt a harmadik: *Hippomedon*.[2]
Gyermekkorától fogva nem kivánkozott
A múzsáknak szánt élet puhaságira;
Mezőn lakott, csak azt szerette, a mi zord
És férfias mulatság, kedve abba' telt:
Lovat hajtott, vadászott, íjat feszitett,
Hogy jól megedzve szolgálhassa majd honát.
Im' a vadűző Atalante[3] magzata,
Parthenopaeos, a legszebb ifjú legény;
Arkádiát elhagyva, hol világra jött,

[1] Eteoklos, Evadne bátyja.

[2] Hippomedon Aristomachos fia Argolisból (Vö. Aeschylos Hét Thebavívó 475. sk.)

[3] Atalante arkadiai vadásznő, a kalydoni vadászat híres részese, a versenyfutásban őt legyőző Milanion nejévé lett. Fiáról, Parthenopaeosról szó van még Euripides Phoenikiai Nőiben (1104 sk.) és Aeschylos Hét Thebavivójában (534. sk.).

Argosba' nőtt fel. És midőn fölserdüle,
Először is — mi idegentől szép dolog —
Terhére nem volt a városnak, senkinek.
Kerülte a pört s a viszályt, mely idegent
És bennszülöttet gyűlöltté tesz egyaránt.
A harczban épp' úgy, mint akármely argosi,
Küzdött honunkért, kedvező sorsán örült
S szivére vette, hogyha baj környékezé.
Sokan rajongtak érte, oh hány ifju nő!
De ballépéstől ő mindig őrizkedett.
Tydeus[1] dícséretét rövidre foghatom:
[Ő nem szavakkal, ámde karddal szónokolt
Müvészileg s ebben volt elsőrangu bölcs.
Testvére, Meleagros fennkölt szellemét
S hirét mint dárdaművész érte ő utól,
Pajzsdöngetés volt néki a legszebb zene.]
Becsvágyba' gazdag, tettek, nem pedig szavak
Tanúsitották nagyravivó szellemét.[2]
Ezek után nincs mit csodálnod, Theseus,
Hogy készek voltak halni a bástyák előtt.
A nevelés az, mely becsvágyat olt belénk,
És gyáva lenni szégyenel a férfiú,
Ki csak a jót gyakorlá. Hiszen az erény
Tanítható,[3] mint megtanúl a gyermek is,
A mit még nem tud, hallani és mondani.
Mit megtanúlunk, az mienk késő korig . . .
Neveljétek hát gondosan a gyermeket!

[1] Tydeus, Oineus kalydoni király fia, Diomedes trójai hős apja.

[2] A rövid dícséretet e két sor foglalja magában. A megelőző öt vers kétszeres variácziója betoldásra vall.

[3] Sokrates tanítása.

KAR.

Balsorsra neveltelek, fiam;
Itt hordtalak szívem alatt,
Kínnal világra szültelek . . .
És most Hádesé lett
Fáradalmaim gyümölcse
S szegény anyádnak aggkorára nem maradt,
Fiam, ápolója.

THESEUS.

És Amphiaráost, lám, az istenek maguk
Dicsőiték meg: elevenen ragadák
A föld mélyébe őt magát és fogatát.[1]
Ha Polyneikest, Oedipusnak hős fiát
Szintén dicsérem, ajkam nem leszen hazug.
Nemrég barátom volt, mielőtt még honát
Elhagyta s Argos városába vándorolt.
De tudod-é, ezekkel mi a szándokom?

ADRASTOS.

Csak azt tudom, hogy, a mit kívánsz, teljesül.

THESEUS.

Kapaneust, kit Zeus villáma sujta le . . .

ADRASTOS.

Külön fogod temetni szent halott gyanánt?[2]

THESEUS.

Igen, s a többit mind egy máglya lángiban.

[1] Amphiaraos, a thebai jós, előre látta sorsát és nem akart részt venni a hadjáratban; neje azonban elárulta rejtekhelyét. Fia, Alkmaion véres bosszút is állott ezért anyján. (Aischylos: Hét Thebavivó 555. sk.)

[2] A villámsujtottat szentnek tekintették.

ADRASTOS.

S magában álló síremléke hol leszen?

THESEUS.

Itt állítok sírt, e templomházhoz közel.

ADRASTOS.

E munka már a szolganépet illeti.

THESEUS.

S a többi minket. Induljon hát a menet!

ADRASTOS.

Járuljatok fiaitokhoz, bús anyák!

THESEUS.

Adrastos, illyet nem volt üdvös mondanod.

ADRASTOS.

Szülői kéz ne érinthesse gyermekét?

THESEUS.

Szivök szakadna, látva, milly éktelenek.

ADRASTOS.

Bizony borzasztó látni a vért és sebet.

THESEUS.

Miért kívánod hát növelni bánatuk'?

ADRASTOS.

Jó, engedek. Maradjatok csak, jól beszél
Theseus. Ha tűznek adtuk őket, akkoron
A hamvakat majd megkapjátok. — Balgatag
Halandók, lándzsát mért forgattok és miért
Ölitek egymást? Szünjék meg már a viszály,

S a városok békességben viruljanak.
Hisz oly keveset nyujt az élet: könnyedén
Hadd járjuk útját, és nem küszködés között!

(A gyászmenet megindul; mindnyájan követik, csak a kar marad a színen.)

KAR.

Strophe.

Nem vagyok deli gyermekek
Dicsért anyja, az argosi
Boldog anyák közt nincs soha már helyem.
Artemis nem ad én nekem,
Már elaggottnak fiat.
Életem becse-vesztett:
Mint valamely bolygó felhőt
Úznek tétova zord szelek fuvalmi.

Antistrophe.

Mink, boldogtalan asszonyok
Szültünk — hét anya hét fiat,
Argosiaknak legdaliásbjait.
Most gyermektelen agg vagyok,
Nincs fiam, nincs támaszom;
Nem számítva sem élők
Sem pedig a holtak közzé
Árnyék-életet élek elhagyottan.

Könny maradt számomra csupán,
Őt juttatja eszembe
Házamnak valamennyi zuga.
Nyírt haj a koszorúm nekem,
Síri dal fakad ajkamon,
Mellyet Phoebos nem fogad el;[1]

[1] Phoebos, a napisten, dicsőítő hymnust vár, nem gyászéneket.

Bús síralommal ébredek
S ruhám redőit könnyeim
Áradatja fürészti.

KARVEZETŐ.

De imé, ott látom már Kapaneus
Máglyáját, a neki szánt ravatalt,
És mind ama díszt,
Mivel őket tiszteli Theseus;
És látom a villámvert dalia
Feleségét, hírneves Evadnét,
Iphis fejedelmi leányát.
Vajh mit keres ott ama sziklatetőn,
A mely e ház fölibé meredez?
Oh mért is lép ilyen útra?

(A karvezető szavai alatt a templomtól jobbra, a szirt alatt, meggyujtják Kapaneus máglyáját. A sziklán menyasszonyi díszben megjelenik Evadne.)

EVADNE.

Strophe.

Mi haszna sugárzá
Szét ragyogását akkor a Nap
És Selene[1] mi haszna röpült
Fényövezte gyors szekerén
Át az éji homályon
Az nap, a mikor Argos
Városa zengé nászdalomat
S elkisérte a boldog arát
Vőlegénye, az érczboritott
Hős Kapaneus ajtajaig?!
Házamból hozzád sieték,

[1] A hold istennője.

Mint bakchans, tombolva futó,
Keresvén a máglyát,
És a sírt — veled egyet!
Csak Hades szabadít meg
Keserü éltem kínjaitól.
Oh a legédesebb halál
Sírba követni kedvesünk',
A kit az isten elvett.

KARVEZETŐ.

Nem látod-é a máglyát? Ép alattad áll
Szentelve Zeusnak. Rajta fekszik a te hős
Férjed, a kit halálra sujtott mennyköve.

EVADNE.

Antistrophe.

A czélnál vagyunk hát!
Ott van, látom! Lépteimet
Ép jó helyre hozá a sors.
Innen elérhetem a babért
És e sziklatetőről
Máglyájára ugorhatom
S lángjainak közepette
Drága uramnak oldalán
Véle összefonódva megyek
Persephoné csarnokiba,
Mert a halálban sem hagy el,
Lelkem téged a sírba követ!
Oh isten veled hát
Éltem napja s te szent frigy!
Bárcsak gyermekeinknek
Argos ily frigyet adna!
Szent, szent hitvesem én nekem,

Tiszta láng vala, mely nemes
Szívünk' egyesitette.

KARVEZETŐ.

De itt közelg már a te jó atyád felénk,
Az öreg Iphis. Még nem sejtí, mily dolog
Vár itt reá, hogy búba ejtse agg fejét.

(Szolgáktól kisérve jő az öreg Iphis a kar felé, nem látva leányát.

IPHIS.

Boldogtalan nők! Im én, boldogtalan agg,
Jövök, családom kettős gondja hív ide,
Hogy Eteoklos fiamat, kit thébai
Gerely döfött le, ős földünkre elvigyem,
És megkeressem lányomat, ki hirtelen
Eltünt hazulról, mert meghalni szándoka
Kapaneusszal, holt férjével. Őrizők
Otthon sokáig; ámde hogy az őröket
Most elbocsátám a jelen bajok között,
Eltünt. De azt gyanítom, itt találhatom
Meg őt leginkább. Nem láttátok? Szóljatok!

EVADNE.

Mit kérded őket? Nézz a szirtre, itt vagyok,
Atyám! A férjem máglyája fölött nehéz
Röptű madárként a leányod itt lebeg.

IPHIS.

Oh mily szeszély, leányom, mért szálltál oda?
Miért hagyád el házam, ide mért jövél?

EVADNE.

Haragra gyúlnál, szándokom ha hallanád;
Ezért nem is kivánom, hogy megtudd, atyám.

IPHIS.

Hogyan? Atyádnak ezt megtudni nincs joga?

EVADNE.

Szándékomat te bölcsen nem bírálhatod.

IPHIS.

Kinek kedvéért díszited fel így magad?

EVADNE.

Nagyon dicső e dísznek czélja, jó atyám.

IPHIS.

Mért nem vagy gyászban inkább elhullt férjedért?

EVADNE.

Valami új, dicső dologra készülök.

IPHIS.

A máglyánál, a sírnál *így* mutatkozol?

EVADNE.

Oda megyek, s diadal övezi fejem.

IPHIS.

Mily diadalról szólsz? Kiken arattad azt?

EVADNE.

A földnek minden asszonyán, kit lát a nap.

IPHIS.

Eszed aratta vagy kezed müvészete?

EVADNE.

Hű szívem: holt férjemmel együtt nyúgoszom.

IPHIS.

Mily szörnyüségre czéloz rejtélyes szavad?

EVADNE.

Dicső halottam máglyájára szállok én.

IPHIS.

Ne szólj, leányom, így a sokaság előtt.

EVADNE.

Épp' azt kívánom: egész Argos tudja meg.

IPHIS.

De nem szabad megtenned, én nem engedem!

EVADNE.

Mindegy! Kezed nem ér el többet engemet.
Immár leszállok! — Vesztem bút okoz neked,
De enmagamnak és férjemnek nagy gyönyört.
(Leugrik a máglya lángjai közé.)

KAR.

Szörnyű a tett, melyet müveltél, asszonyom.

IPHIS.

Oh jaj nekem, végem van, Argos lányai.

KAR.

Ah, ah! Jaj te, szegény atya!
Szörnyü merényletet kelle megérned itt!

IPHIS.

Oh nincs a földön nálam boldogtalanabb.

KAR.

Boldogtalan!
Oedipus átkiból kijuta néked is,
Mint magam és egész városom ezt nyögi.

IPHIS.

Oh jaj, miért nincs sorsunk úgy rendezve, hogy
Kétszer lehessünk ifjak, kétszer öregek?
Mert hogyha otthon rosszul folynak dolgaink,[1]
Megfontolással rajtuk még javíthatunk,
Csak életünkön nem lehet. Ha kétszer is
Ifjak lehetnénk, új éltünknek folyamán
Mily könnyen elkerülnénk sok régibb hibát!
Én látva egykor, hogy más — gyermeket nevel,
Gyermekre vágytam s éppen ez lett végzetem.
Ha megpróbáltam volna egyszer, mily csapás
Szülői szívre gyermeket veszíteni,
Ily balszerencse nem sujt engemet soha.
Oh mert hiába nemzém azt a hős fiat,
A legjobbat, ha el kellett veszítenem.
El, vége! Mit tegyek most én, boldogtalan?
Haza menjek? Lássam ott szobáimnak sorát
Pusztán, üressen, lássam sivár életem?
Kapaneusnak hajlokába térjek-é?
Oh míg leányom élt, az volt legkedvesebb!
De ő nincs többé, a ki ránczos arczomat
Csókkal boritá, dédelgetve vén fejem
Ölébe vette. Ősz atyának semmi sincs
Lányánál édesb. A fiú nagyobbra tör,
De hizelegni nem tud ollyan kedvesen.
Előre, szolgák! Gyorsan vigyetek haza,
És dugjatok homályba, a hol étlenül
Elsorvadozva vén testem megsemmisül.
Mi haszna szedném össze fiam csontjait?

[1] Nagyon csábító Nauck coniecturája: νόμοις (δόμοις helyett); e szerint e sor így alakúlna: „Törvényeinkben hogyha hibákat lelünk".

Utállak óh leküzdhetetlen, vén korom
S utálom azt, ki húzza-vonja agg korát,
Varázsszerekkel, füvel, írral a halál
Útját magától másfelé téritgeti.
Az ilyeneknek hasznuk nincs a föld szinén:
Pusztuljanak s ifjaknak adjanak helyet!
(A szolgák jobbra elvezetik.)

KARVEZETŐ.

Jaj, jaj!
Itt hozzák már elesett fiaink
Porait! Jaj, fogjatok, oh ti leányok.
Gyámoltalan aggot; gyermekemért
Öl a bú, nincsen már bennem erő,
A ki annyi időt éltem le maig,
S kit gyötrelem és kín annyit emészt.
Oh van-e szörnyűbb bánat a földön,
Mint magzataink
Kimulását látni szemünkkel?!
(Jönnek a fiúk a hamvvedreket hozva, velük Theseus és Adrastos; mindenik fiú anyja felé tart.)

EGYIK FIÚCSKA.

Hozom, hozom,
Szegény anyám, a tűzből atyám hamvait;
Kicsiny teher, de súlyos a bánat miatt.
Mindenem' e kicsiny urna rejti!

ANYA.

Oh jaj, oh jaj!
Jó anyádnak könnyeket
Hoztál a kimultakért?
Maroknyi hamvat hős atyádnak teste hely'tt,
Hajdan a mely dísze volt Argosnak?!

FIÚCSKA.

Gyermektelen!
De én meg árva, — elvesztém szegény atyám! —
Apátlan árva! Puszta házban élhetek,
Édes atyám karja béna![1]

ANYA.

Ah, ah!
Im' a hála annyi baj
És vajúdás kinjaért!
Anyai gondért, álmatlan sok éjjelért,
A mikor arcz ott pihent az arczon.

MÁSIK FIÚCSKA.

Elmultak, nincsenek már többé. Jaj, atyám,
Kimultál!

MÁSIK ANYA.

Az aetherben lebeg már
A lángok közt elhamvadott,
A Hades országába szállott.

FIÚCSKA.

Atyám vajh, hallod gyermeked jaját?
Pajzsot ragadva egykor megtorolhatom
Vesztedet én? — Bárcsak úgy lehetne!

MÁSIK FIÚCSKA.

Bosszú atyánkért? Megjöhet, ha isten úgy
Akarja.

ANYA.

E szenvedés nem alszik!
Oh annyi balsors, annyi jaj,
És annyi bánat nyomja lelkem!

[1] V. ö. Arany, Both b. özv.

FIÚCSKA.

Asópos tükre meglát egykoron
Ércz fegyveremben, hozva Argosnak hadát
Édes atyám vesztét megtorolni.

HARMADIK FIÚCSKA.

Atyám, úgy tetszik, mintha látna még szemem ...

ANYJA.

A mint arczodra rálehelli csókjait.

H. FIÚCSKA.

De intő atyai szavad
Elszállt a szellők szárnyain.

ANYJA.

Mindkettőnknek csak bút hagyott:
Sohsem hagy el engem az, se téged!

H. FIÚCSKA.

A terhe oly nagy, hogy egészen földre nyom.

ANYJA.

A kedves hamvat add; ölembe hadd vegyem.

H. FIÚCSKA.

Oh szörnyü e szót hallanom!
Sajog a szívem, huli könyűm.

ANYJA.

Fiam, kimultál! Jó anyád
Nem látja már szive büszkeségét.

THESEUS.

Im' Adrastos s ti, Argos-földi asszonyok,
E gyermekek kezükben tartják a dicső

Atyák porát, hogy elhamvasztám testüket;
Én és a város ezt átadjuk ő nekik.
Itt látva már most, hogy mit tettem értetek,
Ne feledjétek, hálásak maradjatok
S fiaitoknak kössétek szívére azt,
Athént tiszteljék és e nagy jótétemény
Emléke éljen és szálljon firól-fira.
Jól tudja Zeus s a többi égi istenek,
Mint megbecsülve távoztok tőlünk haza.

ADRASTOS.

Tudjuk, Theseus, mind azt a jót, mit Argosért
Tevél, midőn a jóltevőre rászorult,
S örökre hálásak leszünk e nagy s nemes
Tettért, a mellyet viszonozni tartozunk.

THESEUS.

Van-é talán még tőlem mit kivánnotok?

ADRASTOS.

Légy boldog városoddal, mint érdemlitek!

THESEUS.

Úgy légyen! Azt kivánom én nektek viszont.
(Miközben indulni akarnak, megjelenik a levegőben lebegve Athena istennő.)

ATHENA.

Hallgasd meg, Theseus, Athenának szózatát,
Mit kell müvelned, hogy néped javára légy.
E gyermekeknek át ne add oly könnyedén
E hamvakat, hogy Argosukba elvigyék.
Először esküt végy tőlük jó tettedért
S a városéért. Adrastosnak tiszte lesz
Az eskütétel; mint királyt, őt illeti

Egész Argos nevében a szent esküvés.
Az eskü így szól: „Argos soha Attika
Földjére nem hoz ellenséges sergeket,
Sőt, más ha hozna, fegyvert fogva ellenáll.
S ha esküszegve mégis ellenünk vonúl,
Pusztuljon újra Argos népe“ — ezt kivánd.
Az áldozat vérét hová ontsd, most figyelj.
Van néked otthon egy érczlábu tripusod,
Melyet Herakles, a hogy Tróját feldulá,
És más munkára indult, néked engedett,
Hogy te ajánld fel Delphinek szent tűzhelyén.
Három juhodnak torkát metszve e fölött,
Öblös falára ródd reá az esküdet
S megőrzés végett Delphi istenének add
Esküd jelét és zálogát Hellas előtt.
A kést, mely a juhoknak torkát átszeli
S vérét kiontja, rejtsd a földnek mélyibe
Az elesettek hét máglyájához közel.
Ha néped egykor Athén ellen harczra kél,
Vad félelemmel ez majd visszakergeti.
Ha végbe ment ez, ám vigyék a holtakat.
A hellyet, hol testük' megtisztitá a tűz,
Szent földül kapja Isthmos istenasszonya.[1]
Ennyit neked! S most nektek, Argos gyermeki!
Ha felserdültök, Thébaet pusztitsátok el
És álljatok bosszút atyátok véreért.
Atyád helyett te léssz az ifju hadvezér,
Aegialeus,[2] s Aetoliából Tydeus
Fia, hős Diomedes jő frigytársadul.
De várjatok, míg pelyhes lészen állatok;

[1] Artemis.
[2] Adrastos fia.

Akkor majd Argos érczpánczélu serege
Ráront a hétkapús Thebae bástyáira.[1]
Keserves lesz, fölserdült oroszlánfiak,
Látogatástok: kő ott nem marad kövön.
Így kell történni! S az utókor éneke
Epigonoknak fog nevezni titeket.
És háborútok istenes lesz és jogos. (Eltünik.)

THESEUS.

Urnőm, Athena! A te szódnak hódolok,
Hiszen te óvsz a ballépéstül engemet.
Megesketem hát Adrastost. Te csak vezess
A helyes útra, mert ha városunk iránt
Kegyes maradsz, jövőre is bizton leszünk.

KAR.

Menjünk, Adrastos, mondjuk el eskünk;
Értünk küzdött ez a férfi, e nép:
Méltók a mi tiszteletünkre. (Mind el.)

[1] Az epigonosok hadjáratának megjóslása.

TRÓJAI NŐK

BEVEZETÉS.

A Krisztus előtti 415. év tavaszán, a nagy Dionysos-ünnepen Euripides tragikus múzsája olyan trilogiával lépett a drámai versenyek porondjára, mely Trója tragikus sorsát három nagy szakaszban állította az athéni közönség elé. Az első darab, *Alexandros*, a trójai háború okát és eredetét, a második, *Palamedes*, a háború folyamának egyik jelentős epizódját, a harmadik, a *Trójai Nők*, a vigasztalan, gyászos véget vitte színre.[1] Így e trilogia részei már első tekintetre bizonyos összefüggést mutatnak s egy nagyobb egész tagjainak kívánnak tekintetni. E szerint már eleve valószínűnek kell tartanunk, hogy az összefüggést nemcsak az események, hanem s talán még inkább az egészen átvonuló eszme is biztosította.

Bár a trilogia két első része elveszett, címükön kívül a fennmaradt gyér töredékek s régi mythos-elbeszélések is lehetővé teszik, hogy megközelítő tartalmukat rekonstruálhassuk.

Alexandros cselekvénye körülbelül a következő volt. Hekabe, Priamos trójai király felesége, áldott állapotában azt álmodta, hogy egy fáklyát hozott vi-

[1] A trilogiát tetralogiává egészítette ki a Sisyphos cz. satyrosdráma, mely már nagyon kevéssé illeszkedhetett bele az összefüggés lánczolatába.

világra, melyből kígyók másztak elő, vagy a melytől egész Trója lángba borult. Az álomfejtők, hogy Tróját ettől a sorstól megmentsék, kimondják, hogy a születendő gyermeket el kell pusztítani. Igy aztán az újszülött fiút egy öreg szolgának (vagy harczosnak) adták oda, hogy ölje meg. Az öreg megsajnálta a szép kis csecsemőt, s nem ölte meg, csak kitette az Ida-hegy vadonában. Ott ráakadtak az idai pásztorok, fölnevelték és *Paris* nevet adtak neki. Gyönyörű ifjúvá serdült, kit Zeus arra jelölt ki, hogy ő döntsön Hera, Athena és Aphrodite szépségversenyében. De ez a nagy kitüntetés egyúttal az ő sorsát is megpecsételte. Ezalatt a szülők, kivált Hekabe, nem tudnak belenyugodni elveszettnek hitt fiok sorsába. Még mindig szomorkodnak és a bús emlékű évfordulót halotti ünneppel ülik meg, melyen egyebek közt versenyjátékokat is rendeznek. (Ezzel a gyászünneppel kezdődött a dráma.) Priamos nyájának legszebb bikáját tűzi ki jutalmul a versenyjáték győztesének. Ez a bika azonban éppen Paris kedves állata, ezt ő nem engedheti másnak, azért sorompóba lép, sorra legyőzi a királyfiakat s pásztortársai kiséretében diadalmasan vonúl a palota elé jutalmát követelni. A legyőzött királyfiak nem engedhetik az elsőséget egy szolgának, vádlókul lépnek föl ellene s halálra vitelét követelik atyjuktól. Priamost meglepi az ifjú bátor magatartása; értelmes és önérzetes szavai is hatással vannak reá, melyekben a mező gyermeke az emberi jogok védelmére kél s azokat nevezi hitványaknak, kik a mások fölött való uralmat csak a szerencsés véletlennek köszönhetik, — és habozik a kívánt ítéletet kimondani. Priamos leghevesebb fia, Deiphobos ekkor kardot ránt az önérzetes pásztor ellen, s ez csak úgy kerűli ki a halált,

hogy a házvédő Zeus oltárához menekül. Válságos helyzetében azonban — valószínűleg az öreg szolga útján, a ki a csecsemőt kitette volt — kiderül a pásztorifjú származásának titka, s a szülők boldogan ölelik keblükre csodásan megmenekült gyermeküket, kit büszkén *Alexandros*nak, azaz férfiak védőjének neveznek el. A nagy örömben, diadalban eldicsekszik Alexandros, mily tisztesség érte már az Ida hegyén, mikor Zeus parancsára ő döntött az istennők szépségversenyében s a győztes Aphrodite a föld legszebb asszonyát, a spartai Helenát igérte neki jutalmul. Most tehát itt az ideje, hogy e jutalmat birtokába is vegye. Az elvakult szülők örvendeznek daliás fiuk tisztességének és hajót szerelnek föl számára, melyen Görögországba utazzék. Hiába ellenzi ezt leányuk, az istenihlette Kassandra, hiába jósolja meg prófétai ekstasisában e vállalat gyászos következményeit, nem hallgatnak reá (ez az ő végzete s még inkább a reá nem hallgatóké), megépítik a hajót s Alexandros elhajózik. A koczka el van vetve; megvan a bűn és bűnpártolás: elég ok egy fejedelmi ház, egy hatalmas város és nép elpusztulására.

A trilogia második része, *Palamedes*, már jóval későbbi időben játszik s a háború folyamába ragad bennünket, de nem az Ilias hőseit és viszályukat mutatja be, hanem egy azt jóval megelőző ellenségeskedést és annak képviselőit a görög táborban. Mintha csak azt akarná bizonyítani, hogy „Trója falain belül és azokon kívül egyaránt vétkeznek". Odysseus és Palamedes állanak szemben egymással, amaz a ravasz önzés, a fondorkodó okosság, ez a becsületes, tiszta szándékú belátás képviselője. A monda is már rég tudott e két ember viszálkodásáról. Odysseus t. i.

ACCADEMIA D'UNGHERIA DI ROMA

soha sem bocsátotta meg Palamedesnek, hogy okosságával túljárt az ő eszén. Odysseus ugyanis, bár adott szava kötelezte, ki akarta magát vonni a trójai hadjáratból, hogy ifjú nejét és kis fiát el ne kelljen hagynia s eszelősnek tettetve magát ekébe fogta bikáit és király létére szántott. Palamedes ekkor az eke elé tette Odysseus kis fiát, Telemachost; az apa óvatosan kikerülte gyermekét s ezzel ép eszét elárulván, kénytelen volt beváltani adott szavát. A költő bizonyára nem elégedett meg evvel a régi keletű haraggal, mint motivummal; ő bizonyára aktuálisabb elvi ellentétet keresett közöttük s Odysseust éppen a harcz, Palamedest a béke emberének rajzolta, másrészt azt is feltüntette, hogy Palamedes fennkölt szellemű okossága fölkeltette Odysseus féltékenységét. Hiszen Palamedes volt a monda szerint a betűírás, a számjegyek, a mérleg, a pénz, az időszámítás, a zene, a sakkjáték stb. feltalálója; ismerte az égi testek járását s egy napfogyatkozás alkalmával higgadt belátásával az egész sereget megnyugtatta; strategiai ismereteivel szintén felülmúlta Odysseust. Míg Odysseus minden alkudozásnak és megegyezésnek ellene van s a háború czélját Trója lerombolásában látja, addig Palamedes — a költővel együtt — a humanismus képviselője s módját keresi a tisztességes békekötésnek. Mind ez elegendő ok Odysseusnak arra, hogy alattomos cselszövényével vesztét okozza Palamedesnek, mivel nyilt fegyverekkel nem tudna boldogulni. Megássa tehát a vermet következőképen. Rábeszéli Agamemnont, hogy — az álmában Pallas Athenától kapott tanács szerint — mozduljon seregével odább. Mikor ez megtörtént, Palamedes sátorában nagy darab aranyat ás el és egy trójai foglyot

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

levéllel útnak indít Priamoshoz, de előre lesbe állított katonájával megöleti. Másnap, mikor a sereg visszatért a táborba, Odysseus katonája átadja Agamemnonnak a megölt trójai embernél talált levelet. A Priamos nevében írt levél nagy súlyú aranyat ígért Palamedesnek, ha megegyezésük szerint elárulja a trójaiaknak a görögök táborát. Palamedes ellen megindul a vizsgálat. Hasztalan minden önérzetes védekezés, mert sátrában megtalálják az elásott aranyat s „a múzsák bölcs csalogányát, a ki senkinek se vétett",[1] halálra ítélik, megkövezik.

Az ártatlanúl kiontott vér azonban bosszúért kiált. Oeax, Palamedes testvére, nemcsak a halott eltemetéséről gondoskodik, hanem deszkákra rójja a szomorú esetet, hogy a tenger hullámain át valamelyik Euboea partjaira jutva hírül adja azt atyjuknak, Naupliosnak. Ő aztán — mint a Trójai Nőkben jelezve van — a visszatérő görög hajóhadat csalárd tűzjelekkel Euboea veszedelmes zátonyaira csalja s ott vesztüket okozza.

‚Palamedes'-ben tehát a rossz ügy, az alattomos cselszövény győzött, a becsületesség tönkre ment s így Trója helyzete — melyet különben maguk a trójaiak idéztek föl — elkerülhetetlenné vált; egyúttal azonban — bár messze jövőben — feltünt a gonoszság expiálásaul az igazságos bosszú, mely a győztesekre vár.

Vázolnunk kellett a két elveszett darabot, mert

[1] Ezt a mondást, mely a töredékek közt fennmaradt, nem törődve az anachronismusszal, később Sokrates halálára vonatkoztatták. Sokrates azonban e trilogia színrevitele után még 16 évig élt. Az idézett mondás valószínüleg Protagorasra céloz, ki az athéniektől istentelenséggel vádolva Siciliába menekült s útközben a tengerbe veszett.

csak úgy érthetjük és méltányolhatjuk a fennmaradt harmadik részt, a *Trójai Nőket,* ha nem önmagában, hanem mint egy nagyobb egész tagját és éppen befejezését tekintjük. A kik elszigetelten vették szemügyre és úgy vonták a tragédia követelményeinek bírói széke elé, azok sok kifogást hangoztattak ellene, sőt a teljes elítéléstől sem riadtak vissza. E kifogásoknak jórészt igazuk is van. A Trójai Nők csakugyan nem tragédia, nem dráma, hiszen éppen az hiányzik belőle, a mi drámává tehetné, a *cselekvény;* nincs benne *egység,* mert lazán összefűzött, heterogén jeleneteit csak Hekabe személye tartja némileg össze. Annyi kétségtelen, hogy biztos szerkezettel tagolt tragikus cselekvényt hiába keresünk benne, de ne is keressünk, hiszen nem önálló tragédia van előttünk, csak befejező felvonása Trója tragikus sorsának, mely már nem cselekvényt, hanem a megelőző cselekvény szívet facsaró eredményeit tárja elénk csodás erővel rajzolt situatiókban. Senkisem tagadja e mozdulatlan jelenetek megrázó voltát; hatásuk alól senki sem vonhatja ki magát, s a rajtuk végigvonuló elegiai hangulat egysége méltányolható kárpótlás a drámai képsorozat sokszerűségéért.

Gondoljunk csak arra, mekkora feladatot tűzött a költő maga elé: a színi előadás akkori egyszerű, eszközeivel nézői elé állítani Trója feldúlását, a trójaiak ítéletnapját, jelezve, hogy a győztesek romlása se fog késni sokáig. Ezt a feladatot egy néhány személylyel s a trójai nők karának lyrikus jellegű szereplésével kellett megoldania. Maga Trója már fel van dúlva, a férfiak, a kik védték volt, már nem élnek; nincs tehát helye actiónak, mikor nincsenek actorok: csak a nők és gyermekek élnek, azok felé fordul minden

részvét, hiszen leginkább az ő sorsukban nyilvánul az ádáz háború minden iszonyatossága. Mert a hősök hősi halála hazájuk védelmében irigylésre méltó sors az ellenállásra képtelen nők és gyermekek kérlelhetetlen és elháríthatatlan sorsához képest. A költő a legsajnálatraméltóbb asszonyt, az egykor ünnepelt királynét és irigyelt anyát, Hekabét választotta ki minden szenvedés, minden gyötrelem mediumául; a különböző jelenetek keserve az ő lelkén átszűrődve jelentkezik, mint a sokféleség egységes alaphangja. Egyszersmind a legmélyebb gyászból és szívrepesztő siralomból is kihallatszik az elmaradhatatlan megtorlás jóslata; nem az elhullt trójai hősök s nem rabszíjra fűzött özvegyeik, ágyasokul kiszemelt leányaik és a falakról ledobált gyermekeik a legboldogtalanabbak, mert a hazáért semmi áldozat sem nagy, hanem a gőgös győztesek sorsa szomorú igazán, kik csak rövid ideig fognak örülni győzelmüknek, hogy nemsokára annál nyomorultabbúl pusztuljanak el, vagy legalább busásan megszenvedjenek, mert a gőgös hódítóktól segítő isteneik is elfordulnak. Alig van a világirodalomban költői mű, mely a háború nyomorát és borzalmait, vigasztalan következményeiben megrázóbb módon rajzolná. Aeschylos Perzsák-ja az ellenség romlását festi hatalmas erővel, de az voltaképen indirekt diadal-ének. Euripidesnél nincs szó diadalról, nincs örömről,[1] csak a legyőzöttek végtelen inségéről s az elbizakodott győztesek majdani bűnhődéséről. Ha méltán dícsérjük Homeros elfogulatlanságát, hogy a görögökkel szemben álló trójai ellenséget olyan rokonszenves bensőséggel tudta rajzolni,

[1] Érdekes drámánkat egybevetni Schiller Siegesfest-jével.

méltán adózhatunk csodálattal Euripides humanismusának, ki a chauvinismus korlátait áttörve s a népszerűtlenség veszélyével nem törődve, egyenesen az ellenség igaza mellett száll síkra, s mint népe igazi tanítója rámutat a támadó, hódító hadjárat igazságtalan-voltára és ezzel, — mint H. Steiger kifejti, — az epos világnézetére, mely az erősebbnek jogát szentesíti és diadalát ünnepli, kimondja a maga megsemmisítő bírálatát.

Nem nehéz ennek az állásfoglalásnak az okát is megtalálnunk, ha a trójai triologia keletkezésének idejét figyelembe veszszük. Hiszen drámánk annak a 415. évnek tavaszán szállt versenyre, amelynek nyarán az athéni hajóhad könnyelmű és rajongó hódításvágyának phantomjait űzve az Eldorádónak álmodott Sicilia ellen indult, hogy többé vissza ne térjen. A készülődések erre a végzetes vállalatra, melynek történetét oly drámai erővel írta meg Thukydides, természetesen már tavaszszal megkezdődtek. Euripides mindig a békének híve volt, akárcsak esküdt irodalmi ellenfele, Aristophanes. A peloponnesosi háború sok keserű tapasztalata csak fokozta békevágyát. Ezért, mikor Athén jobb helyzetében elbizakodva s Nikias intő szavát figyelembe nem véve a nagyravágyó Alkibiadesre hallgatott és Sicilia ellen lázasan készülődött, Euripides megírta és színre vitte trójai trilogiáját, melyben *Busolt*[1] szavaival: „den Krieg gegen Troia mit allen Schrecknissen und der Brutalität vom Unheil bedrohten Siegers in grellen realistischen Farben darstellte und *jeden Angriffskrieg nachdrücklich verurteilte*".

[1] Griech. Geschichte III, 1276.

H. Steiger egy szép értekezésében[1] és Euripidesről írt érdekes könyvében[2] meggyőzőleg kimutatta Euripides drámájának politikai czélzatát. Wilamowitz tagadja a czélzatosságot: „Rein als Dichter schuf er; die Wirkung ist gerade darum so zermalmend, weil er kein Tendenzstück schuf. Er warnt nicht, auf das unterbleibe, was kommen muss. Er weiss nur, was kommen wird, und muss es künden, wie seine Kassandra; das zerreisst seine Seele. Man hat ihm so wenig geglaubt als ihr. Und gekommen ist es doch".[3] E szép szavak önkéntelenül magukra czáfolnak. A költő tudta, mi fog következni s ezt hirdetnie kellett, mint Kassandrának, de neki épp' úgy nem hittek, mint annak. E szerint a jelenre vonatkozás, az actualitas kétségtelenül megvan, s Euripides, kinek drámáiban nem egyszer tükröződnek kora eseményei és problemái, bizonyosan nem ok és nem czél nélkül vállalkozott Kassandra szerepére. Hogy nem fog vele czélt érni, azt sejthette. Kifejezésre jutott ez mindjárt abban, hogy a jutalmat nem neki ítélték, hanem valami Xenoklesnek — a mit már Aelianus nevetségesnek tartott —, de azért nem szünt meg az igazság bajnoka lenni.

„Oh balga ember! Mennyi várost porba dönt,
Sok templomot, sírt, a halottak szent-helyét
Feldulja és megássa ön-sírját vele."
(Trójai Nők 95—97.).

A ki igy szól, nem ítéli el az a háborút általában s igy az éppen akkor készülőt is? S ha meggondoljuk,

[1] Philologus 1900. p. 362. sk.

[2] Euripides, seine Dichtung und seine Persönlichkeit. Leipzig 1912.

[3] Griech. Tragoedien. Berlin. 1906. III, 290.

mily embertelenül bántak el az athéniek éppen az előtte való év végén Melos szigetének lakosságával, lehetetlen a trójai fogolynők jajszavából a költő kárhoztatását ki nem hallanunk.

A jövő meg is adta az elégtételt Athén Kassandrájának. Az athéniek, mikor Sicilia földjében porladozó polgáraiknak kenotaphiont emeltek, Euripidesre bízták a verses felirat megírását.

SZEMÉLYEK.

Poseidon.
Athena.
Hekabe, Priamos özvegye.
Trójai fogolynők kara.
Talthybios hiradó.
Kasandra (Kassandra), Hekabe leánya.
Andromache, Hektor özvegye.
Menelaos, spártai király.
Helena, felesége.

Görög harczosok, trójai fogolynők és gyermekek.

Sátor előtti tér a görögök táborában, háttérben Trója füstölgő romjai. A fősátor előtt betakarva, mozdulatlanúl fekszik Hekabe.

POSEIDON
(jobb kezében háromágú szigonya).

Elhagyva Aegaeosnak sós mélységeit,
Hol legszebb tánczát járja a Nereisek
Kedves kara, állok, Poseidon isten, itt.
Hisz' a mióta Trója földjét egykoron
Phoebosszal együtt jól kimért, rakott kövek
Bástyáival vevők körűl,[1] soha se volt
Távol szivemtől a frigeknek városa.
És most hamvába roskad, Argos fegyvere
Feldúlta. Mert Pallastól nyerve ihletét,
A phokisi Epeios, a parnasosi,
Egy fegyverekkel vemhes kanczát alkotott
S a vész bálványa e falok közé hatolt.
[Későbbi kor kopjás fa-lónak hívja majd,
Mivelhogy lopva kopját horda méhiben.][2]
Puszták a berkek, istenek szenthelyei
Vértől csöpögnek; házótalmazó Zeus
Oltára előtt rogyott le halva Priamos.
Hordják a sok frig zsákmányt, a sok aranyat

[1] Poseidon és Apollon épitették Trója várfalát.
[2] Későbbi toldaléknak hiszik.

Görög hajókra s várják a száraz felől
A jó szelet, mely tíz nyárnak leteltivel
— A mely alatt e város bástyáit vivák —
Vigan röpítse látni hitvest, gyermeket.
Én — meghajolva Hera, Argos asszonya
S Athena előtt, kik elpusztíták Phrygiát, —
A híres Iliost és oltárit elhagyom.
Mert hogyha város romba, pusztulásba dől,
Az istentiszteletnek sincs ott több helye.
Sok foglyul ejtett és kisorsolt trójai
Nő jajjától visszhangzik a Skamandros is.
Egy részük arkas,[1] más thessalos nép fiát
Nyeré gazdául, más athéni hősöket.
A többit, a kik még kisorsolatlanok,
E sátor rejti főbbjeink jutalmául;
Köztük Helena, spartai Tyndareos
Leánya: harczi zsákmány lett belőle is.
A szánandó teremtés, ki ott látható
A sátorajtónál feküdve: Hekabe.
Bő könnyet ont, de bőven is van rá oka.
Nem tudja még, hogy Polyxena lánya is
Kimult, Achilles sirján gyászos áldozat.[2]
Oda van Priamos s fiai, szűz Kassandrát pedig
— Kit prófétává tett Apollon ihlete —
Isten haragjával daczolva gőgösen
Agamemnon készül ágyasává tenni most.
Oh egykor boldog város, isten hát veled[3]

[1] Azaz arkadiai.

[2] A költő itt eltér saját „Hekabe"-jától, mely szerint Polyxenát csak útnak indulás után, a thrakiai parton áldozták fel.

[3] Különös, nemde, mert isten mondja. De a görög χαῖρε-t ez esetben magyarul bizonyosan így mondaná Euripides is. Az ő isteneihez illik ez a humor.

S ti, bástyaormok! Hogyha vészbe nem taszít
Pallas, Zeus leánya, most is állanál!

ATHENA
(aegisszel, lándzsásan megjelenik).

Atyámról legvérségesebb rokon, szabad
Az istenek karában tiszteltet, dicsőt
Megszólítnom, szüntetve régi, zord viszályt?

POSEIDON.

Szabad, Athena! Hisz nyájas társalkodás
Rokon felek közt: a sziveknek balzsama.

ATHENA.

Dicsérem jó indulatod' s közlök veled
Olyat, mi mindkettőnkre fontos egyaránt.

POSEIDON.

Valamellyik istenségtől hírt hozol talán,
A mellyet Zeus, vagy más isten bizott reád?

ATHENA.

Nem! Trójának miatta, a hol most vagyunk,
Kérlek, hatalmad' az enyémmel egyesítsd.

POSEIDON.

Igy hát a régi gyűlölséget elvetéd
S szivedre vetted a lángok közt hamvadót?

ATHENA.

Felelj először erre: kívánsz-é velem
Tanácsot űlni, és tervemben osztozol?

POSEIDON.

Minden bizonnyal! Ám hadd tudjam, mit kívánsz?
Achaja vagy tán Trója kedveért jövél?

ATHÉNA.

Örvendjen egyszer a rég gyűlölt trójai:
Keservesen jut a görög sereg haza!

POSEIDON.

Egy érzületből másba át miért csapongsz
S mérték fölött, vaktába' mért gyülölsz, szeretsz?

ATHENA.

Én s templomom meg van gyalázva, nem tudod?

POSEIDON.

Tudom, hogy Aias Kassandrát elhurczolá.[1]

ATHENA.

S nem hallott érte a görögtől rosszalást.

POSEIDON.

Mégis segíted Iliost feldúlniok!

ATHENA.

Ezért zudítok most reájuk bajt veled.

POSEIDON.

A mit kívánsz, már készen is van. S mit teszel?

ATHENA.

Keserves visszatérést szerzek én nekik.

POSEIDON.

Ha szárazon haladnak vagy a sós habon?

ATHENA.

Ha Iliosból szállnak gályáik haza,
Zeus hatalmas zivatart és jégesőt

[1] Aias, az Oileus fia, Kassandrát, Athena papnőjét, az istennő oltárától hurczolta el.

Zudít reájuk és sötét orkánokat;
Kezembe adja — úgymond — a villámsugárt,
Hogy a görög hajókra áraszszam tüzét.
A te dolgod, hogy Aegeusnak tengerén
Vihar süvöltsön, örvények tátongjanak,
Holtak töltsék meg Euboea öbleit
S jövőre megtanulják az achájosok
Tisztelni házam és az istenek karát.

POSEIDON.

Meglesz! Hisz' a szivesség nem szorúl
Sok szóra: én a tengert felkorbácsolom.
Mykonos partja, Delosnak szirtöblei,
Skyros és Lemnos és Kaphareus foka
Az elveszettek holttestével lesz tele.[1]
Csak szállj az Olymposra és a menykövet
Atyád kezéből vedd át, aztán várakozz',
Míg Argos népe kifesziti vásznait. (Athena el.)
Oh balga ember! Mennyi várost porba dönt,
Sok templomot, sírt, a halottak szent helyét
Feldúlja és megássa ön-sírját vele. (El.)

HEKABE
(a földről lassan fölemelkedik).

Fel a földrül! Emeld nyomorult fejedet,
Csak emeld a nyakad! Nem Trója ez itt,
És Trója királyai nem mi vagyunk.
Csak tűrd el a sors balfordulatát.
Hajózz' csak, a mint visz az ár, visz a szél
S a hajód orrát ne szegezzed a sors
Hullámainak, bízd rá csak a kormányt.

[1] Mykonos, Delos, Skyros, Lemnos szigetek az aegeusi tengeren. Kaphareus hegyfoka Euboea szigetén van.

Jaj nékem, oh jaj!
Van-e, a min nincs keseregni okom?
Hisz' veszve honom, férjem, fiaim!
És te, nagy ősök dús öröke,
Hogy porba bukál, mily semmi valál!
Hallgathatok-é? S mit szóljak előbb?
[Min keseregjek?]
Boldogtalan én, mily fekhely ez itt!
E törődött testnek mily pihenés,
S hátamnak ez érdes kőnyoszolyán!
Oh jaj, fejem, oh a halántékim,
Jaj oldalom, oh csak fordíthatnám
Hol erre, hol arra, nyugodna gerinczem;
Keserű panasz és könny árja között
Telik életem úgy is szüntelenül.
Ám az is enyhület a nyomorultnak,
Ha elkeseregheti búját.

Ti hajók, mily gyors evezőkkel
Repülétek a szent Iliosba
A biborszinü tengeren át
Tova Hellas szép kikötőin
S a gyülölt fuvolának
S kedves sipoknak hanginál
Evezve, pálmából fonott
Kötéllel kikötöttetek
Hajh, Trója partölében,
És követeltétek Menelaos
Gyűlölt nőjét, szégyenfoltját
Spártának és Kastornak[1]
Azt, a ki ötven

[1] Kastor és Polydeukes Helena fitestvérei.

Gyermeknek az atyját, agg Priamost
Megölé, s engem, nyomorúlt Hekabét
Ily gyászos sorsba döntött.
Jaj, mily helyen ülök, hol feküszöm
Én itt, Agamemnon sátrai közt!
S visznek rabul en-
Házamból szánandóan
Eléktelenült ősz fővel!
Ti, szegény hitvessei érczgerelyes
Trójaiaknak,
És pártában maradott szüzei!
Füstölög Ilion, ah keseregjünk!
Mint a repeső fiókák
Dalos anyja, aképp' éneklek én,
De oh bezzeg más dallamot,
Mint milyet egykor
Priamos botját tartván a kezem
Dobogó lábam tánczléptei közt
Kezdettem Phrygia istenihez.

(A sátorból kivonul a kar fele, idősb és ifjabb trójai nők vegyesen.)

Első félkar.

Hekabé, mit jajgatsz, mért kiabálsz?
Mire czéloz a szó? Hallám oda benn
Keserű jajaid, melyeket keseregsz.
S remegés futa át kebelén Phrygia
Lányainak, kik a sátrak ölén
Siratják szolga-sorsuk.

HEKABE.

Oh gyermekim, a görög hajóknál . . .

Félkar.

Evezőt ragad minden kéz?

KARVEZETŐ.

Oh jaj, mit akarnak? Visznek-e már
Tova engem is a honi földről?

HEKABE.

Én nem tudom, én csak sejtem a vészt.

Félkar.

Jaj, jaj!
Ti szegény, szánandó trójai nők!
„Ki a sátrakból!“ — halljátok azonnal,
„Haza készül az argosi hadnép.“

HEKABE.

Ah, ah!
Ki ne hivd nekem őt,
Kasandrát, azt a tombolót,
A ki Argos népe előtt is
Szégyenbe kever;
Búmat ne tetézze a bakchans!
Oh jaj!
Véged, Trója, árva Trója,
S árva mind, ki téged elhagy,
Élők és elhullottak.

(A sátrakból kivonúl a Kar másik fele.)

Második félkar.

Reszketve hagyók Agamemnon urunk
Sátrát oda, drága királyné,
Meghallani szód. Csak talán nem
Fog megölni minket a hellen?
Avvagy evezni sürögnek immár
A hajók fedélzetén?

HEKABE.

Bátran, gyermekem, el ne csüggedj!

Második félkar (egyes tagjai).

Borzadály rémíte meg.
— A táborból jött-é hiradó?
Kinek jutottam én rabúl?

HEKABE.

A sorsolás közel van.

Második félkar.

Ah, ah!
Mely görög visz el Phthiába
Vagy szigetre messze-messze,
Szegény fejem' hazámból?

HEKABE.

Jaj, jaj!
Én, szegény agg,
Hol s kinek leszek cselédje,
Már nem egyéb, here csak, halottnak
Élő mássa,
Kimulottak erőtelen árnya?!
Jaj, jaj!
A kapunak leszek őrizője?
Avvagy gyermekeket dajkálok,
Én, a ki Trója nagyasszonya voltam?!

(A két félkar egyesül.)

KAR (egyik a másikhoz).

— Oh jaj, oh jaj, mily siralommal
Jajgatod a te gyalázatodat?

— Honi szövőszéken soha sem
Dobom én többé a vetéllőt.

— Utólszor látom a gyermekimet.

Legutólszor . . .

— Sorsom még iszonyúbb lesz:
Vagy görög ember ágyasa lészek
(Átok ez éjre, jaj, átok e sorsra!)
Vagy Peiréné szent kútfejiből[1]
Hordom, nyomorult rabnő, a vizet.

— Oh bár Theseus hírneves
Áldott földjén lenne lakásom![2]

— És nem az Eurotas vize mellett,[3]
Heléna gyülölt lakóhelyén,
A hol Menelaos, a Trójaduló,
Tenné a rabigát reám.

— A Peneios szép völgyéről,
Az Olympos alatti mezőkrül is[4]
Hallám a hírt, mily dús az a föld
Millyen áldottan virúl.
A Theseus isteni földje után
Ez volna az, a hova vágynám.

— S a mely anyja Sicilia bérczeinek,
Pún földre tekintő Etna tövén
Terül a vidék, melyről az a hír,
Ott hősi erény koszorúja terem.
— Dicsérik a jón tengernek
Árjátul ölelt szép parti mezőt,

[1] Korinthos mellett.
[2] Athénben, Attikában.
[3] Spartában.
[4] Thessaliában.

Melyet öntőz a szép vizü Krathis,
A hajat mely szőke szinűre festi
S szent habjaival táplálja a hont,
Mely erős sarjaknak ad éltet.[1]

KARVEZETŐ.

De ím' a hirek sáfára jön ott;
A görög táborból egy hiradó
Közeleg sietö lábbal mi felénk.
Mi a hir, a parancs? Immár bizonyos:
Rabjai lettünk a görögöknek.

(Jobbról fegyveres csatlósokkal föllép Talthybios, kezében hiradói pálcza.)

TALTHYBIOS.

Hekabé! Trójában sokszor jártam, jól tudod,
Achája táborának hírvivőjeként;
Régóta ismersz hát engem, Talthybiost,
Ki új hírekkel most hozzátok érkezem.

HEKABE.

Jaj, jaj, ez az!
Itt van a rettegett pillanat, asszonyok.

TALTHYBIOS

A sorsolástól féltetek? Már végbe ment.

HEKABE.

Jaj, jaj, vajon
Thessaliának egyik
Városa lesz honunk: Phthia-e? Théba-é?

TALTHYBIOS

Nem egy urat, különbözőket nyertetek.

[1] A Krathis, melynek ilyen hatást tulajdonítottak, Alsó-Italiában, Sybaris városa mellett folyt.

HEKABE.

Ki kit nyert rabúl? Trójai nők között
Kinek a sorsa jobb?

TALTHYBIOS.

Tudom, de kérdd egyenként, ne egyszerre mind.

HEKABE.

Ki nyerte, mondd,
Az én magzatom, Kasandrát, szegényt?

TALTHYBIOS.

Sorshúzás nélkül Agamemnonnak jutott.

HEKABE.

Rabjaul a lakedaemoni nőnek?[1]
Jaj nekem, én szegény!

TALTHYBIOS.

Nem, ámde ágya titkos osztályossaként.

HEKABE.

Ő, az aranyhajú Apollon szüze?
Istene szánt neki násztalan életet.[2]

TALTHYBIOS.

Az ihletett lány lángra lobbantá szivét.

HEKABE.

Dobd el, lányom, isten kulcsát,[3]
Dobd el a szent koszorúkat,
Mellyek a homlokodat körítik.

[1] Klytaemnestrának.

[2] Apollon szerette Kasandrát és jóstehetséget adott neki, Kasandra visszautasította Apollon szerelmét, ezért az isten azzal büntette, hogy jósszava senkinél se talált hitelre.

[3] Apollon templomának kulcsát.

TALTHYBIOS.

Nem nagy szerencse a királyi ágy neki?

HEKABE.

S hol van a lányom, kit legutóbb vettek el?

TALTHYBIOS.

Mondd meg, kit értesz? Úgy-e, hogy Polyxenát?

HEKABE.

Azt. Végzete, mondd, kinek adta rabúl?

TALTHYBIOS.

Achilles sírhalmának tesz szolgálatot.[1]

HEKABE.

Szörnyü! Cselédeket szültem a sírnak én!
Barátom, hogyan lehet ily szokás
Honos a görögök között?

TALTHYBIOS.

Magasztald lányod sorsát, hisz jó dolga van!

HEKABE.

Ah, hogyan érted e szót? Látja-e még a napot?

TALTHYBIOS.

Oly sorsa van, hogy semmi baj nem érheti.[2]

HEKABE.

És mily sorsra jut érczszivü Hektorom
Hitvese, a szegény Andromaché, beszélj.

[1] T. i. mint áldozat. Talthybios kétértelmű homályossággal beszél.

[2] Mert meghalt.

TALTHYBIOS.

Sorson kivül Neoptolemos jutalma lett.

HEKABE.

Hát én kinek
Lettem a rabja, erőtlen agg, ki már
Lépni se tud, ha nincs támogatója: bot?

TALTHYBIOS.

Odysseus, Ithaka királya, nyert rabúl.

HEKABE.

Ah, ah!
Most verheted megnyirt fejed,
Tépheted arczod mind a tíz körmöddel.
Jaj nekem!
Az utálatos, a ravasz ember lesz gazdám nekem,
Ki lábbal tipor igazat és jogot,
Ő, a ki csűr-csavar, jobbra, mi balra van,
S balra, mi jobbra, mert kéthegyü nyelve van,
Barátságbul is gyűlöletet teremt.
Oh nők, sirassatok meg!
Elvesztem, ah, megsemmisültem!
A legkeservesb sors nekem
Jutott, nyomorultnak.

KARVEZETŐ.

Úrnőnk, te sorsod már tudod, de vajh nekünk
Mi lesz a sorsunk? Rabjai kinek leszünk?

TALTHYBIOS.

Előre, szolgák! Hozzátok mentől előbb
A sátorból Kasandrát, szolgáltassam át
A hadvezérnek; aztán majd a többinek
Hozom a sorstól nékik juttatott rabot.

(A szolgák megnyitják a sátrat; benn fáklyafény lobog és zavart hangok hallatszanak.)

Hah, hah! Mily fáklyaláng az, amely benn lobog?
Csak nem gyujtják fel Trója női sátrukat,
És semhogy Argos földjén szolgák legyenek,
Máglyán akarják testük elhamvasztani?
Bizony szabadnak született ember nyaka
A szolgaság jármát nem hordja szívesen.
Nyisd, nyisd a sátrat, mert vádat hárítna rám,
Mi nékik hasznot, a görögnek kárt okoz.

(A megnyitott sátorajtón égő fáklyákkal, vadúl tánczolva Kasandra rohan ki; hajában babérgalyak és fehér gyapjúkötelék, válláról nagy kulcs csüng.)

HEKABE.

Nem tűz az ott, ne félj! Az én leányom az,
Kasandra, őrült tombolással erre ront.

KASANDRA.

Emeld, ide add!
Hozd a fáklyát, fénye hadd ragyogja bé
Itt eme szent helyet.
Oh Hymenaeos urunk!
Boldog a vőlegény,
S boldog arája, én! Vár a királyi ágy,
Argosba' lesz nászünnepem.
Hymen, oh Hymenaeos urunk!
Anyám, te folyvást szomorú siralom
Között keserged holt atyám' és elveszett
Kedves hazám' szünetlenül:
Hát én ünneplem nászomat
És gyujtok fáklyalángot,
Ragyogjon, tündököljön
Neked, oh Hymenaeos úr,
Neked, oh Hekaté, miként

Szűzeknek lakodalmán
Tartja szokásunk.

Tánczra hamar!
Lendüljön a láb magasan. Evan, Évoé![1]
Mint az atyám diadal-
Ünnepin egykoron.
Az ily táncz istenes!
Kezdj bele, Phoebosom! Megkoszorúzva, lásd,
Szolgállak templomodban én.
Hymen, oh Hymenaeos!
Tánczolj anyám, kaczagj velem!
És jobbra-balra vélem együtt csak keringj,
Lábad lebegjen kedvesen.
Hymenaeosi éneket
Zengjetek vidáman
Az arát kiáltva.
Rajta, Phrygia szépruhás
Lányai, dallani azt a férfit,
Kit nékem a végzet
Férjeműl szánt! . . .

KARVEZETŐ.

Nem gátlod-é, királyné, a dühödt leányt,
Hogy ne rohanjon a görög sereg közé?

HEKABE.

Hephaestos! A te fáklyádtól kap fényt a nász,
De mellyet itt lobogtatsz, gyászos az a láng,
Távol minden reménytől! . . .
Oh jaj, gyermekem!
Soha se hittem, hogy görög lándzsák között

[1] Bakchosnak szóló ujjongó kiáltás.

A menyegződet így ünnepled egykoron.
Add azt a fáklyát, mert nem illik hordanod
Bakchans gyanánt tombolva. Balsorsod se tett,
Lám, józanabbá! A ki voltál, az maradsz!
(A Kasandrától elvett fáklyákat odaadja egy szolgálónak.)
Vigyétek bé e fáklyákat! S ti, asszonyok,
Nászénekére könnyel válaszoljatok.

KASANDRA.

Anyám! Övezze koszorúd győztes fejem',
És örvendezz az én királyi nászomon.
Te küldj, s eléggé készséges ha nem vagyok,
Erőszakkal taszíts ki! Loxias[1] ha él,
A híres Agamemnon, hellén hadvezér,
Helénáénál gyászosabb nászt köt velem.
Halált hozok rá és a házát feldulom:
Testvérimért s apámért így állok boszút . . .
De hagyjuk ezt! A bárdról most nem jósolok,
Mely ott nyakamba s — másokéba bémerül;
Az anyagyilkos-küzdelemről, a melyet
E nász okoz s Atrida-ház romlásiról.
Kimutatom, hogy ez a város boldogabb
Az achajoknál, — s istenihletetten is
A bakchans-tombolástól addig[2] ment leszek.
Egy asszonyért ők, egy asszony szerelmeért
— Helenát vadászva — tönkre tettek ezreket.
A rosszak rosszáért egy ily bölcs hadvezér
Legdrágább kincsét eldobá és apai
Örömét egy nőért testvérének áldozá,[3]

[1] Apollon.
[2] Míg állításomat be nem bizonyítom.
[3] A hadjárat érdekében feláldozta leányát, Iphigeniát.

Bár önként ment az,[1] nem kellett elrablani.
S mikor megjöttek a Skamandros partira,
Haltak, nem elfoglalt honuk határiért,
Nem is tornyos hazájukért! Az elesett
Nem látta gyermekit, és nem hitvesi kéz
Boríta szemfedőt rá: idegen a föld,
Melyben pihen! Hasonlók estek otthon is:
Sok özvegy elhalt, gyermektelen férfiak
Másnak neveltek gyermeket, s nincs senkijük,
Ki áldomással öntözné sírhalmukat.
A görög serget ily dicséret illeti.
A rútról jobb hallgatni, és az én dalom
Ne énekeljen gyászt és bajt minduntalan.
Ám Trója népe — és ez épp' a legdicsőbb —
Hazájáért halt, s kit leszúrt a dárdahegy,
Annak holttestét haza vitték kedvesi
A honi hant borult reá mint szemfedő
S kedves kezek temették szent tisztük szerint.
Azok a frigek, a kik nem hullottak el,
Nap-nap után nejükkel, gyermekikkel *itt*
Éltek, míg a görögtől távol volt ez üdv.
Hadd mondom el most Hektorod gyászos sorát:
Első vitéznek elismerve halt meg ő,
S ezt a görög had jöttének köszönheti;
Ha honn marad, homályba vész e hősiség.
Paris Zeus leányát[2] vette el: ha nem veszi,
A haza hírét még egy hang se hirdeti!
Annak, ki józan, a harczot kerülni kell,
De hogyha itt van, a városnak hírt szerez,
Dicsőn ki meghal, szégyent a gyáván vesző,

[1] Helena.
[2] Helena Zeus és Leda leánya volt.

Ezért, anyám, ne búslakodj' e föld miatt
S nászom miatt se! Azokat pusztítom el
E frigygyel, a kik leggyülöltebb ellenink.
(Kaczag.)

KARVEZETŐ.

Te még kaczagsz a téged ért csapásokon
S olyat jövendölsz, a mi tán nem teljesül.

TALTHYBIOS.

Ha Apollon meg nem zavarja lelkedet,
Az én vezérem[1] e földről büntetlenül
Így szitkozódva útra nem bocsátanád!
De a mi bölcs, magasztos a világ szerint,
A semminél nem ér az többet semmivel.
Im' Atreus vére, a hellenség legnagyobb
Vezére, e rajongó lány szerelminek
Tud rabja lenni! — Én ugyan szegény vagyok,
De ennek ágyát nem áhitanám soha.
Mivel hát nincs helyén eszed, a görögök
Szidalmazását s a frigek dicséretit
Szélnek eresztem. Jöjj, kövess most engemet
Hajónkra, hadvezérünk szép menyasszonya.
(Hekabéhoz:)
Te meg, mikor kivánja Laërtes fia,[2]
Kövessed őket. Okos asszonynak[3] leszel
Rabnője, úgy mondják az onnan érkezők.

KASANDRA.

Be híres szolga! *Híradó* nevet miért
Visel e fajzat, a világ utálata,
Királyok s városoknak hű vazallusi?

[1] Agamemnont.
[2] Odysseus.
[3] Penelopénak.

Te azt mondád, az én anyám Odysseus
Házába jut? Mivé lesz Apollon szava
Akkor, mely azt jövendölé nekem, hogy ő
Itt fog kimúlni? Több szót erről nem teszek.
Boldogtalan,[1] nem tudja, mily baj vár reá,
Hogy még aranynak fogja hinni sorsomat
S a frigekét. Az itt eltelteken kivül
Más tíz év multán jut honába egymaga[2]

* * *

Rémes Charybdis vár reá a szűk szoros
Szirtodujában és Kyklops, a nyersfaló
Hegyjáró szörny, a sertéssé változtató
Kirké, hajótörés a sós hullámokon,
Lotos szerelme, Helios szent tulkai:
A húsuk égve is fog bőgni, szörnyü jel
Odysseusnak. Ám egy szóba foglalom:
Hadesbe élve száll le s tenger vészéből
Menekülve, otthon még ezernyi bajt talál.

Ám mi haszna kürtölöm ki Odysseus küzdelmeit?
Rajta, gyorsan, a Hadesben ünnepelni nász-
[frigyünk'!
Hellenek vezére,[3] ollyan nagynak képzeled magad',
S mint hitványt kaparnak el majd éjten-éjt, nem
[napszakán.
Én is ott leszek kivetve szirtek alján meztelen',
Ott mos a bérczek patakja vőlegényemhez közel,
És Apollon szolgálója dúvadak prédája lesz!
Oh, én kedves istenemnek ihletett szalagjai,
Isten áldjon! Régi, büszke ünnepim nem űlhetem.
Menjetek letépve főmről s míg e test szeplőtelen,

[1] T. i. Odysseus. — [2] E sor után hiány van. — [3] Agamemmnon.

Szálljatok a jós királyhoz vissza a szél szárnyain.
Merre a vezér hajója? Merre kell beszállanom?
Nem kell többé vásznaidra várnod kedvező szelet:
Engemet viszel magaddal, Erinysek[1] egyikét.
Isten áldjon, jó anyám, ne sírj! Oh drága szép [honom!
Oh testvéreim s nemző atyám te ott, a föld alatt,
Várjatok rám, nem sokára diadallal érkezem
S Atridák lakát ledöntöm, kik miatt mi elveszénk.
(Talthybios csatlósai elvezetik. Talthybios el. Hekabe összerogy.)

KARVEZETŐ.

Hekabe szolgálói, nem látjátok-é
Az ősz nagyasszonyt, mint rogyott le szótlanúl?
Fogjátok fel! Csak nem hagyjátok, renyhe nép,
Földön feküdni? Emeljétek föl hamar!
(Néhány szolgáló igyekszik fölemelni.)

HEKABE.

Csak hagyjatok feküdni! — Hogyha nem szives,
Nem kedves a szolgálat. — Engem földre sujt
A jelen, a mult, a jövendő szenvedés.
Oh istenek! . . . bár rossz segítőket hivok;
De embernek, ha balszerencse üldözi,
Az istenekhez folyamodni jól esik.
Először is hadd emlegessem jó sorom:
A veszteség csak annyival szánalmasabb.
Királyhoz mentem nőül, mint királyleány
És szültem néki sok derék fimagzatot,
Nem renyhe számot, a frigek legelseit!
Se trójai, se hellen, sem barbár neje

[1] Tehát mintegy bosszuló furiát, kinek, hogy gyorsan haladjon, nincs szélre szüksége.

Ilyen fiakkal még nem kérkedett soha!
S görög lándzsától láttam mind elhullani!
Sirhantjukon nyírtam le ősz hajfürtimet,
S nem más beszélte, en-szememmel láthatám,
Sirathatám meg Priamost, az atyjukat,
Mikor levágták házi oltárunk előtt
S feldúlták városunkat. A leányimat,
Kiket derék férjek számára nevelék,
Tova ragadták másoknak prédájaúl,
És nincs remény, hogy látni fogják anyjukat,
És nincs remény, hogy lássam őket valaha!
S hogy a keservek kelyhe csordultig legyen [1]
Hellasba visznek ősz fejemmel mint rabot.
Mi agg testemnek éppen a legterhesebb,
Azt rójják rám, és egy Hektornak anyja majd
Vagy a kapuknak tolja, nyitja zárait,
Vagy kenyeret süt, és királyi ágy helyett
A puszta föld lesz fonnyadt hátam fekhelye;
Rongyok takarják rongygyá sorvadt testemet,
Koldus foszlányok, jó sorshoz méltatlanok.
Oh, én szegény! Egy asszony ballépéseért
Mit kelle már szenvednem s még mennyit fogok!
Lányom, Kasandra, istenihlett tomboló,
Mily sorsra áldozod fel szűzi-voltodat?
S boldogtalan te, hol vagy, oh Polyxenám!?
Oh hogy a sokból, a ki volt, sem egy fiú,
Sem egy leány nem gyámolít engem, szegényt!
Miért emeltek föl, ha nincs már több remény?
Vezessétek csak egykor kényes lábamat,
Mely most rabot hord, szalmafekhelyem felé,

[1] Az eredetiben e gondolat más képpel van kifejezve, mely nekünk szokatlanabb („a keserves bajok tetőpárkányaul").

Vagy bérczoromra, ott elesve veszszek el
Könnyek közt sorvadozva. Senkit, bármi dús,
Ne higyjetek boldognak a halál előtt!
(Utóbbi szavai alatt a sátor előtti fekhelyére vezetik. Ott leroskad.)

KAR.

Strophe.

Múzsa, te, zengd Iliont,
Zengd új hymnusoknak
Gyászénekét fakadó könnyek árjai közt;
Mert dalba' kesergem el Trójárul azt,
Hogy a négylábu argosi bálvány
Mikép vetett nekünk rabigát nyakunkba,
Az arany szerszámu, fegyveres,
Eget verő ló, a melyet
Kapunk előtt hagyának.
És ujjongva kiált a nép
Trója szikla-ormairól:
„Jerünk, — hisz véget ért a baj, —
Fölhozni a szent ajándokot:
Athena örvendjen neki!“
Volt-é leány, ki nem rohant
És volt-e agg, ki honn maradt?
Örömittasan siettek
A csalfa végveszélybe.

Antistrophe.

Phrygia apraja-nagyja
A kapukhoz özönlött,
Hogy az argosiaknak sima cselét, a bérczi fenyőt,
— Vesztére honunknak — od'adja a szűz Athena
Örömére ajándokúl.
S mint tekenőjét barna hajónak,

Húzták sodrott tatkötelekkel,
És Pallas márvány talajára
Tették kárhozatát hazánknak.
A hogy e munka s öröm között
Éj homálya elérkezett,
S a libyai síp szavát
Kísérték frigi dallamok,
A tánczra lendült szűzi kar
Vidám örömdalt énekelt
S a házakban fénylő tüzek
Már hamvadozva hunytak
Álomra hívogatva.

És én a bérczjáró szüzet,[1]
Zeus leányát zengtem épp'
S tánczot lejték szent háza előtt:
Hát vad kiáltás hangozott
A városon át és Pergamos
Várán: riadtan futkosott
Anyjához a sok kis gyerek
S ruhája ránczához simult;
Lesből az ellenség kilép
— Szűz Pallas, a te műved ez! —
És vágja rakásra a friget
Oltár előtt; az ágy ölén,
A védtelen magányba' sok
Leány pártája földre hullt:
Hellasnak sarjad ifju nép,
A frig hazára szégyen!

(Négykerekű szekéren jő Andromache, ölében a kis Astyanax. A szekeren zsákmány, így Hektor nagy pajzsa is. A szekeret fegyveres csoport kiséri.)

[1] Artemist.

KARVEZETŐ.

Hekabé, íme nézd ott Andromachét,
Idegenbe viszik hellén szekeren!
Dagadó kebelén a kis Astyanax,
A te Hektorod édes sarja pihen.
Boldogtalan asszony, mondd, hova visz
Hátán a szekér Hektor leszedett
Fegyverzete közt, a kopja-szerezte
Zsákmány közepett,
Melylyel Achilles fia dísziti majd
A phthiai templomok ormát?

ANDROMACHE (a szekérről).

Hellén uram hurczol rabúl.

HEKABE (a földön fekve).

Oh jaj!

ANDROMACHE.

Mért keserged az én keservem?

HEKABE.

Jaj, jaj!

ANDROMACHE.

Az én kinom . . .

HEKABE.

Oh Zeus!

ANDROMACHE.

S balsorsom ez!

HEKABE.

Gyermekim!

ANDROMACHE.

Voltunk csupán!

HEKABE.

Eltünt a jóllét, Trója sincs már!

ANDROMACHE.

Szánlak!

HEKABE.

S nemes sarja gyermekimnek!

ANDROMACHE.

Ah, ah!

HEKABE.

Mily mostoha . . .

ANDROMACHE.

E sors!

HEKABE.

Porba tiporva . . .

ANDROMACHE.

Városunk . . .

HEKABE.

Már hamú csak!

ANDROMACHE.

Férjem, bár itt volnál!

HEKABE.

Fiaimat Hades honából
Árva, hiába hívod!

ANDROMACHE.

Gyámola hitvesednek!

HEKABE.

Görög kéz szégyenfoltja,[1]
Ura gyermekimnek,

[1] Mert vére bemocskolta a gyilkos kezet (Neoptolemosét).

Jó öregem, Priamos,
Végy a sírba magadhoz!

ANDROMACHE
(a szekérről leszállva közel megy Hekabéhoz).

Ah, de merész ez a vágy!

HEKABE.

Ne beszélj, mikor ekkora kínunk!

ANDROMACHE.

Porba bukott Ilios . . .

HEKABE.

Kínok árja tolúl a kinokra.

ANDROMACHE.

Isteni bosszú miatt, hogy Páris a vészt kikerülte;
Ő vala tönkre tevője honunknak,
Ő s a gonosz nász. Most keselyűk hada
Csap lakomát heverő tetemekből
Pallas háza előtt. Rabigába
Görnyede Trója!

HEKABE.

Gyászba borult honom, ah!

ANDROMACHE.

Be siratlak, oh elhagyatott föld!

HEKABE.

Látod, oh szörnyü e vég!

ANDROMACHE.

S hajlékom, a melybe' születtem!

HEKABE.

Gyermekim, életben maradím' hona-vesztve anyátok!

Mily siralom, hajh, mekkora gyász ez!
— — — — — — — — —
Könnyre könyű fakad, élve, szemünkből;
Már csak a meghalt boldog a sírban
Búja-feledten.

KARVEZETŐ.

A szenvedőnek édes a könnyhullatás,
Hangos jajongás és a múzsa gyászdala.

ANDROMACHE.

Anyja a hősnek, a ki annyi argosit
Levert a harczban, Hektor anyja, látod ezt?

HEKABE.

Látom, hogy felmagasztalják az istenek
A semmit s tönkre tészik a nagyot, dicsőt.

ANDROMACHE.

Fiammal együtt préda lettem! A nemes
Rabságba görnyed! Mily váratlan változás!

HEKABE.

A szükség szörnyü hatalom. A nyers erő
Imént ragadta el Kasandrát tőlem is.

ANDROMACHE.

Oh jaj!
Úgy látszik, így egy másik Aias támadott
Lányodnak.[1] És ez nem az egyetlen csapás.

HEKABE.

Mértéke nincs, oh nincsen annak száma se,
Mert versenyezve folyvást bajra baj tolul.

[1] Oileus fia, Aias hurczolta volt el Kasandrát Pallas oltárától.

ANDROMACHE.

Polyxenád is elveszett Achilleus
Sirján levágva, mint halotti áldozat.

HEKABE.

Én, árva! Ez volt hát, a mit Talthybios
Rejtett czélzással, érthetőn jelzett nekem.

ANDROMACHE.

Láttam magam, leszálltam hozzá és lepelt
Boríték a halottra, el is siratám.

HEKABE.

Mily áldozat, leányom, mily istentelen!
Oh jaj nekem, be szörnyen vesztél, magzatom!

ANDROMACHE.

Szörnyen, de *meghalt!* Holtában jobb sorsa van,
Mint a milyenre életben maradtam én.

HEKABE.

Nem mindegy: élni és meghalni, gyermekem;
A sírba' minden véget ér, a ki él, remél.

ANDROMACHE.

Oh Hektorom szülője, halld meg bölcs szavam,
Melylyel szivedbe némi vigaszt hinthetek.
Meghalni nem rosszabb, mint nem születni meg,
És nyomorult életnél jobb is a halál.
Nem szenved a holt, mert nem érez semmi bajt;
Míg a szerencsés, hogyha balsors sujt le rá,
Évődve régi üdvén, nyugtot nem talál.
De a te lányod, mint ki meg se született,
Meghalt s nem érez többé semmi szenvedést.
Én czélba vettem a dicsőség ormait

S már-már elérve buktam a mélységbe le.
Mert én — erényes nőnek a mi tiszte van,
Hiven gyakorlám Hektorom házában azt.
Először is, mert — mindegy az, ha van, ha nincs
Nevén mocsok — mindjárt rossz hírbe keveri
A háziasszonyt az, ha mindig honn nem űl:
Otthon maradtam, nem keresve múlatást.
Házamba én a nőknek sok ledér szavát
Be nem engedém; hazúl öröklött tiszta szív
Adván tanácsot, magamnak elég valék.
És csendes ajkat és derűlt tekintetet
Nyujték uramnak; tudtam, hogy győznöm mikor
Kell rajta nékem s miben engednem neki.
Jó hírem, mely a hellén hadhoz eljutott,
Okozta vesztem'; mert a mint foglyúl esém,
Nőül kivánt azonnal Achilles fia:[1]
A gyilkosok házában kell, hogy rab legyek!
S ha elfeledve Hektorom kedves fejét,
E második férjnek nyitnám meg szivemet,
Hűtlen lennék a holthoz; őt ha megvetem,
Parancsolóm előtt gyűlölt személy leszek.
Mondják, igaz, hogy a nő visszás érzetét
A férj iránt legyőzni egy éj is elég;
Én megvetem, ki elveszített férjeért
A másodikban boldog kárpótlást talál.
Hisz' a csikó, a melyet elszakítanak
Társától, az sem húzza jármát szívesen.
Pedig csak állat, mely nem tud beszélni sem,
Értelme sincs, nálunk jóval alább való.
Te, drága Hektor, mindenem voltál nekem,
S díszíte szellem, rang, gazdagság, hősiség;

[1] Neoptolemos (= Pyrrhos).

Apám házából vittél el szeplőtlenül,
Szüzességem virága csak neked virult.
Te halva vagy most, engem harczi prédaúl
Röpit Hellasba, szolgaságba a hajó. (Hekabéhoz)
Hát nem csekélyebb, a melyet most úgy siratsz,
Polyxenádnak veszte, mint az én bajom?
Mi a halandót el nem hagyja, a *remény*
Pártolt el tőlem; jobb jövő hitével én,
Bár édes e hit, már nem ámítom magam.

KARVEZETŐ.

Balsorsotok hasonló, s hallván e panaszt,
Csak annál jobban érzem ennen-bánatom.

HEKABE.

Hajóra én mindeddig nem szálltam soha,
Csak festve láttam s hallomásból ismerem.
Mondják, ha mérsékelten támad egy vihar,
Minden hajós serényen fárad menteni,
A kormányhoz fut ez, vitorlát húz be az,
Hajóvizet merit a harmadik; de ha
Győz a dühöngő ár, megadják mind maguk
S a hullámok sodrára bizzák éltüket.
Így én is a sok szenvedés zord tengerén
Szótlan vagyok, panaszra számat nem nyitom,
Lesújt ez isten-küldte rémes fergeteg.
Édes leányom! Hektor sorsát hagyd te most;
Hiába sirsz, nem keltik őt fel könnyeid.
Tartsd tiszteletben azt, ki most fölötted úr,
Lényed szelíd varázsa nyerje meg szivét.
Így téve, minden kedveseddel jót müvelsz
És Hektorom fiát is fölnevelheted
Trójának fő-fő gyámolául. Hátha majd
Az ő utódi visszatérnek, Iliost

Fölépítik még s új életre kél honunk?!
De gyakran egy szó a másiknak ád helyet:
Mily szolga jő Achaja táborából ott?
Újabb határzat hirdetője lesz talán?

TALTHYBIOS (jő fegyveres csatlósaival).

Oh frigek elsejének tisztelt hitvese,
Csak meg ne gyűlölj! Mert nem szívesen hozom
Hirűl a had s az Atridák határzatát.

ANDROMACHE.

Baljóslatú e kezdet! Mondd tehát, mi az?

TALTHYBIOS.

Az a határozat, hogy fiad . . . hogy mondjam el?

ANDROMACHE.

Tán más urat követ, nem azt, kit én fogok?

TALTHYBIOS.

Egy achajos se lesz fölötte úr soha.

ANDROMACHE.

Hát itt marad a frigek végső sarjaúl?

TALTHYBIOS.

A nagy bajt könnyen hogy' közöljem, nem tudom.

ANDROMACHE.

Tartózkodásod dícsérem, ha zord a hír.

TALTHYBIOS.

Hát halld a rettentő bajt: megölik fiad'.

ANDROMACHE.

Jaj, szörnyü hír ez! Szörnyebb, mint a nász maga.

TALTHYBIOS.

Odysseus meggyőzte a hellén hadat . . .

ANDROMACHE.

Irtózatos, jaj, rendkívűli, nagy csapás!

TALTHYBIOS.

Nem jó, ha felnő a hős Hektor gyermeke.

ANDROMACHE.

Az ő fiát is ily itélet rontsa meg!

TALTHYBIOS.

Vessék azért le Trója bástyaormiról.
(Andromache a szekérhez rohan, hogy megvédje gyermekét.)
Én azt tanácslom, — vedd elő a jobb' eszed —
Ne kösd magad fiadhoz, tűrd el a csapást!
Erőtlen vagy, ne hidd, hogy valamit elérsz.
Segítség nincs sehol sem. És fontold meg ezt:
A város rom, férjed halott, rab vagy magad,
Nekünk pedig gyerekjáték megküzdeni
Egy nőszemélylyel. Hát ne is kívánj viszályt,
Ne tégy olyat, mi gyűlölséget vonna rád,
Átkot se szórj a hellenekre, intelek!
Ha magad ellen ingerelnéd a hadat,
Nem engedik, hogy elsirasd, temesd fiad,
Ám hogyha szótlan' eltűröd balsorsodat,
Holtteste akkor temetetlen nem marad
S magad is több jóindulatban részesülsz.

ANDROMACHE.

Oh én imádott, mindennél drágább fiam!
Megöl az ellen, itt hagyod szegény anyád',
S dicső atyád hős-volta hoz reád halált,
Mely annyi másnak üdvöt, jóllétet hozott:

Te rád atyád erénye áldás nem lehet!
Balvégzetű volt az a nász, boldogtalan,
Mely engem egykor Hektorom házába vitt,
Hogy a görögnek prédaúl szüljek fiat,
Nem dúsvetésü Ázsiának főurat.
Sirsz, kis fiam? Tán sejted szörnyü sorsodat?
Miért fogod meg a ruhám? Hozzám miért
Búvsz, mint az anyja szárnya alá a csibe?
Híres dárdáját felragadva nem jön ő,
A föld alól apád üdvöt nem hoz neked,
Sem a rokonság, sem a harczos honfiak;
Gyászos eséssel hullsz a bástyák ormiról
Alá fejedre, kilehellve lelkedet.
Anyádnak édes, végső ölelése, te,
Oh illatos lehellet! Ime, hasztalan'
Táplált ez emlő pólyáidba', hasztalan'
Fáradtam érted és emésztett annyi gond.
Öleld meg anyádat, most — aztán többé soha! —
Borulj szülődre, fond kicsinyke karjaid'
Az én nyakamra, nyomd ajkamra ajkadat!
Oh hellenek, barbár kinoknak mesteri,
Miért megölni ártatlan kis magzatom'?
Hah, Tyndarida[1], azt mondom, hogy nem Zeus
Volt a te nemződ, néked több atyád vala:
Első a Bosszuszellem, Irígység a más,
Ölés, Halál s a földnek minden átkai.
Nem, lehetetlen, Zeus nem volt nemződ soha,
Te, annyi hellen, annyi barbár gyilkosa!
Pusztulj el! A te szép szemeddel pusztulást
Terjesztél Phrygiának áldott földjein.
Vigyétek, ím', ha tetszik, dobjátok le hát!

[1] Helena.

Lakomázzatok husából! Isten küldte sors
Az elveszítőnk: ezt a drága gyermeket
Se menthetem meg. Igy! (Átadja Talthybiosnak.)
Takarjatok be most
És dobjatok hajóra! Hadd induljak el
Nászünnepemre, elveszítvén gyermekem.
(A szekér elhalad vele és kíséretével.)

KARVEZETŐ.

Oh árva Trója! Egy nő és egy átkozott
Nászfrigy miatt hány ezret kelle vesztened!?

TALTHYBIOS.

Nosza, kis fiu, hagyd oda gyászos anyád
Ölelő karját és jöszte velünk
Az ősi fal ormira, éltedet ott
Kell befejezned, — szól a határzat.
Vigyétek oda! — (Átadja az egyik csatlósnak.)
Hirdetni ilyet,
Az olyan hivatott, kibe' nincs részvét,
Kibe' nincs érzés, emberszeretet,
Mely a hellén lélek erénye.
(El balra, a városba, a csatlósok után.)

HEKABE.

Édes gyermeke drága fiamnak,
Im', jogtalan' elrabol édes anyádtól
És tőlem a sors! — Mit is adhatok én,
Te, szegény unokám, neked? Ezt, csak is ezt:
— Hisz' nincs egyebem! — verem a fejemet,
Verem a kebelem'. Siratom honomat
S téged, kicsi szív! Hiányzik-e még
Egy cseppje a kínnak, hogy kiürítvén
Hulljunk az enyészet ölébe!? (Összerogyik.)

KAR.

Stropha.

Oh méztermő Salamis fejedelme, dicső Telamón[1],
Te, ki ott székelsz ama szép habölelt szigeten,
Melly ama szent partokra tekint, hol a kékes olajfa
Ős csemetéje Athena szavára kisarjadt,[2]
Szép koszorúja, magasztos dísze a fényes Athénnek:
Jövél, jövél s Alkméne vitéz, nyilazó
Fia véled — hős vitézi pár! —
Hogy felduld Iliost, Iliost,
Egykori, ősi hazánkat.

Antistropha.

És elhozá — haragudva a megtagadott paripák
Miatt — hona ifju virágát, szép Simoisnak
Torkolatán kiköté nagy tengerjárta naszádját
És kivevé ijját, a czélbatalálót,
Láomedon vesztét; s a Phoebos-rakta falakra
Bocsátva az üszkök pusztító özönét
Trójának földjét feldulá.

[1] Az egyik Aiasnak az atyja, Aiakos fia, Peleus testvére. Részt vett már az argonauták vállalatában Heraklesszel együtt. Herakles, mikor Troas partjára értek, megszabadította Hesionét, Laomedon király leányát, a ki hazája megmentése érdekében arra volt szánva, hogy egy tengeri szörnyeteg elnyelje. Ezért Laomedon oda ígérte Zeustól kapott paripáit, de nem váltotta be a szavát. Ezért később Herakles megvívta Tróját, megölte Laomedont s leányát, Hesionét legderekabb bajtársának Telamónnak adta feleségül.

[2] Athén birtokáért Athena és Poseidon versenyzett. Poseidon megütötte szigonyával a földet, és kiugrott belőle a harczi paripa. Athena eldobta lándzsáját s a hol a földre esett, kivirult a béke olajfája. Az istenek az ő ajándékát ismerték el becsesebbnek s róla nevezték el a várost.

Igy már kétszer lerontá várfalát
Dardaniának[1] a hellén.

2. Stropha.

Oh Ganymedes,[2] arany poharak deli töltögetője,
Hasztalan' öntöd a nektárt
Zeusnak a billikomába, kedvesen szolgálva néki:
Ég az a város, a mely a világra hozott,
Jajgat a tengeri part,
Sikoltva, mint a madár
Kirabolt fészke láttakor,
Majd a férjnek, majd a fiaknak a holtán,
Majd az özvegy, agg anyákért.
Nem fürdeti harmata lábad',
Vége a pályafutásnak;
Ámde te ifju arczodat
Gyönyörbe fürösztöd a nagy Zeus
Trónusa mellett, míg Priamosnak a földjét
Hellén dárda dúlja.

2. Antistropha.

Oh te, Erós, te Erós,[3] ki az égi szivekbe' lakozva
Megjelenél a királyi
Házba', beh nagyra emelted e várost, isteneknek
Nászkötelékeivel! Ám Zeus árulását
El ne beszéld, ajakam!
De lám, Eós,[4] a fehér

[1] Troas neve ős királyáról, Dardanosról.

[2] A szép Ganymedest, vagy Tros vagy Laomedon király fiát, Zeus sasával az égbe ragadtatta és pohárnokává tette.

[3] A szerelem istene (= Ámor).

[4] Eos (Aurora) a hajnal istennője, beleszeretett Tithonosba, Laomedon király fiába s aranyos fogatán magával ragadva férjévé tette.

Szárnyu isten fénye is
Romlásunkra törve tekinte honunkra
S fellegvára megdőltére,
Bár gyermeki' atyja — e földnek
Volt deli sarjadéka
És arany négyesfogat
Vivé föl a csillagos égre
A mi reményünk'. Ámde az isteni szivek
Elhidegültek irántunk.

MENELAOS
(fegyveres kisérettel jő a táborból).

Légy üdvöz, oh aranysugáru, drága nap,
A mely kezembe adtad végre hitvesem,
Helenát! Sokat kellett érette küzdenem
Nekem s Achája harczra indult népinek.
Trójába jöttem, nem, mint a világ hiszi,
Ez asszonyért, nem, megfenyítni hitszegő
Vendégemet, ki tőlem elrabolta őt.
Az istenek segitségével meglakolt,
Magát s hazáját hellén dárda verte le.
Jövök most a boldogtalant — nem szivesen
Mondom ki rég' birt hitvesemnek a nevét —
Magammal vinni; mert a többi trójai
Foglyok közé sorozva e sátorba' van.
Azok, a kiknek karja visszavívta őt,
Kezemre bízták, hogy megöljem vagy pedig
Vigyem magammal újra Spártába, haza.
Én nem találtam jónak azt, hogy idegen
Földön haljon meg, inkább elviszem hajón
Hellasba: ott öljék meg bosszuból azok,
A kiknek itt vesztek Trójában kedvesik.
Előre, szolgák, e sátorba menjetek

S hozzátok azt a gyilkost, azt a vérszopót
Haján ragadva, és ha majdan kedvező
Szellő fuvall, Hellasba jő akkor velünk.

HEKABE
(fekhelyéről lassan fölemelkedik).

Oh földet tartó és földünkön trónoló
Nagy ismeretlen és ki nem kutatható
Zeus, természeti szükség avvagy emberész,
Hozzád könyörgök, mert te csöndes útadon
Az ember sorsát helyes végre juttatod.

MENELAOS.

Mi ez? Az istenekhez ritka ily fohász.

HEKABE.

Dicsérlek, Menelaos, hogy nődet megölöd;
De meg ne ejtsen bája, látását kerüld!
Rabbá tesz férfiszivet, várost porba dönt,
Házakat hamvaszt, benne oly varázs lakik.
Ismerem én, te s a ki csak tapasztalá.

HELENA
(pompásan öltözve jő a sátorból, csatlósoktól körülvéve).

Menelaos, félelemmel tölti el szivem
Az ily elbánás. Ime, szolgáid keze
Hurczol ki durván a sátorból engemet!
Habár tudom, előtted mily gyülölt vagyok,
Megkérdezem: mi a sereg határzata,
És a tied, mit életemről hoztatok?

MENELAOS.

Más, mint remélted: a görög tábor nekem
Adott halálra, a ki ellen vétkezél.

HELENA.

Megengeded, hogy szóljak egy szót válaszúl?
Ha meghalok, nem igazságosan halok.

MENELAOS.

Téged megölni, nem perelni jöttem én.

HEKABE.

Hallgasd ki őt, hogy meg ne haljon e' nekűl,
Menelaos, ám engedd, hadd válaszoljak *én*
Az ő szavára. Mert arról semmit se tudsz,
A mit Trójába' tett. Az én szavam sulya
Alatt leroskad, elvész menthetetlenűl.

MENELAOS.

Időt veszítek! Ám, ha kíván szólani,
Szóljon. De tudd meg, hogy csak a te kedvedért
Adom meg néki, nem magáért, e kegyet.

HELENA.

Szavam szerinted jó vagy rossz lesz, egyre megy:
Te nem felelsz, mert ellenségednek hiszel.
Igy vádjaidra, mellyeket, mint képzelem,
Szememre vetnél, hadd feleljek íziben,
Hogy szemben álljon a vád és a védelem.
A baj forrása *ettől* a nőtől eredt:
Ez szülte Parist. Aztán Tróját s engemet
Priamos tett tönkre, mért nem ölte meg fiát,
Kit vészhozónak hirdetett a fáklyaláng.[1]
Most halld a többit, onnan kezdve mint esett.
Ő volt bíró a három istennő között.[2]

[1] Hekabe, mikor Parist méhében hordozta, azt álmodta, hogy égő fáklyát hozott világra, melytől egész Trója lángba borult.
[2] A szépség versenyében.

Athena azt igérte, hogy a fríg sereg
Élére állva elfoglalja Hellásunk';
Hera, ha őt itéli győztesnek, neki
Ígérte díjul Európát és Ázsiát;
Kypris,[1] kit elbájolt szépségem, engemet
Ígért jutalmul, győzelmet ha ő arat
A két istennőn. Halld, mi történt ezután.
Kypris lett győztes; így javára vált frigyem[2]
Hellasnak, úr a barbár nem lett rajtatok,
Nem győzhetett le, rabigába nem vetett.
De mi áldás volt Hellasra, átok volt reám:
Eladva szépségem miatt,[3] gyalázatot
Hord főm a megérdemlett koszorú helyett.
De nem szólottam arról, nemde, a mi fő:
Mért hagytam el titokban a te házadat?
Egy daemon jött — hatalmas istennő hozá —
Megrontásomra; nem bánom, nevezd te őt
Alexandrosnak, Parisnak — mindegy nekem.
Te ezt velem házadban hagytad, oh gonosz,
Spártából elhajóztál Kréta partira.
Megállj!
Ezt nem te tőled, enmagamtól kérdezem:
Hol volt eszem, hogy házadból megszökhetém
Ő véle, házam és hazám elárulám?
Szidd Aphroditét, Zeusnál légy hatalmasabb,
Kinek hatalma van *más* istenek fölött
És rabja mégis *annak!* Engem ez kiment.
Egy vádat mégis felhozhatnál ellenem:
Hogy Paris meghalt s Hades országába tért,

[1] Aphodite (Venus),

[2] Parissal.

[3] Paris elestekor Priamos harczi díjul tűzte ki Helenát s így sógorának, Deiphobosnak jutott a birtokába.

S az istennő varázsa megszünt, mért hogy én
Hazúl hajóitokhoz nem szöktem legott?
Ép' ebben fáradoztam: légyenek tanúk
A bástyaőrök s a falaknak kémei,
Kik többször rajta kaptak, a mint kötelen
Bocsátkozám le a falaknak ormiról.
[De ott erővel elrabolt Deïphobos
S a frigek ellenére egybekelt velem.][1]
Hogy lenne hát halálom általad jogos,[2]

* * *

Oh drága férjem? Parishoz kényszer kötött,
S szolgálatom[3] a győzelem babérja hely'tt
Rabszijra fűzött! És hogy istenek fölött
Akarsz úr lenni, az bizony nagy balgaság.

KARVEZETŐ (Hekabéhoz).

Könnyíts, királyné, gyermekid s hazád baján,
Silányítsd tönkre a gonosz nyelv síma, szép,
Álnok beszédit. Ah valóban szörnyüség!

HEKABE.

Pártját először istennőinknek fogom
S kimutatom, hogy ámitás minden szava.
És nem hiszem, hogy Hera és Athena oly
Nagy dőreségre lettek volna képesek,
Hogy barbaroknak adja Argosát amaz,
S Athént rabúl igérje a frigeknek ez,
Hogy gyermekekhez illő szépség versenyét
Rendeztek Ida bérczén. Mért lett volna oly
Nagy vágya Hérának, hogy legszebb ő legyen?

[1] E két sort Wilamowitz törli.

[2] Murray egy sornyi hézagot föltételez („Sőt annyi nyomor után mért ne kívánhatnék vigaszt?").

[3] Melyet Hellasnak tettem (v. ö. 932—3.).

Tán hogy Zeusnál kapjon még különb urat?
S Athena mellyik isten nászát áhitá,
Ki szűzességet kért atyjától és sohsem
Megy férjhez? Istennőink' balgáknak ne mondd,
Szépítve bűnöd, — a bölcs úgy se hisz neked.
Azt mondod aztán — s ez a legkaczagtatóbb —
Kypris kisérte házatokba fiamat.
Hiszen ha szép-nyugodtan a mennyben marad,
Spártástól Iliosba tán el nem vihet?
Az én fiam szépsége fennen tündökölt,
Megláttad, és elméd — Kyprisszé változott!
A földön „Aphrodite" minden balgaság
S ‚Aphrosyne' hangzásra is rokon vele.[1]
Megláttad őt barbár ruhája csillogó
Arany mezében s elméd elcsábult legott.
Argos, hol éltél, szűk volt néked és szegény,
Ott hagyva Spártát, azt remélted, Ilios
Aranyban úszik s éldeletnek özönét
Árasztja rád, mert férjed háza nem vala
Elég, hogy ott kitölthesd buja kedvedet.
De, azt mondod, fiam erővel elrabolt.
Spártába' vajh ki hallá, hogy sikoltozál,
Kiáltozál? Hisz' ott volt, élt mindkét öcséd,
Kastor és Pollux még nem voltak csillagok.[2]
Hogy eljövél Trójába és Argos hada
Nyomod' követte és állott a lándzsaharcz:
Menelaos győzelmiről ha szólt a hír,
Dicsőitetted, hadd busuljon a fiam
A hős vetélytárs végtelen dicséretén.
Ha Trója győzött, Menelaos *semmi* lett.

[1] Aphrosyne = esztelenség, meggondolatlanság.
[2] A mythos szerint t. i. haláluk után csillagokká váltak.

Csak a szerencsét lested, egyedül csak az
Vala vezéred, nem tisztesség és erény.
Beszélsz most bástyafalról, melyről kötelen
Bocsátkozál le, sajna, hogy sikertelen'?
Ugyan ki látott téged, a mint kötelet
Hurkoltál vagy kardot fenél, mint annyi más
Erényes nő, ki régi férjeért eped?
Pedig be sokszor kértelek s intettelek:
„Menj el, leányom, majd kap helyetted fiam
Más feleséget. Lopva kijuttatlak én
A hellenekhez s a harcz nyomba' megszünik
Köztünk s közöttük.“ — Ám ez nem tetszett neked.
Páris lakában gőgösen kényeskedél,
Hogy lábadhoz boruljon a barbár sereg.
Mily nagyra voltál! S most felcziczomázva jössz
Férjed elébe s ugyanazt a levegőt
Mered beszivni, szemérem nélkül való!
Sokkalta jobban illett volna rongyosan,
Remegve, borzadozva s alázatosan,
Hajad lenyírva jönnöd; ha nem volna több
A szemtelenség benned, mint a bűntudat.
Menelaos, utolsó szómmal fordulok feléd:
Méltón magadhoz öld meg őt, a diadalt
Tetőzd be s tedd törvénynyé mindenkorra ezt:
Haljon meg a nő, férjéhez ki hűtelen.

KARVEZETŐ.

Légy őseidhez s házadhoz méltó, Uram,
Büntesd meg őt, a puhaság vádját ne hagyd
Rajtad tapadni, légy nagy — ellenid előtt.

MENELAOS.

Te véleményem igazoltad teljesen:
Ő buja vágyból, készakarva hagyta el

Házam s Kyprist csak tetsző látszatért
Szövé szavába. Megkövezvé halj s fizess
Rövid halállal hosszu, nagy küzdelmekért;
Tudd meg, hogy engem becstelenné nem teszel.

HELENA (Menelaos lábaihoz borul).

Térden könyörgök, istenek bűnét ne ródd
Fel énnekem, bocsáss meg, hagyd meg éltemet!

HEKABE.

Frigyesid el ne áruld, a kiket megölt!
Értük könyörgök és a gyermekeikért.

MENELAOS (Hekabéhoz).

Hagyd abba, asszony! Úgy se hallgatok reá.
Szolgák, vigyétek nyomban a hajóra őt,
A melyen majd görög hazánkba visszajut.
(A szolgák elvezetik Helenát.)

HEKABE.

Veled ne menjen egy hajó födélzetén!

MENELAOS.

Miért? Nagyobb talán a súlya, mint előbb?!

HEKABE.

Nem is szerelmes, a ki nem mindig szeret.

MENELAOS.

A szeretett lény hogyha érdemes reá:
Legyen, miként kívánod, más hajóra száll,
Nem az enyémre; intésed nem helytelen.
Argosba érve, mint érdemli, gonoszúl
Vész a gonosz s a nőknek intő példa lesz
A becsületre. Nem könnyű elérni ezt;

Romlása mégis félelembe ejtheti
A többi balgát, még a leggonoszbat is.

(Menelaos kíséretével el a hajókhoz. Hekabe visszatántorog fekhelyére.)

KAR.

Első stropha.

Így hát trójai templomod'
S füstölgő oltáridat
Zeus, a görögnek adtad,
Balzsamos illatok árját,
Myrrhás gőzgomolyagját,
Szentelt Pergamosunkat
S az Ida, Ida repkénytermő völgyeit,
Hol olvadoznak a havak,
Ormait, isteni székhelyeit,
Bár oda hint sugarat legelőbb a kelő Nap.

Első antistropha.

Megszünt áldozat és vidám
Tánczzaj az esti homályban,
Istenek éjjeli ünnepei;
A sok aranykép nem ragyog
Ünnepe a teli Holdnak
Elnémult Phrygiában.
Oh bár tudnám, van erre gondod, én Uram,
Trónolva égi trónuson?
Elhat odáig a roskadozó
Trója magasra csapó lángjának a füstje?

Második stropha.

Drága, szerelmes Uram,
Te meg kimulva bolyongasz,
Temetetlen', megmosatlan', a míg engemet

Szárnyas hajó röpít a tengeren
A lovas Argos tág mezejére,
Kyklopsi falak hol az égbe nyúlnak.
Gyermekraj a kapukban áll
És ontva könnyek záporát
Kiált, kiált:
„Jaj anyám, magamban visznek tőled el
Messzire a te szemedtől
Barna hajó tetején
Tengerek árjain át
Szent Salamisba vagy a
Kétölü[1] isthmosi part
Ormira, hol kapuját
Pelops országa kitárja!“

Második antistropha.

Vajha midőn Menelaos
Hajója száll a viz árján,
Beléje ütne Aegeusnak tengerén
Zeusnak kétszer megcsóvált tüze,
A mikor engem bús siralom közt
Rabnőül Hellasba ragad honomból;
S Zeus lánya, Heléna birja majd
A lány örömét, az aranyos
Szép tükröket;
Oh bár ne jutna Lakedaemon partira,
Ősi tűzhelye tájira,
Sem Pitanéba,[2] se Pallas
Érczkapujához el az,
A ki e becstelen

[1] Mert két tengerre nézett („bimaris Corinthus“ Hor.); most át van vágva.

[2] Lakedaemoni helység az Eurotas partján.

Nőt viszi újra haza,
Hellas a kit s Phrygia
Oly szörnyen megkeserültek.

(Talthybios jő harczosokkal s hozza Astyanax holttestét; a harczosok egyike Hektor pajzsát.)

KARVEZETŐ.

Ah, ah!
Csapásra csapás tódúl a bajok
Városa földjén. Ime, trójai nők,
Lássátok emitt a kis Astyanaxot,
Kit az ormokról hóhéri kezek
Levetettek szörnyü halálba!

TALTHYBIOS.

Csak egy hajó maradt még hátra, Hekabe,
Hogy elszállítsa Phthiotisnak partira
Az Achillessarj[1] itt levő zsákmányait.
Ő maga, Pyrrhos útra kelt, mivel hirét
Vevé, hogy Péleust, a nagyatyját Pelias
Fia, Akastos, országából számüzé.
Ezért maradni nem volt kedve már, hamar
Tengerre szállt és Andromache is vele.
Megrikatott, midőn el kellett válnia
Megsiratott honától és elbúcsuzott
Hektor sirjától. És kiesdekelte azt,
Hogy sirba jusson Hektorodnak gyermeke,
Ki a falakról lehajítva halt halált;
S hogy ezt az érczpajzsot, melyet dicső
Hektor a hellént rémitgetve hordozott,
Honába, házi tűzhelyéhez ne vigye:
Bús látvány lenne a szobában, a hol ő,
E kis halottnak anyja, néki neje lesz;

[1] Pyrrhos vagy Neoptolemos.

Hanem, hogy czédrus avvagy márvány sír helyett
Ebben temessék gyermekét, és két karod
Borítsa gyászlepelbe kedves unokád;
És koszorúzd fel, hogyha sorsod engedi,
Mert néki menni kellett, siető ura
Nem engedé, hogy sírba ő maga tegye.
Tehát mihelyt te földiszítéd holtadat,
Sírt hantolunk mi, lándzsát ütve rajta fel.
Csak teljesítsd a meghagyást mentől előbb!
Egy fáradságtól már meg is mentettelek,
Mert a Skamandros gázlóján hogy átkelénk,
Már megfürösztém és a vértől megmosám.
De most megyek sietve, sírt ások neki,
Hogy fáradságom s a tiéd együttesen
Gyorsabban útnak engedjen honunk felé. (El.)

HEKABE.

Tegyétek földre Hektor öblös paizsát:
Oh mily keserves látni most szememnek ezt!
Ti görögök, dicsőbbek a harcz, mint az ész
Terén, ily hóhérmunkát mért végeztetek?
E *gyermek*től félhettetek, hogy Iliost
Életre kelti? Oly *semmik* volnátok-é?
Hiába küzdött Hektor győzedelmesen,
Hiába annyi ezren, mégis elbukánk!
Most, városunk hogy megdőlt s elpusztult a frig,
Egy kis gyerektől féltetek? Szégyenletes,
Ha férfiszív megijjed s azt se tudja, mért?
Oh drága gyermek, mily gyászos vég ért utól!
Ha mint ifjú, mint férj s dicső uralkodó,
Egy földi isten haltál volna a honért,
— Ha boldogít ez — most boldognak mondanánk.
De látva mindent, ám semmit sem értve még,

Nem tudva, — nem vehetted hasznát semminek.
Szegény fiam, jaj! hogy meghorzsolá kicsiny
Fejed' az ős fal, mellyet Loxias rakott!
Hajfürtidet mily gonddal ápolá anyád,
Csókolgatá, és most — ne mondjak undokot! —
E megrepedt csontokbul a halál vigyorg.
Kicsiny kezek ti, Hektorénak mássai,
Lankadtan csüngtök, élet nincs már bennetek.
Oh édes ajk, mely annyit ígértél nekem,
Most csukva vagy! Hozzám simulva megcsalál,
Mondván: „Sok hajfürtöt lenyírok én neked,
Jó nagymamám, pajtásim sergét elviszem
Sirodhoz és üdvözlöm drága hamvadat.“
S nem *te* temetsz most, én temetlek, hontalan,
Gyermektelen, — szegény halottam, tégedet!
Oh jaj, a sok csók, sok kedves dédelgetés
S az édes álmok oda vannak! Vajh mit ír
Sirodra egykor a dalköltő, gyermekem?
„E kis fiút egykor féltében ölte meg
Argos hada“? Hellasra szégyent hirdet ez.
Örökét atyádnak bár meg nem nyeréd, birod
Érczhátu pajzsát, mely sirodként eltakar.
Te pajzs, mely Hektor hős karját védelmezéd,
A legjobb védőt vissza többé nem nyered.
Im' a fogantyún itt a drága kéz nyoma,
Látszik szegélyén a verejték mostan is,
Mely homlokáról annyi sok küzdelme közt
Hulladozott, hogy szélét állához nyomá.
Szegény kicsimnek hozzatok halotti díszt
Abból, a mink van. (Egy pár nő a sátorba siet.)
Pompásan díszítenünk
Módunkba' nincsen. A mim van, csak azt kapod.
Mily balgatag, ki végtelennek képzeli

A földi üdvöt! Úgy tesz a szerencse, mint
A félbolond, ki folyton ugrál és csapong;
Mert mindörökké boldog senki sem lehet.
(A nők visszatérnek leplekkel, szalagokkal, virággal.)

KARVEZETŐ.

Ímé hozzák a frig zsákmányból már a nők,
A mit lehet, a holtat földíziteni.

HEKABE.

Oh gyermekem, nem mintha kocsi- avvagy íj-
Versenybe' győztél volna, frig szokás szerint,
És nem pompában dúslakodva nyujtom én,
Atyádnak anyja, e halotti díszt neked
Abból, mi a tied volt; az istengyülölt
Helena elvevé a többit, tégedet
Megölt s egész családunk' semmivé tevé.

KAR.

Oh jaj, sziven
Találtál, sziven! Ah be dicső valál,
Városom atyja, te![1]

HEKABE.

A mit rád adtam volna lakodalmadon,
Ha Ázsiának legszebb lányát elvevéd,
Díszes ruhába burkolom kis testedet.
Te is, ezernyi győzelem dicső jele,
Hektornak drága pajzsa, vedd e koszorút;
Nem halsz te meg, habár e holtnak sírja léssz,
Mert tiszteletre méltóbb vagy, mint a ravasz,
Gonosz Odysseusnak minden fegyvere.

[1] Hektor.

KAR (tagjai, felváltva).

— Jaj, keserves siralom közt . . .
— Fogad a föld, gyermekem!
— Zokogj, nagyanyja!

HEKABE.

Jaj, jaj!

KAR.

Sirasd a holtat!

HEKABE.

Jaj nekem!

KAR.

Bizony jaj neked, végtelen a te búd!

HEKABE.

E szalagokkal sebeidet békötöm,
Mint rossz orvos, ki nem tanult gyógyítani;
Atyád egészen meggyógyít a föld alatt.

KAR.

Most verd, csak verd a fődet,
Kezed üsse, mindakettő.
Oh jaj nekem!

HEKABE.

Oh kedves asszonyok, ti . . .

KAR.

Mit akarsz mondani? Hekabe, hallgatom.

HEKABE.

Az istenek csak kínokat szántak nekem
S Tróját leginkább gyűlölték a föld szinén.
Hiába áldoztunk nekik! S mégis, ha ők

Az üdv csucsáról mélybe nem taszítanak,
Homályban élnénk, költő meg nem énekel,
S az unokáknak ajkain nem él nevünk.
Adjátok át hitvány sírjának holtamat,
Már rajta vannak síri ékességei.
Én azt hiszem, hogy a halott nem bánja azt,
Dús vagy szegényes tisztességben részesül:
Csupán az élők hiu kérkedése az.

(A harczosok elviszik a pajzsot a holttesttel.)

KAR.

Jaj, jaj!
Te szegény anya, hajh! Bizony annyi reményt
Köte hozzád és valamennyi oda!
Te nagy ősök utódja, te minden ajak
Dicsérte dicső,
Mily szörnyü halál a te sorsod!

(A távolban, a falakon harczosok tünnek fel üszköket csóválva.)

Ah, ah!
Kit lát szemem Ilios ormain, ott?
Kinek a keze csóválgatja tüzes
Üszkeit ott? Trójára talán
Új vésznek az árja zudúl még?!

TALTHYBIOS
(jő és társaira visszakiált).

Csapatvezérek, a kiknek felgyujtani
Priamos fészkét tisztetek, ne késsetek
Üszköt hajítni és tüzet árasztani,
Hogy elhamvasztva Iliosnak városát,
Vigan hajózzunk Trója földjéről haza.
Ti meg, Trójának lányi — számotokra is
Hoztam parancsot — hogyha fővezéreink
Megfúvatják a harsányhangu kürtöket,

Az induló hajókra igyekezzetek.
Te is, agg királyné, legszánandóbb mind között.
Indulj! Itt vannak már Odysseus emberi:
Sorsod honodbul elvisz s néki ad rabul.

HEKABE.

Oh én szegény! A legvégső van hátra még,
Minden csapásnak, a mely ért, a csúcsa ez:
Elhagyni földem, látni égő városom!
Hát, rajta vén láb, szaporázd lépésidet,
Szerencsétlen hazámtól hadd búcsúzzam el.
Oh Trója, mely a barbárok közt egykoron
Fennen ragyogtál, elvész már dicső neved.
Te földig égsz és engem elvisznek rabúl.
Oh istenek! — De mért is hívom őket én?
Máskor se hallgattak meg, hasztalan' hivám.
A tűzbe, rajta! Legdicsőbb halál nekem
Hazámmal együtt elhamvadva halni meg.

(El akar rohanni.)

TALTHYBIOS.

Te fájdalmadban őrjöngesz, boldogtalan!
Ragadjátok meg, nincs kímélet! Adjuk át
Odysseusnak, mert az ő zsákmánya ez.

(Csatlósok visszahurczolják Hekabét.)

HEKABE.

Jajjajajajj!
Kronos fia, oh frigek őre,
Atyja, látod-é, mit szenvedünk
Méltatlanúl, Dardanos sarjadéki?

KAR.

Jól látja! És a rég' hires
Város, hajh, semmivé lett. Trója nincs már!

HEKABE.

Jajjajajajj!
Ég Ilios, s a tűzben
Hamvadnak Pergamos[1] tetői,
És a magas falak omlanak.

KAR.

Mint szelek szárnyán a füst,
Úgy e város, porrá válva, elenyészik.
Tűz az úr a háztetőkön
S ellenséges lándzsa.

HEKABE.

Oh föld, a mely tápláltad gyermekim!
(Letérdel és veri a földet.)

KAR.

Jaj, jaj!

HEKABE.

Gyermekim, halljátok édes anyátok'!

KAR.

Jajjaiddal hívod a megholtakat.

HEKABE.

Nyomorult, vén tagjaimmal földre roskadok,
S döngetem mindakét kezemmel.

KAR.

Miként te, én is a földra rogyva, térden
Hívom sírjából az elhunyt
Drága élettársat.

HEKABE.

Már elhurczolnak . . .

[1] Pergamos: Trója fellegvára.

KAR.

Oh milyen gyötrelem!

HEKABE.

A szolgaság lakába.

KAR.

Itt hagyjuk honunk'!

HEKABE.

Oh! . . .
Priamos, Priamos, te baráttalan és
Temetetlen, az én
Balsorsomról semmit se tudsz.

KAR.

Halálos éj borult szemére,
Kegyes halál kegyetlen öldöklése.

HEKABE

(feláll s a város felé fordul).

Oh drága város, istenek hajlékai!

KAR.

Jaj, jaj!

HEKABE.

Pusztitó láng, dúló dárda dönti romba.

KAR.

Mindjárt a porba hulltok s elvész nevetek.

HEKABE.

A por, miként a füst, magasra szárnyal,
S Trója házait eltakarja előlem.

KAR.

Nincs neve már e földnek! Mindenütt csak
Pusztaság! Nem létezik már,
Elveszett már Trója. (Trója összeomlik.)

HEKABE.

Halottátok-é?

KAR.

A vár összeomlott!

HEKABE.

Hogy' reng, hogy' reszket a föld . . .

KAR.

Földrengés rengeti.
(Harsona. Csatlósok jönnek a nők felé.)

HEKABE.

Oh!
Reszkető tagok, vigyétek
Árva testem,
Hol szolgaélet vár reá.

KAR.

Jaj, szánalomra méltó város!
Menjünk most, Hellas hajói várnak.
(Elvonulnak.)

TARTALOM.

	Lap
Előszó	1
Kyklops	3
Heraklidák	51
Hekabe	105
Andromache	169
Ótalomkeresők	231
Trójai nők	295

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 55252/1952 sz.